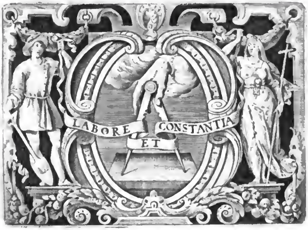
2

IVSTI LIPSI

PHYSIOLOGIÆ STOICORVM LIBRI TRES:

L. ANNAEO SENECAE, aliiſque ſcriptoribus illuſtrandis.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
M. DC. IV.
Cum Priuilegiis Cæſareo ac Regio.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD ILLMVM ET EXCELLMVM
PRINCIPEM
D. PETRVM ENRIQVEZ
COMITEM FONTANVM,
GVBERNATOREM DVCATVS MEDIOLANENSIS.

QVOD iamdiu deſtino, & debeo facere, vt publicè monumentum aliquod gratitudinis meæ in te exſtet, id nunc, cum bono Deo, efficiendi occaſio nata videbatur. Edebam iſta ad ANNAEI SENECAE lucem: ſcriptoris, qui Hiſpaniam veſtram ingenio, ſi quiſquam veterum, & ſalutaribus ſcriptis illuſtrauit: ac videbar iure ad Hiſpanum item Principem iturus. præſertim eum, qui virtutem & generoſum illud Honeſtum amaret: quod Seneca ſcriptis ſuis vnicè

Digitized by Google

hominum animis inſeruiſſet. Itaq; mitto, & tibi conſecro partem, quæ PHYSIOLOGIAM continet: in quâ & ſublimia quædam de Deo, Fato, Prouidentiâ reperies. ad quæ mirari liceat humanum ingenium, ſine adminiculo Sacrarum litterarum, aſſurrexiſſe. Grata, vt ſpero, habebis: ego quidem ſemper in animo infixa tua beneficia, quæ, cùm feliciter hîc apud nos imperares, plenâ manu in me contuliſti. Studia & ingenium meum excitaſti, vel irrigaſti, & perfuſum me largiter fateor benignitatis tuæ FONTE. Sunt vetera quidem iſta, ſed eò cariora: & *bonis meritis*, vt quiſpiam ait, *cum ætate dignitas & pondus accedit.* Sicut parentes magis magiſque in dies veneramur & amamus, fratres etſi æquales, leuiùs: ita beneficia antiqua ſanctiora ſunt, etſi præſentia ſuauiora. Enimuerò & tota Belgica tibi debet,

æter-

æternúmque debebit : quam tu in arctiſſimis rebus, & medio ardore duplicis belli, prudentiâ, & virtute, & addo felicitate, explicaſti, & reſpirare iuſſiſti pænè oppreſſam. Neque defendiſti ſolùm, ſed fines protuliſti, & opida recepiſti vel adieciſti, quæ recipi, adiici, vix in votis noſtris, certè in ſpe non erat. Sed hæc alibi opportuniùs meliúſque dicentur: nunc quod inſtitui, munus meum vides, ab animo vtique commendandum, vt alia deſint: & tu facies, pro ceterâ tuâ benignitate, Ill^me^ Princeps. Louanij, III. Kal. Martias, ∞. IↃC. IIII.

AD LECTOREM.

HABES & hæc PHYSIOLOGICA, *Lector, eâdem ſine & cautione, quâ priora. Itaque illîc dicta, & hîc puta. Sunt noua quædam aut inopinata hodie, ſcio: ſed an ideò calcanda? Diſputatione tamen non libuit attollere: & quædam poterant: ſed poſuiſſe mihi ſatis fuit, & ipſa Stoicorum ſenſa explicaſſe. Quædam & improba ſunt, non nego: ac cum Liuio,* tranſſcribo equidem plura, quàm credo: *ſed Sole religionis noſtræ ſepoſito, & hæ ſtellæ poterăt lucere. Alia verò ſublimia & magnifica ſunt,*

Et quæ non fricti ciceris probet, aut nucis emptor:

ſed ij qui pleno pectore ſapiant, & ad honeſta toto impetu eant.

*Corinthiis verò Ilium haud iraſcitur.

* Κορινθίοις δ' ἐ μέμφεται τὸ ἴλιον.

Ego iuſtam à te rem oratum volo: vt hæc ad Senecam, *tum ad verum aptes: & illum ſic ames, vt hoc non deſeras: atque ita diu ſalue.*

INDEX

INDEX DISSERTATIONVM PHYSIOLOGIÆ STOICORVM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO I.

Aditus in ſermonem. aliquid de ordine in docendâ Philoſophiâ iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri. 1

DISS. II.

Phyſica laudata. Naturam communem & noſtram eò ducere: fructum etiam inuitare. 3

DISS. III.

Phyſicæ partitio. & à Principiis ordiendum videri, primumque à Deo & diuinis. quæ pars Theologia Naturalis dicta. 5

DISS. IIII.

Duo rerum Principia Stoicis eſſe, Efficiens & Patiens: illud, Deum; hoc, Materiam. 8

DISS. V.

Eaipſa Naturas appellari, ſed eminenter, Deum. Itemque Mundum in hoc nomen venire. 9

DISS. VI.

Definitio Communis Naturæ, id eſt Dei. Ignem eſſe, & dici Stoicis, atque etiam priſcis. 12

DISS. VII.

Aliæ definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi. 14

DISS. VIII.

Mundum ipſum Deum etiam Stoicis dici, ſed propriè tamen eius Animam. 16

DISS. IX.

Obſcura aut impenetrabilis Dei notitia: ſermones ancipites: attribui tamen quædam rectè à Stoicis, & primò Vnitatem. 20

DISS. X.

Eumdem Bonum & Beneficum eſſe,

eſſe, & hanc velut propriam eius notam, & nomen. 22

DISS. XI.

Denique Deum prouidum, & curatorem omnium eſſe, atque etiam ſingulorum. Qui aliter, reiecti. 25

DISS. XII.

E Prouidentiâ Fatum conſequi. quid illud? & quomodo libertatem Deo non tollat. 28

DISS. XIII.

Obiectiones contra Prouidentiam & Bonitatem Dei: quæſitumque primò, Vnde Naturalia mala? 32

DISS. XIV.

Secundò quæſitum, Vnde Interna mala, id eſt Peccata? Stoicos etiam à Fato & Deo remouere: & quomodo? 35

DISS. XV.

Alia reſponſio noſtra, & firmior, ſuper iſtis. Diſtincta Mala ſupplicij & delicti: & quibuſque ſuus auctor aſsignatus. 39

DISS. XVI.

Tertiò quæſitum de Malis Externis: & reſponſum. Videri etiam minima illorum à Deo eſſe. 42

DISS. XVII.

Triplex obiectio contra Fatum: ordine ſoluuntur ſingulæ. 44

DISS. XVIII.

Genios etiam eſſe, Dei & Prouidentiæ miniſtros: eorum genera, & ſedes: ac de Heroibus primò, Laribuſque. 48

DISS. XIX.

De Geniis propriè dictis Bonis Maliſque. Singulis eos eſſe, item locis & regionibus: & eorum curæ aut opera. 51

DISS. XX.

Pluſcula etiam de Geniis. De origine, de malitiâ, de varietate munerum: & quædam huic rei è Sacris. 58

DISS. XXI.

De Loco Dei obiter. qui vbique eſt, ſed conſpicuâ tamen ſede in Cælis. 63

LIBRI SECVNDI

DISSERT. I.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem vtilem ad vitam & robur animi eſſe. 67

DISS. II.

Materia prima, alterum Principium,

pium, deſcripta. Æternam eſſe; Non augeri, non minui; Non item pati. 69

DISS. III.

An non plura Principia? & de Ideis dictum, eaque aſſerta. 72

DISS. IV.

De Corpore, quid Stoicis? latè accipi, & omnem eſſentiam includere. Quædam etiam eorum; pro noſtris ſcholis & ſenſis, nugamenta. 75

DISS. V.

Deum & Materiam Corpora eſſe Stoicis: & quattuor dumtaxat propriè Incorporea. 78

DISS. VI.

De Mundo, optimo maximoque corpore. Varia vocis ſignificatio. Differt ab Vniuerſo: quid Totum Stoicis? itemque de Vacuo. 80

DISS. VII.

Definitio Mundi. Ciuitatem dici, itemque Templum: eaque imagines explicatæ. 83

DISS. VIII.

Factum eſſe Mundum à Deo, cauſsâ hominum: & breuiter quomodo ſit factus. 86

DISS. IX.

In Vacuo Mundum librari. Verè natum videri: & quare forma eius circitet. 90

DISS. X.

Animal eum eſſe, ſenſu & Ratione præditum. Partes eius libatæ. Ipſam Animam, Deum eſſe. 92

DISS. XI.

Diuiſio Mundi prima, & ſecunda. Elementa quattuor eſſe, & in ſe inuicem commutare. 97

DISS. XII.

De Elemento Ignis, ſiue Æthere. Stoicis Ignem ibi ſtatui: atque illum, aut in illo, Deum. 99

DISS. XIII.

Ætheris præſtantiſſimum Solem videri: regem ſiderum: & eſſe Mundanæ animæ ἡγεμονικόν. De Lunâ additum. 102

DISS. XIIII.

De Aſtris in genere. Rotunda eſſe, ex æthere conflata: ideoque ignea, & Vaporibus paſci. Eadem futurorum conſcia. 105

DISS.

DISS. XV.

Aër, & eius diuiſio: primò Frigidum Stoicis eſſe. 110

DISS. XVI.

Aqua, & præcipua eius pars Mare. Id Terram, circumit, init, ſubit, vinculum eius & irrigatio. 112

DISS. XVII.

Duplicem Oceanum eſſe, eumque Terram quadrifariam partiri, ex ſenſu veterum, haud prorſus vano. 115

DISS. XVIII.

De Terrâ. Matrem dici, & Animal. vnde ſuſtentetur firmeturque. 119

DISS. XIX.

Stabilis ea, an moueatur? itemque de Nouo orbe, ſiue Americâ, an veteres gnari fuerint? 121

DISS. XX.

Vnus, an plures Mundi? idem an æternus? eſſe, & non eſſe. 126

DISS. XXI.

Dupliciter interit, Aquâ & Igne. Primùm, de Aquâ, ſiue Cataclyſmo. 129

DISS. XXII.

De Ignis interitu, qui Ecpyroſis dicta. Quando, Quomodo, Quâ gratiâ fiat? 131

DISS. XXIII.

Chriſtianos etiam huius ſententiæ, ſed diuiſæ eſſe: item Epicuréos & Heraclitum ante omnes: neque omnes tamen Stoicos. 137

DISS. XXIV.

De Tempore adtextus. quid, & quàm breue, aut nihil, ſit: tenendum vtiliter, & aſſerendum. 139

LIBRI TERTII

DISSERT. I.

Veſtibulum & ingreſſus. De occupationibus aliquid; & intereas quoque philoſophandum. 143

DISS. II.

Hominem paruum mundum eſſe: & breuiter eius præſtantia. 145

DISS. III.

Noſce teipſum, hoc fine vtiliter edictum. 146

DISS.

DISS. IIII.

De primo Hominis ortu variantes ſententiæ. Stoicorum approbata & explicata. 150

DISS. V.

Homines primi an maiores, & paullatim deinde minores? atque obiter an Gigantes? 154

DISS. VI.

E Semine Homines propagari; & illud definitum. Viri genitabile habent, non item fæminæ: & de vi Spiritus. 156

DISS. VII.

Semen tamen corpus modò Stoicis producere, & Animæ receptaculum parare. ipſam extrinſecus inſinuari, idque poſt Partionem. 159

DISS. VIII.

E Cælo & Æthere Animum aduenire, à Stellis, ab ipſo Deo: & pluſcula ſublimiter, ac nimis, à Stoicis dicta. 162

DISS. IX.

Ipſum itaque Animum æthereum Ignem eſſe, ſimul etiam Spiritum. 166

DISS. X.

Animam à partu Stoicis venire: ſed verius nobis, à formatione fœtus. 167

DISS. XI.

Eam longæuam, non Æternam iiſdem: neque omnes etiam, & trepidè aut ambiguè loqui. 169

DISS. XII.

De migratione Animarum in corpora. Plures ita ſenſiſſe, non tamen Stoïcos. 172

DISS. XIII.

Animam corpus Stoicis eſſe, itemque Tertulliano. 173

DISS. XIV.

Vbi Anima ſeparata? & quid agat? In Lunæ orbe, aut circa eſſe, ac contemplari. 174

DISS. XV.

De Reminiſcentiâ Animæ, aut Memoriâ, cùm à corpore abiuit. 178

DISS. XVI.

Diuiſio Animæ Varronis, & ea breuiter explicata. 179

DISS.

DISS. XVII.

Alia Stoicorum diuiſio vberior, itemque Senecæ, vtraque explicata. 181

DISS. XVIII.

Principale Animæ Quid, & Vbi ſit? in Corde Stoicis poni. 184

DISS. XIX.

Aliquid de præſtantiâ Animi, & ad eius cultum adhortatio. 186

I. LIPSI

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORVM LIBRI PRIMI

DISSERTATIO PRIMA.

Aditus in ſermonem. aliquid de ordine in docendâ Philoſophiâ, iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri.

MANVDVCTIO tua nuper me AD STOICAM PHILOSOPHIAM duxit: nondũ in ipſam, & in aditu ac veſtibulo videor hærere. Luſtro animi oculis ſublime, pulchrum, ædificium: ecquid inducis, & interiora illa das vſurpare? LIPS. Pænè æquum petis: in viâ poſui, & iure perducam. Sed & otium nunc ac feriæ: quas vbi melius vtiliuſque, quàm in hoc ſtudio ac meditatione, tecum ponam? Ariſtotelem memini ſcribere: Ἀνδρείας μὲν καὶ καρτερίας δεῖν πρὸς τὴν ἀσχολίαν, φιλοσοφίας δὲ πρὸς τὴν σχολήν: *fortitudine & tolerantiâ in negotio opus eſſe, Philoſophiâ in otio.* Pulcherrimè. vbi res & opus, exſerenda ſunt quæ Philoſophia docuit, & robur animi oſtendendum: vbi quies & ceſſatio, illa vſurpanda, & præceptis eius parandi atqui inſtruendi velut ad aciem ſumus. Sed tu ecquid vacuus, & auidus? AVD. Vacuus? vaſculum vides inane, & optimi liquoris tamen capax. Auidus? vix ſomnus mihi quietus, ita turbat hoc deſiderium & cupido. Gratificare, exple, & ſiſte. LIPS. Sede, & ſedabo hanc ſitim: pro meâ quidem copiâ, & captu. Nam ardua, ſed ita me Deus, pulchra, ſplendida, auguſta aggredimur: quæ autem? cum Lucretio, VII. Polit. cap. XV.

> *Iam tibi de ſummâ* CAELI RATIONE, DEVMQVE
> *Differere incipiam, &* RERVM PRIMORDIA *pandam.*

Hæc enim Philoſophia, & præſertim Phyſiologia, promittit.

 Scis

Scis porrò & audiſti, trina eſſe Philoſophiæ membra: *Logicam, Phyſicam, Ethicam*: ordine tractanda: ſed quo, dubitatur. Laërtius In Zenone. Stoicos ipſos diſſentire inter ſe ait: & *quoſdam mixtim has Partes* (alij *Locos*, alij *Species*, quidam *Genera* appellarunt) *tradere ac docere, qui cenſent etiam inter ſe confuſas mixtasque eſſe. Alij diuidunt,* inquit, *& primam Logicam ſtatuunt ac docent; dein Phyſicam; poſtremò Ethicam ipſam: quæ ſententia eſt Zenonis, Chryſippi, Archidemi. Alij autem ab Ethicâ incohant, vt Diogenes; alij hanc ſecundo loco conſtituunt, vt Apollodorus. Porrò autem Panætius & Poſidonius à Phyſicâ initium ſumunt.* Hæc in Laërtio ita leges, parte vnâ De Stoic. pugnis, initio. ambigenda, quæ eſt de *Chryſippo*. Nam ipſa eius verba in Plutarcho habes, vbi *Ethicam ſecundo loco* tradi vult, vt Apollodorus; non autem *tertio*, vt hîc Laërtio ſcriptum. Sed plerique tamen *Phyſicam* vltimo loco ſtatuunt: & in ipsâ Phyſicâ locum Ibid. de *Diis* vltimum: διὸ καὶ τελετὰς (ait Chryſippus) ἐκάλεσαν τὰς τούτων παραδόσεις: *ideoque & Teletas* (ea vox Græcis *Finem* ſignificat, itemque *Sacrorum initiationes, & ritus*) *appellarunt, traditiones de Diuinis.* Hæc ita illi: nobis in diſſenſu, Panætij & Poſidonij, magnorum auctorum, ſententia placeat, & conſentiam ſciſcamque *Phyſica* primo loco tradi. Pueríſne? non mehercules: ſed qui paullùm maturiores ad diſciplinam hanc accedunt. Voluptas in eâ parte maior, idonea ad alliciendum & tenendum; dignitas etiam maior, & ſplendor, admirationi excitādæ; denique animi præparatio & cultus, ad *Ethicam* cum fructu audiendam. Itaque vt de *Logicâ* ambigere aliquis iure poſſit, an non præëat; ſic de *Ethicâ*, vix debet. In *Logicâ* enim manifeſtior ratio, quòd acuit animos, & ad Veri Falſique diſcrimen & iudicium format: imò & viam modumque Scientiæ ſternit. Itaque, vt verum fatear, aliqua eius notitia, ſed ſummaria, vtiliter præmittatur: cetera ſeponi poſſunt, imò & argutiæ multæ abijci Sen. epiſt. XLIX. aut deponi. *Quæ dementia eſt, ſuperuacua diſcere, in tantâ temporis inopiâ?* Nos autem eam hîc inſuper habemus, Auditor: quia & Ariſtoteleâ illâ accuratâ imbutum te ſcio; & in Stoicas ſpinas non lubet nunc ingredi, cùm in triſtitiâ hac temporum ſuauius aliquod pabulum animo conueniat, reficiendo & erigendo.

DIS-

DISSERT. II.

Phyſica laudata. Naturam communem & noſtram eò ducere: fructum etiam inuitare.

POTESTNE auté ſuauius, honeſtius, vtilius iſto *Phyſicorum*? Natura totum ſinum ſuum offert, & pâdit: ſupera, media, infera, cælum, terras, ignem, aquas, aëra; quidquid ijs continetur, Deum, Genios, Homines; ad hæc ſpectanda & noſcenda inuitat. Quem enim alium, quàm te, id eſt Hominem? *Non habet Natura inter maxima operum ſuorum,* QVO *magis glorietur, aut* CVI *glorietur:* vt ſcitiſſimè Seneca dixit. De Benef. VI. cap. XXIII. Naturam dixi, intellego Deum. Epictetus: Ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε, καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: *Deus hominem induxit in hunc Mundum, inſpectorem & arbitrum ſui, atque operum ſuorum: nec ſolùm inſpectorem, ſed enarratorem.* Ita certè. magna hæc & pulcherrima moles, tot varia & magna per eam ſparſa, hominis cauſſâ condita: homo autem, vt Deum norit, tum & iſta; *ne tanta eius opera ſine teſte ſint.* Itaque inuitat Sen. De Vit. Beat. cap. XXXI. eò, vt dixi, atque adeò corpus & habitum noſtrum huc direxit. *Ille certè vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirúmque fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit.* Epiſt. XCIIII. Ipſe etiam animus eò ducit, vagus naturâ, & varietate ac nouitate rerum lætiſſimus. Ille in hoc corpore, velut in cuſtodiâ clauſus, premitur: niſi Contemplatio acceſſit, *quæ illum reſpirare rerum Naturæ ſpectaculo iubeat, & à terrenis dimittat ad diuina. Hæc libertas eius, hæc euagatio eſt: ſubducit interim ſe cuſtodiæ, in quâ tenetur, & cælo reficitur.* Epiſt. LXV. Cælo, atque etiam terrâ: cuius incola eſt: & totius mundi ciuis, noſſe patriam ſuam auet. Quid incola? imò aduena. & vt in magnum conuentúm ac Panegyrim qui veniunt, partim emunt, partim vendunt, honeſtiſſimi quique ſpectandi gratiâ fruuntur: ſic iſte ingenuus, & altæ originis ſuæ memor, non emit, vendit, agellos, pecudes, ædes, magiſtratus; ſed cauſſas magni Conuentus, & quæ in eo, inquirit: Quis mundum hunc condidit? quis adminiſtrat? quæ illa mira in aëre, tonitru, fulmen, venti? qui in cælo perennes & lucidi ignes? Mare cur vices ſuas fluendi refluendíque habet? in terrâ quid eſt quod eam

concutit & mouet? Atque in hac inquiſitione deinde mulcens quædam, & ſimul percellens, admiratio: quæ mater, vt ſic di-
In Theæteto. cam, Sapientiam parit. Plato: Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας, ἢ αὕτη: *Valdè Philoſophi illa affectio eſt, Admirari: neque alia origo & initium Philoſophiæ, quàm*
Ariſtot. I. Poſt-phyſ. cap. II. *iſta.* Nobilis diſcipulus, ab eo: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: *Propter Admirationem, homines olim & nunc Philoſophari cœperunt.* Ita eſt. ab illâ inquirere in cauſſas rerum cœperunt; & repertis, ipſa deſijt: ſecutuſque pulcherrimus Philoſophiæ fructus, *Nil admirari.* Ab inquiſitione enim
Lactant. I. cap. I. cognitio & Veritas: *quâ nullus animo ſuauior eſt cibus.* Seneca
VI. Natur. Quæſt. cap. IIII. noſter appoſitè: *Quod erit pretium operæ? quò nullum maius eſt,* NOSSE NATVRAM. *Neque enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cùm* MVLTA *habeat futura* VSVI, *quàm quòd hominem* MAGNIFICENTIA *ſui detinet: nec mercede, ſed* MIRACVLO *colitur.* Et mehercules in ipſâ eâ cognitione alij etiam fructus, vt Seneca tangit. Qui? duo præcipui, Modeſtia, & Magnanimitas, quos Cicero porrigit & reue-
IIII. De Finib. lat. MODESTIAM *quandam,* inquit, *rerum cæleſtium cognitio adfert ijs qui vident, quanta ſit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo:* & MAGNITVDINEM ANIMI, *Deorum opera & facta cernentibus.* Veriſſimè. nec ad Modeſtiam ſolùm ab illâ moderatione componimur, ſed etiam à comparatione noſtri noſtrorumque; & quàm vilia, fugacia, leuia hæc omnia, præ illis auguſtis & æternis ſint. Idem Cicero alibi de vtroque affectu: ERIGIMVR, *elatiores fieri videmur, humana deſpicimus; cogitantéſque ſupera atque cæleſtia, hæc noſtra, vt exigua & minima*
Senec. I. Quæſt. Nat. Præf. CONTEMNIMVS. Tunc ſcilicet iuuat, *inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram.*
Ibid. Et ab eâ deinde parte *terrarum orbem deſpicientem, anguſtum, & magnâ ex parte mari opertum, dicere: Hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur.* Quid autem, cùm homines videt varia & magna, vt putant, molientes? mercimonia, vadimonia, bella agitantes? quid dicet, niſi

It nigrum campis agmen?

Ibid. Et reuera, *Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium.* Itaque mi Auditor, ſuauitate & fructu inpulſi, huc eamus:

—cælum

Digitized by Google

——cælum, mare, ſidera, ſolem,
Lunaiq́ue globum

auidi luſtremus: & totum hunc Naturæ ſinum excutientes, opibus doniſque eius, gnari gratiq́ue perfruamur.

DISSERT. III.

Phyſicæ partitio. & à Principijs ordiendum videri, primumq́ue à Deo & diuinis. quæ pars Theologia Naturalis dicta.

AVD. Ah, fruamur. iam induc me, & oſtende. LIPS. Diffuſum & multiplex opus eſt: ſed ordine & compendio contrahemus. Stoicorum partitio hæc fuit, ex Senecâ: *Naturalis pars Philoſophiæ in duo ſcinditur, Corporalia & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in ſuos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primùm, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa.* Itaque duplex erat tractatio, *Corporum*, & *Non-corporum*. Ad Corpora ſpectant Principia, id eſt Senecæ verbis, *Quæ faciunt*; & deinde *Elementa*, quæ ſcilicet fiunt, & ex *his Gignuntur*. Elementorum nomine ipſe Mundus comprehenditur, qui quattuor his præcipuis membris conſtat: & reliqua minora deinde ex illis fiunt. *Non-corpora* autem ſunt Stoïcis * (poſtea videndum) *Vacuum, Tempus, Locus, Categorema*, & ſiquid eſt tale. Sed ex Senecæ igitur verbis ordiri à Principijs debemus: & ratio eò ducit, à ſimplicibus ad compoſita facere gradum. Duo ea ſunt, *Deus* & *Materia*, quod ſtatim diducam: ergo à Deo ordiendū, quod faciemus cum bono ipſo Deo. Hæc pars *Theologia* Græcis dicitur, interdū *Prima Philoſophia*, aut ſimpliciter *Sapientia*, ab eminenti ſcilicet dignitate. Nā quid maius aut amplius, quàm Deum & diuina intueri, agnoſcere? ipſum illum *Principem*, minores *Genios, Prouidentiam, Fatum*, & quæ adhærent? Eſt autem iſta Theologia, *Naturalis* antiquis dicta: quia vel aperit naturam iſtorum, vel & cauſſas in vero, & in naturâ habet. Nam alioqui triplex ijs fuit *Theologia*, Varrone apud Auguſtinum pulchrè diſtinguente, *Fabularis, Naturalis, Ciuilis. Fabularis, quâ maximè vtuntur Poëtæ; Naturalis, quâ Philoſophi; Ciuilis, quâ Populi.* Addit deinde, & partitè explicat: *Primū genus*

Epiſt. LXXXIX.

* Lib. II. Diſſert. V.

VI. De Ciuit. cap. V.

quod dixi, in eo ſunt multa contra dignitatem & naturam immortalium ficta. In hoc enim eſt vt Deus aliquis ex capite, aliquis ex femore ſit, alius ex guttis ſanguinis natus: in hoc, vt Dij furati ſint, vt adulterauerint, vt ſeruierint homini. Denique in hoc omnia Dijs attribuuntur, quæ non modò in hominem, ſed etiam quæ in contemptiſſimum hominem cadere poſſunt. At ſecundum genus eſt, quod demonſtraui, de quo multos libros Philoſophi reliquerunt. In quibus eſt, Dij quid ſint, Vbi, Quòd genus, Quale, Ex quônam tempore, an Sempiternò fuerint: an ex Igne ſint, vt credit Heraclitus; an ex Numeris, vt Pythagoras; an ex Atomis, vt Epicurus. Sic alia, quæ faciliùs intra parietes IN SCHOLA, *quàm extra* IN FORO *ferre poſſunt aures. Tertium genus eſt, quod in vrbibus ciues, maximè ſacerdotes, noſſe atque adminiſtrare debent. In quo eſt, quos Deos publicè colere, quæ ſacra & ſacrificia facere quemque par ſit.* Et clauſula eius, ac iudicium: *Prima Theologia maximè accommodata eſt ad theatrum; ſecunda ad mundum; tertia ad vrbem.* Ex quibus liquet, ait Auguſtinus, illum palmam tribuere *Secundæ, quam pertinere teſtatur ad Mũdum, quo iſti nihil excellentius opinantur in rebus.* Obſerua, de Mundo. quidni autem ad eũ pertineat *Naturalis Theologia*, cùm ipſe *Natura* ſit *rerum*, mox docendum: & Dij hanc ſedem habeant, ac regnum? Itémque obſerua, *iſtos nihil excellentius opinari*: quos *iſtos*? Stoïcos propriè. qui Mundum etiam faciunt Deum. Ecce igitur Theologiam, de quâ nobis diſſerendum, & primò quidem: ſiue quia *Deus* Stoïcis inter prima Principia, vt dixi; ſiue quia dignitas hoc poſtulat, & primum ſummumque illud rerum inter prima dici. Priorem rationem etiam Cicero expreſſit: *Qui intelligentiæ Sapientiæque ſe amatorem profitetur, neceſſe eſt Sapientis intelligentiſque Naturæ* (id eſt Mundi) PRIMAS CAVSSAS *conquirere: deinde* SECVNDAS *rerum earum quæ neceſſariò mouent alias, cùm ipſæ ab alijs moueantur.* Ades igitur animo, & ad alta hæc atque diuina mecum tranſſcende. Non enim, vt plerique alij Philoſophi, pauca & tenuia de his Stoïci, ſed vbertim & accuratè ſcripſerunt: & quamquam pauca exſtent, tamen vel ex ijs videbis & miraberis, quò mentem miſerint, & quàm ad ipſius Veri ſæpe metam. O quàm decet germanum Philoſophum! qui, quantum poteſt, *animum deducit à corpore, & multũ cum meliore ac* DIVINA *parte*

De Vniuerſo.

Sen. Epiſt. LXXVIII.

parte verſatur: cum hac querulá ac fragili, quantum neceſſe eſt. Itaque de illo verè dicitur:

> *Mente Deos adijt, & quæ Natura negauit*
> *Viſibus humanis, oculis ea pectoris hauſit.*

Quidni autem adeat? illinc ortus, illuc redit: *& hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectent: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis.* Natur. Quæſt. I. in Præfat. Atqui non capiet, inquies. Conabitur, & vel veſtigijs aliquid indagaſſe, quid aſſecutum eſſe? delectabit. Ariſtoteles hoc pulchrè: *Etſi res mortales iſtas inferaſque, quòd eæ propiores nobis & magis familiares ſint, pleniùs noſſe poſſimus: tamen* De Partib. anim. I. cap. vlt. RES ILLAS SVPERAS *ſi vel* LEVITER ATTINGERE *datur, ob eius notitiæ* EXCELLENTIAM, *illa ipsâ leui* MAGIS PASCIMVR *& oblectamur, quàm ſi iſta vniuerſa norimus. Non aliter quàm amatoribus ſuauius eſt, amicæ ſuæ vel partem oculo delibare, quàm aliarum tota membra corpúſque inſpicere.* Pulchrè, inquam: & tantum intereſt inter vtraſque illas notitias, quantum inter humum & cælum, hominem & Deum. Conemur igitur. τὰ μὲν (vt cum Ocello dicam) τεκμηρίοις De Naturâ Vniuerſi. σαφέσι παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐκμαθόντες, τὰ δὲ καὶ δόξῃ, μετὰ λόγου, τὸ εἰκὸς ἀπὸ τῆς νοήσεως στοχαζόμενοι: *alia quidem certis indicijs ſigníſque ab ipsâ Naturâ diſcentes; alia opinatione etiam, Rationis auxilio, ad id quod probabile eſt intellectu ducente, aſſequentes.* Nam certa & plena horum ſcientia, vni Deo conuenit: quod Plato tibi dicat: τὸ δὲ In Apolog. κινδυνεύει τῷ ὄντι ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία, καὶ οὐδενός: *Ita eſt.* SOLVS DEVS REVERA SAPIENS *habendus: &* HVMANA OMNIS SAPIENTIA *in paruo, aut nullo eſt.* Itaque iam nunc ad Modeſtiam te meque voco; me diſſerendi aut aſſerendi, te cenſendi vel aſſentiendi: & cum Ariſtotele præſcribo, NVMQVAM NOS VERECVNDIORES *eſſe debere, quàm cùm* DE DIIS AGITVR. O iure, ô meritò! *Si enim intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum* Sen. VII. Quæſt. Nat. cap. XXX. *ſubmittimus, togam adducimus, & in omne argumentum Modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cùm de ſideribus, de ſtellis, de Deorum naturâ diſputamus? nequid temerè, nequid imprudenter aut ignoranter affirmemus: aut ſcientes mentiamur.*

DIS-

DISSERT. IIII.

Duo rerum Principia Stoicis eſſe, Efficiens & Patiens: illud, Deum; hoc, Materiam.

HABES de Theologiâ: ordiamur, & quidem à *Principijs* primis. Ea differunt ab *Elementis*, quod clarum eſt: etſi Seneca etiam hac voce viſus comprehendere in hiſce verbis. *Ipſe Elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in Materiam & Cauſſam omnia mouentem, & Elementa diuiditur.* Itaque quidam vnâ voce & loco vtraque illa Principia comprehendebant: alij aliter, quibus Stoïci, opinor, noſtri accedebant. Nam ita Laërtius, inter Stoïca: Διαφέρειν δὲ φασιν τὰς ἀρχὰς, καὶ στοιχεῖα. τὰς μὲν γὰρ, εἶναι ἀγεννήτους, καὶ ἀφθάρτους· τὰ δὲ στοιχεῖα, κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν φθείρεσθαι. ἀλλὰ καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχὰς καὶ ἀμόρφους, τὰ δὲ, μεμορφῶσθαι. *Differre aiunt Principia & Elementa. nam illa, genituræ & corruptionis eſſe expertia; hæc autem, in Vniuerſi conflagratione interire. Item* corpora ſed informia eſſe Principia; hæc autem formas ſuſcipere.* Clarum eſt, neque aliter Plato & Ariſtoteles cenſuerunt. Elementa prius aliquid habent, & ipſa è Principiis oriuntur: at Principia ideò dicta, quia nihil ijs prius, & cauſſam vt ſint præbent alijs, cauſſam ipſa non agnoſcunt. Varijs varia ſunt, & vix vllâ in re maior, quàm in hoc capite, diſſenſus: ſed Stoïci duo ea ponunt, *Agens* & *Patiens*: ſiue Deum, & Materiam. Laërtius: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι, τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν: *Videtur Stoicis duo eſſe vniuerſorum Principia, Efficiens & Patiens. Et Patiens quidem, qualitatis exſortem eſſentiam, Materiam: Efficiens autem, Rationem quæ in ipsâ eſt, ſiue Deum.* Seneca item diffuſè: *Dicunt, vt ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum naturâ, ex quibus omnia fiant: Cauſſam, & Materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura ſi nemo moueat: Cauſa autem, id eſt Ratio, Materiam format, & quocumque vult, verſat: ex illâ varia opera producit. Eſſe ergo debet aliquid Vnde fiat, deinde à Quo fiat: hoc Cauſſa eſt, illud Materia.* Et ſtatim: *Quærimus quid ſit Cauſſa? Ratio faciens, id eſt Deus.* Iterúmque: *Nempe vniuerſa ex Materiâ, & ex Deo, conſtant.* Cicero: *Naturam diuidebant in res duas:*

Epiſt. LXXXIX.

Eadem Stob. in Phyſic. cap. XIII. & Plutarch. I. De Plac. cap. II.

* De hac lectione aut ſententiâ dico lib. II. infrà, Diſſert. V.

Epiſt. LXV.

duas: vt altera eſſet Efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, ex quâ efficeretur aliquid. In eo quod Efficeret, Vim eſſe cenſebant: in eo quod efficeretur, Materiam quandam: in vtroque tamen vtrumque. Neque enim Materiam ipſam cohærere potuiſſe, ſi nullâ Vi contineretur; neque Vim ſine aliquâ Materiâ. Nihil eſt enim, quod non alicubi eſſe cogatur. In quo tamen opinio ſiue error vetus notandus, cenſentium Materiam ſimul Deo æternam, nec alterum ſine altero fuiſſe. Obſerua etiam, *Naturam ſic diuidi.* quod Platonicum eſt, itemque Stoicum: & in illorum dogmatis Apuleius. Τὰς οὐσίας, *quas Eſſentias dicimus* (ſiue *Naturas*) *duas eſſe ait Plato, per quas cuncta gignantur, Munduſque ipſe. quarum vna, cogitatione ſolâ concipitur* (Deus): *altera, ſenſibus ſubijci poteſt*, quæ eſt Materia. Itemq; de eo Laërtius: Δύο τῶν πάντων ἀπέφηνεν ἀρχάς, θεὸν καὶ ὕλην. ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει, καὶ αἴτιον: *Duo rerum omnium Principia Plato ſtatuit, Deum & Materiam; quem illum etiam Mentem appellat, & Cauſſam.* Hæc autem vetus, & ab ipſo Homero eſt opinio, vt cenſent. qui *Proteum, & Eidotheam induxit allegoricè: primam quidem & principem cauſſam* (ipſa vox dicit) *Proteum appellans: quæ autem in ſpecies vertitur eſſentiam, Eidotheam.* Quid Thales? *Mentem* & *Aquam* Initia poſuit: rectâ interpretatione, Deum & Materiam. Pythagoras idem: cui Μονὰς, *Vnio*, eſt Mens ſiue Deus; Δυὰς, *Binio*, Materia. Simile in pleriſque aliis, ſi lubet examinare: & veritas hæc multis innotuit.

De Dogmate Plat.

In Platone.

Odyſſ. δ.

Empir. aduerſ. Mathem.

DISSERT. V.

Eaipſa, Naturas appellari: ſed eminenter, Deum. Itemque Mundum in hoc nomen venire.

DIXIMVS *Eſſentias* ſiue *Naturas* duas eſſe: quod vberiùs paullo diducendum eſt, & mẽs ac ſermo hîc Stoïcorum explicanda. Lactantius præëat: *Stoici Naturam in duas diuidunt partes. vnam quæ Efficiat; alteram, quæ ſe ad faciendum tractabilem præſtet. In illâ primâ, eſſe Vim faciendi; in hac Materiam, nec alterum ſine altero eſſe poſſe. Ita iſti vno Naturæ nomine res diuerſiſſimas comprehenderunt,* DEVM & MVNDVM, *Artificem & Opus. dicuntque alterum ſine altero nihil poſſe, tamquam Natura ſit Deus Mundo permiſtus. Nam interdum ſic confundunt, vt ſit*

Lib. VII. cap. III.

Deus ipſa Mens mundi, & Mundus ſit corpus Dei. Habes ferè quæ Cicero ſuprà, ſed paullò magis explicata: videſq; & Deum *Naturam* dici, & Materiam. Sed illum maximè, quatenus tamen inſertus eſt Mundo, & molem hanc animat, continetque. In Zen. Laërtij iſta mens: φύσιν ποτὲ μὲν ἀποφαίνονται τὴν συνέχουσαν τὸν κόσμον· ποτὲ δὲ τὴν φύουσαν τὰ ἐπὶ γῆς: *Naturam modò dicunt, eam quæ Mundum continet; modò illam quæ gignit producitque ſuper terram.* Prima illa dictio, eſt noſtra: & Cicero palàm huc adſpexit, imò vertit, De Nat. Deor. II. cùm ſcripſit: NATVRA *eſt igitur quæ* CONTINET *Mundum omnem, eumq; tuetur: atque ea quidem non ſine ſenſu atque ratione.* Sine ſenſu? quomodo poſſit, cùm ipſa ſit illa *ſentiens & intelligens*, id eſt Deus? Idem ſcriptor: *Mundum & eius partes Naturâ ſentiente teneri, in quâ Ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Quam vim Animum eſſe dicunt Mundi, eamdemque eſſe Mentem Sapientiamque diuinam.* Vides clarè, hanc Naturam, Mentem eſſe Dei & Rationem, vno verbo Deum: quid enim IIII. De Benef. cap. VII. in illo, niſi noſtrâ diſtinctione, diſtinctum? Seneca: *Quid aliud eſt Natura, quàm Deus, & diuina Ratio, toti mundo & partibus* II. Quæſt. Nat. cap. XLV. *eius inſerta?* Et alibi cauſſam etiam appellationis adiungit: *Vis Deum Naturam vocare? non peccabis. eſt enim* EX QVO *nata ſunt omnia.* Lactantius ponit hoc, & approbat: Lib. II. cap. IX. *Melius igitur Stoicorum omnium* ACVTISSIMVS SENECA, *qui vidit nihil aliud Naturam eſſe, quàm Deum.* Ipſum hoc Plinius, plurimùm ſa- Lib. II. cap. VII. nè Stoicus: *Declaratur Naturæ potentia, idque eſſe quod Deum vocamus.* Et iterùm: *Hic eſt Deus, per quem intelligitur eadem, & parens rerum omnium & magiſtra, Natura.* Sed in verbis Lactantij etiam erat, *Mundum à Stoicis Naturam vocari.* Quod verum Conſol. ad Helu. cap. VIII. eſt. vt in Senecâ: *Quocumque venerimus, eâdem rerum Naturâ vtendum eſt.* Pliniò: *Idemque Mundus rerum Naturæ opus, &* Lib. II. cap. I. *rerum ipſa Natura.* Quid ita? quia Mundus & à Deo primâ Naturâ factus eſt; & ipſe illi inſertus, facit Mundum dici Deum. Confundunt igitur. vt Manilius, obſcuriuſculo aliter verſu:

Lib. I. *Materiæque datum eſt cogi, ſed cogere Mundo:*

quod eſt, Materiam pati; Deum agere, qui dicitur & Mundus. Atque eadem iſta Natura rerum, *Communis* etiam Stoicis dici- Conſol. ad Helu. cap. VIII. tur, vt à Particulari cuiuſque rei abiungant. Sic Seneca: *Duo nos pulcherrima, quocumque mouebimur, ſequentur, Natura Communis,*

munis, & propria Virtus. Chryſippus apud Plutarchum: Ὅτι δὲ ἡ κοινὴ φύσις, καὶ ὁ κοινὸς τῆς φύσεως λόγος, οὐδὲ τοὺς ἀντίποδας λέληθεν: *Quòd ſit aliqua Communis Natura, & Communis etiam ipſius Naturæ Ratio, nec Antipodas quidem latet.* Obſerua. Communis eſt Natura, atque etiam Ratio in eâ Communis, quæ omnia digerit & format. Longè enim Stoici noſtri ab illis, qui brutam aliquam & ſine ſenſu Naturam ſtatuebant, omnia gignentem ac conſeruantem. Inter quos Strato Phyſicus nobilis, apud Lactantium: *Habere Naturam in ſe vim gignendi & minuendi, ſed* Lib. de Irâ, *eam nec ſenſum habere vllum, nec figuram.* Idem magnus ille Hip- cap. x. poctates videtur cenſuiſſe. Ἀνευρίσκει, inquit, ἡ φύσις αὐτὴ ἑωυτῇ τὰς vi. Epi- ἐφόδους, οὐκ ἐκ διανοίας: *Inuenit ipſa ſibi Natura vias, non ex ratiocina-* dem. *tione.* Et iterùm: Ἀπαίδευτος ἡ φύσις, ἐκ τοῦ σαύου μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖν: *Indocta eſt Natura, ex ſeipsâ gnara eorum quæ facere debet.* Profectò hi tales Diuinitatem concutiunt aut euertunt: & *cùm vellent perſuadere*, ait Lactantius, *nihil eſſe diuinâ mente perfectum,* Lib. iii. *Naturam dixerunt eſſe rerum omnium matrem: quaſi dicerent, om-* ca. xxviii. *nia ſuâ ſponte eſſe nata.* Et de iiſdem ipſis: *Probabile eſt, inquiunt, Materiam rerum & habere & habuiſſe Naturam ſuam & vim.* Quaſi igitur in ipſâ Materiâ tale inſitum quod produceret: ſed brutum & ſenſus expers, vt Materia ipſa. Quod refellit idem egregiè: *Quam vim potuit habere, nullo dante? quam Naturam, nullo generante? Si habuit vim, ab aliquo eam aſſumpſit: à quo autem aſſumere, niſi à Deo potuit?* Sed & Plato oſtendit, olim ſic In Sophi- fuiſſe qui deſiperent plures. τοῦτο τῶν πολλῶν δόγμα, inquit, καὶ ῥῆ- ſtâ, & x. De Legib. μα, τὴν φύσιν πάντα γεννᾶν ἀπό τινος αἰτίας αὐτομάτης, καὶ ἄνευ διανοίας φυούσης: *Hoc multorum dogma eſt, Naturam omnia gignere ſuâ ſponte & vi, ſine Ratione aliquâ producente.* Quid autem tu Plato? Ego verò aſſero, inquit, ὅτι μετὰ λόγου τε, καὶ ἐπιστήμης θείας, ἀπὸ θεοῦ: *quòd cum Ratione fiant, & diuinâ Scientiâ, & ab ipſo Deo.* Iterumque In Phileto. alibi: τὴν φύσιν μετὰ λόγου, καὶ σὺν λόγῳ καὶ νῷ, τὰ πάντα διακοσμεῖν: *Naturam iuxta Rationem, & cum Ratione ac Mente, cuncta adornare.*

DISSERT. VI.

Definitio Communis Naturæ, id eſt Dei. Ignem eſſe, & dici Stoicis, atque etiam priſcis.

SED quæ eſt igitur Stoicis iſta Natura, & quomodo defini-
In Zenon. tur? Habes apud Laërtium: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς τὴν μὲν φύσιν εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν. ὅπερ ἐστὶ, πνεῦμα πυροειδὲς καὶ τεχνοειδές: *Cenſent ipſi Naturam eſſe ignem artificialem, viâ progredientem ad generationem. quod eſt, Spiritus ignis & artis ſimilitudinem præ ſe*
II. De Nat.deor. *ferens*. Ipſa hæc finitio Zenoni tribuitur à Cicerone: *Zeno Naturam definit, ignem eſſe artificoſum, ad gignendum progredientem viâ.* Quare *Ignem*? quia Stoici vim & vitam omnem Mundi, atque ipſum adeò Deum in igne ponebant, imò Deum eſſe. Sed ignem non quemcumque, non hunc noſtrum corruptorem & corruptibilem; ſed *artificioſum*: id eſt, artificem atque opificem, condentem ratione & velut arte, vegetantem ac ſeruantem. Dixi *velut arte*, & Laërtius benè interpretatur: ſimile dumtaxat aliquid in eo Spiritu ignis & artis eſſe. Cicero hoc ex-
Ibidem. plicat: *Artis enim maximè proprium eſſe creare & gignere: quodque in operibus noſtrarum artium manus efficiant, id multo artifi-*
Cicero pluribus locis. *cioſiùs Naturam.* Itaque dicitur ab iiſdem *Natura, magiſtra artium reliquarum*: item, *prouida & ſollers*: denique, *quâ nihil poteſt eſſe callidius.* Ideoque iidem Stoici plurimùm generationi
De Vit. beat. cap. XXXII. rerum *Rationem* præficiunt, & ſic loquuntur. vt Seneca: *Quæ Ratio merſa & confuſa diduxerit.* Iterùm: *Incorporalis Ratio ingentium operum artifex.* Quia ſcilicet artifice hac Ratione adminiſtrante Deus è confuſâ & rudi Materie omnia formauit. Hęc igitur Natura: atque adeò hęc eſt Deus. Semel enim & feriò hoc diſce, Ignem iſtum & *Naturā* ἐξόχως & eximiè, ſupra Materiam, dici; eumdemque Deum: & fieri omnia ab illo, atque etiam (ita locuti noſtri ſuprà, ſi obſeruaſti) ex illo. Nihil enim eſt ſine mixtione hac aliquâ Ignis. Itaque Stoici iidem hanc dictam definitionem tribuunt etiam Deo. Plutarchus & Stobęus apertè: *Deum Stoici dicunt* εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γενέσει κόσμου, ἐμπεριειληφὸς πάντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ' εἱμαρμένην γίνεται: *Eſſe ignem artificioſum, viâ vadentem in generatione Mundi,*

conti-

continentem intra ſe omnes ſeminales rationes, iuxta quas ſingula Fato deinde fiunt. Ait, ἐπὶ γενέσει: quod tamen in Athenagorâ, vbi eadem hæc deſcriptio, legitur, ἐπὶ γενέσεις: *in generationibus.* quod non reiicias, imò eligas pro Stoicâ mente, qui plures Mundos, alium poſt alium, à conflagratione conſtituebant. Dicit & *Mundi*, non rerum ſingularium *generationem:* quia primarium Dei opus illud eſt, & in eo, occultis Fati ſeminibus, ſingularium rerum ortus abortuſque, & quod adhæret, incluſi. Nam Ignis ille *complectitur*, inquit, *in ſe rationes omnes ſeminales:* id eſt, rerum omnium Idéas, ſiue exemplaria formaſque, vt Plato appellat. Sed noſtri *Seminum* comparatione magis vtuntur: quia incluſa in iis & occulta, quę mox producuntur. Placuit & Triſmegiſto hæc imago. *Vides, inquit, agricolam, ſemen in terram proiicientem, ibi frumentum, ibi hordeum, ibi aliud? Tale eſt Deus, qui in cælo quidem ſeminat immortalitatem, in terrâ mutationem, in Vniuerſo motum & vitam.* Ecce ſeminales *Rationes:* & ipsâ eâ voce Damaſcenus noſter vtitur & agnoſcit: πάντων, inquit, αἴτιος, καὶ πάντων τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ τὰς αἰτίας, ἐν ἑαυτῷ περιέχει: *Deus omnium auctor eſt, & omnium quæ ſunt Rationes in ſe & cauſſas iam antè habet.* Ipſe, inquam, habet & continet: ideoque benè è Stobęo & Athenagorâ ἐμπεριειληφὸς protuli: etſi in Plutarcho ἐμπεριειληφότος editur, *continentis*, vt ad *Mundum* referatur. Vltimum deinde erat, *iuxta eas rationes Fato omnia fieri.* quæ eſt implexa ſeries cauſſarum, & rebus inſita, locis ſuis & temporibus proferenda: de quâ dictum alibi & dicendum. Iam hæc, opinor, capis. AVD. Capio, non etiam probo. nam quis Deum ignem cenſeat, aut quæ ratio huc duxit? LIPS. Neque nimis tamen hæc aliena à Ratione, imò à Religione noſtrâ cenſe, cui dictio iſta alludit: non enim dicam, aſſentit. De Ratione, mouit eos quòd à calore aut igne omnem vigorem & vitam viderent, vt tetigi; in ipſo etiam Animo noſtro acrimoniam & ſenſum. Itaque iamdiu antè Parmenides & Hippaſus dixerant, *principium rerum Ignem eſſe:* quid niſi Deum? Heraclitus etiam apertiùs, Deum definiuit, τὸ περιοδικὸν πῦρ ἀΐδιον: *ambientem & circulantem ignem æternum,* id eſt aſtra & ætherem. Homerum etiam cò trahere poſſis, qui θεσπιδαὲς πῦρ, *diuinum ignem* ideò dixiſſe videatur. Nam Hippocrates quidem apertiſſimè: Δοκέει δέ μοι ὃ καλέο-

De Reſurrect.

Cap. XIV.

De Orthodox. fide, cap. XIII.

De Princip.

μοι θερμὸν, ἀθάνατόν τε εἶναι, καὶ νοεῖν πάντα, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἀκούειν, καὶ εἰδέναι πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι: *Videtur mihi id quod Calidum, ſiue Ignem, dicimus, immortale eſſe, & intelligere omnia, & videre, & audire, & ſcire omnia præſentia & futura.* Poteſt aliquid, ante natos Stoicos, magis Stoicum? Tribuit enim Æternitatem, *Séſus, Intellectum, Scientiam & Preſcientiam. Neq; diſſimilia Plinius de Deo: *Quiſquis eſt*, inquit, *Deus, totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui.* Quid mirum tota hæc in eo eſſe, à quo ſic largiter dimanant partita omni æuo in omnes? Sed profanos vt omittam, ſacri ſcriptores huc etiam eunt. Liceat Ter-maximum inter eos recenſere, cuius philoſophia valde cum Moſaicâ (in multis quidem) conſentit. Ille paſſim Deum φῶς, ſiue *Lumen*; & Dei filium, φωτινὸν λόγον, *Lucidum verbum* appellat. Ille autem Stoicorum ignis, Lux & Splendor veriùs eſt, cum calore tamen, quàm denſus aliquis Ignis. Enimuerò ipſe Moyſes imaginem iſtam Deo donat: & *apparuiſſe ſibi* ſcribit, *in rubo ardente*; Iſraëlitis præiuiſſe, *in columnâ ignis*; ſed & *Ignis conſumens* alibi appellatur. Quid, quòd facer ille Spiritus in Apoſtolos vênit & ſe oſtendit, *in Linguis igneis*? Non quòd Ignem Deum dicamus, abſit: ſed quòd ille *diuinæ proprietatis* (verba Dionyſij Areopagitæ) *inter hæc, quæ ſub oculos cadunt, plurimas imagines habeat.* Itaque Stoici haud nimis abſurdi, ſi diuinitatem illi dederunt: quod & conſenſu pleræque gentes, velut naturâ præëunte, fecerunt. qui Veſtam ſcilicet & ignem perpetuum coluerunt. De quo ſcripſimus aliquid in Syntagmate, *De Veſtâ*.

*Melius, quàm ſupra de Naturâ.

Cap.xv. de Diu n. Nom.

Diſſert. VII.

Aliæ definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi.

AT verò cautiùs etiam & veritati propiùs Stoici locuti, cùm Deum definierunt non *Ignem*, ſed *Spiritum igneum.* Ita enim Poſidonius, cuius hæc verba in Stobæo: Θεός ἐστι πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μορφὴν, μεταβάλλον δὲ εἰς ἃ βούλεται, καὶ συνεξομοιούμενον πᾶσιν: *Deus eſt Spiritus intelligens & igneus, formam ipſe non habens, ſed in omnes ſe vertens, & omnibus aſſimilans.* Ait *Spiritum*

ritum eſſe, & quidem *intelligentem* : quis hæc abnuat? addit *Igneum*, & ſenſu aliquo feras, vt ſit in illo puro & æthereo igne. Sic enim & Democritus: θεὸν εἶναι νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ : *Deum eſſe Mentem in igne ſphærico*. Et Plato apud Iuſtinum Martyrem, Deum locat ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ, *in ignea ſubſtantia*. Addit, *Formam non habere*. veriſſimè : & huc Lactantius adſpexit, dum ſcripſit: *Stoici negant vllam formam habere Deum*. Sed quanquam ipſe formam non habeat, non certè vllam aſpectabilem, tamen omnes formas format, atque in iis ſe oſtendit. Ipſa hæc Poſidonij ita Triſmegiſtus: Μίαν μὲν οὖν ἰδέαν ἔχει θεὸς, ἥτις ἐστὶν ἰδία αὐτοῦ, ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποπίπτει, ἀσώματος· καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι: *Vnam quidem Idéam & formam Deus habet, quæ propria eſt eius, ſed quæ humanis adſpectibus non ſubiicitur, vt quæ ſit incorporea: & omnes tamen formas per corpora oſtendit*. Itaque benè dicitur, Deum nemo vidit: &, omnes in omnibus cottidie vident. Sed redeo ad *Spiritum*, ne craſſulos ita fuiſſe Stoicos opinemur. Idem igitur Poſidonio iamantè Zeno dixerat, θεὸν εἶναι πνεῦμα, διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου: *Deum eſſe Spiritum, pertinentem per totum Mundum*. Quod tamen Cicero vertit: *Rationem quamdam, per omnem Naturam pertinentem* : & ipſa hæc adtribuit Zenoni. Nam *Rationem* aut *Spiritum* dicas, haud intereſt, aut leuiter intereſt; ſicut ſi *Animam, Animum, Mentem* (nam & ſic appellant:) niſi quòd illa nobilior Animæ pars, *Animus, Mens, Ratio* magis ſueuit vocari. Ita enim iterùm hoc ipſum aliter reddit Cicero, ſed Pythagoræ adſcribit: *Deum eſſe Animum, per Naturam rerum omnem intentum & commeantem*. E quo totidem verbis Minutius Felix eleganti illo Dialogo tranſſcripſit. Eſt igitur hæc omnia: & ſic Virgilius:

SPIRITVS *intus alit, totamque infuſa per artus*
MENS *agitat molem*.

Et Cicero: *Mundum eſſe ſapientem, & habere* MENTEM, *quæ & ſe, & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat*. *Mundum*, inquit, *fabricata eſt*: ſcimus. ſed quod præit, *& ſe fabricatam* eſſe, quo ſenſu verum erit? Nam Mens quidem illa æterna: niſi velit, in exuſtione Mundi, hanc Mentem confuſam cùm Materie ſedem & ſplendorem nondum habere; fabricare ea ſibi & diſponere in condito iam Mundo. Sed ſimpliciùs fortaſſe ſcribi: *quæ*

Cap. xi.
I. De Nat. deor.
Ibidem.
IIII. Academ.

bi: *quæ & ipſum fabricata.* At his etiam nominibus Iulius Firmicus, iuratiſſimus Stoicus, Deum deſcribit: *Mens illa diuina, Animusque cæleſtis per omne mundi corpus, in modum circuli collocatus, & nunc intrinſecus, nunc extrinſecus poſitus, cuncta regit atque componit: & propriâ originis generatione conceptus, ſe ad creanda & conſeruanda omnia, ignitâ & ſempiternâ agitatione perpetuat.* Quæ verba rebus fœta & grauida, aperienda & educenda leuiter in lucem ſunt. *In modum circuli* collocat: quia in Æthere *Principale* hoc (mox dicendum) ponunt. Addit, *intrinſecus & extrinſecus* eſſe. id eſt, in Mundo, & extra eum in Vacuo ferri: atque vt Seneca loquitur, *opus ſuum intrà & extrà tenere.* Deinde, *propriâ originis generatione conceptum:* quod ſanè illa Tullij adfirmat, aut explicat, & iam nil mutemus. Conceptus & genitus, ſed à ſe dici poteſt: quia in Chao, vt dixi, cùm in Ignem omnia verſa, & ipſe deinde Ignis in Aquam (*infrà explicanda) opus habet ſeſe educere, & puritati priſtinæ aſſerere, atque ita, quodam ſenſu, generare. Sed vt in re pergam, hiſipſis vocibus Seneca afficit, & Iouem appellat *Animum ac Spiritum mundani huius operis.* & quare omnia iſta? quia ire volebant & commeare per omnia, atque vt verbis illorum dicam (in Laërtio) εἰς ἅπαν κόσμου μέρος διήκειν τὸν νοῦν, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν τὴν ψυχήν: *per omnia Mundi membra Mentem pertinere, vt in nobis hanc Animam.* Nota, nota eſt magni huius Mundi ſua quædam Anima, vt in paruo hæc noſtra: atque illa rector eſt, & Deus. Eſt Academicorum vetus ſententia, & pônit ita Cicero: *In Naturâ ſentiente Ratio perfecta ineſt: quam vim Animum dicunt eſſe Mundi:* & adſignificat Stoicos tenuiſſe. Cleanthes quidem & Oenopides ex iis, apud Stobæum: θεὸν εἶναι τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν: *Deum eſſe, Mundi animam.* Et Lactantius vniuersè: *Ita Stoici interdum confundunt, vt Deus ſit ipſa Mens Mundi, & Mundus corpus ſit Dei.*

Lib. 1. Matheſ.

1. Natur. Quæſt. in Præfat.

*Lib. 11.

1. Academ.

DISSERT. VIII.

Mundum ipſum Deum etiam Stoicis dici, ſed propriè tamen eius Animam.

ET ſanè Stoici ſæpè ſic loquuntur, etſi parum ſanè, atque adeò ipſum Mundum, hoc adſpectu, faciunt Deum.

Mani-

Manilius: ——VIVERE *mundum*

Et RATIONIS *agi motu: cùm* SPIRITVS *vnus*
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem,
Omnia peruolitans, CORPVSQVE ANIMALE *figuret.*

Vult Animal eſſe Mundum, Ratione regi, Spiritu vegetari & irrigari. Hoc iamantè Plato: Ζῶον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον: *Animal eſt Mundus, & Rationale & Animá præditum.* Poſidonius Stoicus: κόσμος οὐσία ἔμψυχος καὶ αἰσθητική: *Mundus, natura animata & ſentiens.* Talem igitur naturam, dicebant Deum. Iterũ Manilius:

Quá pateat Mundum diuino numine verti, Lib. I.
Atque IPSVM *eſſe* DEVM.

Didymus apud Euſebium: Οἱ στωϊκοὶ δὲ ὅλον τὸν κόσμον, σὺν τοῖς μέρεσιν xv. de Præpar. Euangel.
αὐτοῦ, προσαγορεύουσι θεόν: *Stoici totum Mundum, cum partibus eius, appellant Deum.* Ipſa hæc noſter Seneca: *Totum hoc, quo continemur,* Epiſt. XCIIII.
& vnum eſt, & DEVS *eſt: & ſocij eius & membra ſumus.* Iterumque alibi: *Totum hoc, quo diuina & humana concluſa ſunt,* Epiſt. XCVII.
vnum eſt: MEMBRA *ſumus corporis magni.* Et Lactantius eos refutans: *Nam ſi hæc omnia quæ videmus,* DEI MEMBRA *ſunt, iam* Lib. VII. cap. III.
inſenſibilis ab his conſtituitur Deus. Multa enim in Mundo ſcilicet, aut plurima, ſine ſenſu. Tamen hanc ſententiam iterum Seneca aſſerit: *Vis Deum Mundum vocare? non falleris. ipſe enim eſt to-* II. Quæſt. cap. XLV.
tum quod vides, totus operibus ſuis inditus, & ſe ſuſtentans vi ſuá. Itaque pro hoc ſenſu, in parte vera Tertulliani ſcriptio: *Platonici* Apolog. cap. XLVII
& Stoici corporalem ſtatuunt Deum: ſcilicet Mundum. Etſi Plato primam Mentem magis pro Deo agnoſcit, Deo, inquam, primo. Ita Seneca in fragmento quodam, apud Auguſtinum: *Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem: quo-* VI. de Ciuit. cap. X.
rum alter (Plato) *Deum ſine corpore fecit, alter ſine animo?* Plato enim ſupremam Mentem architectricem agnoſcit, liberam & ſecretam ab omni contagione mortali; atque vt Cicero loquitur, *Deum ſtatuit* ἀσώματον, *incorporeum:* at Strato eumdem ſine Animo, id eſt Naturam hanc rerum & Mundum, ſine Mente gubernante. Hæc ſententia Stratonis eſt, quam Manilius tangit:

Aut neque terra patrem nouit, nec flamma, nec aër
Aut humor, faciuntque Deum per quattuor artus,
Et Mundi ſtruxère globum, prohibentque requiri
Vltra ſe quidquam.

 Id eſt,

Id eſt, Siue quattuor elementa non habent auctorem & originem, ipſa ſunt & faciunt iuncta Deum, nec alium præter ſe, aut ſupra ſe, habent. Sed ad Stoicos. quia igitur Mundus Deus, dabant etiam ei globoſam formam. Seneca: *Si rotundam illis,* QVALEM DEO, *dederint formam.* Idem in Claudium ludens: *Dic nobis, qualem Deum iſtum fieri vultis? Stoicum? quomodo poteſt* ROTVNDVS *eſſe, vt ait Varro, ſine capite, ſine præputio?* Obſerua hæc poſtrema, iocosè in Epicuréos dicta, qui Deum faciebant humanâ ſpecie: at Stoici negabant, & animal quidem eſſe, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνθρωπόμορφον: *ſed non humaná aliquá formá.* Hæc eſt ſententia, quam neque nos, neque item Plutarchus ſanam habet: & iis obiicit, ὅτι θεὸν ἀρχὴν ὄντα, σῶμα νοερὸν καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ ποιοῦντες, οὐ καθαρὸν, οὐδὲ ἁπλοῦν, οὐδὲ ἀσύνθετον, ἀλλ᾽ ἐξ ἑτέρου καὶ δι᾽ ἑτέρου ἀποφαίνουσι: *quòd Deum, qui principium eſt, Corpus tamen intelligens & Mentem in materie faciunt; atque ita non purum, neque ſimplicem, neque incompoſitum, ſed ex alio & per aliud conſtituunt.* Tamen Varro mitigare & ad veritatem magis flectere videtur, ſi benè exaudimus. Pulchra hæc eius in Auguſtino: *Varro de Naturali Theologiâ præloquens dicit,* DEVM *ſe arbitrari* ANIMAM MVNDI: *& hunc ipſum* MVNDVM *eſſe* DEVM. Sed diſcrimen deinde addit, quod valdè velim notes. *Sicut hominem ſapientem, cùm ſit ex Animo & Corpore, tamen ab Animo dicimus ſapientem; ita Mundum Deum dici ab Animo, cùm ſit ex Animo & Corpore.* Hoc vult, Mundum à ſe aut per ſe non eſſe Deum; tantùm à parte meliori, id eſt Mente illâ æternâ, quæ tamen inſita Mundo, vt illa aliqua in Homine. Non igitur Mundus οὐσιωδῶς & ſuâ naturâ Deus, ſed κατὰ μετάδοσιν vt dicunt Græci, & quia communicat & participat illam Mentem. Tale omnino etiam Chryſippus, apud Tullium: *Vim diuinam in Ratione eſſe poſitam, & vniuerſæ naturæ Animo atque Mente: ipſumque Mundum Deum dici, & eius Animi fuſionem vniuerſam.* Id eſt, Primò quidem & verè Deus eſt Ratio ſiue Mens: ſecundariò tamen & Mundus, per quem Animus ille ſe *fudit*, & cui infudit. Seneca eò collineat: *Quid eſt Deus?* MENS *vniuerſi. Quid eſt Deus? totum quod vides, & quod non vides totum.* Primò & hîc Mens eſt Deus, ſecundò hæc Mentis ſedes & vniuerſi moles. Triſmegiſtus etiam clariſſimè: Δεύτερος θεὸς, ὁ κόσμος, καὶ ζῶον ἀθάνατον: *Secundarius Deus, Mundus,*

Epiſt. XCIIII.

VII. de Ciuit. cap. VI.

I. Quæſt. in Præf.

Cap. VIII.

Mundus, *&* *animal immortale.* Et ſubiicit pulcherrimè: πρῶτος γὰρ πάντων, ὄντως καὶ ἀΐδιος, καὶ ἀγέννητος, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, θεός: *Primus enim omnium, reuera eſt Deus, ille æternus, & ingenitus, & omnium conditor atque opifex.* Itaque & Stoici ſæpè ſic attollunt, & à corpore Mundi iſto auellunt. vt Seneca: *Quid inter naturam Dei & noſtram intereſt? noſtri melior pars eſt Animus: in illo* NVLLA PARS EXTRA ANIMVM. Sed & ſuperiora, quæ attuli, eódem eunt: ſequamur. Nam quod illos longiùs duxit, & induxit, hoc fuit, quòd ſociabant hunc Animum cum Mundo, vt partem, & formam: at nos ſcimus, cum Lactantio, *Diuinum quidem Spiritum eſſe vbique diffuſum, eoque omnia contineri: nec tamen ita, vt Deus ipſe, qui eſt incorruptus, grauibus & corruptilibus miſceatur elementis.* Continetur rebus, non confunditur; format eas, non forma; animat, etſi non anima. Benè, vt pleraque, Damaſcenus: Αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ πάντων ἀμιγῶς δήκει, καὶ πᾶσι μεταδίδωσι τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδειότητα καὶ δεκτικὴν δύναμιν: *Deus ipſe omnia peruadit, ſed ſine mixtione; & omnibus vim & efficaciam ſuam participat, ſed pro cuiuſque aptitudine & captu.* Concludimus denique, & in parte tuemur Stoicos Plutarchi hiſce verbis: Θεὸν καὶ κόσμον, καὶ ἀστέρας, καὶ τὴν γῆν λέγουσι. τὸν δὲ ἀνωτάτω πάντων, νοῦν ἐν αἰθέρι: *Deum Stoici dicunt, & Mundum, & Stellas, & Terram; ſed* SVPREMVM *illum*, MENTEM *in æthere.* Ipſa eſt intima mens eorum, alia poſſe dici Deos, & diuinitatem communicare: ſed vnum, verum, ſummum eſſe *Mentem*: atque eam in *Æthere.* Non enim otioſus hoc quoque audi. quia Principale iſtud Animæ, ſiue Græcis ἡγεμονικὸν, in Æthere ſedem habet. Etſi cum aliquo inter eos diſſenſu. nam *vulgò Stoici*, ait Laërtius, *Ætherem faciunt mundi* ἡγεμονικὸν, *at Poſidonius Cælum, Cleanthes Solem.* Cleanthis opinio placuit Plinio, qui ſcripſit: *Mundi totius Solem eſſe Animum, ac planiùs* MENTEM: *hunc* PRINCIPALE (agnoſce τὸ ἡγεμονικὸν) NATVRAE REGIMEN *ac numen credere decet, opera eius æſtimantem.* Neque hæc tamen ita læuè capies, quaſi ipſa illa ſint Deus, ſed vt dixi, domus eius & ſedes: vt arx iſta capitis Mentem noſtram (Platonicis quidem) habet. Tertullianus calumniam, liceat dicere, Zenoni ſtruxit, cùm impingit, *Aëra & Æthera deos ſtatuiſſe.* Numquam, illo quidem ſenſu, fecit: neque, opinor, Chry-

Marginalia: 1. Quæſt. in Præf. — Lib. VII. cap. VI. — Cap XVI. — 1. De Placit. cap. VII. — Lib. II. cap. VI. — Aduerſ. Marc. I. cap. XIII.

I. De Nat. deor. ſippus, etſi Cicero etiam de illo, quòd *diſputarit Æthera eſſe eum, quem homines appellant Iouem*. Imò in æthere, & rem dixiſti.

DISSERT. IX.

Obſcura aut impenetrabilis Dei notitia: ſermones ancipites: attribui tamen quædam rectè à Stoicis, & primò Vnitatem.

VIDES Animam Mundi igitur Deum iis eſſe: atque illam Ignem, aut veriùs in Igne. Quod Philo etiam Iudæus prorſus haud abnuit, diſtinguitque: τὴν τῶν ὅλων ψυχὴν θεὸν εἶναι, κατ' ἔννοιαν: *Vniuerſi Animam Deum eſſe, quodam intellectu.* Quo? quia nos & omnia viuimus, & mouemur, & ſumus in Deo. Siquid verbis aliter dixerunt, abeat: & miremur in viâ, & ſic prope metam Veri fuiſſe: nec inſultemus in communibus Orbis tenebris non perueniſſe. Quis enim à ſe, & ingenij ſolius luce, videat & noſcat illum *infinitum, immenſum, & ſoli ſibi quantus eſt notum*? Imò verò, ait Damaſcenus argutè, τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν, ἡ ἀπειρία καὶ ἀκαταληψία: *Solum hoc eius comprehendi poteſt, quòd comprehendi non poteſt.* Et hoc Seneca vidit, & fortiter extulit: NEMO NOVIT DEVM. *multi de illo malè exiſtimant impunè.* Quin & cauſſas alibi inquirit, & promit: *Siue illi tanta* SVBTILITAS ET CLARITAS *eſt, quantam conſequi acies humana non poteſt; ſiue in ſanctiori ſeceſſu* MAIESTAS *tanta delituit.* Piæ & bonæ rationes: addo & tertiam è Damaſceno: *Cognitio eorum eſt quæ Sunt; at Deus ſuper ipſum Eſſe Eſt: ergo & ſupra atque extra notitiam, quia ſupra Eſſentiam.* De naturâ itaque eius propriâ omittamus, nec ipſi Chriſtiani eius gnari, niſi quatenus diuinæ litteræ nos docuerunt, leuiter & in guſtum. Nam, vt iterum Damaſcenus, ὅπερ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι, ἀπεκάλυψεν. ὅπερ δὲ οὐκ ἐδυνάμεθα φέρειν, ἀπεσιώπησεν: *Quod ex vſu noſtro ſcire erat, aperuerunt; quod non tale, & ferre aut capere non poteramus, tacuerunt.* Iis igitur miſſis, magis quæ de ipſo dici & attribui ſolent, luſtremus: & per ea in amorem ſimul & admirationem eius ducamur. Enimuerò ſagaces in iſtis Stoici, ſed & veraces. Sunt autem trium ferè generum, quæ de illo vſurpamus. primum negando, & ἐξ ἀφαιρέσεως, vt dicunt Græci: ſicut cùm Infinitum, Immenſum, Incorporeum dicimus. nihil enim adſtruimus;

De Allegoriis.

Minut. Felix.

Epiſt. xxxi.

VII. Quæſt. cap. xxxi.

Digitized by Google

mus, nec eſſe ſignificamus, ſed aliquid non eſſe. Alterum, *κατὰ χέσιν, iuxta habitum.* vt cùm Dominum, Rectorem, Patrem appellamus: ſignificantes tale agere, & taliter affectum eſſe. Tertium denique, quod *κατὰ φύσιν, ſecundùm naturam* dicunt: cùm aliquid conamur ei inſitum & amicum oſtendere, vt Iuſtum, Bonum, Sapientem eſſe. Primum genus tutiſſimum eſt, & admirationi, ſi non notitiæ, facit: alterum tenùe, & non niſi à noſtri, aut operum eius, adſpectu ductum: tertium conatur adire, ſed arcetur; & aliquid circa naturam, ſi non ipſam, libat. Plura in his talibus ſunt, Stoicis etiam tractata: ſed ego eximia tria tangam, quæ validè & vtiliter adſtruxerunt: *Vnum* eſſe, *Bonum* eſſe, *Prouidum* eſſe. De primo, præiuerant iam alij Philoſophi, & pulchrè Pythagoras: qui non *Vnum* propriè vult & *Solum* dici, ſed *μονάδα καὶ ἑνάδα: Solitatem & Vnitatem.* Optimè. non enim oportet ſpecie accidentium de illo dicere, aut ſentire: ſed magis & deceat & doceat, vt ſubſtantiam efferri. Philo Iudæus: *ὕπαρξις ἐστὶν ὃ καταλαμβάνομεν αὐτοῦ. τὸ δὲ χωρὶς* Quòd Deus ſit immutab.
ὑπάρξεως οὐδέν: Subſtantia eſt, quidquid de illo concipimus, & extra ſubſtantiam nihil. Ergo Iuſtitia magis Deus & Sapientia eſt, quàm Iuſtus & Sapiens: etſi modulo noſtri captus non damnamus ſic loqui. Teneamus tamen illud Arnobij: *Quidquid de Deo dixeris, quidquid tacitæ mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſilit & corrumpitur ſenſum: nec habet propriæ ſignificationis notam, quod noſtris verbis dicitur, atque ad negotia humana compoſitis.* Sed pergamus in re, & addamus; Stoicos quoque Deum vnicè Vnum ſenſiſſe, etſi nominibus pluribus affecerunt. Laërtius inter Zenonia: Ἕν τε εἶναι θεὸν, καὶ νοῦν, καὶ εἱμαρμένην, καὶ Δία, πολλαῖς τε ἑτέραις ὀνομασίαις προσονομάζεσθαι: *Vnum quid eſſe Deum. ſed tamen Mentem, & Fatum, & Iouem, aliiſque pluribus nomenclaturis ſolere efferri.* Hoc & Minutius noſter Felix de iis atteſtatur: *Zeno,* inquit, *& Chryſippus, & Cleanthes, ſunt & ipſi multiformes, ſed ad* VNITATEM *Prouidentiæ omnes reuoluuntur.* Aliter alij de Deo, ſed de Vno omnes loquuntur & adfirmant. Multitudo autem illa nominum (non enim numinum) ortum habuit à vi aliquâ & peculiari affectu vel effectu, quem volebant expreſſum. Seneca: *Quæcumque voles nomina propria Deo* IIII. de Benef. cap.
aptabis, vim aliquam effectumque cæleſtium continentia: tot appella- VIII.

 tiones

tiones eius eſſe poſſint, quot munera. Sed eius, & vnius. Ecce (idem II. Quæſt. cap. XLV. alibi) *Vis illum Fatum vocare? non errabis. hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum Prouidentiam? rectè dices. eſt enim cuius conſilio huic Mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis Naturam vocare? non peccabis. eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius Spiritu viuimus. Vis Mundum? ipſe eſt enim totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſuâ.* Atque idem loco priore ſubiicit, eundem eſſe *Liberum patrem, & Herculem*, itemque *Mercurium*: & quæ talia Stoici è mythicâ hiſtoriâ ad myſticos ſenſus referebant: & operosè referebant, ſatis ſibi in iſtis allegoriis, ſiue vt ipſi appellabant III. de Nat. deor. ὑπονοίαις, placentes & plaudentes. Cicero: *Magnam ſuſcepit moleſtiam, & minimè neceſſariam Zeno primus, poſt Cleanthes, deinde Chryſippus, commentitiarum fabularum reddere rationem; & vocabulorum, cur quidque ita appellatum ſit, cauſſas explicare.* Culpat I. cap. XVII. & Lactantius Stoicos, *quòd cùm non peruiderint quid in vero ſit, conentur fabulares Deos cum rerum naturalium ratione coniungere.* Et verò tenuia hæc plurimùm, aut infirma, & argutiis ſæpe ridendis. Exemplum & guſtum è Laërtio habe. Ὁ θεὸς πολλαῖς προσηγορίαις ὀνομάζεται, κατὰ τὰς δυνάμεις. Δία μὲν γάρ φασι, δι' ὃν τὰ πάντα. καὶ Ζῆνα καλοῦσι, παρ' ὅσον τοῦ ζῆν αἴτιός ἐστιν, ἢ διὰ τοῦ ζῆν κεχώρηκεν. Ἀθηνᾶν δὲ, κατὰ τὴν εἰς αἰθέρα διάτασιν τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτοῦ: *Deus pluribus nominibus appellatur, vt ſunt poteſtates. Nam & Dia Græci dicunt, quòd per eum ſint omnia: & Zena, quatenus vitæ eſt auctor, vel quòd per vitam tranſiuit. Athenam etiam ſiue Mineruam, quòd in Æthere Principale eius ſit extenſum.* O viri graues & ſerij! magis talia licebat agere. Sed in verbis Laërtij obiter moneo, quod legitur διὰ τοῦ ζῆν κεχώρηκε, falſum videri, ſcribendumque, τοῦ ζεῖν. Duplex enim etymon adſignant, vel à *vitâ*, vel à *feruore*: atque hoc poſtremum de iis Athenagoras: Ζεὺς, ἡ ζέουσα οὐσία, κατὰ τοὺς Στωϊκούς: *Zeus, feruens eſſentia, iuxta Stoicos*: id eſt, Ignis.

DISSERT. X.

Eundem Bonum & Beneficum eſſe, & hanc velut propriam eius notam, & nomen.

VNum igitur iam Deum donant: ſed qualem illum? dixi, *Bonum Prouidumque.* Quæ duo pluribus verbis, ſed eódem

dem ferè ſpectantibus, eximiè aperuit ille inter Stoicos eximius Cleanthes: qui *Theogoniam*, ſiue *Deorum genituram* inter alia ſcripſit. Verſus ſunt in Clemente Alexandrino (nam verſibus pleraque ille vſus) planè aurei, imò de Deo diuini.

Εἰ τὸ ἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ' οἷόν ἐστ', ἄκουε δή.
Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές,
Κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, δέον,
Αὐστηρὸν, αὐθέκαστον, αἰεὶ συμφέρον,
Ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς, ἀνώδυνον,
Ὠφέλιμον, εὐάρεστον, ἀσφαλὲς, φίλον,
Ἔντιμον, ὁμολογούμενον . . . .
Εὐκλεὲς, ἄτυφον, ἐπιμελὲς, πρᾶον, σφοδρόν,
Χρονιζόμενον, ἄμεμπτον αἰεὶ διαμένον.
Ανελεύθερος πᾶς, ὅστις εἰς δόξαν βλέπει,
Ὡς δὴ παρ' ἐκείνης τευξάμενος καλοῦ τινός.

Eos ita reddimus:

Si quale ſit BONVM *rogas, ita accipe.*
Eſt ordinatum, iuſtum, & eſt ſanctum, pium,
Sui potens, commodum aliis, pulchrum, decens,
Rectum atque conſtans, ſemper autem conferens,
Expers metu, dolore, curis omnibus,
Juuans, benignum, ſtabile, amicum, amabile,
Honore dignum, confitendum . . . .
Et glorioſum, non ſuperbum, quod gerit
Curam omnium, placens, & viribus valens,
Æui vetus, culpæ inſcium, ſemper manens.
Ah vilis ille, Opinionem qui adſpicit,
Tamquam duce hac venturus ad Veri ſcopum.

Conſidera mi Auditor. ſunt à profano ſacri verſus & ſenſus: ac negem aliquid tam ſublime & auguſtum ab alio veteris æui ſcriptum. Finis ipſe & clauſula, quàm damnat non occultè receptas de Numine *opiniones*? vana illa gentilium, & à vero longinqua? Sed attributa ipſa & elogia ſi vides, quid vberius aut verius dici poteſt? Omnia autem in formâ illâ ſermonis (obſerua) quâ Subſtantia notatur, vt antè attigi: *Deus bonum, vtile, iuſtum.* Et cùm pluſcula ſint, id quoque obſerues, omnia

ferè

ferè ad duo hæc capira reuocari, *Bonum, Prouidumque.* Prima eſt ipſa Boniras: quam quot nominibus deſcribir, & inculcar? ἀγαθὸν, χρήσιμον, συμφέρον, λυσιτελὲς, ὠφέλιμον, φίλον, πρᾶον: atque ipſum Deum initio *Bonum* appellat. Rectè. nam & Dionyſius Areopagita conſentir, PRIMARIVM & PECVLIARE *hoc Dei nomen eſſe: ipſamque ſubſtantiam diuinam, Bonitatem appellari.* Triſmegiſtus pariter: Τὸ ἀγαθὸν ἐν οὐδενί ἐστι, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ θεῷ. μᾶλλον δὲ, inquir, τὸ ἀγαθὸν αὐτός ἐστιν ὁ θεός: *Bonum in nullo, niſi in Deo eſſe. Imò verò ipſum* BONVM EST DEVS. Quare? quia Narura eius Bonitas: nec poreſt aliter eſſe. Noſter Seneca: *Quædam ſunt, quæ nocere non poſſunt, nullamque vim niſi beneficam & ſalutarem habent: vt Dij immortales. qui nec volunt obeſſe, nec poſſunt.* NATVRA *enim illis mitis & placida eſt, tam longè remota ab alienâ iniuriâ, quàm à ſuâ.* Irerumque alibi: *Quæ cauſſa eſt Diis benè faciendi?* NATVRA. *Errat, ſiquis illos putat nocere velle: non poſſunt. nec iniuriam accipere queunt, nec facere.* Et vis argumentum Boniratis cerrius, quàm quòd peſſimis, & in ſe ingraris, imò maledicis atque impiis, non ceſſant cottidiè benè facere? *Ecce ſceleratis Sol oritur, & piratis patent maria.* Quid amplius? *Beneficia ſua ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant.* Ignorantibus? vide pueritiam noſtram, fateberis: bona percipimus, ante eorum ſenſum. Ingraris? reliquum omne æuum. Et quotuſquiſque agnoſcit, imò cogitat? quàm mulri dubitant, diſpuranr, abnuunt? *Et nihilominus, more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus.* Omnibus, inquam, ſine diſcrimine: non alirer quàm Sol ille in promiſcuo lucet. Neque enim hîc, vr in rhearris, ſparſio aliqua eſt aur miſſilia, in paucos & apprehenſuros: eſt in omnes, eſt in immerentes, eſt in abnuentes. *Æquali tenore bona ſua per* GENTES POPVLOSQVE *diſtribuunt, vnam ſortiti potentiam,* PRODESSE. Atque hoc dogma ita proprium Stoicis, vt Tertullianus ab eo errorem Marcionis deriuet: *Inde,* inquit, *Marcionis* DEVS MELIOR, *de tranquillitate à Stoicis venerat.* Quia ſcilicet Deum ſemper Bonum iſti ſtatuebant, & nihil ab eo mali manare; Ponticus ille fatuè fabricandum alium ſtatuit, huius auctorem. Fruſtrà, & longè à Stoicorum ſenſu.

De diuin. nomin. cap. IIII.

Cap. VI.

De Irâ II. cap. XXVII.

Epiſt. XCV.

Sen. IIII. De Benef. cap. XXVI.

VII. De Benef. cap. XXXI.

Ibidem.

Ibidem.

DISSERT. XI.

Denique Deum Prouidum & curatorem omnium eſſe, atque etiam ſingulorum. Qui aliter, reiecti.

SED tertium inter Attributa erat, *Prouidentia*, Deo ſemper à Stoicis aſſerta, & Cleanthis etiam illis verſibus nomine Ἐπιμελὴς, itemque συμφέρων, inſerta. Aſſerta autem ab illis ſic crebrò, ſic validè, vt ludus iocuſque fuerint aduerſariis: qui hanc, *fatidicam Anum Stoicorum* appellabant. Sed ades noſtra Anus, ades, amanda nobis ſuper omnes Veneres, & Venerum Amores. Te aſſerimus, & cum Senecâ, *præeſſe vniuerſis Proui-* De Prouid.
dentiam, & intereſſe nobis Deum. Ita ſanè. gubernat & præëſt il- cap. I.
lud Numen; ſed adeſt etiam & intereſt, & ſcienter & cum inſpectione nos regit. Cicero: *Prouidentiâ Dei Mundum, &* OMNES *eius* PARTES, *ab initio conſtitutas eſſe, & omni tempore ad-* II. De Nat. deor.
miniſtrari. Nota duo Prouidentiæ ab eo ſubiici, Conſtitutionem rerum, & Adminiſtrationem. Iungi enim hæc duo debent. & *Neceſſe eſt* (ait Damaſcenus) *eumdem eſſe Conditorem rerum & Adminiſtratorem: neque poſſunt, aut debent diuidi. Sic enim imbecillitati alteruter eſſet obnoxius; quaſi aut iſte Condere non poſſet, ille non Adminiſtrare & conſeruare.* Sicut parentis boni eſt, & gignere prolem, & deinde alere atque educare: ita & magni illius noſtri. Cicero igitur hæc duo benè iungit, ex noſtrorum ſententiâ: *Materiæ vniuerſæ* FICTRICEM *ac* MODERATRI- III. De Nat. deor.
CEM *eſſe diuinam Prouidentiam.* Quis enim credet, ait Seneca, *ſine* CVSTODE *tantum opus ſtare, & hunc ſiderum curſum diſcur-* De Prouid.
ſumque fortuiti impetus eſſe? Quis etiam credet, hæc tam pu- cap. I.
gnantia ſeruare ordinem & ſtatum, niſi Rector ille ſit, *cuius* Sen. II.
conſilio huic Mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, actusque ſuos ex- Quæſt. cap. XLV.
plicet? Sed vim huius Prouidentiæ, & variantes etiam ſuper eâ ſenſus, pulcherrimè Epictetus exſequitur, apud Arrianum: *Quod ad Deos attinet, ſunt qui negent vllum Numen eſſe. Sunt qui* I. Diſſert.
eſſe donent, ſed ignauum, incurium, & nulli rei prouidere. Sunt ter- cap. XII.
tij, qui & eſſe, & prouidere, ſed non niſi magnis & cæleſtibus, terrenorum autem nulli. Quarti, & cæleſtibus & terreſtribus; ſed vniuerſis dumtaxat, non autem ſingulis & vnicuique ſeorſim. At quinti,

in quâ parte Vlyſſes & Socrates, aſſerunt ſtatuuntque, Quòd TE O DEVS NEC IN MINIMO MOTV *lateam aut fallam.* Ecce pulchrum adſcenſum, & verè adſcenſum, à tenebris & impietate paullatim ad lucem & veritatem: quam quinta illa ſententia eſt amplexa: id eſt, noſtra. Ita enim & Platonici, & noſtri, omnia minima, maxima, Prouidentiæ ſubiici: *nec ſine Ratione, quamuis ſubita, accidere.* Nihil eſt à caſu, vbi caſus maximè apparet: ſed occultum aliquid diuini conſilij eſt, quo diriguntur. Plato ſermoni ſuo toti de Diis hoc velut fundamentum præſtruit: ὡς εἰσὶν ἐπιμελούμενοι πάντων, σμικρῶν καὶ μειζόνων: *Quòd curent omnia, magna ea ſint aut parua.* Atque id ratione etiam ſcitâ docet alibi, his ferè verbis, aut ſenſu: *Cùm Dij ſint, non conuenire vt otioſi degant: curare ergo res humanas. Cùm autem omniſcij ſint, etiam minima videre & noſſe cenſendum eſt, eaque igitur curare. Quídni? procul enim ab iis ignauia & inertia: nec minor poteſtas eorum in minutis, quàm in magnis: neque indigna etiam maieſtate illorum hæc cura. Imò eam velut gradum ad maiora illa habent.* Optimè, & varia ac valida ratio in paucis verbis. Itaque apud Ciceronem Stoicè dicitur: *Non vniuerſo generi hominum ſolùm, ſed etiam ſingulis, à Diis immortalibus conſuli ac prouideri.* Quid hominibus ſingulis? imò animalibus, imò animalculis & inſectis: & iidem *Stoici* (idem Cicero) *Dei maieſtatem vſque ad apium formicarumque perfectionem deducunt.* Si perfectionem, etiam curationem. Benè & hoc Damaſcenus: πρόνοιά ἐστι βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει: *Prouidentia eſt diuina voluntas ſiue ſententia, per quam* OMNIA QVAE SVNT *conuenientem ordinem & regimen habent.* Itemque Alexandrinus ille Clemens: Ἔστιν ἡ πρόνοια ἰδίᾳ, καὶ δημοσίᾳ, καὶ πανταχοῦ: *Eſt Prouidentia* PRIVATIM, *&* PVBLICE, *&* VBIQVE. Eſt & in actibus ſingulis ſingulorum, vt Lactantius: *Curat hominum vitam Deus, ac* SINGVLORVM ACTVS *animaduertit.* Nónne ipſum hoc eſt, quod ſuprà noſtræ partis Epictetus, *Te Deus nec in minimo fallo?* Atque hæc cùm ita habeant, quidam Fortunę omnia transſcribunt: *neque hæc,* (ait Seneca) *intra vulgum dementia eſt, ſed Sapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt enim qui putent, ſibiipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua & aliena: hoc autem Vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilij, & aut ferri*

Marginal notes: Senec. De Prouid. cap. I. — In Epinom. — Lib. X. de Legib. — III. De Nat. deor. — IIII. Academ. — De Irâ, cap. XVII. — I. Quæſt. in Præfat.

ferri Temeritate quadam, aut Naturâ neſciente quid faciat. Errant hîc profectò, mi Seneca, etiã ſapientiam profeſſi: nec Epicurus ille ſolũ, cuius nota deliria, & qui de Beatâ illâ Naturâ profatur,

Immortali æuo, ſummâ cum pace, fruatur,
Semota à noſtris rebus, ſeiunctaque longè.

longè ſemota, atque adeò extra Mundum etiam proiecta. Non ille, inquam, ſolùm: ſed quod miremur, Plinius, ille in pleriſque Stoicus germanus. At hîc quàm degenerat? *Irridendum,* inquit, *agere curam rerum humanarum illud, quidquid eſt, Summum.* Lib. II. cap. VII. Et cauſſam addit: *An tam triſti atque multiplici miniſterio non pollui credamus, dubitemúſve?* Ne dubitemus quidem, Plini, adeò nòn credamus. Quid enim cenſes, humano more quodam agere & curare, ſollicitum, diſtrictum, diſtractum, iratum? Erras. ille cum ſummâ quiete, & placidè agitans, hæc agit: οὐ μεριζόμενος (ait Clemens) οὐκ ἀποτεμνόμενος, οὐ μεταβαίνων ἐκ τόπου εἰς τόπον, πάντη δὲ ὢν πάντοτε, καὶ μηδαμῇ περιεχόμενος, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθαλμὸς, πάντα ὁρῶν, πάντα ἀκούων, πάντα εἰδώς: *non diuiſus, aut diſtractus, non tranſiens è loco in alium, ſed vbique ſemper exſiſtens, & nuſquam circumſcriptus: totus mens, totus lux, totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia ſciens.* VII. Stromat. Et quàm pronum tibi hæc credere, ſi vel eadem his verba tua attendiſſes? *Quiſquis eſt Deus (ſi Mundo eſt alius) & quacumque in parte, totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus.* Talem & tantum cùm facias, quid metuis, cum Epicuro aliquo, pollui aut fatigari? Et tamen à Sapientiâ cùm hoc dogma ſpernas, Prudentiæ tranſcribis, & ais: *Deos curam agere rerum humanarum, credi ex vſu vitæ eſt.* Imò ex ratione eſt. quam, vt alios omittam, te quoque teſte princeps ingeniorum, Homerus agnouit. Ille quàm non ſæpè, ſed vbique eam adſtruit? Alibi, de Ioue:

—— ὅστε καὶ ἄλλους Odyſſ. N. v. 213.
Ἀνθρώπους ἐφορᾷ, καὶ τίνυται ὅστις ἁμάρτῃ:
—— *mortalia facta*
Mortaleſque videt, delinquentes quoque punit.

Ecce inſpectionem, ecce & animaduerſionem. Quin idem apud eum Iupiter effatur:

—— μέλουσί μοι, ὀλλύμενοί περ:
—— *habeo curæ & pereuntes.*

Non potuit longiùs penetrare in adyta Prouidentiæ, quàm vt diceret, tunc quoque cùm pereunt non negligi à Deo; ſed bono aliquo fine perire, aut denique ſe diſponente. Plura in illo ſublimi poëtâ ſunt, omitto: & Stoicis hoc teſtimonium à Tullio attribuo, *Rationem de Prouidentiâ deorum ab illis* SANCTISSIME ET PROVIDENTISSIME *eſſe conſtitutam*.

III. De Nat.deor.

DISSERT. XII.

E Prouidentiâ Fatum conſequi. quid illud? & quomodo libertatem Deo non tollat.

EST ita. & gradum ab hac ad *Fatum* conuenienter profero: quia illud ab iſtâ eſt, & valdè cum eâ nexum, imò innexum. Itaque ab ipſis Stoicis confunduntur hæc ſæpè: ſi tamen diſcerni placet, ſic fiet. Vt Prouidentia in ipſo Deo ſit ſcientia, vel ſententia, omnium; hæc diſtinctiùs lex ipſa & decretum ſingulis datum. Itaque à Deo eſt iſtud, magis quàm in ipſo. Addo, quòd illa velut Proconſul eſt, qui decernit & ſtatuit; iſtud, velut lictor, qui ſententiam illam facto promit, & omnibus propalat. Ita Apuleius, ex ſententiâ Platonis: *Fatum eſſe, per quod ineuitabiles cogitationes Dei atque incepta complentur.* Nota, *cogitationes:* Ita enim *Primam Prouidentiam* (ſummi Dei) definiebant Platonici, vt eſſet τῦ πρώτου θεῦ νόησις, εἴτε βύλησις: *ſupremi Dei cogitatio ſiue voluntas. Secundam* autem volebant dici *ſecundorum Deorum, cælum permeantium, per quam inferiora & mortalia omnia diſpenſarentur, generi cuique ſiue ſpeciei ipſi tuendæ & ſeruandæ. Tertiam* denique, *quæ Genios circa terram tangit, humanorum actuum arbitros & cuſtodes*. Ita per gradus diſtinguebant, & ad nos deriuabant: vt *prima Prouidentia Fatum contineret; ſecunda, ipſa eſſet Fatum; tertia, quod ex Fato eſſet.* Plutarchum, ſodes, vide libello huic rei proprio: & Apuleio, qui iſta conformiter, ſed breuiùs, lucem ab eo mutuare. Nos ad Stoicos imus, tot diſcriminum incurioſos. Ab vno Deo iſta omnia; imò confundunt ſæpè cum Deo. Seneca: *Vis illum Fatum vocare? non errabis. hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia*, CAVSSA CAVSSARVM. Optimè, optimè. ratione tamen & intelligentiâ diſtinguimus, vt ſæpè dixi. *Lex* eſt à Deo. vt ipſe Seneca: *Omnia*

Plut. de Fato.

De Dogm. Platon.

II. Quæſt. Natur.

Digitized by Google

nia certâ, & in æternum dictâ Lege decurrere: id eſt, Fato. Cicero: *Omnia æternæ Legis imperio* fieri. Plato, ἀδραστείας νόμον, *Adraſtiæ Legem* dixit. An non & Pindarus intellexit, cùm νόμον πάντων βασιλέα, θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων εἶναι: *Legem omnium Reginam, mortalium immortaliumque eſſe?* puto, intellexit. Et certò iam Manilius: De Prouid. cap. v. x. de Rep. Lib. I.

Sed nihil in totâ magis eſt mirabile mole,
Quàm RATIO, *& certis quòd* LEGIBVS *omnia parent.*

Habes Prouidentiam, quæ *Ratio* eſt; & eius prolem, Fatum, *Legum* nomine dictam. Homerus pulcherrimè βουλὴν Θεοῦ, ſtatim initio operis:

——— Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή:
——— *Iouis eſt perfecta voluntas.*

ſiue potiùs, *conſilium & decretum.* Atque ô diuinum vatem! qui caput hoc Sapientiæ humanæ (ita mihi videtur) ſtatim operi præſcripſit, ſuæ indicem vel teſtem. Narrabo, inquit, & canam hæc atque iſta: iras, bella, funera: ſed iamnunc prædico & moneo, ab hominibus iſta, ſed ex Dei voluntate, adminiſtrata. Neque enim, quę vel fortuita putantur, ab hac lege ſecludimus: neque incidunt ea ipſa, ſed veniunt. *Cauſſa pendet ex cauſſâ,* PRIVATA AC PVBLICA *Longus ordo rerum trahit.* Sophocles * μάλα στωϊκῶς, id eſt σεμνῶς: Sen. De Prouid. cap. v. *valdè Stoicè, id eſt, grauiter.

Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, καὶ τὰ πάντ' ἀεὶ
Φάσκοιμ' ἂν ἀνθρώποισι μηχανᾶν θεούς.
Ὅτῳ δὲ μὴ τάδ' ἐστὶν ἐν γνώμῃ φίλα,
Κεῖνός τ' ἐκεῖνα στεργέτω· κἀγὼ τάδε:

Aiace Flagell.

Ego quidem igitur iſta, & alia item omnia,
Accidere nobis cenſeam Fato Deûm.
Quòd ſiquis hæc in mente non probat ſuâ,
Ille alia teneat & ſequatur; iſta ego.

Sed aiebat Seneca *Longum ordinem rerum* eſſe: quid ita? quia *cauſſarum implexa ſeries eſt,* vt idem alibi: ſiue vt Stoici, apud Laertium: αἰτία τῶν ὄντων εἰρομένη: *cauſſa rerum implicata.* quia ſcilicet εἱρμὸς quidam eſt, & *nexus ac catena.* Id quo ſenſu dicant, Chryſippus apud Agellium explicet, ſeriâ definitione: Εἱμαρμένην εἶναι, φυσικήν τινα σύνταξιν τῶν ὅλων, ἐξ ἀϊδίου, τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἐπακολουθούντων, ἀμεταβόλου καὶ ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς: *Fatum eſſe, naturalem compoſitionem vniuerſorum, ab æterno, mutuò ſeſe conſequentium,* III. De Benef. Lib. VI. cap. II.

tium, immutabili & inuiolabili hac complicatione. Obſerua & ſcrutare. eſt *Naturalis compoſitio:* nempe rebus inſita à Communi & primâ illâ Naturâ, id eſt Deo: ideoque & *Naturam,* Fatum appellant. Sed quia (noſtro intellectu) *Ratione* quadam & diſcretione Deus hoc facit, & applicat; plurimùm *Rationem* (vti ipſam *Prouidentiam*) dicunt. Vt cùm definiunt, Εἱμαρμένην λόγον, καθ' ὃν ὁ κόσμος διεξάγεται: *Fatum, Rationem ſecundùm quam mundus adminiſtratur.* Itemque diffuſiùs: λόγον, καθ' ὃν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γινόμενα γίνεται, τὰ δὲ γενησόμενα γενήσεται: *Rationem, per quam facta, ſunt facta; fiunt, quæ fiunt; fient, quæ fient.* Et diſcernentes deinde à Prouidentiâ: λόγον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προνοίᾳ διοικουμένων: *Rationem eorum quæ in Mundo, Prouidentiâ adminiſtrantur.* Anteriorem cauſſam hîc vides, & iſtam ex eâ natam aut ſubſequentem. Sed additur in Stobæanis: μεταλαμβάνει δὲ τοῦ λόγου, τὴν ἀλήθειαν, τὴν αἰτίαν, τὴν φύσιν, τὴν ἀνάγκην: *Mutat interim* (Chryſippus) *& pro Ratione ſupponit Veritatem, Cauſſam, Naturam, Neceſſitatem.* Vt ſit Fatum nempe *Veritas, Cauſſa, Natura, Neceſſitas* eorum quæ ſic fiunt. Sequebatur, *Ab æterno.* Ita. nam in Dei mente hæc conſtitutio, & cum Æterno illo æterna. De *complicatione immutabili* additur: quod ad ordinem ſeriemque cauſſarum facit. Prima illa cauſſa (Deus) alias atque alias ſubſerit, miro & incomprehenſo nobis nexu: ſic, vt quæ Fato eueniunt, euenire per Naturam & Rationem videantur. Hæc eſt illa Sapientia inſcrutabilis: *à quâ eſt omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo, menſura, numerus, pondus: à quâ eſt, quidquid naturaliter eſt, cuiuſcumque generis eſt, cuiuſcumque æſtimationis eſt: à quâ ſunt ſemina formarum, formæ ſeminum, motus ſeminum atque formarum.* Quid opus periſſologiâ? à quâ eſt, quidquid eſt: Peccatum autem ab eâ non eſt, quia nec eſt. Pelagus hoc, mi Auditor, imò abyſſus, imò chaos, ſi ingrederis: & ſic ſe habere potiùs, quàm quomodo habeat, ſcimus. Eſt igitur *ſeries & connexio,* atque ea immutabilis: quia ab immutabili Deo. Ideoq; & *Neceßitas* cohæret: quæ ſoror eſt, vt ſic dicam, & gemella Fati. Triſmegiſtus: πάντα δὲ γίνεται φύσει καὶ εἱμαρμένῃ, καὶ οὐκ ἔστι τόπος ἔρημος προνοίας· πρόνοια δέ ἐστι, αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ. δύο δὲ τούτου αὐτοφυεῖς δυνάμεις, ἀνάγκη καὶ εἱμαρμένη: *Omnia Naturâ & Fato fiunt, nec eſt Locus vacuus à Prouidentiâ. Eſt autem Prouidentia, in ſe perfecta Ratio cæleſtis Dei. Cui duæ*

Laërt. in Zen.

In Stob. Phyſic.

Auguſtin. v. De Ciuit. cap. xi.

Ad Ammonem.

duæ ſunt cognatæ facultates, Neceßitas & Fatum. Pulchrè diſtinguit, & has ex illâ deducit. Quid ergo? inquiunt. Neceſſariò hæc ſic fiunt? & nec Deus mutat? nec Deus. Aſper initiò ſermo, ſed examinatus, Stoicorum etiam vero ſenſu, niteſcit. Voces quidem aſpernamur, quæ dicunt: τὴν πεπρωμένην μοίραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ: *Deſtinatā ſortem nec* DEO FAS *effugere.* Item: Herodot. I.

Δοῦλοι βασιλέων εἰσὶν, οἱ βασιλεῖς θεῶν, Philem on

Ὁ θεὸς ἀνάγκης:

Sunt regibus ſerui, rex ſeruus eſt Deo,

Deus Neceßitati.

Etiam noſter doctor: *Eadem Neceßitas & Deos alligat: irreuocabilis diuina pariter atque humana curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur.* SEMPER PARET, *ſemel iußit.* Hæc talia, parùm decorè ex dignitate Dei dicta: etſi, vt tetigi, interpretatione ad verum liquidumque deducas. Hoc enim volunt, ſemel ſtatuta Deum non mutare. De Prouid. cap. v.

Finxit in æternum cauſſas: quâ cuncta coërcet Lucan. II.

Se quoque Lege tenens.

Non quia imbecillitas aliqua in Deo ſit, aut Fatum dominetur: ſed quia placuit ei ſtare Decreto. Nimirum (vt noſter Seneca) *imminutio maieſtatis ſit, & confeßio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt.* Dic mihi, nónne *vir bonus* (quatenus bonus) *non poteſt non facere, quod facit? non enim erit bonus, niſi fecerit.* Simile (ſi quid tamen ſimile) in Deo: qui vt Deus, nihil mauult, aut mutat. *Magnum hoc argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe.* Quod ſi aliunde eueniret, aut cogeretur; ſanè impotentia eſſet. at iam *non externa* DEOS *cogunt, ſed ſua illis* IN LEGEM *æterna* VOLVNTAS *eſt.* Itaque non poſſunt videri non poſſe, quia nec volunt. An tamen non iſta ſeruitus eſt? minimè. Seneca egregiè: *Nec Deus ob hoc minùs liber aut potēs eſt: ipſe enim eſt Neceßitas ſua.* Vides pium ſenſum: nec fortaſſe aliter (apud germanos Stoicos) in totâ iſtâ re Fati fuit. Quod Auguſtino etiam arbitro dicam. qui reiecto *Fato Aſtrologorum*, infert: *At qui omnium connexionem ſeriemque cauſſarum, quâ fit omne quod fit, Fati nomine appellant* (ij ſunt noſtri:) *non multum cum eis de verbi controuerſiâ certandum atque laborandum eſt: quandoquidem ipſum cauſſarum ordinem,*

I. Quæſt. Natur. Sen. VI. De Benef. cap. XXI. Ibid. Ibid. cap. XXI. I. Quæſt. Natur. V. De Ciuit. cap. VIII.

ordinem, & quandam connexionem, SVMMI DEI *tribuunt* VOLVNTATI. Addit alia, & alibi ex ipſo Senecâ approbat hanc eorum mentem eſſe. (Eod. lib. cap. IX.)

DISSERT. XIII.

Obiectiones contra Prouidentiam & Bonitatem Dei: quæſitumque primò, Vnde Naturalia mala?

AVD. Attentâ equidem aure iamdiu bibo: ſed quid ſi animo nonnihil renitenti alibi, aut aſſenſum certè retinenti? Nam ſunt in iſtis ſpinæ vel aculei, qui pungunt: & das mihi operam in euellendis? LIPS. Curioſum ingenium hîc aſperner, vt rem dicam: & cum Damaſceno moneam, (Lib. II. Fid. Orth. cap. XXIX.) πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάστως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κἂν φαίνηται πολλοῖς ἄδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν: *Omnia admirari, omnia laudare, omnia* SINE INQVISITIONE *ſuſcipere Prouidentiæ opera; etiamſi multis iniuſta videantur. quia ſcilicet ignota eſt, imò* COMPREHENDI *nobis* IMPOTENS *diuina Prouidentia.* Audin' hoc, & tutius ſanctiuſque ſic eſſe? Alioqui pelagus eſt, vt dixi: & cymbulam ingenij ſi immittis; fluctuabit, aut merget. AVD. Curioſam inquiſitionem tecum abdico: ſed quæ primâ fronte omnibus occurrunt & obturbant, quæ culpa ſit me attigiſſe, te reieciſſe? Neq; enim alio fine quæro: & fauebo equidem Dei cauſſam agenti. Dic igitur, ſodes. ſi à Prouidentiâ & à Deo omnia bona: vnde Mõſtra, vnde Venena, & Noxæ in iſto orbe ſunt? Vnde in nobiſipſis interna hæc verè mala, & Vitia ac peſtes animorum? quis genuit, quis ſuſtinuit & ſeruauit? Denique in ipsâ gubernatione, quanta iniquitas apparet? cùm boni tolluntur, aut premuntur; mali viuunt, vigent: & præmia ac pœnæ iniuſtâ plurimùm lance penſantur. Hæc quantumuis ſedatum ingenium excitent, compoſitum turbent: vtique ſic in oculos ſenſuſque incurrentia, & cottidianis exemplis prompta. Remoue obſecro, quamuis leui manu: & quod iterùm teſtor, pronum ad fidem me habe & ſequentem. LIPS. Vetera moues, remota pleraque aliis, & *alibi ipſi mihi; certè in parte. (*De Conſtant.) Nunc tamen ordine, quia valdè vis, faciam: ſed compendio, quà poteſt, & vt dicta non iterem,

quod

quod odi. Tria viſus obiicere Bonitati & Prouidentiæ, *Naturalia* mala, *Interna*, & *Externa*. *Naturalia*, quæ primò & per ſe à Naturâ videntur; eaque duplicia, *Rara* & *Vulgata*. *Rara*, quæ non viâ ſolitâ, nec ſemper, ſed ob cauſſam eueniunt: ideoque *Monſtra* aut *Prodigia* vocamus. Ea ferè ſunt, in *Exceſſu*, *Defectu*, *Mixtione*, *Modo*. *Exceſſu*, vt homo biceps, quadrimanus, tripes. *Defectu*, vt Vnipes aut Vnimanus. *Mixtione*, vt Homo porcino capite, Vitulus humano. *Modo*, ſiue in magnitudine & menſurâ, magnâ nimis, ſiue paruâ: vt Gygas, vt Nanus. ſiue etiam in *Situ* membrorum partiumque, vt Caput in femore, Oculi in pectore: & vno verbo, quidquid extra communem ordinem legemque profertur. At *Vulgata* ſunt, quæ ſemper & ſuâ indole talia: & facta nataque videntur in malum aut noxam. vt ſunt Serpentes, Feræ quædam, Venena, & quæ eius ſortis occurrunt. Hæc obiicis, & iam olim alij: breuiter & leuiter refutamus. Primùm de *Raris*: fatemur ea contra, aut præter, Particularem cuiuſque generis naturam eſſe, ſed non contra Communem. Ariſtoteles: Ἐστι γὰρ τὸ τέρας τῶν παρὰ φύσιν τι. παρὰ φύσιν IIII. De Generat. Animal.
δὲ οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἐπὶ πολύ. παρὰ γὰρ τὴν ἀεὶ, καὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲν γίνεται παρὰ φύσιν: *Monſtrum eſt aliquid præter Naturam, ſed non omnem; illam tantùm quæ ſolens & vſitata eſt. Nam præter illam Sempiternam, & quæ ex Neceſſitate eſt, nihil omnino fit.* Hoc dicit. reſpectu cuiuſque ſpeciei, Homo aut Vitulus talis, Monſtrum & Malum videtur: Communem illam ſi adſpicis, & Deum, non eſt. imò velut luſus aliquis eius aut oblectamentum. Itaque ille idem ſcriptor has appellat Naturæ quaſdam παρεκβάσεις, *exerrationes* aut *exceſſus*: non aliter quàm in longo magnoq; curſu, extra lineam leuiter, nec indecorè, licet tranſilire. Et cauſſas tamen hæc ſuas habent, faciles indagari: à Materie nimiâ, aut paucâ; ſic aut ſic diſpoſitâ; à Gignentium adfectione aut habitu, in opere aut poſt opus. Plura ſunt, non hîc inquirenda: ſed Vniuerſum ſi ſpectes, mala aut fœda hæc negamus, imò in ornatum eſſe, & plenis perfectiſque illis magis adgnoſcendis. De *Vulgatis* autem, ſcio apud Ciceronem eſſe qui inclamet: *Cur omnia noſtri cauſſâ Deus cùm fecerit, tantam vim natricum viperarumque fecit? cur mortifera multa, multa pernicioſa, ter-* IIII. Academ.

râ marique diſperſit? E Sacris noſtris prompta erat reſponſio: te faciente, ô homo, fecit. In primâ origine hæc omnia ſine noxâ erant, nobis obnoxia: in Deum ſurrexiſti, communem conditorem: ergo illa etiam in te, vt vindicatura, & à primâ ſuâ naturâ demutarunt. Sed pro communi etiam Philoſophiâ, hoc licet dicere: iſta tam diuerſa, tam varia, facere & requiri ad ornatum perfectionemq; magni Mundi. Mundi? etiam ad Dei potentiam ſapientiamque notificandam. Potes tu illas Araneorum ſubtiles & intextas telas intueri, ſine admiratione conditoris? potes viperæ colores, volumina, indolem? potes vel moleſtum illum & ſuſurronem culicem, ſine ipſo hoc cogitationis fructu? At enim, aiebat, *noſtri cauſsâ Deus hæc fecit:* contrà nunc eſt, & nocent. Noſtri? ſecundariò quidem, ſed primùm, ſuâ. Gloriæ eius hæc ſeruiunt, mundo toti ſeruiunt: nec ſolius hominis adſpectum haberi, verecundè quidem petas. Tamen an non & iſta humanis vſibus ſe præbent? Omitto, quòd imperium in hæc tam aſpera, & calidè nocentia exercemus, & cuncta à naturâ nos fugiunt: ſed vim etiam & vſum occultum habere, prior & hæc ætas docuit, ac poſtera docebit. Ne ſtultè & properè damna: ſed, vt Naturæ quidam peritus venator, indaga magis & inquire. Auguſtinus eò vocat: *Diuina,* inquit, *nos admonet Prouidentia, non* RES INSIPIENTER VITVPERARE, *ſed* VTILITATEM *rerum diligenter* INQVIRERE: *& vbi noſtrum ingenium vel infirmitas deficit, ibi credere occulta: ſicut alia, quæ vix potuimus inuenire. Atque hæc ipſa aut* HVMILITATIS EXERCITATIO *eſt, aut* ELATIONIS ATTRITIO. Pulcherrima clauſula. quid vis ô homo? ſtuporem tuum diuinæ Sapientiæ opponere? quidquid non capis, carpere? Demitte & inclina te potiùs: & ſcito arcana hæc Naturæ adyta, magno illi Pontifici adeunda tantùm: fortaſſe minoribus etiam ſacerdotibus, id eſt Geniis, haud ſemper aperta. Quid nobis profanis? caligamus, & in primam illam Cauſſam fruſtrà oculos immittamus.

XI. de Ciuit. cap. XXII.

Dis-

DISSERT. XIIII.

Secundò quæſitum, Vnde Interna mala, id eſt Peccata? Stoicos etiam à Fato & Deo remouere: & quomodo.

SED *Naturalia* hæc in paruo ſunt, nec niſi obſtreperi opponant: *Interna*, id eſt verè Mala, magis angunt. Peccata & ſcelera ſunt, fuerunt, & erunt: vnde ea, ſi non ab omnium factore? Quin & Plutarchus Chryſippo obiicit, dixiſſe: ***nullam eſſe intemperantiam, nullam fraudem, cuius non ſit Iupiter architectus.*** Sed hæc vanè obiici, & à parte non à iudice dici, ex ipſo Chryſippo liquet. Palàm ille deteſtatur: *& ad eos ſe applicat potiùs* (ait Cicero) *qui neceſſitate motus animos liberatos volunt.* De Fato. Apud Ciceronem, ſed & Agellium, excerpta etiam ſunt eorum, quæ Chryſippus pro hac ſententiâ ſcripſit: in adfirmatione certa, in explicatione inuoluta. Cicero ait, Cauſſas eum diſtinguere *Perfectas & Principales*, aliaſque *Adiuuantes & Proximas.* Secundùm illas igitur, principium quidem motus & actionis dari; ſed talis taliſque motus, à cauſſis Proximis, id eſt à Voluntate & nobis. *Vt*, inquit, *qui cylindrum protruſit, dedit ei principium motus, volubilitatem autem non dedit: ſic viſum obiectum imprimet in animo ſuam ſpeciem, aſſenſio autem erit in noſtrâ poteſtate: eaque, quemadmodum in cylindro dictum eſt, extrinſecus pulſa, quod reliquum eſt, ſuapte vi & naturâ mouebitur.* Cicero Ib.d. Sed quod in *Viſo* Cicero dicit, & hæret, parùm pro interiore ipsâ re videtur: & credo plura addidiſſe, quæ æuo exciderunt. Agellius magis accedit aut init, niſi fallor: & Chryſippéa hæc ſic compendio refert, hauſta è libris eius De *Prouidentiâ*, qui vtinam exſtarent! etſi nec Laërtius eorum meminit, notabili in hac parte defectu. Sic, inquam, refert: *Quanquam ita ſit, inquit Chryſippus, vt ratione quadam principali neceſſariò coacta atque connexa Fato ſint omnia; ingenia tamen ipſa mentium noſtrarum proinde ſunt Fato obnoxia, vt* PROPRIETAS *eorum eſt ipſa &* QVALITAS. *Nam ſi ſint* PER NATVRAM *primitùs ſalubriter vtiliterque facta, omnem illam vim quæ* EXTRINSECVS *ingruit, inoffenſiùs tractabiliuſque tramittunt. Sin verò ſunt aſpera, & inſcita, & rudia, nulliſque artium bonarum adminiculis fulta; etiamſi paruo, ſiue nullo, Fatalis incom-* Lib. VI. cap. II.

 modi

modi conflictu vrgeantur, SVA *tamen* SCAEVITATE *&* VOLVNTARIO IMPETV *in aſſidua* DELICTA *&* ERRORES *ruunt. Idque ipſum, vt eâ ratione fiat,* NATVRALIS *illa, & neceſſaria, rerum conſequentia efficit, quæ Fatum vocatur. Eſt enim genere ipſo quaſi fatale & conſequens, vt mala ingenia peccatis & erroribus non vacent.* Additque ipſum illud exemplum, ſiue imaginem, de cylindro. Hæc ſi benè examinas, ſignatè ab illo & ἐναργῶς ſcripta: hoc colligas, Chryſippum Fatum in cauſſis primis conſtituere, vt qui talis & talis à naturâ & ingenio ſuo eſt, talia faciat excipiatque: qui alius, alia. Sed ipſum illud ſic facere, à voluntate ſit, quam tamen bonitas aut ſcæuitas naturæ huc illuc inclinat. Vt lignum illud rotundum, ſiue turben, in pronum labatur ſuopte ingenio; quadrum non item, & reſiſtat. Et addebat amplius, non debere *ferri audirique homines aut nequam, aut ignauos, & nocentes, & audaces; qui cùm in culpâ & maleficio reuicti ſunt, perfugiunt ad Fati neceſſitatem, tanquam in aliquod aſylum: & quæ peſſimè fecerunt, ea non* SVAE TEMERITATI, *ſed Fato adtribuenda eſſe dicunt.* Hæc ex illo: ipſum, vti dixi & itero, vtinam legiſſe fas nobis ſit! Sed hęc non aliò (mihi quidem) videntur ire: quàm per NATVRAM, ſiue Deum (quæ prima cauſſa eſt) homines alios aliter factos, ideoque ad bona aut mala inclinare; ſed tamen cauſſas illas primas & inſitas temperari aut flecti leuiter à VOLVNTATE poſſe, quæ inter proximas iuuanteſque cenſetur. Cùm ergo inclinamus; aut præmium nobis iure eſſe, ſi ad Bona; aut pœnam, ſi ad Mala. Manilius his interpres, aut adſertor: Omnia, inquit, Fato eueniunt:

Lib. IIII.

Nec tamen hæc ratio facinus defendere pergit,
Virtutémve ſuis fraudare in præmia donis.
Nam neque mortiferas quiſquam minùs oderit herbas,
Quòd non arbitrio veniunt, ſed ſemine certo:
Gratia nec leuior tribuetur dulcibus eſcis,
Quòd NATVRA *dedit fruges, non vlla* VOLVNTAS.
Sic hominum menti tanto ſit gloria maior,
Quòd cælo gaudente venit: rurſuſque nocentes
Oderimus magis IN POENAM CVLPAMQ. CREATOS.

Satis aperire mihi Stoicorum mentem germanus Stoicus videtur: etſi nimis fortaſſe ad fatalia ſua aſtra nos ligat. Sed heus Chry-

Chryſippe,ſi à Naturâ hæc conſtitutio aut deuergium: Deum à malo quî excuſas? quomodo non ille *Naturæ* auctor, atque ipſa Natura, malum maloſque genuit, ſi tales fecit? Hoc caput eſt, & arx, vt ſic dicam cauſſæ, nunc adeunda & occupanda. Aio Stoicos Mali principium non in Deo,ſed in Materiâ (quæ tamen Deo, vt ipſi aliique voluerunt, æuo æqualis, & æterna) in Materiâ, inquam, conſtituiſſe. Itaque cùm Deus homines aliáque faceret, omnia bona & in bonum finxiſſe: ſed repugnantem aliquam vim & malitioſam in illâ fuiſſe, atque eſſe, quæ aliò traheret: atque hinc *Interna*, atque etiam *Externa*, mala exſtitiſſe. Valde notabile, & vetus dogma: inter religionis etiam noſtræ proceres decertatum. De Stoicis, Seneca apertè dixerit: *Vtrum Deus quod vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & à magno artifice* FORMENTVR PRAVA *multa, non quia ceſſat ars, ſed quia* ID IN QVO EXERCETVR (Materia) *inobſequens arti eſt*. Nota, Materiam *inobſequentem*, & ab eâ *Praua* eſſe. Plato ſæpè hæc tangit, & huc tranſit: vt cùm dicit Materiam, aut in eâ ψυχὴν, ἄτακτον, καὶ κακοποιόν: *Animam, incompoſitam & mali auctorem, ſiue maleficam.* iterúmque: ἐναντίαν καὶ ἀντίπαλον τῇ ἀγαθουργῷ φύσει: *aduerſariam & rebellem Beneficæ Naturæ*, id eſt Deo. Animam ſiue Vim in Materiâ dicit: neque enim ipſam per ſe vult malam, ſed latens in eâ aliquid, quod in generatione ſe exſerit & promit. Imò duas *Mundi animas ab eo ſtatui, natu iam grandiore, in Libris de Legibus; & cùm diu fluctuaſſet, Beneficam ac Maleficam:* Plutarchus eſt auctor. Non abit ab hoc ſenſu etiam Triſmegiſtus: Αὐτῷ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακὸν, οὐδ' αἰσχρὸν νομιζόμενον. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ἰὸς τῷ χαλκῷ, καὶ ὁ ῥύπος τῷ σώματι: *Ipſi factori Deo nullum malum aut turpe adſignandum. nam hæ ſunt affectiones generationis aſſeclæ, ſicut ærugo æris, ſordes corporis.* Paria Tyrius etiam Maximus, inter Platonicos, Sermone huic argumento. Verba hæc pauca eius habe: Καθάπερ οὖν ἐν ταῖς τῶν τεχνῶν χειρουργίαις, τὰ μὲν ἡ τέχνη προηγουμένως δρᾷ, στοχαζομένη τοῦ τέλους, τὰ δὲ ἕπεται τῇ χειρουργίᾳ, οὐ τέχνης ἔργα, ἀλλ' ὕλης πάθη, σπινθῆρές τε ἐξ ἄκμονος, καὶ ἐκ βαύνου αἰθαλώσεις, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλης πάθος, ἀναγκαῖον μὲν τῇ ἐργασίᾳ, οὐ προηγούμενον δὲ τῷ τεχνίτῃ· οὕτως ἀμέλει καὶ ὅσα περὶ γῆν πάθη γίνεται, ἃς καλοῦμεν κακῶν ἀνθρωπίνων ἐμβολάς, ἐνταῦθα ἡγητέον καὶ ἀναίτιον καὶ τὴν τέχνην, εἶ-

1. Quæſt. Natural. in Præf.

De Iſide & Oſir.

Cap. xiv.

Serm. xxv.

ναι δὲ ταῦτα τῆς τοῦ ὅλου δημιουργίας ὥσπερ τινὰς ἑπομένας καὶ ἀναγκαίας φύσεις:
Sicut in opificio manualium artium, aliud ipſa ars ex profeſſo facit, in-
tendens operis ſui finem; alia conſequuntur opificio, non artis opera,
ſed materiæ affectus (vt ſcintillæ ex incude reſilientes, vt fuligo e for-
nace, & aliud ex aliâ materiâ) quæ neceſſariò adhærent operæ, nec ta-
men artificis propoſito: tale nimirum in his quæ circa terram eueniunt,
quæque incurſus humanorum malorum vocamus. In quibus innoxiam
& inculpatam artem cenſendum, ſed eſſe hæc Fabricæ totius Vniuerſi
velut neceſſarias quaſdam & conſequentes naturas. Quæ ad *Exter-*
na etiam aut *Naturalia* mala ex mente eius ducas: ſicut & Sene-
De Prouid. cap. v. cæ iſta: *Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione Fati fuit, vt*
bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? NON
POTEST ARTIFEX MVTARE MATERIAM. *hæc paſſa eſt.* Ita-
que, vt addit, languida & ignaua ingenia *inertibus nectuntur ele-*
mentis; vt efficiatur vir cum curâ dicendus, FORTIORE FATO
opus eſt. Neque abnuit, in principiis Fati aliquid eſſe, id eſt in
naturâ ipsâ ſingularum rerum, quod huc aut illuc ducat: ſed ſi
in malum, à Materie ſic affectâ. Vetus, vt dixi, hoc dogma: &
Euſeb. De Præpar. lib. XIIII. an non Pythagoræ etiam? cuius illud traditur: τῶν ἀρχῶν τὴν μὲν
μονάδα, θεὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν· τὴν δὲ ἀόριστον δυάδα, καὶ δαίμονα, καὶ τὸ κακὸν, πε-
ρὶ ἣν ἐστὶ τὸ ὑλικὸν πλῆθος: *Principiorum alterum eſſe Vnionem, id eſt*
Deum & Bonum: alterum infinitum Binionem, id eſt Dæmonem, &
Malum, circa quem Materialis multitudo eſt. Sed & priſci aliquot
in Eccleſiâ noſtrâ, ſiue extra eam, tenuerunt. vt Hermogenes,
Cap. x. & alibi. Tertulliano oppugnatus: qui (vt huius verba ſunt) *Materiam*
æternam cum Creatore proponebat, vt Malum à Materiâ, non à Crea-
tore deduceret. Oppugnauit & Maximus libello, vt apparet, do-
De Præpa-rat. Euang. lib. VII. cap. vlt. cto & arguto: cuius magna lacinia Euſebianæ veſti eſt inſerta:
& digna videri. Tangit hanc ſententiam & Arnobius, eruditus
ille Afer; ſed parùm fortiter reiicit, imò propior videtur adhę-
Lib. I. renti. Scribit alibi: *Quid ſi prima Materies, quæ in quattuor re-*
rum elementa digeſta eſt, MISERIARVM OMNIVM CAVSSAS *ſuis*
continet irritationibus inuolutas? Ita enim priſca lectio, anteha-
benda editę, *in rotationibus*: quia ſignificat, aliquid in eâ eſſe oc-
cultum, quod mala prouocet & irritet. Siquid tamen mutan-
dum, *in rationibus* magis vellem. Hoc ibi, velut adſentiens: ſed
Lib. II. alibi ſpernit, & impugnat. *Mala ergo, dicitis, vnde hæc omnia? Ex*
elementis

elementis, inquiunt, & ex eorum inæqualitate, ſapientes. Quod qui fieri poſſit, vt quæ ſenſum & iudicium non habent, malitioſa eſſe perhibeantur & noxia; aut non potiùs ille ſit malitioſus & noxius, qui res peßimas, & nocentiſſimas futuras, in alicuius operis aſſumpſit affectum; eorum eſt, qui adſerunt, peruidere. Benè, dico, impugnat. quomodo enim bruta & inſenſa Materia, ſit praua? viditque Plato, & fugit: qui *Vim* in eâ, & *Animam* maleficam ponit. Tamen iterùm Arnobius iudiciũ à ſe abdicat, & alibi fatetur liberè, Non liquêre. *Quid ergo nos?* inquit: *mala vnde? Reſponſionis neceßitas nulla eſt. ſiue enim poſſumus dicere, ſiue minus valemus nec poſſumus: vtrumque apud nos parum eſt: nec in magnis ponderibus duximus vel ignorare iſtud, vel ſcire. vnum ſolum poſuiſſe contenti: Nihil à Deo principe, quod ſit nocens atque exitiabile, proficiſci.* Vides fluctuationem eius in Mali cauſſâ: aſſertionem tamen Boni ſemper & ſolùm Dei. Eodem libro.

DISSERT. XV.

Alia reſponſio noſtra, & firmior, ſuper iſtis. Diſtincta Mala Supplicij, & Delicti: & quibuſque ſuus auctor aſſignatus.

QVANTO autem clariùs hæc gentilis eius, & æuo paullò anterior, Tertullianus, ô magnum Eccleſiæ lumen, niſi caduca ſtella fuiſſet! Is diſtinctè admodum obiectiunculis & Gentilium, & Hæreticorum, reſpondet: quorum adſidua iſta, Vnde mala Interna, aut Externa? Et Marcion ille famoſus, vt eliderct, duos Deos inducebat, Bonum & Malum: & vtrumque, talium auctorem. Quod ſumptum à Magis Chaldæorum aliquis dicat: quorum fuit, * *Duo principia rerum eſſe, Bonum Dæmonem, & Malum: quorum ille Iupiter ſiue Oromaſdes, illorum linguâ; iſte Pluto, ſiue Arimanius dicêretur.* Ab illis, inquam, propiùs & viciniùs hoc ſumpſerit, quàm à Stoicis; qui Materiam cauſſam Mali, ſed non Deum, faciebant. Sed ad rem. in illum ita ſcribit: *Mala dicuntur, & Delicta, & Supplicia. Sed adhibitâ diſtinctione vtriuſque formæ, ſeparatis malis Delicti, & malis Supplicij, malis Culpæ & malis Pœnæ; ſuum cuique parti definimus auctorem. Malorum quidem Peccati & Culpæ, Diabolum; malorum verò Supplicij & Pœnæ, Deum creatorem. Vt illa pars, Malitiæ deputetur,*

* Vide Plutarch. de Iſid. & Oſirid. Laërt. in Præfat. aliique.

Lib. II. cap. XIIII.

tetur; iſta, Iuſtitiæ, mala condentis iudicia, aduerſus mala Delicti. Optimè. Mala culpæ, verè mala, non ſunt à Deo; mala pœnæ, dictione & opinione mala ſunt (audacter dicimus) ab illo. Damaſcenum audi, Græcum Afro congruentem: *Dupliciter Malum dicitur. Naturâ, quod virtuti aduerſatur, & Diuinæ volūtati. Opinione, quod ſenſu noſtro tale eſt: vt ſunt calamitates, & adflictiones. Nam hæc in* SPECIE MALA, RE BONA *ſunt, ſapientibus conuerſionis & ſalutis cauſſa.* Addit deinde ſcitum corollarium: Ιςέον δὲ, ὅτι καὶ τούτων ἡμεῖς αἴτιοι· τῶν γὰρ ἑκουσίων κακῶν τὰ ἀκούσιά εἰσιν ἔκγονα: *Sciendum, quòd & horum nos cauſſæ ſimus. Nam malorum quæ à voluntate ſunt, hæc quæ contra eam, ſunt proles.* Quid poteſt verius aptiuſque? Externa mala tu accuſas? te potiùs, & interna tua, quibus hæc prouocaſti, & (illius metaphorâ) procreaſti. Ante ſanctum virum, quàm ſapienter hoc magnus ille Homerus? Apud quem Iupiter:

Lib. IIII. cap. XX.

Ω πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιάωνται.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι, κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν:
Vah, quàm nunc homines iniuſtè numina culpant!
Ex nobis namque eſſe mala aiunt. at ſibi ipſi
Nequitiâ propriâ, præter Fatum, mala gignunt.

Odyſſ. α.

Potuiſſe aliquem profundum hoc Prouidentiæ penetrare, ſi non à cæleſti aurâ prouectum? profectò fuit. Stulti, inquit, mortales Deum inſcribunt cladibus auctorem: ſeſe debent. Non enim ille, niſi ob proprias eorum culpas, hæc immittit; nec Fato ſimpliciter, niſi adtextu cauſſæ talis, deſtinauit. Punit, ſed quia peccarunt. Nexa hæc ſunt: & ideò Zeno noſter olim, ſeruo in furto deprehenſo, cùm caſtigaret, atque ille reclamaret, *Fatale mihi erat furari: Et cædi, inquit.* Igitur non hæc Mala, ſed Opinione tantùm, ſiue vt Seneca, *Specie.* Ita enim alibi: *Dij nec dant malum, nec habent: ceterùm caſtigant quoſdam, & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando* SPECIE MALI *puniunt.* Iam hæc capis, & adſentiris? AVD. Capio, adſentior: nec vel ius eſt in hos teſtes refragari. Tamen explicatiùs, quæſo, Malorum culpæ da auctorem. *Diabolum*, aiebas ex Tertulliano. Sed quid? an non & hunc Deus fecit? ergo malum, & mala. LIPS. Reſpondeo. Diabolum auctorem ſui ſibi mali fuiſſe, noſtri ſuaſorem.

Epiſt. XCV.

ſorem. Quomodo? nam Deus hunc quoque bonum fecit primitus, ſed liberi ſui arbitrij & ſpontis: elegit autem malus eſſe. Itaque ſi quæris, Vnde malum? cum Damaſceno dicam, τῆς αὐτεξουσίου γνώμης τοῦ διαβόλου εὕρημα: *Spontaneæ* VOLVNTATIS *Diaboli inuentum.* Lib. IIII cap. XXI. Ipſe ſibi, & ex ſe, fecit: ſi eo verbo in re nihili eſt vtendum. Malum enim non eſt aliquid, *quod Eſt*; haud magis quàm Tenebræ aut Cæcitas: ſed dumtaxat priuatio & deliquium boni. Et inde aptiſſimâ voce Latini *Delictum* dicunt. Ergo non propriè dixerim *Factum*, aut *Productum*: magis admiſſum & inductum: ſicut luci tenebræ, Soli nox ſuccedit. Creationem igitur non quære: cauſſam potes. atque ea eſt Voluntas. Auguſtinus ſubtiliter, vt ſolet: *Mala voluntas eſt efficiens operis mali; mala autem Voluntatis efficiens, eſt* NIHIL. XII. de Ciuit. cap. VI. Iterumque: *Nemo quærat Efficientem cauſſam malæ Voluntatis. non enim eſt Efficiens, ſed Deficiens: quia nec illa* EFFECTIO *eſt, ſed* DEFECTIO. Cap. VII. Tenebras nemo videt, ſilentium nemo audit: intelliguntur abſentiâ contrariorum, quæ ſunt. ita hîc, quod Malum eſt, non vides, neque propriè ſubſiſtit: neque omnino, vt verbo dicam, eſt. Ecce in exemplo. Fornicatio actus eſt, & malus ſubſiſtit & eſt aliquid, ſed eâ parte non malus, quâ eſt amor, coniunctio, actio: eâ tantùm, quâ præter aut contra Deum eiúſque legem exercetur. Itaque initium habet, Boni abſentiam; auctorem, Voluntatem; incitatorem, Diabolum. Heu ſubtilia, & noſtræ Theologiæ! inquies. Sunt, & non ſunt. nam & Plato, & Platonici ſic adſtruxerunt. Ille alibi, in oratione Lacheſis: Ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον. ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει. αἰτία ἑλομένου. θεὸς ἀναίτιος: Lib. X. De Rep. *Virtus dominum non habet, libera eſt. quam vt quiſque colit aut negligit, plus minúſve ex eâ habebit.* CAVSSA ELIGENTIS: DEVS *autem* EXTRA CVLPAM. In arbitrio & voluntate vtrumque eſt noſtrâ, Virtus Vitiúmque: καὶ τὴν μοχθηρίαν (ait Tyrius Maximus) ἡ τῆς ψυχῆς ἐξουσία κυΐσκει τε καὶ τελεσφορεῖ: *& Malitiam libertas animæ & parturit, & parit.* Satis iam dedi Deum non auctorem: & cùm Platone hoc claudimus: Ὁ θεός τε, καὶ πάντα τοῦ θεοῦ, πάντῃ ἄριστα ἔχει: In Timæo. *Deus, & omnia quæ à Deo, ſemper & vbique* OPTIME *habent.*

DISSERT. XVI.

Tertiò quæſitum de Malis Externis: & reſponſum. Videri etiam minima illorum à Deo eſſe.

AVD. Et ſatis accepi equidem: ſed de *Externis* malis leui ſermone, & vt tranſiens, libaſti. Non tanti ſunt? Atqui, Deus bone, quàm culpant? Poëtæ, oratores, ipſi philoſophi inclamant, & ab hoc adſpectu non Prouidentiam tantùm, ſed Deum pænè tollunt. Iuuenis aliquis obiit? vir bonus, & vitâ dignus, obiit? audi voces.

Ouid. *——— ignoſcite faſſo,*
Sollicitor nullos eſſe putare Deos.

Alterius: *Conualeſce. ne optimi Senatoris longa vexatio faciat fidem, Nihil curare cæleſtes.* Quid muliercula, quæ è ſepulchro clamat? PROCOPE MANVS LEVO CONTRA DEVM, QVI ME INNOCENTEM CITO SVSTVLIT. Quid ergo? melius erat *nocentem?* Iterùm alius: *Hæc maxima verſatur Deorum iniquitas, quòd optimum quemque non ſinunt diurnare.* Iam vbi boni iacent, mali florent & vigent; quot querelæ?

Symmachi lib. VIII.

Quadrigar.

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo,
Pompeius nullo: credimus eſſe Deos?

Iaſon ad Medeam, in ſcelere felicem:

Sen. in Med. *Teſtare nullos eſſe, quà veheris, Deos.*

Alius Tragicus:

Τολμῶ κατειπεῖν, μή ποτ' οὐκ εἰσὶ θεοί;
Κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήττουσί με:
Audeo profari: Súntne vel regnant Dei?
Namque improborum me attonat felicitas.

Iterùm poëta:

Manil. IV. *Quinetiam infelix Virtus, & noxia felix,*
Et malè conſultis pretium eſt, Prudentia fallit:
Nec Fortuna probat cauſſas, ſequiturque merentes:
Sed vaga per cunctos, nullo diſcrimine, fertur.

Feratur: quid deinde infertur?

——— iamiam neque Dij regunt,
Neque profectò Deùm ſummus rex omnibus curat.

Non ſit finis eiuſmodi ſermonum: quos impios ſcio, & exſpuo:

ſpuo: ſed cogitationum vmbras iſtas quis poteſt ſtatim & fortiter pellere, niſi Ratione munitus? quam à te exſpecto. LIPS. Ego verò tranſiui, vt ais, & attigi: quid enim opus dicta mihi aut aliis iterare? Olim in *Conſtantiâ* ſatis oſtendi cauſſas ſuas & iuſtitiam hęc omnia habere, quæ in primâ fronte alieniſſima ab eâ videntur. Quid ipſe noſter Seneca, nónne proprio libello *Prouidentiam* ſatis aſſeruit contra eiuſmodi vellicationes aut morſus? Et pleræque iſtæ Affectuum voces ſunt, non Iudiciorum. Matrem tu illam audies, vt ratione loquentem, quæ amiſſo filio,

Atque Deos, atque aſtra vocat crudelia?

audies, ſed vt matrem. Tale in aliis, qui de immaturâ aliquâ morte queruntur: in quâ ſenſus & rationis compotes gratulari & gaudere debebant. Nugatoria hæc ſunt. At floret & diues eſt aliquis malus. Magnum! habeat ſibi, in curam, angorem, ruinam. Pauper, bonus. Quid mali? niſi iis qui *hæc ſola mala autumant, quæ non faciunt malos: & magis erubeſcunt* (ab Auguſtino mutuor) *ſi Villam malam habeant, quàm ſi Vitam*. Alibi diſtinctiùs de cauſſis diximus: ſed ſemel nunc & vniuersè, in iſtis omnibus opinione Malis, aut Punit Deus, aut Excercet. Punit malos, aut iunctos malis: exercet ſuos & firmat. Iunctos dixi. nam ſæpe contagione quadam, vt mali bonorum, ſic boni malorum conſortes fiunt, vtrique ob vtroſque. Nec Homerus hoc neſciuit: qui de Græcis adflictis cauſſam reddit, III. De Ciuit. cap. I.

——— ἐπεὶ οὔτε νοήμονες, οὔτε δίκαιοι Odyſſ. γ.
πάντες ἔσαν:

——— *quia nec ſapientes, ſed neque iuſti*
Omnes viuebant.

Audis, *omnes?* ob mixtos malos, malè fit igitur & probis: ſed ob probum aliquem finem. Auguſtinus: *Iuſtis quidquid malorum irrogatur, non eſt* POENA *criminis, ſed virtutis* EXAMEN. IIII. De Ciuit. cap. III. Stringo, etſi in lato ad curſum campo: alia nos vocant. AVD. Ego tamen leuiter teneo, aut tuus Seneca: hunc audi, & te indulge. Ille verò in his *Externis* non agnoſcere aut approbare Prouidentiam videtur: certè non ſemper. Verba eius perpendenda: *Deos eſſe, qui* VNIVERSA *vi ſuâ temperant, qui humani* GENERIS *tutelam gerunt*, INTERDVM Epiſt. xcv.

curioſi SINGVLORVM. Scis eum verba benè librata dare: quid hoc eſt, Deos *Vniuerſa* curare; *Generis* totius humani tutelam gerere, etiam *Singulorum*, ſed *Interdum*? Quid, inquam, niſi interdum neglegi & ſeponi? Conſequitur, quoquò te vertas: nec aliud in mente ſenſit. Eſt nempe hoc, quod Balbus ille Stoicus apud Tullium àdfirmat, *Deum ſingulos homines curare*: ſed cum exceptione, quam addit: *Nec verò hoc ita refellendum eſt, vt ſi ſegetibus, aut vinetis, cuiuſpiam tempeſtas nocuerit, aut ſiquid è* VITAE COMMODIS *caſus abſtulerit, eum, cui quid horum acciderit, aut inuiſum Deo, aut neglectum à Deo iudicemus.* MAGNA DII CVRANT, PARVA NEGLIGVNT. *magnis autem viris proſperè eueniunt ſemper omnes res: ſiquidem ſatis à noſtris* (Stoicis) *& à principe Philoſophorum Socrate dictum eſt, de vbertatibus Virtutis & copiis.* Hæc illuc eunt, vt Deus inſuper habeat, & quaſi conniueat, dentur Externa, non dentur ſingulis, Bona ſiue Mala: & ſatis, ſi Virtus adſit; in quâ vnâ Felicitas & beatæ vitæ ſumma. Et Cotta in refellendo, prorſus hoc apprehendit *Singulos non curari* ſemper à Diis, ex Stoicorum ſenſu: in hac, dico, Externorum parte. Vbi ergo, Lipſi, Prouidentia tua omnium, & ſingulorum? LIPS. Immota, nec hic Auſtellus turbarit. Seneca, & alij, aliquid vacillant: ſed non vt neſciri iſta à Deo faciant (non opinor) ſed patiente eo, & velut conniuente, euenire. In Materiâ hæc inſita erant, vt dictum eſt: ideóque quadamtenus à Prouidentiæ lege exempta: ſi ita accipis, vt nolis immitti ea, ſed permitti. Non aliud hîc video: imò illud video, Senecam toto libello *De Prouidentiâ* huic neglectui aduerſum, & ex deſtinato omnia, & conſulto, & bono etiam noſtro fieri. Sed iam ad planiora & minùs aſpera.

II. De Nat. Deor.

Lib. III. extremo.

DISSERT. XVII.

Triplex obiectio contra Fatum: ordine ſoluuntur ſingula.

AVD. Nec nunc dimittam. In Prouidentiâ acquieſco, fluctuo etiam in Fato. Immobile dixiſti: quomodo poteſt, triplici iſtâ iniectione? Primùm, Magia & Genij inferi vel aërij mutant, aut incîdunt: vſu notandum, & Lucano alibi clarè ſcriptum. Deinde, Deus ipſe mutat, qui precibus exoratur, & flecti-

flectitur, atque adeò pœnitet: quod ipſe in Sacris de ſe dicit. Tertiò, ſi pertendis omnino immutabile; Peccata ab eo non excludes, quidquid antè dixeris, & neceſſariò euenient ex Præſcientiâ illâ diuinâ. Has quoque nubeculas ſi pellis; ô te meum Solem, & fato mihi quoque datum ad animum ſerenandum! LIPS. De Fati ſerie diximus: tu quoque videris eam nectere, & catenam ſtruere interrogationum. Soluamus tamen leui operâ; nec fortaſſe implicita nimis, quæ offers. De Magiâ, commemini ſanè Lucanum ſcribere, vbi Theſſala illa maga ad Pompeium filium:

——— conceditur arti, Lib. vi.
VNAM *cum radiis preſſerunt ſidera* MORTEM,
Inſeruiſſe moras: & quamuis fecerit OMNIS
STELLA *ſenem, medios herbis* ABRVMPIMVS *annos.*

Hoc in Singularibus fatis iactat, ſed in Publicis, abdicat.

Nam ſimul à primâ deſcendit origine Mundi
Cauſſarum ſeries, atque omnia Fata laborent
Si quidquam mutaſſe velis, vnoque ſub ictu
Stat genus humanum: tunc, Theſſala turba, fatemur,
Plus Fortuna poteſt.

Hæc poëta ille ita diuiſim, qui amat quidem Stoicus ſæpe eſſe: in hac tamen ſententiâ hæreo, nec temerè decîdo. Quid vult? ſingularia Fata ab æterno & à *primâ origine Mundi*, vt loquitur, non definita? apparet: aut ſaltem ſeorſim cauſſas ſuas habere, nec cum aliis implexas. Itaque ſolicitari & moueri, ſine confuſione aut turbâ Vniuerſi. Aliter in Publicis; quæ plures tangunt, & pluribus nexa ſunt & iniuncta. Iſta, dico, mens videtur: ſed vana. Nam quantumuis ſubitum aliquid aut inopinatum à Magiâ interuenit (neque enim negamus:) noſtro tamen ſenſu id fit, Deo iam antè viſum & ſcitum. Talis, dico, illa ſubita cauſſa, inter medias eſt, & adiutrices illius Fati. Quod autem de Publicis ait, non mutari: id ſanè verum, nec magis tamen minúſve, quàm Priuata: ſed hoc ſingulare habent, quòd noluerit minutos iſtos Genios hîc inſeri, & totum illud notabile & nobile regimen ſibi aut altioribus Geniis, adſeruauit. Itaque mirum ſatis eſt, omnem Genialem collatam operam nihil in Regum conſilia vel arcana, nihil in Iudicum decreta aut pœ-

naſ: addo, parum aut nihil in rem nummariam, aut theſautos, poſſe. Vim illorum & ſubtilitatem ſi vides; quid facilius, quàm in cubicula Principum irrumpere, litteras tollere aut ſupponere? in arcam meam, aut Craſſi potiùs alicuius penetrare, & vim pecuniæ auferre, clientulis ſuis largiri? Non poſſunt: refrænat benignus, & noſtri curator Deus; ne ſi hæc talia faciant, magis ad ſe alliciant, & in barathrum ſecum trahant. Atque hoc de Magiâ igitur, ex vero ſi vides, non refellit Fatum: ſi ex Lucani ſenſu, dubito, & ne ille quoque voluerit (ſuprà dictum) cum patruo ſuo neglegi interdum res aut Fata *Singulorum*. Altera iniectio, de Precibus, & Deum flecti ac mutari. Pro vulgo ſatis hîc loqueris, & altiùs ire te volebam, & præiui. Quid? Deum tu cenſes mutare ſententiam? irâ aut miſeratione, humanum in morem, tangi? Immutabilis eſt: & Sacra quod ſic loquuntur, pro captu noſtro eſt, & figurato dumtaxat quodam ſermone.
XIIII. De Ciuit. cap. XI. Auguſtino hoc credes, ſic ſcribenti: *Deus etſi dicitur ſtatuta mutare (vnde* TROPICA *locutione in Scripturis ſanctis etiam pœnituiſſe legitur) iuxta id dicitur, quod homo ſperauerat, vel naturalium ordo cauſſarum geſtabat;* NON IVXTA ID, QVOD SE OMNIPOTENS FACTVRVM ESSE PRAESCIVERAT.
XXII. De Ciuit. ca. I. Item alibi: *Cùm Deus* MVTARE *dicitur voluntatem, vt quibus lenis erat, verbi gratiâ, reddatur iratus:* ILLI POTIVS, QVAM IPSE, MVTANTVR: *& eum quodammodo mutatum, in his, quæ patiuntur, inueniunt. Sicut mutatur Sol oculis ſauciatis, & aſper quodammodo ex miti, & ex delectabili moleſtus efficitur: cùm ipſe apud ſeipſum maneat idem qui fuit.* Tale in Hieronymo, cùm ad hanc obiectionem
In Ezech. ca. XXXIII. reſpondet: *At prædixit aliquid Deus.* addit: *Non enim prædixit, vt veniat, ſed ne veniat: & ideò comminatur, vt conuertatur ad pœnitentiam cui minatur.*
In Daniel. cap. IIII. Et alibi planiſſimè cum Auguſtino: *Ad preces Ezechiæ & Niniuæ Dei ſententia commutata eſt: non* VANITATE *iudicij, ſed eorum* CONVERSIONE *qui meruerant indulgentiam.* Iam tertium quod opponebas, eſt à Præſcientiâ Dei, quaſi euentus alligante, & ſibi adſtringente. Id firmum cùm primò videatur, infirmiſſimum eſt inſpectum & exploratum. Quâ Præſcientiâ? nego in Deo eſſe. Non enim præſcit propriè, ſed ſcit; nec præuidet, ſed videt. Noſtræ imbecillitatis verba ſunt, qui tempora partimur, nec aliter intelligimus:

mus: Deo omnia iuncta, nexa, vnita, Præteritum, Præſens, Futurum. Omnia, inquam, in præſenti & in oculis habet, & Æternitas illi eſt momentum. Imagine aliquâ hoc diſcrimen Maximus Tyrius oſtendere voluit. comparatque *Diuinam mentem Soli, qui vno intuitu, quod vbique eſt luſtrat: hominem Viatori, qui longá morá, & temporum interuallo hæc & illa videt, & non videt.* Tenuis comparatio, ſed illuſtriorem vnde ſit dare? Itaque fæx & ſordes noſtri intellectus ſunt, cùm argutamur de hac Præſcientiâ: cogita autem verè Scientiam eſſe: & ſimul capies, quàm nulla neceſſitas ab ipsâ impreſſa. Ecce ego te in conuiuio video potantem, ſaltantem, amplexantem: certò quidem video, nec fallor: nunquid ergo cauſſam præbeo, aut cogo? Negabis, & hîc nega. Illud magis vrgeat aliquis: An non vult igitur illa fieri? Vult, non vult: & diſtinguo. Eſt Voluntas in Deo, quæ Græcis Theologis κατ' εὐδοκίαν dicitur: id eſt, *voluntas iuxta id quod libet, & placet:* atque ea eſt verè & propriè voluntas. Eſt altera κατὰ συγχώρησιν, *ex permiſſione & conceſſu*: quâ habet ſe in modum ſinentis magis, quàm aſſentientis. Illa prior in Bonis eſt, aut Mediis: hæc altera in verè Malis, id eſt Peccatis. quia videt fieri, & patitur (quid enim illo inuito fiat) ſed cauſſas medias liberas & ſui iuris fecit, nec immutat. Iterùm curioſulus: At potuit feciſſe hominem in bono firmum, nec malo flexilem: cur non fecit? Stultè cauſſa à cauſſâ ipſâ petitur: aliquid tamen, vt homo, dicam. Liberum feciſſe voluit, & decuit, illum ſublimem inter omnia animalia, illum Deo propinquum. Perfectus homo non erat, ſi liber non erat. Denique ſic placuit, cui niſi optimum placere non poteſt: quid inquiris? *Et quanquam præſcierat* (Tertullianus) *hominem malè inſtitutione ſuâ vſurum: quid tam dignum Deo, quàm grauitas, quàm fides inſtitutionum qualiumcumque?* Sed gradum iam refræno: Prouidentia & Fatum verbis ſatis aſſerta ſunt, magis ſeipſa cottidie factis. Teneamus vtraque manu, amplectamur toto animo, omnibus & ſingulis hæc interuenire. Homerus clamat:

Serm. 1.

Adu. Marc. II. cap. VII.

——— μοῖραν δ' ὔτινα φημὶ πεφυγμένον ἀνδρῶν,
Ου κακὸν, ὀυδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται:
——— *Fatum aio nullum vitaſſe virorum*
Prauum ſiue bonum, cùm primùm venit in orbem.

Quis

Epiſt. XVII. Quis fructus erit? Patientia, & Conſtantia. *Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt, hanc ſequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt,* DEBVISSE *fieri putet, nec velit obiurgare* NATVRAM.

DISSERT. XVIII.

Genios etiam eſſe, Dei & Prouidentiæ miniſtros: eorum genera, & ſedes: ac de Heroibus primò, Laribusque.

DEVM ſupremum, & diuina, vidimus: ad miniſteria eius imus, ſiue Genios, quos non auxiliũ (quid opus erat?) ſed ornamentũ, & teſtandæ bonitati, ſiue magnitudini, aſſumpſit. Atq; etiam ordinẽ aſſumpſit. Nam cùm *Mundus Deorum hominumq; ſit ciuitas*, vt Stoicis placet: decorũ & ordo voluit vbique eum coli; & ab iis, qui gradibus & dignitate diſtinguerentur. Plato & Platonici quàm multa de iſtis? ſed mihi lubet & cõuenit in Porticu hærere: quæ ita definiuit, Varronis verbis. *Mundum diuidi in duas partes, Cælum & Terram. Et Cælum bifariam, in Æthera & Aëra: Terram verò, in Aquam & Humum. Quas omnes quattuor partes Animarum eſſe plenas: in Æthere & Aëre, immortalium, in Aquâ & Terrâ, mortalium. A ſummo autẽ circuitu Cæli, vſque ad circulum Lunæ, Æthereas animas eſſe, Aſtra ac Stellas, eoſque Cæleſtes Deos non modò intelligi eſſe, ſed etiam videri. Inter Lunæ verò gyrum, & nimborum ac ventorum cacumina, Aëreas eſſe animas: ſed eas animo, non oculis, videri: vocarique Heroas, Lares, & Genios.* De Aquâ & Humo omittit, in quibus ſunt mortale genus, Homines & Bruta. Hæc verò pulchra, & Varrone digna, examinemus: atque ad ea Stoicum præcipuè ſenſum aptemus. Diuidit *Cælum* in *Æthera & Aëra.* ita enim noſtri, nec niſi puriſſimum illum & cęleſtem ignem, nõ alium ſubtus Lunæ circum agnoſcunt. *Aëra* autem *Cæli* voce comprehendunt & Hebræi paſſim, quod è Sacris noſtris eſt notum. Addit mox, *Eas omnes partes Animarum eſſe plenas.* Plenas? Æneæ Gazæi verbis hoc adſtruendum eſt, pij & docti ſcriptoris. Καὶ τῶν νοερῶν δυνάμεων μεστὸς ὅλος ὁ οὐρανός, μεστὸς δὲ ὁ αἰθὴρ ἀγγέλων τε καὶ δαιμόνων. πλήρης μὲν ὁ ἀήρ, πλήρης δὲ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλαττα, καὶ τὰ ὑπόγεια πάντα. καὶ ὥς ἔφη τις παρ' ἡμῖν σοφῶν, κενὸν οὐδὲν οὐδ' ὅσον αἰθέρα ἢ τρίχα βαλεῖν: *Atqui Poteſtatum intellegentium* (id eſt, Spirituum) *plenum totum cælum, plenus æther*

Apud. Auguſt. VII. De Ciuit. cap. VI.

In Theophraſto.

æther angelorum & dæmonum, plenus aër, plena terra, & mare, & omnia quæ ſub terrâ. Atque vt dixit aliquis noſtrorum Sapientum,* NIHIL VACVVM, VBI VEL CAPILLVM IN AETHERA AERAQVE IACIAS. Vera dicit. infinitæ, noſtro ſenſu, myriades myriadum ſunt, Bonorum Malorumque, Deo finitæ. Memini in veteri quopiam legere, *Non aëra æſtate tam* PLENVM MVSCIS, *quàm Geniis eſſe*. Addit Æneas amplius: *Si Deus donet hunc Mundum decem millia annorum etiam ſtare, & homines viuere aſſiduè ac mori: numquam tamen Angelorum Dæmonumque numerum Animæ ſuperſtites poſſint æquare.* Pergamus in Varrone, qui ait: *A ſummo cælo ad circulum Lunæ Æthereas animas eſſe.* Paullò alia diſtinctio in Marciano Capellâ. qui *Deos, quos ignitæ ſubſtantiæ flammantiſque ſuſpicimus, ab ipſo Æthere ſphæræque ſuperioris ambitu, vſque* SOLAREM *circulum* deducit & locat: eóſque *Deos* ſimpliciter, itemque *Cælites perhiberi: & cauſſarum latentium arcana componere. Illic Iouem ipſum regnare. At* INTRA SOLIS MEATVM, *vſque Lunarem globum, ſecundæ Beatitatis numina, ſuppariſque potentiæ eſſe: per quæ Vaticinia, Somniaque, ac Prodigia componuntur.* Itaque & Genios ibi locat, non in Aëre; aliter ac noſtri, & Plato ipſe. Vnde hauſerit, non nunc quæro: ad meum redeo. qui in *Æthere Animas* ponit, *Aſtra ac Stellas*. Quod in parte Stoicum, atque etiam Socraticum, Sidera aut Animas, aut animata eſſe. Pergit: *At verò inter Lunæ gyrum, & nimborum ventorumque cacumina.* Obſerua. ergo tantùm in mediâ aut ſuperâ Aëris regione *Heroas, Lares, Genios* locat? Apparet è verbis: ſi tamen ſatis plena Auguſtinus ea rettulit, aut exſcriptor dedit. Nam ego hercules ambigo, & controuerto: iure. Quid? *Genij* nulli in Aëre infero, & circa terram? ſunt verò, & innumeri: atque ipſi noſtri omnes tutelares. Quid *Lares*, in Aëre ſupero? imò inferum iſtum colunt, atque adeò domos & focos. Denique communis opinio, qui de Geniali hac re ſcripſerunt, totum Aëra iis aſſignat. Quid ergo in Varronis ſcripto aut ſenſu hîc ſit, planè haud dixerim: exempla videamus. *Animas* ibi eſſe, quæ *vocentur Heroes, Lares, Genij.* Tria genera dat, ſitu etiam diuerſa. nam Heroës in ſupero Aëre, Lunæ vicini; Lares in imo, Terræ; Genij, per totum eum ſparſi agunt. Licet autem diſtinctiùs diuidere, *Geniorum* alios (communi nomine)

*Aliquis è Patribus Chriſtianis.

Lib. II.

mine) *Animas* quidem eſſe, ſed quæ aliquando in corpore fuerint: vti ſunt, *Heroes, & Lares.* Alios, præſtantiore dignitate, qui ſemper à corporis compedibus ac nexibus liberi egerunt: vt ſunt *Genij* propriè dicti. Et qui ſunt *Heroes?* Alij nobis, alij

In Epinomide. Platoni. qui eos ἡμιθέους, *Semideos* vocat, *ex Aquâ natos:* quòd ſcilicet craſſiore quadam ſubſtantiâ, quàm Genios Aëreos, con-

In Cratylo. ſtare ac confici cenſeret. Hos ἀπὸ τοῦ ἔρωτος deriuat, *quòd ex amore immortalis Dei in fæminam, aut immortalis fæminæ in virum, procreari videantur.* Cuius ſententię & Heſiodus fuit, cùm ſcripſit:

In Ἔργοις.

> Ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται
> Ἡμίθεοι:
>
> *Diuinum genus Heroum, quos & vocitamus*
> *Semideos.*

Alij ab ἥρας, id eſt *Iunonis*, aliique ab ἔρας *Terræ* voce Heroas formant: quòd *Heram veteres* (ait Marcianus) *Terram dixerunt:* quaſi terreſtres quoſdam Deos. Atque ita priſci Latini *Semones* dixerunt, velut *Semi-homines:* nam *Hemonem* illi *hominem* efferebant. Sed Auguſtinum pro Stoico ſenſu audiamus:

Lib. x. cap. xxi. *Herois nomen à Iunone dicitur tractum; quòd Græcè Iuno ἥρα appellatur: & ideò neſcio quis filius eius Heros fuerit nuncupatus. Hoc videlicet, veluti myſticum, ſignificante fabulâ, quòd Aër Iunoni deputetur, vbi volunt cum Dæmonibus Heroas habitare. quo nomine appellant alicuius meriti* ANIMAS DEFVNCTORVM. Apuleius conſentienter:

De Deo Socr. *Deos appellant* (hos minores) *qui ex hominum numero iuſtè ac prudenter vitæ curriculo gubernato, pro numine* poſtea ab hominibus præditi, fanis & cerimoniis vulgò admittuntur: vt in Bœotiâ Amphiaraus, in Africâ Mopſus, in Ægypto Oſiris, alius alibi gentium.* Plutarchus: *Stoici Heroas dicunt,* τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν σωμάτων: *animas à corporibus abiunctas.* Nec tamen omnes: & reſtringit meritò Laertius, inter Zenonia: Καὶ ἥρωας εἶναι, τὰς ὑπολελειμμένας σπουδαίων ψυχάς: *Heroas eſſe, relictas animas Sapientum.* Lucanus:

* Lego, *poſteà hominibus prabiti.*

> *Quodque patet terras inter Lunæque meatus,*
> *Semidei manes habitant. quos ignea virtus*
> *Innocuos vitâ, patientes ætheris imi*
> *Fecit, & æternos animam collegit in orbes.*

Plura nos, vbi de Animâ: libaſſe nunc ſatis eſt. Qui autem *Lares?*

Epiſt. xc. Seneca à Geniis ſeparat: *Quid ſint inferi, quid Lares, & Genij:*

ſed

ſed Apuleius clariùs aperit. *Animum humanum, exutum, & liberum ſtipendiis vitæ, hunc*, inquit, *vetere Latinâ linguâ Lemurem reperio dictitatum. Ex hiſce ergo Lemuribus, qui poſteriorum ſuorum curam ſortitus, pacato & quieto numine domum poßidet, Lar dicitur Familiaris. Qui verò, propter aduerſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus in terrâ, vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum hominibus, ceterùm noxium malis; hunc plerique Laruam perhibent. Cùm verò incertum eſt, quæ cuique eorum ſortitio euenerit, vtrum Lar ſit an Larua; nomine Manem Deum*(ſic legendum) *nuncupant.* Nemo meliùs deſcripſit: etſi breuiter etiam Marcianus Capella: *Lemures ſi vitæ prioris adiuti fuerint honeſtate, in* Lib. II.
Lares domorum vrbiumque vertuntur: ſi autem deprauantur ex corpore, Laruæ perhibentur ac Maniæ. Ecce igitur duas *Animas*, quas in Aëre Varro locat: itemque Capella, *ſed ſuperiorem partem eſſe Heroum, inferiorem Manium.*

DISSERT. XIX.

De Geniis propriè dictis, Bonis Maliſque. Singulis eos eſſe, item locis, & regionibus: & eorum curæ aut opera.

AT iam *Genios* ipſos, quos diſtinximus à duplici priore genere, videamus. Vnde ordiar, vbi deſinam? nam verè licet dicere, adeò hæc Græcis Latiniſque *frequentata & celebrata eſſe; vt nemo ea commemorare adortus ſit, quin multo plura omiſerit, quàm recenſuerit.* Ingens copia rerum, & ſenſuum: nec miremur, quia certè ingens hoc Naturæ & arcanum miniſterium, quod per omnia eius membra ſe ſpargit, inſinuat, penetrat; ſecundæ à primo Deo cauſſæ, & quæ miranda nobis aut ſtupenda conantur cottidie, aut patrant. Magne & occulte Deus, tales etiam tui famuli: quos ſine veneratione & metu vix eſt tangere, adſtantes hîc nobis, ſpectantes, & arbitrantes. Date veniam: liceat cum pace veſtrâ libare aut iterare dicta aliis: ſed compendio & delectu, vt rei noſtræ & ſectæ conuenientia videbuntur. Eſſe igitur tales, Stoici aſſerunt, eoſque Græcè Δαίμονας dici; & definiunt, οὐσίας ψυχικάς: *ſubſtantias animatas*: id eſt, Animæ in materie ſimiles, vſu & fine diſtantes. Pythagoras ante eos: Εἶναι πάντα τὸν ἀέρα ψυχῶν ἔμπλεων· καὶ τούτους, δαίμονάς τε, καὶ ἥρωας

Apul. (margin note beside "celebrata eſſe")

Plut. I. De Plac. cap. VIII. (margin note beside "Δαίμονας dici")

Laert. (margin note beside "Pythagoras ante eos")

νομίζεσθαι: *Eſſe* TOTVM AERA *plenum animis: easque & Dæmonas, & Heroas exiſtimare.* Nam *Lares* Græci non diſtinguunt, imò cum *Heroibus* confundunt: atque ita Gloſſæ illæ priſcæ, ἥρωας, *Lares*, non ſemel interpretantur. Sed *Dęmones* igitur illis
I. Saturn. ca. XXIII. hoc genus dicti. Quare? *aut quia ſunt* δαήμονες (Macrobij verba) id eſt, ſcientes futuri; aut, vt Poſidonius ſcribit in libris *quibus titulus eſt* περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων, *quia ex æthereá ſubſtantiá parta* (lego, *partita*) *atque diuiſa qualitas illis eſt; ſiue* ἀπὸ τοῦ δαιομένη, *id eſt* καιομένη, *ſeu* ἀπὸ τοῦ δαιομένου, *hoc eſt* μεριζομένη. Vides hominis Stoici (Poſidonij) ſuper verbo ſententiam, quæ ferè eſt & Platoni-
In Epinom. corum: ſed ipſe ex *Æthereá ſubſtantiá* fingit, iſti ἀέριον γένος (ipſe ita Plato) *Aëreum genus* faciunt; non tamen ex *hac fæculentá & humidá caligine conglobata corpora, ſed ex illo puriſſimi Aeris liquido & ſereno elemento cöalita.* En aliquod diſcrimen in materie. & Stoici conſentienter reliquæ ſuæ doctrinæ ex *Æthere* formant, ex quo & Animas humanas. Sed hi ſunt, quos Latini *Genios* di-
Apolog. cap. XXXII. cunt. Tertullianus: *Neſcitis Genios Dæmonas dici, & inde diminu-*
Lib. II. cap. XIV. *tiuá voce Dęmonia?* Lactantius: *Hi ſpiritus ſibi Geniorum nomen adſumunt: ſic enim Latino ſermone Dæmones interpretantur.* Feſtus
* Ita leg. non gerendarum. etymon dat, *Genium eſſe Deum, qui vim obtinet rerum* genendarum.* Addit deinde: *Aufuſtius inquit, Genius eſt Deorum filius, & parens hominum, ex quo homines gignuntur: & propterea Genius meus nominatur, quia me genuit. Alij Genium eſſe putant, vniuſcuiuſque loci Deum.* Varia miſcet: ſecernamus, & illuſtremus. Quin *Genius* à *genendo*, non dubium: ſiue quia genuit nos, ſiue, vt Apuleius, *quia nobiſcum genitur.* Aufuſtius aiebat, *Deorum filium eſſe:* quorum? imò vnius Dei, & Iouis. ex ipſo Feſto: *Tages Genij filius, nepos Iouis*, qui diſciplinam aruſpicij dedit. Igitur ſupremi Dei filius, & (niſi fallor) Varronis interpretatione Mundus. Auguſtinus: *Quid eſt Genius? Deus eſt, inquit* (Varro) *qui præpoſitus eſt ac vim habet omnium rerum gignendarum.* Subdit Auguſtinus: *Quem alium hanc vim habere credunt, quàm Mundum, cui dictum eſt, Iupiter omnipotens, progenitor, genitrixque? Et cùm alio loco Genium dicit eſſe vniuſcuiuſque Animum rationalem, & ideò eſſe ſingulos ſingulis: talem autem, Mundi animum, Deum eſſe: ad hoc idem vtique reuocat, vt tamquam Vniuerſalis Genius ipſe Mundi animus eſſe credatur.* Haud dubiè in his

doctiſ-

doctiſſimi Varronis Stoica aliqua ſententia eſt: & qualis? Genium duplicem eſſe: *Singularem*, Animum ſuum cuique; *Vniuerſalem*, Animum Mundi. Hic igitur Animus, ſiue *Incorporalis Ratio* (vt Seneca) *ingentium operum artifex*, Genius ille eſt à genendo. Nec ineptè *Dei filius*, quia ab eo eſt, & idem ipſe. Itaque vides duplicem ab iis Genium ſtatui: quod item à Capellâ. *Ex ſuperiorum*, inquit, *Deorum arbitrio, & ſecundorum comitatu, & Generalis omnium præſul, & Specialis ſingulis mortalibus Genius admouetur, quem & Præſtitem, quòd præſit* * *gerundis omnibus, vocauerunt. Nam & populi Genio, cùm Generalis poſcitur, ſupplicant; & vnuſquiſque gubernatori proprio dependit obſequium.* Vbi tamen *Generalem* illum ad populos tantùm ſingulos, prouinciaſque: ſicut *Specialem* ad homines, vrbes, loca alia certa, videtur allegare. Sed Varroniana mens alia fuit: etſi apta & vera etiam hæc diuiſio, quoſdam Geniorum ſub illo magno Imperatore, velut Legatos aut Tribunos, populis regionibuſque curare; alios iterùm quaſi Centuriones, collegiis, opidis, viciſque; denique & gregales milites, ſingulis hominibus, lociſque. Ita templum GENII PVBLICI, ſiue GENII P. R. ſcimus in Vrbe fuiſſe: item Coloniis, ſuos Genios: ipſi Principi ſeorſim ſuum, grandiorem aliquem grandiori. Panegyricus ſcriptor: *Habes profectò aliquod cum illâ Mente diuinâ, Conſtantine, ſecretum, quæ delegatâ noſtri* DIIS MINORIBVS *curâ, vni ſe tibi dignatur oſtendere.* Oſtendere, per aſtitem & præſtitem Genium aliquem digniorem. Nota ſuperſtitio, an adulatio vetus Romana, per Genium Principis religioſè iurantium. At nobis, inquit, Dij minores ſufficiunt. Vulgatiſſima autem hæc ſententia Genios, à natali die, cuique aſſerentium. Menander:

* Ideò & Græci τύχην Geniũ vertunt.

Απαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραςατεῖ
Εὐθὺς γινομένῳ, μυςαγωγὸς τοῦ βίου:

Cuique Genius iungitur mortalium
Statim edito, moderator vt vitæ ſiet.

Myſtagogum ille dixit: Seneca noſter *Pædagogum. Sepone*, inquit, *in præſentiâ, quæ quibuſdam placent: Vnicuique noſtrûm Pædagogum dari Deum, non quidem Ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero, quos Ouidius ait, de plebe Deos. Quibuſdam* — Epiſt. 111.

Digitized by Google

placere hoc ait: quibus? *Stoicis* ſuis. nam iungit: *Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe. Singulis enim & Genium, & Iunonem dederunt.* Genium nempe viris, Iunonem fœminis: id erat, matem Genium fœminamque, pro ſexu. Plinius: *Singuli ex ſemetipſis totidem Deos faciunt, Genios Iunoneſque adoptando ſibi.* Itaque verè Lactantius: *Adhærent ſingulis hominibus, & omnes hoſtiatim domos occupant.* Quo tamen fine? iam dicto, vt curatores quidam eſſent, & inſpectores. Heſiodus:

Lib. II. cap. VII.

Lib. II. cap. XV.

> Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς
> Ἐσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων:
> *Sunt Genij, ex mente & nutu Iouis omnipotentis,*
> *Approbi, & in terris hominum genus accurantes.*

Plato hunc talem vocat, φύλακα τοῦ βίου, καὶ ἀποπληρωτὴν τῶν αἱρεθέντων: *cuſtodem vitæ, & adiutorem conſummatoremque, quæ quiſque elegiſſet.* In tabulâ Cebetis ingenioſâ, *Senex* depingitur *Genius, qui Vitæ adſtat, chartam vnâ manu tenens* (è quâ ſalutaria Monita legat) *& alterâ quiddam veluti monſtrans. Mandat autem ingredientibus, quid, vbi in Vitam venerint, faciendum ſit, & cui viæ ſe committere debeant, ſi velint eſſe ſalui.* Eſt ipſum dogma Stoicum: atque audi Epictetum. *Deus*, inquit, *nos curat*: ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε, τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον: *ſed nihilominus* CVRATOREM VNICVIQVE *addidit ſuum cuiuſque* GENIVM, *& cuſtodiendum eum ſibi commiſit: atque eum, qui nec conniueat aut dormiat, quique decipi non poßit.* Sed & Zeno fatetur, εἶναι τινὰς δαίμονας, ἀνθρώπων συμπάθειαν ἔχοντας, ἐπόπτας τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων: *eſſe Dæmones quoſdam, ſiue Genios, qui erga homines afficiuntur, ſuntque* INSPECTORES *actionum humanarum.* Inſpectores? vſqueeò, vt etiam formâ humanâ ſe miſceant, & ſingula ignoti ipſi norint. Homerus ſapientiâ, quâ ſolet:

I. Diſſert. cap. XIV.

Odyſſ. ρ.

> Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν,
> Παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας,
> Ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες:
> *Atque Dei, hoſpitibus peregrinis ſe aßimilantes,*
> *In ſpecie diuerſâ, vrbes atque oppida oberrant,*
> *Et malefacta hominum, ſimul & benefacta, notantes.*

Quid

Quid Plautus ille ab humili ſocco, nónne huc adſurgit? *Arctu-rum* ſidus facit præloqui:

Ita ſum, vt videtis, ſtella ſplendens, candida In Rudēte
Hic atque in cęlo, nomen Arcturo eſt mihi.
Noctu ſum in cælo clarus, atque inter deos:
Inter mortales ambulo interdius.
Qui eſt Imperator diuûm atque hominum Iuppiter,
Is nos per GENTES *alium aliâ diſparat,*
Hominum qui facta, mores, pietatem, & fidem
Noſcamus. vt quemque adiuuet opulentia,
Qui falſas lites falſis teſtimoniis
Petunt, quique in iure abiurant pecuniam.
Eorum referimus nomina exſcripta ad Iouem:
Cottidie ille ſcit, quis hic quærat malum.

Et pluſcula, quæ comiter addit. Quanquam hi Genij magis alti & ſublimes ſunt, & velut exploratores quidam ab Æthere, & Prætorio ipſo, miſſi. Sunt igitur Genij obſeruatores aut adſtites, nec ſortis tamen affectuſque vnius. Alij enim Boni ſunt, alij Mali. Atque hos Triſmegiſtus πονηρούς appellat, *Prauos*: κακοδαίμονας Plutarchus, & ſcriptorum vulgus. Clemens Alexandrinus: Ἔτι πρὸς τούτοις Φωκυλίδης, τοὺς ἀγγέλους δαίμονας καλῶν, τοὺς μὲν εἶναι ἀγαθοὺς αὐτῶν, τοὺς δὲ φαύλους, διὰ τούτων παρίστησιν. ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀποστάτας τινὰς παρειλήφαμεν: v. Strom.

Ἀλλ᾽ ἄρα δαίμονές εἰσιν ἐπ᾽ ἄνδρασιν, ἄλλοτε ἄλλοι.
Οἱ μὲν, ἐπερχομένου κακοῦ ἀνέρος ἐκλύσασθαι:

Iam etiam Phocylides, Angelos vocans Dæmones, quoſdam eorum Bonos, quoſdam Prauos his verſibus oſtendit. Sicut & nos (Chriſtiani) *Deſertores quoſdam ſpiritus ſuſcipimus, & notos habemus.*

Miſcentur Genij mortalibus, at diuerſi.
Hi quidem, vt à nobis clades & triſtia pellant.

Quaſi dicat, alij autem vt immittant adiuuentque. Atque hi mali, culti etiam antiquis, ſed vt *Veioues*, vt *Læua* numina, & *quos* (Plinij verbis) *placatos trepido metu cupimus*: nec vt adſint, ſed abſiſtant. Homerus ſæpè agnoſcit:

——— κακὰ μήδετο δαίμων: Odyſſ.
——— *Genius mala mente agitabat.*

Item: ——— τίς τοι κακὸς ἔχραε δαίμων; Odyſſ.

malo

—— malo quo dæmone es vſus?

Odyſſ. λ. Iterumque: Ἆσέ με δαίμονος αἶσα κακὴ, καὶ ἀθέσφατος οἶνος:

Læſit me dæmon malus, & mala copia vini.

Satis de Priuatis iſtis ſiue Singulorum Geniis: de Publicis aut Paſſiuis aliquid addamus. AVD. Imò vnum requiro tactum magis, quàm plenè dictum, de *Animo*, qui Genius ſuus cuique. LIPS. Attigi, perficiam. Apuleius: *Quodam ſignificatu Animus humanus, etiam nunc in corpore ſitus, Dæmon nuncupatur.*

— diine hunc ardorem mentibus addunt
Euryale, an ſua cuique Deus ſit, DIRA *cupido?*

Igitur & Bona cupido animi, Deus bonus eſt. Vnde nonnulli arbitrantur, *Εὐδαίμονας *dici Beatos, quorum Dæmon bonus, id eſt animus Virtute perfectus eſt. Quem noſtrâ linguâ, haud ſcio an bono, certè quidem meo periculo, poteris Genium vocare: quoniam is Deus, qui eſt Animus ſuus cuique, quamquam ſit immortalis, tamen quodammodo cum homine genitur.* Satis plenè, atque etiam planè iſtic habes.

*In Manuduct. li. II. Diſſer. XIX.

Reſpexit Epicharmus:

Ὁ τρόπος ἀνθρώποισι δαίμων ἀγαθὸς, οἷς δὲ καὶ κακός:
Mores homini Genius bonus eſt, aut è diuerſo malus.

Etiam Heraclitus, cùm dixit, ὡς ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων: *quòd Ingenium homini Genius ſit.* Atque ita quidam *Socratis* illud *Dæmonium* celebre interpretantur: vt quoniam *Animus illi purus, & à corpore maximè abſtractus fuit, facillimè audiret atque intelligeret monita Deorum.* Quanquam alij verè ad Priuatum Genium eius referunt, qui ſe ei conſpicuum etiã dederit, paucis factum.

Plut. & Cicero.

Lib. XXI. Ammianus, de Conſtantio Imperatore: *Poſthæc confeſſus eſt conuictoribus proximis, quòd, tamquam deſolatus, ſecretum aliquod videre deſierit, quod interdum ſquallidius adfuiſſe ſibi æſtimabat. Et putabatur Genius quidam, tutelæ eius appoſitus, eum reliquiſſe, citiùs digreſſurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis,* SALVA FIRMITATE FATALI, *huiuſmodi quædam, velut* ACTVS RECTVRA *Numina ſociari: admodum tamen paucißimis viſa, quos multiplices auxere virtutes.* Dat deinde Homerum auctorem, in cuius libris Genij cum viris fortibus verſantur, & loquuntur: item *Pythagoram horum adminiculis præcipuis enituiſſe, & Socratem, & Numam Pompilium, & ſuperiorem Scipionem, & Marium, atque Octauianum.* Sed omitto *Speciales*, ſiue Priuatos: aliud genus

nus

nus eſt quod *Generale* diximus, & publicè atque etiam priuatim multiplices vſus & pericula ſui præbet. *Horum de numero curant* Apul. *ſinguli, vt eſt cuique tributa prouincia, vel Somniis* **confirmandis, vel* *Lego, conformandis. *Extis fiſſiculandis, vel Præpetibus gubernandis, vel Vatibus inſpirandis, vel Fulminibus iaculandis, ceteriſque adeò, per quæ futura prænoſcimus.* Vno verbo, Magiam totam iſti ſuggerunt & adminiſtrant: noſtris quoque Doctoribus ſcriptum. vt Tertulliano: *Per hos Magi phantaſmata edunt, etiam defunctorum inclamant animas, pueros in eloquium oraculi eliciunt, multa miracula circulatoriis præſtigiis ludunt.* Apolog. cap. XXIII. Vt Minutio Felici: *Magi quoque non tantùm ſciunt Dæmonas, ſed quidquid miraculi ludunt, per Dæmonas faciunt. Illis aſpirantibus & infundentibus, præſtigias edunt, vel quæ non ſunt videri, vel quæ ſunt non videri.* Denique vario prædictionum (ſæpe fallaci) genere, *æmulantur diuinitatem, dum furantur diuinationem.* Tertull. cap. XXII. Pythagoras hoc quoque obſeruauit, & prodidit: ὑπὸ τούτων πέμπεσθαι ἀνθρώποις τούς τε ὀνείρους, καὶ τὰ σημεῖα, νόσους τε καὶ ὑγιείας· καὶ οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ προβάτοις, καὶ τοῖς ἄλλοις κτήνεσι· εἴς τε τούτους γίνεσθαι τοὺς καθαρμοὺς, καὶ ἀποτροπιασμοὺς, μαντικήν τε πᾶσαν, καὶ κληδόνας, καὶ τὰ ὅμοια: *Ab his immitti hominibus ſomnia & ſigna, atque morbos etiam & ſanitates: nec ſolùm hominibus, ſed pecudibus ac iumentis. Ad hos referri Luſtrationes & expiationes; ad hos Diuinationem totam, & Omina, & ſimilia.* Tertullianus & his addicit: *Corporibus & valetudines infligunt, & aliquos caſus acerbos; animæ verò repentinos, & extraordinarios per vim exceſſus.* Cap. XXII. Minutius: *Vitam turbant, omnes inquietant, irrepentes etiam corporibus occultè, vt Spiritus tenues, morbos fingunt, mentes terrent, membra diſtorquent.* Quid dicam poma, vites, fruges præcipitari ab iis, aut lædi? quid aliò traduci? quid pluuias, nimbos, ventos induci? & plurimùm mala, ab his ſcilicet malis. Sed bona etiam à bonis, ſi non prouenire, promoueri, eſt confitendum. Artes præeunt, aut docent: & quædam humano ingenio numquam eruenda, oſtendunt. In medicinâ, exempli cauſſâ, quis ambiget occultas multas herbarum vires ab iis proditas? quis Chemiam, nouæ ſubtilitatis artem, his non deleget? & magis, quia ambiguam, & lædere aut faſcinare etiam pronam. Quis Horologia ferrata illa, cum tot ponderibus rotiſque repperit? quis Magnetem ad nauticum vſum ſuggeſſit? quis Typographiam? quis Bom-

 bardas?

bardas? Boni iſti, aut alij: ſed cum Apuleij cautâ admonitione, vt *cuncta hęc fiant Cæleſtium* (imò *Cęleſtis* vnius) *voluntate, & numine, & auctoritate; ſed Dęmonum obſequio, & operâ, atq; curâ.* In bonis, inquam, *Voluntate & Auctoritate* Dei; in aliis, permiſſione & conceſſu. Suſtineo, & à vorticibus me remoueo, ad ripam appello. AVD. Heus tu, neq; ego auctor multa hîc inquirendi: vniuersè aliquid ſcire ſatis ſit, vereri etiam totum genus aut reuereri. Sed éſtne vitæ etiam aliquis in hoc fructus? LIPS.

Lib. I. Diſſert. XIIII. In illis de *Cuſtodiâ* magnus, Epicteti verbis ſuggerendus. *O homines,* inquit, *ſcitote diligenti & præſtanti cuidam Cuſtodi vnumquemque noſtrûm eſſe commiſſos. Cùm igitur fores adduxeritis, & tenebras intus feceritis, mementote numquam dicere,* QVOD SOLI SITIS. *Non enim eſtis, non: ſed* DEVS *intus eſt, & veſter* GENIVS *intus eſt. Et quid lumine iſtis opus eſt, vt facta omnia veſtra videant? nihil.* Quid autem? vitæ ſolùm curant, aut adſiſtunt? Imò Pla-

Apul. to autumat, non ſolùm tunc *adeſſe, nemini conſpicuos, omnium non modò actorum, verumetiam* * COGITATORVM *teſtes*: ſed &, *vbi vitâ editâ, remeandum eſt, eumdem illum, qui nobis præbitus fuit, raptare illicò & trahere, velut cuſtodiam ſuam, ad* IVDICIVM, *atque illic in cauſſâ dicendâ adſiſtere: ſiqua commentiatur, redarguere; ſiqua vera dicat, aſſeuerare. prorſus illius teſtimonio ferri ſententiam.* Quis homini hominum hæc ſuggeſſit, aut potuit, Sacrorum noſtrorum arcanis ſic alludentia, aut vicina? Miror hoc ſatis.

DISSERT. XX.

Pluſcula etiam De Geniis. De origine, de malitiâ, de varietate munerum: & quædam huic rei è Sacris.

AVD. Et ego in totâ re habeo, quod mirer ſatis. Multa non multis (morem tuum noui) dixiſti: recogitanda mihi in otio, aut ruminanda. Et pleraque hercules probaſti: ſed auctoritatem tamen Sacrorum noſtrorum, in re hac ſacrâ, non ſæpiùs aduocari: id quoque mirabar. Nam abſque eâ, nec credens, vt ſic dicam, credam. LIPS. Ergo alibi aliquid ambigis? prome: fortaſſe confirmabo. AVD. Ego verò. primùm in principio & conditu iſtorum Geniorum. Eſſe dixiſti: ſed quo

auctore? quâ materie, aut ſine eâ? & vnde quibuſdam hæc prauitas? Diuiſionem deinde dixiſti, & munera : quid opus iſtis tot generum velut Adiuuis illi omnium potenti Imperatori? Per ſe nunquid ſufficit, publicè priuatimque, Mens illa per omnia diffuſa, omnia gubernare? Hæc oratus expedi; ſicubi etiam hæſero, orandus. LIPS. Cymbam alligabam: ſoluis, & in fluctus iterum deducis. Pareatur tibi, atque etiam argumento; quod tractare cùm cœpimus, pertractandum eſt. Quæris originem, & auctorem horum Geniorum. Auctorem? & quem, niſi illum omnium Deum? Ipſe condidit: ante orbem, & omne opus; an ſtatim ab orbe; diſputant Theologi: nam Sacra ſiluerunt. Quòd ante Hominem, id conſentiunt: & Græci ferè etiam, quòd ante omnem creaturam. Ἔπρεπε γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ οὕτω τὴν αἰσθητήν: *Decebat enim primò Intellectualem ſubſtantiam condi, & tum denique Senſilem*: vt adſtruit ex Gregorio Nazianzeno Damaſcenus. Condidit autem ſolâ cogitatione: atque ea, opus illi fuit. De Materie deinde quæris. Theologiam noſtram, id eſt veram, ſi attendis, non habent. Spiritus & Animi ſunt, incorporei. Si Platonicam; corpora ſunt, & quidem Aërea. haud longè à nubium concretione: niſi quòd *ſila corporum* poſſident (Apuleij ſcriptione) *magis rara & ſplendida, & tenuia vſque adeò, vt radios omnes noſtri tuoris & raritate tranſmittant, & ſplendore reuerberent, & ſubtilitate fruſtrentur*. Quid Stoici noſtri? etiam corpora, ſed *Ætherea*, id eſt ignea adſignant. Et id ſanè conuenientius noſtris etiam Sacris. Ecce rex Hebræus: Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα: *Qui facit Angelos ſuos* SPIRITVS, *& miniſtros ſuos* FLAMMAM IGNIS. Nec ſemel ita nominantur, aut comparantur: & Græcorum aliquis pulchrè πῦρ ἄϋλον, *Ignem immaterialem*, eos vocat. Nam agilitatem, leuitatem, feruorem, lucem ſi vides: cum nullâ rerum meliùs aſſimilentur. Hoc fateor, Aëreum ſæpe aliquid circumdare & aſſumere; ſcilicet vt nobis appareant, aut aliquo veſtigio ſe oſtendant. Sed tunc quoque (notatum) cùm diſſoluuntur, ignis aut ſulphuris odorem aliquem ſiue ſigna oſtentant. Sed de apparitione, *Chaldæorum Magi* aſſerebant, εἰδώλων πλήρη εἶ τὸν ἀέρα, κατὰ ἀπόρροιαν ὑπὸ ἀναθυμιάσεως εἰσκρινομένων ταῖς ὄψεσι τῶν ὀξυδερκῶν: *Imaginum,*

De Fide lib. I. cap. III.

Pſal. CIII.

Laert. in Præfat.

Digitized by Google

num, ſiue *Dæmonum*, *plenum eſſe Aëra*, *qui velut fluxus quidam euaporationis*, *acutè cernentium oculis ſe inſinuent*. Et Homerus eâ mente aliàs cùm ἀνέμου πνοῇ, *ventuli aurá*; aliàs cum ὁμίχλῃ, *nebulá tenui*, comparauit. Sed & Magi hodie fatentur, & infelices fæminæ libidinis Genialis victimæ, tactu frigidos plurimùm eſſe: ab Aëre & vapore ſcilicet iſto circumfuſo. Sed & idem poëta conſpici à quibuſdam, non ab aliis qui adſunt, facit: quod Magi etiam volebant.

Odyſſ. π.

Οὐ γάρ πω πάντεσσι θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς:
Non etenim apparent Diui cunctis manifeſti.

Vbi illud mirabile, & ex Naturæ ſinu excuſſum: Telemachum, qui aderat, Mineruam non vidiſſe; Canes vidiſſe:

Ἀλλ' Ὀδυσσεύς τε κύνες τε ἴδον· καὶ ῥ' οὐχ ὑλάοντο,
Κνυζηθμῷ δ' ἑτέρωσε διὰ σταθμοῖο φόβηθεν:
Vidit Vlyſſes, atque canes. hi nec latrabant,
Sed blando gannitu alior ſum diffugiebant.

Vides ſenſum numinis habuiſſe, & reueritos cum *gannitu*, non autem *latratu*, diffugiſſe. Et tale etiam hodie obſeruatum, ad naturam ſagaciſſimi animalis; haud fruſtrà Hecatæ, id eſt Lunæ, Geniorum præſidi, attributi. Sed inhibeo: de Materie ſatis dixi. Quærebas amplius, Vnde praui etiam facti? Id notum tibi oportuit. Litteræ ſacræ noſtræ tradunt, initio bonos omnes (quomodo aliter à Bono Deo?) conditos: ſed in libertate arbitrij, ad faſtum & praua inclinaſſe, & Deo aduerſantes, deiectos è cælo, ſparſoſque variè per hanc machinam eſſe. Illud notabile, quod Damaſcenus ait, Ἐκ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, πρωτοστάτην τῆς περιγείου τάξεως, καὶ τῆς γῆς τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθέντα παρὰ θεοῦ: *Ex angelicis Poteſtatibus*, *illum qui Præſes rectorque erat Terreſtris ordinis*, *& cui Terra à Deo cuſtodienda permiſſa erat*: illum, inquam, Deo rebellaſſe, & cum ſuis à cæleſti felicitate, in hanc terram & tenebras decidiſſe. Tanquam ille non fuerit ſupremi (quod alij plerique Theologi) Ordinis angelus, ſed huius inferioris: & ideò in Terram ſuam relegatus, quam non curat nunc, ſed turbat. Athenagoras etiam, paullò altiùs philoſophatus, & ad* *Animam Materiæ*, malorum cauſſam Platoni, adſpiciens, etſi Chriſtianus, ita tradit. *Angelorum*, inquit, *alij manſère quales à Deo facti erant*, *Boni*, *& munera ſua fideliter curantes*; *alij*, *res ſibi creditas*

*Suprà, Diſſert.

De Reſurrect.

tas proteruiter habuerunt, & à Deo defecerunt. Iſti fuerunt, ὁ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εἰδῶν, ἄρχων, καὶ ἕτεροι τῶν περὶ τὸ πρῶτον τοῦτο στερέωμα: *Materiæ & Formarum in eá Princeps ac Rector, & alij qui circa *primum hoc firmamentum erant.* Iterumque poſtea vocat, τῆς ὕλης *Terra proximum. ἄρχοντα, *Materiæ Principem: atque illum Dei bonitati, ſuá procuratione & adminiſtratione, aduerſari.* Procedit longiùs, & ait: *quoſdam ex iſtis, captos amore virginum, & libidine victos, defeciſſe. Ex quibus Gigantes, qui vocantur, nati ſint: eorumque Gigantum animæ, circa terram obuerſantes, motus affectioneſque ſimiles parentum ſuorum edant.* Imò & Latini aliqui vetuſtiores in hoc ſenſu. vt Lactantius: *Deus Angelos miſit, inquit, ad tutelam cultumque generis humani.* Lib. II. cap. XV. *ſed illos, cum hominibus commorantes,* DOMINATOR *ille* TERRAE *fallaciſſimus paullatim ad vitia pellexit, & mulierum congreſsibus inquinauit. Tum in Cælum ob peccata, quibus ſe immerſerant, non recepti, ceciderunt in Terram. Sic eos Diabolus ex angelis Dei ſuos fecit ſatellites ac miniſtros. Qui autem ſunt ex his procreati, quia neque Angeli, neque Homines fuerunt, ſed mediam quandam Naturam gerentes, non ſunt ad Inferos recepti, ſicut nec in Cælum parentes ipſorum. Ita duo genera Dæmonum ſunt facta, vnum Cæleſte, alterum Terrenum.* Ipſa hæc talia Iuſtinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Euſebius, Tertullianus, Sulpicius Seuerus: è quibus Euſebius etiam Poëtarum fabulam de Gigantum rebellione petit & ducit. Horum igitur ſenſu, duplex Dæmonum lapſus, & diſcretis temporibus: alter, ſtatim initio Mundi; alter iſte, paullò ante Diluuium, vt narratio Moyſis docet. Vides etiam iſtos palàm genituram Geniis adſcribere, & fæminis iungere, eaſque implere: aliis Theologis fortiter negatum. Exempla aut teſtimonia etiam hodie multa illuc eunt: rationes abnuunt, & Spiritus ſi ſint, vnde iis ſemen, & quà effundant? At corporati ſunt, & Aërei, inquiunt Platonici. Sunto. quæ mixtio aut comprehenſio inter tam diſpares? non magis, quàm inter hominem & piſcem. Tamen, vt tetigi, exempla nos turbant, & iſtæ cottidianæ Genialium libidinum victimæ, infelices muliercułæ, de mixtione & cœtu omnes aſſerunt: etiam de liberis aliquæ: & ſunt in hac Louanio vrbe exempla. Quid dicam? pro me Plutarchus aliquid, qui iudicio videtur cenſuiſſe: *Tam* Quæſt. Conuiuial. VIII. ca. I. *gignere, quàm Gigni, alienum à Deo eſſe.* Exceptionem tamen, aut

interpretationem aliquam adhibet: fieri poſſe, *vt vi aliquâ occultâ, Materiæ principium fœtificum inſundat, à quo moueatur illa & vertatur. Neque abſurdum,* inquit, *autumo, ſi* NON HVMANO MORE *Deus congrediatur fœminæ & ſe iungat, ſed* ALIIS *quibuſdam* CONTACTIBVS, ET PER ALIA CONTRECTATIONIBVS *moueat & impleat mortale corpus* SEMINE DIVINIORE. *Neque mea eſt iſtæc ſententia. ſed Ægyptij Apim hoc modo concipere & parere tradunt, Lunæ contactu: atque adeò prorſus Deo cum mortali fœminâ conſuetudinem donant: ſed non contrà, nec admittunt virum mortalem Deæ fœminæ initium partus aut prolificationis præbere. quoniam Geniorum natura in Aëre, & Spiritibus, & Caloribus quibuſdam, & Humoribus conſiſtit.* Similia quædam idem ſcriptor, vbi de celebrato congreſſu Numæ regis, cum Egeriâ nymphâ: at-
In Numâ. que ait. *Ratio ſuggerit, Deum non equorum aut auium amore, ſed hominum teneri: ideóque iis, qui excellenter boni ſunt & virtute inclyti, nihil abſurdum, adeſſe illum, & conſortio iungi. At quòd corpore etiam aut formâ humanâ fruatur, capiaturque vel Deus vel Genius; difficile hoc quidem creditu eſt. Etſi Ægyptij videntur non improbabiliter dicere,* ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδύνατον πνεῦμα πλησιάσαι θεοῦ, καὶ τινὰς ἐντεκεῖν ἀρχὰς γενέσεως, ἀνδρὶ δὲ οὐκ ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν, οὐδ' ὁμιλία σώματος: *quòd ſpiritus ſiue adflatus Dei mulieris partibus accedat & titillet, & principia inſerat generationis; viro autem cum Deâ congreſſum mixtionemque nullam eſſe.* Iſta ille vir ſatis ſcitè: non vltrà à me ſcrutanda, aut protrahenda, quia aut fœda omnia, aut tenebroſa. Vnum dixero. non opinari me, vllo retrò æuo, tantam copiam Satyrorum & ſalacium iſtorum Geniorum ſe oſtendiſſe; quantam nunc cottidianæ narrationes, & iudiciales imò ſententiæ, proferunt: quo infelicis ſæculi fato? Sed ad vltimum quæſitum tuum venio, quód erat, Cur auxiliares iſtos gubernationi Deus aſſumeret? Reſpondeo, non quia egeret, ſed vellet: vellet autem, quia bonus, & *non contentus* (ait Damaſcenus) *ſui contemplatione, fecit etiam quibus benè faceret, & qui bonitatis ſuæ participes eſſent, Angelos, Mundum, Homines.*

Quid, quòd decorum & ordo ſic videtur poſtulare? Seneca
Apud Lactant. I. cap. IIII. rationem eam ingerit: *Deus, cùm prima fundamenta molis pulcherrimæ iáceret, vt* OMNIA SVB DVCIBVS SVIS IRENT, *quamuis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamen* MINISTROS *regni ſui*

Deos

Deos genuit. Genuit, id eſt fecit. Quid magis piè, pulchrè, & verè poteſt? nam & agnoſcit ſub initium conditos, vt Theologi ferè noſtri. De multiplici autem diuiſione eorum, & munere, non turbet: turba eſſet, niſi eſſet. Imò verò Deus pulcherrimo ordine, & vt cuiuſque natura aut dignitas erat, ſparſit per hoc corpus Vniuerſi: φυλάττοντας (ait Damaſcenus) μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν, καὶ τόπων προϊςαμένους: *curantes Terræ certas partes, præfectoſq; Gentibus, & locis.* Sacri noſtri libri hoc oſtendunt: & Hieronymus apertè: *Traditæ ſunt Angelis ad regendum Prouinciæ, quaſi Iu-* In Ezech. ca. XXVIII.
dicibus ab Imperatore. Rufinus: *Ab initio præfectę quædam virtu-* Expoſit.
tum cęleſtium Poteſtates, quibus regeretur & diſpenſaretur morta- Symbol.
lium genus. Imò & ſingulis adſignati. Hieronymus in illud Euangelij: *Angeli eorum vident faciem Patris,* ſcribit: *Magna digni-* Matth. XVIII.
tas animarum, vt vnaquęque habeat, ab ORTV NATIVITATIS, *in cuſtodiam ſui Angelum deputatum.* Imò & ante ortum; ex Tertul- De Animâ, cap. XXXVII.
liano: *Omnem hominis in vtero ſerendi, ſtruendi, fingendi paraturam aliqua vtique Poteſtas, diuinę voluntatis miniſtra, modulatur.* Deſino, hoc admoneo, pulchra quædam & digna legi, à *Triſmegiſto* ſuper totâ hac re ſcripta: qui Dæmones tamen aſtris adſignat, & ſub eorum velut ſignis ordinat: mira & occulta alia, proprio libro, à *Michaele Pſello*, qui ante annos paullò plus quingentos *Michaelis Ducę* Imperatoris doctor & inſtitutor fuit. Is mira & recondita, vt dixi, tradit. auctore quodam *Marco*; qui diu & familiariter cum Geniis verſatus, conſultiſſimus talium habebatur. Si voles, vide.

DISSERT. XXI.

De Loco Dei obiter. qui vbique eſt, ſed conſpicuâ tamen ſede in Cęlis.

EGo me abiungo. & vos boni malique Genij, fauete, aut valete: ad Humana iam imus. AVD. Leuiter me ſiſtente, & ſuper Dei ſede & loco aliquid requirêre. Genios diſpoſuiſti: hunc omittes? LIPS. Feci verò, vt condignum ipſo erat: vbique diſpoſui, qui eſt intra omnia, qui extra omnia, ſine loco, ſine motu, ſemper. AVD. Atqui Stoicum nempe nunc agis, & hanc doctrinam reuelas. LIPS. Ago, reuelo. AVD. Aliena igitur ab eâ, quæ dixiſti, & dicis. Tertullianum audi: *Stoici Deum extra* Apolog. cap. XLVII.
Mundum

Mundum ſtatuunt, qui FIGVLI *modo* EXTRINSECVS *torqueat molem hanc: Platonici autem intra Mundum, inſtar Gubernatoris in naui.* Viden' palàm extra Mundum eſſe? LIPS. Dici, non eſſe: & à Tertulliano dici, atque hoc impingi Stoicis, planiſſimè nec dictum iis, nec cogitatum. Quomodo poſſint? toties audiſti, *Mentem per omnia commeantem, diffuſam, omnibus inſitam*: & quæ non opus iterare. Quæri ſanè hoc ſolere ab aliis, non abnuo, &

De Vit. Beat. cap. XXXI. Seneca oſtendit: *Deus vtrum extrinſecus operi ſuo circumfuſus ſit, an toti inditus?* atque altera hæc pars, mens ipſa eſt Stoicorum.

1. Natur. Quæſt. in Præfat. Planiùs etiam eidem expreſſa alibi: SOLVS EST OMNIA, *opus ſuum* INTRA ET EXTRA *tenet.* Quid poteſt clarius? Atqui Tertullianus apertè. quid ad rem? ſcio Patres illos priſcos parùm inquiſirè ſæpè aliquid adſtruere, & ſectarum decreta permiſcere. In exemplo alio illuſtri. Theophilus Antiochenus Patriar-

Lib. II. cha, Tertulliani æuo ferè compar, ad Autolycum ſcribit: *Stoici Deum eſſe, in vniuerſum abnegant: aut ſi ſit, aſſerunt eum nullius, quàm ſui, curam gerere.* O improuidentiam! non enim malitiam: & poteſt quidquam aduerſius eorum menti dici? Et ne errorem verbi pures, addit, *Hęc eadem Epicurum, & Chryſippũ dicere.* De Epicuro, ſcimus & agnoſcimus; de Chryſippo, tam falſum, quàm Solem hunc nigrum eſſe. Sed ad rem præſentem. illi verò Deum vbique locant & inſerunt, totum in toto, totum in partibus, partiumque partibus: vſque eò vt Tatianus, vetus ſcriptor, Zenoni obiiciat, quòd eum etiam in cloacis & fetu-

Aduerſ. Gentes. dinis conſtituat. Verba: Καὶ ὁ θεὸς κακῶν ἀποδειχθήσεται κατ' αὐτὸν (Ζήνωνα) ποιητὴς, ἐν ἀμάραις τε, καὶ σκώληξι, καὶ ἀρρητουργοῖς καταγινόμενος: *Et Deus iuxta Zenonem malorum factor erit, ſi etiam in cloacis, & vermiculis, & nefandis operibus aliis inſit & verſetur.* Tuâ veniâ Tatiane. ego non video hanc ſequelam: niſi ſi vis nec minuta illa & ſordida à Deo auctore eſſe. Atquin & Clemens Alexandrinus damnat, Deum iſtis inuerſari; & vnà noſtros. Οὐδὲ μὴν,

In Parænetico. inquit, τοὺς ἀπὸ στοᾶς παρελεύσομαι, διὰ πάσης ὕλης, καὶ διὰ τῆς ἀτιμοτάτης, τὸ θεῖον διήκειν λέγοντας, οἳ καταισχύνουσιν ἀτεχνῶς τὴν φιλοσοφίαν: *Sed nec Stoicos præteribo, qui Deum per omnem ſubſtantiam, etiam viliſſimam, pertingere aiunt: & valdè Philoſophiam dehoneſtant.* Bono ſenſu, non puto. imò & Theologi Deum eſſentiâ, potentiâ, præſentiâ vbique, & in omnibus ponunt. Dicimuſque audacter, cum Ar-

nobio:

nobio: *Proprium hoc Dei, complere* OMNIA *vi ſuâ, non* PARTILITER *vſpiam, ſed* VBIQVE *eſſe* TOTVM. Cum Damaſceno: Τὸ θεῖον ἀμερὲς, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ ἐστι, καὶ ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν: *Diuinum illud ſine partitione, totum totaliter vbique eſſe, & in omnibus eſſe, & ſuper omnia eſſe.* Iterumque: Τὸν θεὸν τὰ πάντα πληροῦν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα εἶναι, καὶ συνέχειν τὰ πάντα: *Deum omnia implere, &* SVPER OMNIA *eſſe, &* OMNIA CONTINERE. Quæ verba ſatis palàm dicunt, quod & Stoici, illum *intra & extra ſuum opus eſſe.* Quomodo extrà? in Vacuo, quod noſtri ponunt, in loco dicendum. Vis magis nō argutè, ſed verè efferam? Deus eſt ipſe ſibi locus. Ecce ante Mundum conditum, cùm nihil eſſet, vbi Deus erat? apud ſe, & in ſe. Quid tamen? nónne etiam ſignatè in Cælo eſſe dicitur, vt ſuâ ſede? Dicitur, & bono ſuoque ſenſu. Damaſcenus: Λέγεται δὲ καὶ τόπος θεοῦ, ἔνθα ἔκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται: *Dicitur & Dei locus, vbi manifeſtatur magis operatio eius, & gratia, & gloria.* Tale eſt Cælum, vbi beati illi Spiritus, vbi beatorum animæ; & velut cumulus, & ſplendor, maieſtatis. Iterùm Damaſcenus: Λέγεται τοιγαροῦν θεοῦ τόπος, ὁ πλεῖον μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος: *Dicitur Dei locus, qui plurimum eius operationis participat & gratiæ: ideoque Cælum ei ſedes.* Nec ineptâ comparatione Lactantius: *Videtur Mens, quæ dominatum corporis tenet, in ſummo capite conſtituta, tamquam* IN CAELO DEVS. Eſt enim & ipſe Stoicis, Mens mundi. Quo adſpectu Statius doctè: Lib. vii. Lib. i. cap. xvi. De opific. Dei, cap. xvi.

Arcem hanc æternam, MENTIS *ſacraria noſtræ:* iii. Theb.

Et *Cælum* nempe ſic vocat ipſe Iupiter, vbi ἡγεμονικὸν illud; ſuprà dictum. Sed nihil hoc tamen (abſit, abſit) Prouidentiæ eius, aut & præſentiæ, in locis noſtris inferis deroget: quod Ariſtoteles, Euripides, & tales alij videntur cenſuiſſe. Primus ille quidem apertè, in libello *De Mundo*, vbi vel maximè Prouidentiam debebat adſtruere, ſic tamen ſentit: *vt Deus ſit in Cælo & loco illo ſummo, tum proximis quibuſque ſuum numen & vim participet, vſque ad hunc locum & ſedem noſtram. Sed Terram & terrena, quàm longiſſimè à beneficentiâ eius & adminiculo abeſſe, ideoque ea hîc ἀσθενῆ* (verba ponenda ſunt) καὶ ἀκατάλληλα εἶναι, καὶ πολλῆς μεστὰ ταραχῆς: *infirma, & malè inter ſe hærentia aut congrua eſſe, ac multæ perturbationis plena.* O mi ſophe, ne dixeris. Deus vt hominem hunc neg-

I legat,

legat, aut minùs quàm cælis aut aëri intendat, cuius cauſſâ omnia fecit? Aut Deus ſic anguſtâ mentis acie ſit, vt non niſi proxima videat curetque, longiùs ſita paullatim neglegat? Inſcitia hoc totum, aut impietas: & priſci ſanè auctores obiecerunt. Plutarchus: Ἀριστοτέλης φασὶ οὔτ᾽ ἔμψυχον τὸν κόσμον, οὔτε προνοίᾳ διοικούμενον: *Ariſtoteles cenſet, neque animatum mundum, neque* PROVIDENTIA *gubernari.* Atticus apud Euſebium: Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης στήσας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιέγραφε τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας: *Ariſtoteles vſque ad Lunam Deos collocans, reliqua Mundi excludit à Prouidentiá.* Tatianus, & alij Patrum noſtrorum, culpant: etſi non apertè in libris qui exſtant id ſcripſit; ſed vel ex iis tamen hauritur. Omitto diducere: at Stoici quanto clariùs hoc totum, & ſanctiùs? qui Deum videre omnia & omnes, & curare, atque etiam cogitationibus intereſſe voluerunt. Quid ipſos homines? attolli ad Deum, & patrem illum, ſeruatorem, ac cottidie beneficum, laudibus precibuſque venerari. Epicteti verba, quæſo, audiamus, & ſtupeamus ad ea, an & rubeamus? vtrumque.

De Placit. II. ca. III.

Si ſani ſimus, quid aliud nobis agendum, & PVBLICE ET PRIVATIM, *quàm Numen celebrandum, & laudandum, & gratias perſoluendum eſt? Nónne & inter fodiendú, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus eſt Deo?* MAGNVS EST DEVS, *qui nobis inſtrumenta hæc, quibus terram colimus, dedit.* MAGNVS DEVS, *qui manus dedit, qui vim deglutiendi, qui ſtomachum, qui efficit, vt latenter adoleſcamus, vt dormientes reſpiremus. Hæc* SINGVLIS *in rebus cantanda ſunt, & hymnus diuiniſſimus cántandus, quòd intellectum rerum dederit, quòd vim rationemque vtendi.* Et mox, velut ex inſtinctu, proclamat: *Si luſcinia eſſem, luſciniæ munus fungerer, ſi olor, oloris. Nunc, cùm rationale animal ſim, Deus mihi laudandus.* HOC MEVM MVNVS EST, *hoc facio. Neque* STATIONEM *hanc* DESERAM, *quoad licuerit; vóſ*QVE *ad eamdem cantilenam hanc exhortor.* Claudam Senecæ breui, ſed alti-loquio: MAGNVM NESCIO QVID, MAIVSQVE QVAM COGITARI POTEST, NVMEN EST, CVI VIVENDO OPERAM DAMVS. HVIC NOS APPROBEMVS. Abi, indormi, aut inuigila potiùs his verbis: habes quod rumineris.

Lib. I. Diſſert. cap. XVI.

Apud Lactant. lib. VI. cap. XXIIII.

I. LI-

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORVM LIBRI SECVNDI

DISSERTATIO PRIMA.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem vtilem ad vitam & robur animi eſſe.

AVD. Ah, quàm oculis & animò volupe eſt, meliorem commodioremque te videre! LIPS. Paullò quidem, licebat addere. Nam ne erres, amice, etſi morbus abiit, languor etiam habet, & vacuum valdè virium me reliquit. AVD. Deus reddet, meo & publico voto: ſed quando tu nobis reliqua ſermonum, quos iucundè & vtiliter ſerebamus? LIPS. Frontem etiam habes? & te hominem ad laborem ducere, cui ſeuera quamuis caſtra dent commeatum? Laxem animum, vires inſtaurem, ſi Deo viſum: & tum ludo huic, non ludo, me include. Nunc quidem aliæ mihi iſtis cogitationes ſunt, aut curæ. AVD. Quæ illæ? LIPS. Mortuales, vt verbo te percutiam. neque nunc videor mihi bonâ fide ab Orci limine rediiſſe. AVD. Hæc ſunt, à quibus abductum igitur te imus: pabula tui morbi, atræ illius bilis germina & fœtus. Pone iſta de morte aut morbo etiam, & iam vales. LIPS. Túne dicis? Philoſophiam igitur ponere me iubes, quam nuper definiebamus, *meditationem eſſe mortis*? Et verò mi adoleſcens, quid homini magis conuenit, quàm hanc habere in animo & oculis, quæ ſemper imminet, & tacito quodam pede ſurrepit? Pone de morte, inquis. O quàm aliter ſapientes! Vel Græcum illum audi: Οὐκ ἔςι τ̃ ἐνεςηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶσαι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχά- Muſonius apud Stob. Serm. I.

τὴν βιῶσαι: *Non eſt præſentem diem rectè tranſigere, niſi ſtatuis eam quaſi vltimam tranſigere.* Quid noſter Seneca? vide, quàm conſonet. *Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ ſit dies. Nec mehercules tanquam vltimum rapio, ſed ſic aſpicio, tanquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam cummaximè ſcribentem mors euocatura ſit.* Salutaria dicta, & ſenſa. Surgo, poſſum non ire cubitum: decubui, poſſum non exſurgere. Antuerpiam eo, an domum redibo? ad hanc redij, an ad illam reuiſam? At, inquies, triſtis hæc cogitatio ſuper morte, & ipſam adducit. Falleris. ſapiens cum tranquillitate de eâ cogitat: non aliter, quàm in mari & naui, ventos & vela ſpectat, quibus fertur in portum: nec tamen ipſa cogitatio eum transfert. At hęc ſtultitia, & omnis error noſter eſt. in fluctibus & inter vndas iactari volumus; reformidamus quò naturâ & ratione ducimur, peruenire. De Naturâ, ſcimus:

Epiſt. LXI.

Omnes eòdem ducimur, omnium
Verſatur vrna:

ſed & de Ratione, quis eius cõpos abnegabit? Quid niſi hîc iactationes, curæ, miſeriæ, corporis atque animi dolores ſunt? Ecce finem: quid reformidas? ecce portum: cur non intras? Sed reuerâ vt ij qui in carcere ſunt, elabi velint & poſſint, niſi cuſtos teneat: ſic in hac vitâ nos ſiſtit ille velut commentarienſis, Amor vitæ. Pellendus eſt; & vt poſſit, ſæpè cogitandum, quod ſemel faciendum eſt. *Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? Hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus experiri non poſſumus.* Animus hoc modo fortior, vita emendatior, imò & lætior. quid enim terreat aut turbet, quem

Sen. epiſt. XXVI.

——— ille timorum
Maximus haud vrget, leti metus?

Lucan. I.

Itaque, mi Auditor, non auoca à tam ſalutari meditatione: ipſe potiùs eò veni. *Iunior es. quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta.* Philoſophia autem, vt tetigi, eò ducet, & hanc meditationem, & ab eâ robur, animo tuo indet. AVD. Quin tu igitur, mi Doctor, porrò me ad illam? Nam ducere cœpiſti, ſed in viâ etiam deſtituiſti. LIPS. Morbus fecit, quod non ignoras: & nunc,

Sen. Epiſt. XXVI.

nunc, etſi haud firmiſſimus, tamen cœptum ſpatium tecum decurram, & (ſi Deus annuet) ad candidam calcem ſiſtam.

DISSERT. II.

Materia prima, alterum Principium, deſcripta. Æternam eſſe; Non augeri, non minui; Non item pati.

DICEBAMVS igitur ante ſex menſes (hanc comperendinationem valetudo dedit) duo eſſe Stoicis rerum Principia, Deum & Materiam. De illo, quod licuit, diximus: hæc peruidenda eſt, & quæ ex iis fiant. Materiam ita notificat Laërtius, ex ſcitis Stoicorum: Οὐσίαν δέ φασι τῶν ὄντων ἁπάντων τὴν πρώτην ὕλην. ὕλη δέ ἐστιν, ἐξ ἧς ὁτιδηποτοῦν γίνεται. καλεῖται δὲ διχῶς, οὐσία τε καὶ ὕλη, ἥ τε τῶν πάντων, καὶ ἡ τῶν ἐπὶ μέρους. ἡ μὲν οὖν τῶν ὅλων, οὔτε πλείων, οὔτε ἐλάττων γίνεται· ἡ δὲ τῶν ἐπὶ μέρους, καὶ πλείων καὶ ἐλάττων. σῶμα δέ ἐστι κατ' αὐτούς, καὶ πεπερασμένη. καὶ παθητὴ δέ ἐστιν. εἰ γὰρ ἦν ἄτρεπτος, οὐκ ἂν τὰ γινόμενα ἐξ αὐτῆς ἐγίνετο. ἔνθεν κἀκεῖνο, ὅτι τομὴ εἰς ἄπειρόν ἐστιν. οὐκ ἄπειρον δέ φησιν αὐτὴν ὁ Χρύσιππος. οὐ γάρ ἐστί τι ἄπειρον, εἰς ὃ γίνεται ἡ τομή. ἀλλὰ ἀκατάληκτός ἐστι: In Zenon. *Eſſentiam, ſiue Naturam, omnium quæ ſunt primam ſtatuunt, Materiam. Materia autem eſt, ex quâ quidlibet conficitur. Dupliciter autem dicitur & Eſſentia, & Materia; nempe Omnium, & Singulorum. Illa omnium, ſiue Vniuerſalis, neque creſcit, neque decreſcit: illa Particularis contrà, augmenta & decrementa habet. Corpus autem eſt, ſecundùm Stoicos, atque item finita. Eſt & patibilis. nam ſi immutabilis; non ea quæ fiunt, ex eâ ſint facta. Hinc & illud conſequens, quòd ſectio illius in infinitum fit. At non ipſam infinitam, Chryſippus dicit. Non enim eſt dare infinitum, in quod ſectio cadat. Eſt autem continua.* Hæc ille ſtrictè & caliginosè alibi: licet vberiùs clariuſque nobis effari. Eſt, inquit, *prima eſſentia*. Sanè prima: vnde alioqui Principium? & æquè primam æternamque eam faciunt, atque ipſum Deum. Zenonis verba reperio: Οὐσίαν εἶναι τὴν τῶν ὄντων πάντων πρώτην ὕλην, ταύτην δὲ πᾶσαν ἀΐδιον, οὔτε πλείω γιγνομένην, οὔτε ἐλάττω: In Stob. Phyſic. *Eſſentiam omnium rerum primam eſſe, Materiam: atque eam totam æternam, nec maiorem nec minorem fieri.* Hæc conſenſu ferè veterum doctrina. Si enim nata factaque Materia, ex aliquo factam neceſſum eſt: atquin id ipſum Materia ſit. Nam illud Democriti effatum omnes receperunt: μηδὲν ἐκ τοῦ μὴ

ὄντος γίνεσθαι, μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι: *Nihil ex nihilo gigni, nihil in nihilum reuerti.* Et tamen, quod mirere, Seneca dubitat, an Deus Materiæ auctor? Ita enim in Quæſtionibus Naturalibus: *Quàm vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit? Materiam ipſe ſibi formet, an datâ vtatur?* Dubitat ecce, quod Chriſtianos quoſdam non eſt puditum contrà adfirmare, & cum priſcis Materiam æternare. Ij fuere Marcion & Hermogenes hæretici, quos *Materiarios* ideò Tertullianus appellat. Sed Seneca etſi dubitat, non tamen vt Stoicus, quorum perpetuum hoc dogma, vt ferè philoſophorum. Quos refutant apud *Euſebium Dionyſius, Origenes, Philo, Maximus: *Tertullianus, *Lactantius; & Latini noſtri paſſim. Æternam igitur ſtatuunt: ſed illam Primam & Communem. Ita enim Laertius eam diſtinguit: *Duplicem eſſe, Omnium & Singulorum.* Illa Omnium, eſt hæc Prima; illa Singulorum, eſt Secundaria, in tale ac tale corpus formata. Quia igitur illa Prima æterna, additur: *neque creſcere, neque decreſcere.* Etſi enim diffuſior aut rarior fieri poteſt, vt in Ecpyroſi cùm Vacuum omne implet: tamen ipſa non creſcit, & extenſio in modo eſt, non in eſſentiâ augmentum. Zeno: Ταύτην ἀΐδιον, οὔτε πλείω γιγνομένην, οὔτε ἐλάττω· τὰ δὲ μέρη ταύτης οὐκ ἀεὶ ταὐτὰ διαμένειν, ἀλλὰ διαιρεῖσθαι καὶ συγχεῖσθαι: *Illam æternam, neque maiorem neque minorem fieri: at partes eius non eaſdem manere, ſed ſeparari, & commiſceri.* Separari, cùm interitus; miſceri, vbi generatio conſideratur. Nam totum hoc naſci aut perire, quid niſi formæ alius atque alius inductio eſt, Materiâ primâ permanente? Philoſophorum ſcholis hæc decantata, ſed & verſibus poetarum. Pythagoras apud Ouidium:

Præfat. lib. I. — *Lib. VII. Præparat. Euang. — *Aduerſ. Hermog. — *Lib. II. cap. II. — In Stob. Phyſ.

Nec perit in tanto quidquam, mihi credite, mundo,
Sed variat, faciemque nouat. naſcique vocatur
Incipere eſſe aliud, quàm quod fuit ante; morique
Deſinere illud idem.

XV. Metamorph.

Poëta alius:

Cedit enim rerum nouitate extruſa vetuſtas
Semper, & ex aliis aliud reparare neceſſum eſt,
Nec quidquam in barathrum nec tartara decidit ima.

Lucret.

Verſu vltimo vult dictum, nihil perire. Addit Laertius, *Corpus iuxta Stoicos eſſe.*] Ita lego in Stobæanis Eclogis: Οἱ Στωϊκοὶ

σῶμα

σῶμα δὲ τὴν ὕλην ἀποφαίνονται: *Stoici corpus Materiam dicunt.* At quomodo, niſi Forma acceſſerit, ſine quâ nec latitudinem, nec altitudinem, nec longitudinem habet? ſine quibus nō eſt Corpus. Reſpondeo, Stoicis latè corpus eſſe (de quo poſtea) quidquid eſt. Deinde eâ ipſa tria habere, ſed non finita, niſi accedente Formâ, quæ circumſcribit. Nec Platonici quidem alieni ab hac ſententiâ. inter quos Plutarchus, ὕλην ſiue ἀκοσμίαν, οὐκ ἀσώματον, οὐδ' ἀκίνητον, οὔτ' ἄψυχον, ἀλλ' ἄμορφον μὲν καὶ ἀσύστατον τὸ σωματικὸν ἔχουσαν deſcribit: *Materiem aut chaos, non incorpoream, neque immobilem, neque inanimam, ſed informe & inconditum illud corporeum habuiſſe.* Iterumque: τὸ πανδεχὲς ὑλικὸν ἐκεῖνο, μέγεθος μὲν εἴληπτο, καὶ διάστημα, καὶ χώραν, κάλλους δὲ, καὶ μορφῆς, καὶ σχημάτων μετριότητος, ἐνδεῶς εἶχεν: *Illud omnicapax & Materiale, magnitudinem quidem habebat, & interuallum, & locum; pulchritudinem verò, & formam, & figurarum modificationem requirebat.* Vniuersè igitur corpus erat; tale & tale, deſignatui aptum, non erat. Apuleius Platoni haud aliam mentem, etſi aliis verbis, adtribuit. *Neque corpoream,* inquit, *Materiam, neque ſanè incorpoream eſſe concedit. Ideò autem non putat corpus, quòd omne corpus ſpecie qualicumque non careat. Sine corpore verò eſſe non poteſt dicere, quia nihil incorporale corpus exhibeat: ſed vi & ratione ſibi eam videri corpoream.* Neque Ariſtoteles eſt in aliâ mente, qui *Materiam ſubſtantiam eſſe* adfirmauit: ſed ſenſu quem Poſidonius Stoicus aperit: Διαφέρειν δὲ τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης τὴν οὖσαν κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἐπινοίᾳ μόνον: *Differre ſubſtantiam quæ exiſtit à Materiâ, ratione & intellectu tantùm.* Sed pergit Laërtius, *Atque item finita.*] Quod verum eſt: mundo enim clauſa. Etſi infinitam etiam Platonici aſſerunt, alio adſpectu. Apuleius: *Infinitam Materiam commemorat, quod ei ſit interminata magnitudo. nam quod infinitum eſt, indiſtinctum magnitudinis habet finem.* Vtrique rectè. Stoici, quia finiri poteſt, & finitur: Platonici, quia in ſe conſiderata (exempli cauſſâ, ante mundi conditum) fines certos non habet. Sequitur, *Patibilem etiam eſſe.*] Malè enim in Græco, ἀπαθὴ legitur, id eſt *impatibilis*: & vel ex ſequentibus falsò. Illa verò afficitur, mutatur, cogitur à Deo, quà lubet.

Materiaque datum eſt cogi, ſed cogere Mundo.

Denique *Principium* τὸ πάσχον, *Patiens* à Stoicis appellatur. Plato Materiam ait λόγον ἔχειν θήλεός τε καὶ μητρὸς, *rationem habere Fæminæ & Ma-*

De genitu-
râ Animæ.

Ibid.

De Dogm.
Plat.

VIII. Phyſic. cap. I. & VII. Metaphyſ. cap. III.

De Dogm.
Plat.

& Matris: quod verum eſt, & concipit formas omnes, & tertium aliquid ex his parit. Amplius in Laërtio: *Sectio illius in infinitum eſt.*] Cicero pro toto hoc ſenſu: *Materiã eſſe, ex quâ omnia expreſſa atque efficta ſint: eoq; etiam interire, non in nihilum, ſed in ſuas partes, quæ infinitè ſecari ac diuidi poſſunt, cùm ſit nihil in rerum naturâ minimum, quod diuidi non queat.* Et conſentiunt philoſophi ac Geometræ; excipio Epicuréos, quibus corpuſcula quædam ſunt indiuidua, ideò Ἄτομοι dicta. In vltimo, *Eſt autem continua.*] In Græco eſt, ἀκατάληκτος: nec ſcio cur *finitam* hîc verterit interpres. Ego putaui eum dicere, *indeſinentem & continuam* eſſe: quia hoc quærebatur. Seneca: *Indiuidua ſunt, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt, an continua eorum materia ſit, & per totum mutabilis.* Iterumque idem: *Continua ſit omnis & plena Materia, ex quâ cuncta gignuntur, an diducta, & ſolidis inane permixtum ſit.* Vides quæſitum, & contra Epicuréos à noſtris aſſertum: quibus Materia *Indiuidua*, itemque *Diducta*, id eſt Atomi, eſſet.

I. Academ.

De Vit. Beat. cap. XXXII.

Ibidem cap. XXXI.

DISSERT. III.

An non plura Principia? & de Idéis dictum, eæque aſſertæ.

SED hæc omittamus: illud magis quærendum, ſatiſne plenè Principia Stoici dederint, neque alia aſſocianda? Nam Plato *Idéam* ſuggerat, Ariſtoteles ſuum *Idos:* vt *Priuationem* (quæ Senecæ *Orbatio* eſt) nunc ſeponam, nec Peripateticis ſatis acceptam. Sed de *Idéâ* aliquid videndum eſt, vel ad Senecæ noſtri lucem. Ipſe ita aperit: *Quid ſit Idéa, id eſt quid Platoni eſſe videatur, audi. Idéa eſt eorum, quæ naturâ fiunt, exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtituit facies, à quâ imitatio petitur, Idéa eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet Natura rerum* (id eſt, Deus) *hominum, piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illâ debet, exprimitur.* Satis clarè aperit Platonicum ſenſum, & ſincerius ſanè, quàm diſcipulus eius è Lycéo fecit. Ille enim Idéas ſic accepit & prodidit, quaſi extra Intellectum per ſe ſubſiſtentes, & agentes in Materiam, vt ſigillum

Epiſt. LVIII.

gillum in ceram ſolet. Alij abnuunt. & Plutarchus clarè, τὰς ἰδέας χωριστὰς τῆς ὕλης, ἐν τοῖς νοήμασι καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ, τουτέστι τοῦ Νοῦ, ὑφιστάσας, ex Platonis mente deſcribit: *Idéas ſeparatas à Materie, in ſenſibus & cogitationibus Dei, id eſt Mentis, conſiſtere.* In Deo, inquam, Idéæ: & noſter ita Seneca. *Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque vniuerſorum, quæ agenda ſunt, & modos mente complectitur. Plenus his figuris eſt, quas Plato Idéas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt, ipſa autem Humanitas, ad quam homo effingitur, permanet.* Sed dices. ergo varia iſta in Deo & diuerſa, qui totus vnitas eſt, & ſimpliciſſima natura? Noſtro ſenſu varia: ſed in Deo vna eſt Idéa & exemplar, in rebus ſingulis tamen diſparanda. Triſmegiſtus hoc vidit: Μίαν οὖν ἔχει ἰδέαν, ἥτις ἐστὶν αὐτοῦ ἰδία, ἥτις τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐχ ὑποπίπτει ἀσώματος, καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι: *Vnam habet Idéam Deus, quæ eius eſt propria, quæ nec oculis ſubiacet, vtpote incorporea: & omnes Idéas per corpora tamen oſtendit.* Audis? In corporibus Idéa variat, in Deo eſt vna. Nec ita vt in loco ſita, quod idem Ter-maximus amolitur: Πάντα ἐστὶν ἐν τῷ θεῷ, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ κείμενα: *Omnia ſunt in Deo, non vt in loco ſita.* Quomodo igitur? ἐν ἀσωμάτῳ φαντασίᾳ: *in cogitatione incorporeâ.* Conſentiunt ſanè hæc cum Platone, atque adeò cum Chaldæis, ſi fortè ab iis hauſit. Pſellus: Ἰδέας δὲ νομίζουσι, νῦν μὲν τὰς τοῦ πατρὸς ἐννοίας, νῦν δὲ τοὺς καθόλου λόγους φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς καὶ νοητούς, νῦν δὲ τὰς ἐξῃρημένας τῶν ὄντων ὑπάρξεις: *Idéas cenſent, modò Patris cogitationes, modò Vniuerſi rationes naturales, animales, & intellectuales, modò etiam abſtractas à rebus ſubſtantias.* Sed & cum Veritate ipſâ conſentiunt, probè accepta. Dionyſius noſter Idéas agnoſcit, & definit προορισμοὺς καὶ θελήματα τοῦ θεοῦ: *præfinitiones & voluntates Dei* in rebus nempe condẽdis. Et certum, ſpecies in Deo rerum eſſe, ad quas formet. Boëthius: ———*tu cuncta ſuperno* Lib. III. De Cõſol.

Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipſe
Mundum MENTE *gerens, ſimilique in* IMAGINE *formans.*

Sed & Auguſtinus aſſeruit: *Sacrilegium quidem eſſe, exiſtimare quòd Idéæ ſint extra mentem diuinam. ſi tamen Plato,* inquit, *in ipſâ poſuit, veras eum Idéas aſſeruiſſe. in Deo enim rerum omnium exemplar erat ab æterno. Ioannis* I. *Quod factum eſt, in ipſo vita erat.* Neque ſanè Tertullianus damnat, etſi videri poſſit, De Animâ: Ca. XVIII.

Quæſtion. XLVI.

Epiſt. LXV. — Cap XI. — Ibidem.

vbi dumtaxat Gnoſticos & Valentinianos reiicit, qui *Æones* ſuos & alia deliria è Platonicis Idéis prauè hauriebant. Sunt igi-
[In Somn. I. cap. II.] tur Idéæ: an & Principium? Platoni quidem. eoque *Origina-*
[De Stat. An.] *les rerum ſpecies* Macrobius; *Principales formas* Claudianus Mamertus dixit; & Auſonius *Datas Formas*, id eſt rebus à Deo impreſſas. Nam eius hunc Gryphum non aliter interpreter:

In Phyſicis tria prima, Deus, Mundus, data Forma.

Tria Platonis principia ponit, *Deum, Materiam* (hanc per Mundum ſignat, qui ex eâ eſt) *Idéam.* Triſmegiſtus etiam amplius,
[Cap. I.] τὸ ἀρχέτυπον εἶδος, προέξαρχον τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπεράντου dixit: *Exemplarem Formam, prius principium ipſo principio interminato:* id eſt Materiâ. Ratione prius, quia in Deo eſt, & præuenit facienda. Seneca
[Quæſt. Natural. I. in Præf.] quæſitum tamen hoc oſtendit: *Vtrum Idéa Materię priùs ſuperuenit, an Materia Idéæ?* Sed Mercurium illum rectè decidiſſe arbitramur, & Idéam anteuenire. Illud tamen non omitto, in Senecæ eo loco quoſdam libros ſcribere: *Ratio Materiæ priùs ſuperueniat, an Materia Rationi:* quod Stoicum magis ſit, & capis ex antè dictis. Sed Idéam igitur cùm Seneca admittat, & agnoſcat: etiámne vt Principium? Non facit, neque Stoici: nec ſanè eſt opus. Deum enim cùm ponant: quid Idéas ſeorſim apponant, quæ ſunt in Deo? Neque iidem etiam *Formam* Ariſtotelis, ſiue τὸ εἶδος accenſent: quanquam nec eam ſanè tollant. Quid ſit, & ab Idéâ differat, operæ putauit Seneca explicare.
[Epiſt. LVIII.] *Quid interſit quæris? alterum* (Idéa) *exemplar eſt, alterum* (Idos) *forma ab exemplari ſumpta. Alteram artifex imitatur, alteram facit.* Plura addit, quæ non obſcura ſunt: eoque omittenda. Sed hæc Forma, cùm ad rem conſtituendam concurrat, faciatque maximè: cur non Principium Stoicis? Quia placuit iis prima Principia dare, & ante quæ nihil eſſet: quæque eadem æterna ſint. At Formæ auctor Deus eſt, & naſcitur aſſiduè ac perit. Vis inter ſeria etiam, quod rideas? Varro vt rem magnam, vt myſticam, religiosè aperit, ſe tria Principia apud Samothracas rep-
[Apud Auguſt. VII. De Ciuit. cap. XXVIII.] periſſe. *In eorum,* inquit, *ſimulacris, multis indiciis collegi aliud ſignificare cælum, aliud terram, aliud exempla rerum, quas Plato Idéas appellat. Cælum, Iouem intellego; terram, Iunonem; Idéas, Mineruam. Cælum, à quo fiat aliquid; Terram, de quâ fiat; Exemplum, ſecundùm quod fiat.* En tibi tria Principia, etiam Romæ in Capi-

tolio

tolio conſecrata. Quid ſi etiam in Circo? Tertullianus aſſerit, *trinas ibi aras Diis parere* MAGNIS, POTENTIBVS, VALENTIBVS. *Eoſdem & Samothracas exiſtimari.* Tres ibi, cum Varrone, nominat: etſi ipſe Varro alibi duos tantùm agnoſcat, *Cælum ac Terram* pariter interpretatus. Sunt iſti *Cabiri*: de quibus Dionyſius, Strabo, alij. De Spect. cap. VIII. IIII. De L.L.

DISSERT. IIII.

De Corpore, quid Stoicis? latè accipi, & omnem eſſentiam includere. Quædam etiam eorum, pro noſtris ſcholis & ſenſis, nugamenta.

AT Principia cùm habemus, ad ea veniamus quæ ex his fiunt. Cicero: *Quod ex vtroque fit* (Cauſſâ & Materiâ) *id iam Corpus, & quaſi Qualitatem quandam nominabant.* Quidquid igitur Materiam habet, eſt iis Corpus: atque idipſum definiunt, Σῶμα εἶναι τὸ τριχῆ διαστατὸν, εἰς μῆκος, εἰς πλάτος, εἰς βάθος: *Corpus eſſe, quod in tria diuiditur, longitudinem, latitudinem, altitudinem.* Atque hæc ſanè propriè Corpora ſunt, pro aliorum etiam philoſophantium ſenſu. At Stoici (notandum eſt) longiùs laxiuſque hanc vocem tendunt: & communiter, quidquid omnino eſt, ſic appellant. Ita non Genij ſolùm & Anima (nam hæc iis materiata ſunt) ſed Deus, & Materia, & Virtutes, Vitia, Affectus, & plura talia, Corpora dicuntur: quod Scholæ hodie rideant, ſed ſua hæc lingua iis fuit. Itaque Laërtius, poſt eam finitionem, addit: τοῦτο δὲ καὶ στερεὸν σῶμα καλεῖ): *Atque hoc ſolidum etiam Corpus vocatur*: quaſi alia eſſent, extra eam agnominationem. Notare autem in Cicerone licuit, etiam *Qualitates* ea corpora appellari: quia ſcilicet ποιά, καὶ πεποιωμένα, *qualia, & qualitate affecta* eſſent. Itaque ſtatim *Qualitatum alias Principes facit, alias ex iis ortas. Principes, elementa ipſa: ex iis ortas, animantium formas, quæque gignuntur è terrâ.* Vbi palàm eſt, Corpora eum ſimplicia intelligere, & Mixta. Etſi ab ipſis Corporibus compoſitis abiungunt etiam *Qualitates*, & Materiam faciunt ſubiectam; & Formarum eas vicem habere. Plutarchus aduerſus eos: Καίτοι πανταχοῦ τὴν ὕλην, ἀργὸν ἐξ ἑαυτῆς καὶ ἀκίνητον, ὑποκεῖσθαι ταῖς ποιότησιν ἀποφαίνουσι, τὰς δὲ ποιότητας πνεύματα, ἔνια δὲ καὶ τόνους ἀερώδεις, οἷς ἂν ἐγγένωνται μέρεσιν εἰδοποιεῖν ἕκαστα καὶ σχηματίζειν: *Etſi vbi-*

I. Acad. Laërt. in Zenone. In Contr. Stoic.

que Materiam, per ſe inertem & immobilem, Qualitatibus ſubiici prædicant: Qualitates autem ſpiritus eſſe, aliqui vigores & intentiones quaſdam aëreas, quæ partes, quibuſcumque ingenerantur, formâ afficiant, & figurent. Ecce Qualitates palàm Corpora: quidni? ſunt enim *Spiritus, & aëreum* quiddam. Et verò *Qualitates*

Cap.VIII. pro Formis Triſmegiſtus etiam vſurpat: πλέον δὲ τῶν ἰδεῶν τὰ ποιὰ ὁ πατὴρ ἐγκατασπείρας τῇ σφαίρᾳ, ὥσπερ ἐν ἄντρῳ κατέκλεισε, πάσῃ ποιότητι κοσμῆσαι βουλόμενος τὸ μετ᾽ αὐτοῦ ποιόν: *Affatim autem Idearum qualia Pater inſeminans globo, tanquam in antro concluſit, omni qualitate exornare cupiens quod cum ipſo erat quale.* Non aliud, quàm varietatem Formarum acceperim, quas Mundo Deus inſeruit, petitas à primis Formis, id eſt Ideis. Atquin & hæ tales, vt dixi, corpora: quod Plutarchus dicit, & damnat. Ita enim contra iſtos: *Eſſentiam & Materiam ſubiici dicunt Qualitatibus: Qualitates autem rurſus corpora faciunt. Implexa verò iſta res. nam ſi Qualitates eſſentiam ſuam propriam habent, ex quâ dicuntur & ſunt corpora: non quærunt eſſentiam aliam:* & pluſcula, quæ adiungit. Quin & Galeni libellus hodie, contra eoſdem, argumento & titulo: Ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι: *Quòd Qualitates ſint incorporeæ.* Nec de formis ſolùm eſſentialibus accipe, ſed de Virtutibus, Vitiis, Affectibus, atque aliis, quæ Plutarchus enumerat item, & ridet.

Adu. Stoic. Ἄτοπον γὰρ εὖ μάλα, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, πρὸς δὲ τούτοις τὰς τέχνας, καὶ τὰς μνήμας πάσας, ἔτι δὲ φαντασίας, καὶ πάθη, καὶ ὁρμὰς, καὶ συγκαταθέσεις, σώματα ποιουμένους, ἐν μηδενὶ φάναι κεῖσθαι, μηδὲ ὑπάρχειν· τόπον δὲ τούτοις ἕνα τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ στιγμιαῖον καταλιπεῖν, ὅπου τὸ ἡγεμονικόν: *Abſurdum autem nimis, Virtutes, Vitia,* **Artes præterea, omneſque Memorias, item Phantaſias, & Affectus, Appetitiones, Aſſenſiones, corpora cùm faciant, in nullo ea dicere poſita eſſe ac ſubſiſtere: locum dumtaxat iis vnum in corde exiguum, qui puncti inſtar ſit, relinquere, vbi animi item Principale eſt.* Sunt, fateor, in fronte hæc ridicula: ſed ſubtiles illi viri, & vel maximè Dialectici, cauſſæ aliquid habuerint ſic iudicandi, nobis in ſcriptorum illâ raritate obſcuræ. Chryſippus vnus extaret, in aperto res eſſet. Sed benè an malè illi, non nunc quæramus: res quidem & ſenſus eorum ponendus eſt. Noſter

*Idē Tertullianus, De Anim. cap. VI.

Epiſt. CVI. Seneca, ad Lucilium: *Non puto te dubitaturum, quin Affectus Corpora ſint:* & enumerat ſubinde, *Iram, Ambitionem, Triſtitiam, Metum, Audaciam.* Quid? tam diuerſa in vnâ illâ (vt Plutarchus

ſcripſit)

ſcripſit) *punctuali cordis ſede?* Non pugnent igitur? nam & vitam, ecce, habent, atque adeò *Animalia* eſſe affirmant. AVD. Haha, rideo: Animalia? LIPS. Audi Senecam: *Deſideras tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactatâ apud noſtros, an Iuſtitia, Fortitudo, Prudentia, ceteræque virtutes animalia ſint?* Et multis deinde adſtruit, animalia eſſe. AVD. Sunt, ſunt: quis abnuat? Vidéſne pictores, & id genus, Stoicis addicere, qui fæminas etiam efformant? LIPS. Imò tu ſerium illorum argumentum audi. *Animum conſtat animal eſſe* (ait Seneca:) *cùm ipſe efficiat vt ſimus animalia. Virtus autem nihil eſt aliud, quàm animus taliter ſe habens: ergo animal eſt.* O Achillem! cedite, fugite Troiani. Nec ſatis. Vitia etiam Animalia, quod ſequitur: etiam Artes, & Phyſica, & Dialectica: quid? etiam partes earum, *Enunciata, & Solœciſmus, & Syllogiſmus.* Vides *quàm multa* (Senecæ irridentis verba) *animalium millia habitent in his anguſtijs pectoris?* Et de *anguſtiis*, è Plutarcho ſuprà interpretare. Abiicit & alibi idem Seneca, & in vano aut leui habet. *Sunt*, inquit, *quæ ſcire magis iuuat, quàm prodeſt. ſicut hoc, de quo quæris, An corpus bonum ſit?* Reſpondet deinde: *Corpus eſſe. facit enim: quod facit, corpus eſt.* Vbi & axioma illud Stoicum obſerues, Quidquid facit, eſt corpus. Quâ eâdem illâ ratione Vox corpus adſtruitur, in Laertio: Σῶμα δ᾽ ἐστὶν ἡ φωνή, κατὰ τοὺς Στωϊκούς. πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν, σῶμά ἐστι· ποιεῖ δ᾽ ἡ φωνὴ προσιοῦσα τοῖς ἀκούουσιν ἀπὸ τῶν φωνούντων: *Corpus eſt Vox, ſecundùm Stoicos. Omne enim quod facit, Corpus eſt: facit autem Vox quæ à loquentibus ad audientes accidit.* Quod tamen pleniùs diceretur, *Quidquid facit aut fit, eſt corpus*: id eſt, agit aut patitur. Ipſe noſter ita effert alibi: & Plutarchus inter Stoica: ὄντα γὰρ μόνα τὰ σώματα καλοῦσιν, ἐπειδὴ ὄντος τὸ ποιεῖν τι καὶ πάσχειν: *Sola quæ ſunt, Corpora appellant: quoniam id quod eſt, facit aliquid, aut patitur.* Sed de Voce quod erat, etiam Epicurei ſic aſſerebant. vt Lucretius:

Corpoream quoque enim vocem conſtare fatendum eſt,
Et ſonitum: quoniam poſſunt impellere ſenſus.

Plura, ſiquis volet, ſuper hoc legat in Euſtathio Homeri interprete, ad Iliados ſecundum. Nos ad Senecam, qui aiebat *Bonum* corpus eſſe. Quid ita? ratio. *Corporis bona, ſunt corpora: corpora ergo ſunt & quæ animi: nam & hic corpus eſt.* Profectò mira hæc Logica eſt, in noſtris ſcholis non audita, non audienda.

Epiſt. CXIII. — Ibidem. — Epiſt. CVI. — Epiſt. CXVII.

Sed rationem omitto, rem concutio. Certè Stoici, apud Sext. Empiricum, negant *Bonum* corpus eſſe, ſed *Bonitatem*. Ait enim: *Veritatem nonnulli opinantur, & maximè Stoici, à Vero differre tribus modis, Eſſentiâ, Conſtitutione, Virtute. Eſſentiâ quidem, quia Veritas eſt Corpus, Verum autem incorporeum.* Amplius, *Nox, Dies, Veſper corpora* ſunt: & quid verba vltrà facio? initio dictum repeto, Quidquid eſt, cenſent corpus.

Adu. Mathem.

DISSERT. V.

Deum & Materiam Corpora eſſe Stoicis: & quattuor dumtaxat propriè Incorporea.

AVD. Fateor non inuitum me hæc audire, etſi animo obhærenti. Si enim omnia hæc Corpora: cedò, quid igitur Incorporeum eſt? an id ſolum, quod non eſt, vt Chimæra & Centaurus? LIPS. Et ego liberè fateor diutulè in hac inquiſitione me fuiſſe, & obhæſiſſe. Seneca quidem expedire nos debebat, & cœperat, vbi diuiſionem *Corporum & Non-corporum* inſtituit: ſed deſeruit, & in vado reliquit. Verba eius iſta: *Naturalis pars Philoſophiæ in duo ſcinditur, Corporalia & Incorporalia. Corporum locus diuiditur in hos primùm gradus, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa. Ipſe Elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in Materiam & Cauſſam omnia mouentem, & Elementa diuiditur. Supereſt vt Rationalem partem Philoſophiæ diuidamus.* Ecce inſtitutam diuiſionem, & vnum caput exſequitur de Corporibus: alterum de Incorporeis nec verbo tangit. Conſilio aut neglectu eius omiſſum, an ignauiâ exſcriptorum, non definio: ſed hoc clarè haurio, ipſa prima Principia Corpora eſſe, *Materiam, & Cauſſam.* Et de Materiâ quidem iamantè ſatis firmauimus, * vbi de eâ dictum: ſed Laërtij etiam verba ſunt, quæ de vtroque principio euincunt. Inter Stoica, vbi ab Elementis ea diuidit: *καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχάς, καὶ ἀμόρφους: Et corpora eſſe Principia, & formæ expertia.* Vbi tamen viri docti fidenter reſcribunt: *καὶ ἀσωμάτους εἶναι τὰς ἀρχάς: Et incorporea eſſe Principia.* Quod pro communi noſtrâ philoſophiâ verum fateor, abnuo de Stoicorum. Ipſe enim *Deus* iis corpus, id eſt Senecæ *Cauſſa omnia mouens.* An non

Epiſt. LXXXIX.

*Differ. II. ſuprà.

Corpus

Corpus ſit, cùm etiam Animal eſt? Ita enim idem Seneca diuidit alibi *Corpus, in Animantia, & Inanima; rurſus Animalia aut Mortalia ſunt, aut Immortalia.* & ſub hac ſpecie Dij ac Genij continentur. Neque aliter alij: vnus modò nodus me ligat ab ipſo Senecâ iniectus. qui alibi primam illam Cauſſam appellat *Incorporalem.* *Quiſquis formator Vniuerſi fuit, ſiue ille Deus eſt potens omnium, ſiue incorporalis Ratio ingentium operum artifex, ſiue diuinus Spiritus per omnia intenſus.* Profectò hæc Ratio eſt Deus, aut Dei melior pars: & ſi illa incorporea, cur non Fatum, Prouidentia, Iuſtitia Dei & Sapientia; & denique ipſa in nobis Ratio, pars illius? Vix opinor hoc Stoicè, ſed potiùs Platonicè dictum: aut ſi eſt, ſeorſim à Deo & ab Igne eam nunc aſpicit & auellit, non alibi factum. Certè Ratio prima Cauſſa eſt, atque ea palàm Corpus illi dicta. Eſt & axioma Stoicis certum: *Omne quod eſt, eſſe corpus:* an non Ratio eſt? Laërtius: Σῶμα δ᾽ ἐςι κατ᾽ αὐτοὺς ἡ οὐσία: *Corpus eſt iuxta ipſos Eſſentia.* Numenij liber citatur ab Euſebio: Ὅτι οὐκ ἂν εἴη σῶμα τὸ ὂν, κατὰ τοὺς Στωϊκούς: *Quòd non ſit Corpus quidquid eſt, iuxta Stoicos:* vbi eos ſcilicet refutauit. Lib. xv. Sed & Tertullianus noſter, hoc illorum dogmate imbutus, Animam, Angelos, Deum corpora facit: & alibi vniuersè ſcribit, *Omne quod eſt, Corpus eſt ſui generis: nihil eſt Incorporale, niſi quod non eſt.* Quo ſenſu Auguſtinus eum excuſat de Deo & Angelis corporeis: quia *timebat,* inquit, *ne nihil eſſent, ſi Corpora non eſſent.* Neque Stoicorum noua fuit hæc opinatio. priſci quidam philoſophorum (Platone teſte) aiebant *Iuſtitiam, Prudentiam, itemque contraria,* ἢ μηδὲν τῶν ὄντων, ἢ πάντ᾽ εἶναι σώματα: *aut nihil eorum quæ ſunt eſſe, aut corpora eſſe.* Tam latâ igitur hac ſignificatione, quid mirere dicta à nobis omnia comprehendi? AVD. Cedo equidem, & dono: ſed quod inieci ecquid ſoluis? Vbi enim Incorporea, niſi in imagine? LIPS. Non hoc cenſe. ſunt reipsâ quædam, & reperiemus. Seneca palàm diuiſit ſupremum illud genus τὸ ὄν: *Quidquid eſt, aut Corporale eſt, aut Incorporale:* & poſteà iterùm ita diuidit, ſed exempla non donat. Ergo aliquod Ens dicimus Incorporeum: & axioma illud ſuprà poſitum leuiter ita reſtringendum eſt. Nam lego in Sexto Empirico: *Ex Incorporeis Stoici enumerant quattuor ſpecies, Id quod dicitur, Vacuum, Locum, Tempus.* Primum illud Græcè eſt (ex alio

Epiſt. LIX.

Conſol. ad Helu. cap. VIII.

De Carne Chriſti.

De Geneſi ad litt. cap. vlt.

In Sophiſtâ.

Epiſt. LVIII.

Digitized by Google

alio Empirici loco) τὸ λεκτόν. Senecæ inde lux: *Video Catonem ambulantem: Corpus eſt, quod video. Dico deinde, Cato ambulat, non Corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enunciatum de Corpore. quod alij Effatum vocant, alij Enunciatum, alij Edictum.* Ecce τὸ λεκτὸν variè interpretatur: & oſtendit eſſe quid, cùm verè dicitur: (vt, Cato ambulat, ſapit, deſipit:) nec tamen Corpus, ſed Incorporeum eſſe. Ab eâ re apud eumdem Senecam quæſtio, *Cùm Sapientia ſit Corpus, an etiam Sapere?* & diſputat * εἰς ἑκατέρον: ſed non eſt profectò, pro dicto ſenſu. Plura in hac re non habeo, niſi illud Plutarchi etiam. iſtinc conſequi, σῶμα σώματος εἶναι τόπον, καὶ σῶμα χωρεῖν διὰ σώματος: *Corpus Corporis eſſe locum, & Corpus penetrare per Corpus*: quod verum eſt, ſi Qualitates ſunt corpora, initiò dictum.

Epiſt. CXVII. — Epiſt. CXVII. — * In vtramque partē. — Contra Stoic.

DISSERT. VI.

De Mundo, optimo maximoq́ue corpore. Varia vocis ſignificatio. Differt ab Vniuerſo: quid Totum Stoicis? itemq́ue de Vacuo.

SED nos ad amœniora & ſimul grauiora pedem promoueamus. E Principiis Elementa & Corpora: ac præſtantiſſimum Corporum, Mundus. De cuius nomine obiter videdum eſt: tum & res inquirenda, & pro illorum ſenſu aperienda. Nomen vel Græcis, vel Latinis, ab ornatu eſt. nam & illi κόσμον dicunt, primo eius nomenclaturæ Pythagorâ auctore. Id enim ita Laërtius: τὸν οὐρανὸν πρῶτον αὐτὸν ὀνομάσαι κόσμον: *hunc primum Cælum appellaſſe Mundum*: quod tamen alij ad Parmenidem, Zeno noſter ad Heſiodum refert. Galenus cum Laërtio: Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὅλων περιοχὴν κόσμον: *Pythagoras primus appellauit hunc rerum ambitum, Mundum.* Idem de eo Plutarchus, & cauſſam etiam addit: ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως: *ab ordine qui eſt in illo.* Ab *ordine* inquam, ſiue à toto *ornatu*. Plinius: *Quem κόσμον Græci, nomine ornamenti, appellauerunt, eum nos à perfectâ abſolutâque elegantiâ Mundum.* Nam & muliebrem mundum obtinuit dici. Triſmegiſtus interiorem nomenclaturæ cauſſam dat: Εἰκότως κόσμος κέκληται. κοσμεῖ γὰρ τὰ πάντα τῇ ποικιλίᾳ τῆς γενέσεως, & plura quæ addit: *Meritò Mundus ſiue ornatus dicitur. ornat enim omnia*

Cap. 12.

nia

nia varietate generationis, continuatione vitæ, indefeſſâ operatione, & ordine genitorum. Quæ ratio Mundum propriè ſpectat, quatenus facit aliquid, & eſt Deus. Iſidori noua originatio eſt, imò vetus ex Varrone: *Mundus,* inquit, *quòd in ſempiterno ſit motu, vt cælum, ſol, luna, maria. Vnde & animalia Varroni videntur Elementa, quoniam per ſemetipſa, inquit, mouentur.* An benè ex Varrone tranſſcripſerit, neſcio: neque Elementa propriè Animalia, ſed Mundum dixerit, ex Stoico & Platonico ſenſu. Vides ex his *Cælum* primò Mundum dictum, deinde latiùs vocem ſe fudiſſe. Notant autem Stoici τριχῶς λέγεσθαι τὸν κόσμον. αὐτόν τε τὸν θεὸν, τὸν τῆς ἀπ' ἁπάσης οὐσίας ἰδιοποιὸν, ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνων ποιὰς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. καὶ αὐτήν τε τὴν διακόσμησιν τῶν ἀστέρων, κόσμον εἶναι λέγουσι. καὶ τρίτον, τὸ συνεστηκὸς ἐξ ἀμφοῖν: *Tripliciter dici Mundum. Primò ipſum Deum omnis eſſentię opificem, qui incorruptibilis eſt & ingenitus, architectus ipſius Mundi, & poſt temporum aliquas periodos iterùm in ſe abſumens & vertens omnem eſſentiam, iterumque ex ſe gignens. Secundò, ipſam aſtrorum ordinationem, id eſt Cælum, Mundum dicunt. Tertiò, quod fit ex vtriſque.* Quæ poſtrema verba ſatis tenebroſa ſunt: & ex quibus vtriſque? ex Deóne, & Cælo? ita textus ſermonis ſuadet, ſed re abnuente. Putem magis, *Ex Deo & Eſſentiâ,* id eſt Materiâ, eum velle dictum. Philo clariùs iſta extulit: Λέγεται ὁ κόσμος καθ' ἓν μὲν πρῶτον σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀστέρων, κατὰ περιοχὴν γῆς, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ζώων καὶ φυτῶν· καθ' ἕτερον δὲ, μόνος οὐρανός· κατὰ δὲ τρίτον, ὡς δοκεῖ τοῖς Στωϊκοῖς, διήκουσα ἄχρι τῆς ἐκπυρώσεως οὐσία τις, ἢ διακεκοσμημένη ἢ ἀδιακόσμητος, ἧς τῆς κινήσεως φασιν εἶναι χρόνον διάστημα: *Primò Mundus dicitur, compoſitio ex cælo & aſtris, terram ambientibus, & animantia ac ſtirpes. Secundò, ſolum ipſum Cælum. Tertiò, vt Stoicis viſum, eſſentia quædam ad exuſtionem perueniens duranſque, ſiue digeſta, ſiue indigeſta, cuius motus interuallum Tempus eſſe dicunt.* Itaque tertia hæc ſententia peculiaris Stoicorum eſt, quam ad *Deum* rettulit Laertius, ad *Eſſentiam* Philo: vterque rectè. Nam Eſſentia illa tota, Deus eſt Stoicis: neque aliud quàm Senecæ & Latinis *Rerum Natura,* vel *Communis Natura,* de quâ ſuprà dixi. Ea igitur, ſiue in Mundum formata ſit, ſiue indigeſta, eſt iis Mundus. Et hoc ſenſu doctiſſimè, vt ſolet, Auſonius *Mundum* pro Materiâ

Lib. XIII.

Laërt. in Zenone.

De immor. Mundi.

ſuprà dixit. Sed aliud igitur Stoicis κόσμος, καὶ διακόσμησις: ſicut etiam τὸ πᾶν, καὶ ὅλον. Laertius diſcriminat: Τὸ πᾶν λέγεται, ὅ, τε κόσμος, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ σύστημα. ὁ μὲν οὖν κόσμος πεπερασμένος, τὸ δὲ κενὸν ἄπειρον: *Vniuerſum dicitur & Mundus; & alio modo, quod ex Mundo & exteriore Vacuo conſtat. Nam Mundus finitus eſt, Vacuum infinitum.* Itaque & Mundus etiam πᾶν ſiue *Vniuerſum* dicitur: ſed magis erat, in ſcholis præſertim, diſtingui. Plutarchus: Οἱ Στωϊκοὶ διαφέρειν τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον, λέγουσι. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι τὸ σὺν κενῷ ἄπειρον· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον: *Stoicis differunt Vniuerſum, & Totum. Vniuerſum enim eſſe, cum Vacuo Infinitum; Totum, ſine Vacuo, Mundum.* Falſa hæc autem, reſcribendaque πᾶν γὰρ εἶναι σὺν κενῷ ἀπείρῳ: *Vniuerſum enim eſſe, cum Vacuo infinito*: & ἀπὸ κοινοῦ aduocanda vox, κόσμον. Rectè ita Stobæanæ Eclogæ: Οἱ Στωϊκοί φασι διαφέρειν τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι σὺν τῷ κενῷ τῷ ἀπείρῳ· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον: *Stoici differre dicunt Vniuerſum & Totum. Vniuerſum eſſe, cum Vacuo infinito; Totum, ſine eo, Mundum.* Atque hæc ita apertiſſimè etiam Empiricus, vbi de Toto. Hinc illud eorum effatum eſt, valdè Plutarcho exagitatum: *Vniuerſum, corpus non eſſe.* Quídni dicerent? Inane enim complectitur: neque id ſanè eſt corpus. Itáque ipſius Plutarchi verbis hoc ſoluamus: Κενὸν γὰρ ἄπειρον ἔξωθεν τῷ κόσμῳ περιθέντες, οὔτε σῶμα τὸ πᾶν, οὔτε ἀσώματον εἶναι λέγουσι: *Vacuum enim infinitum exteriùs Mundo circumfundentes, neque Corpus Vniuerſum, neque Incorporeum adfirmant.* Cautè, & iure, ô Plutarche: & tu hîc atque alibi haud æquus arbiter eos culpas. Quà Vacuum continet, corpus non eſt; quà Mundum, corpus. Atqui non eſt Vacuum. Sanè quidem οἱ ἀπὸ Θάλεω φυσικοὶ (vt alibi tu ſcribis) μέχρι Πλάτωνος τὸ κενὸν ἀπέγνωσαν: *abuſque Thalete Phyſici, ad Platonem, Vacuum ignorarunt*: quod fatemur, & ipſe Plato vbique abdicat: ſed qui Italicæ ſectæ fuerunt, diu ante Platonem, Leucippus, Democritus, & ab his Epicurus poſuerunt. Atque illi quidem laxè, & vbique rebus mixtum: Stoici reſtrictiùs, ἐντὸς τοῦ κόσμου οὐδὲν εἶναι κενὸν, ἔξωθεν δὲ αὐτοῦ ἄπειρον: *in Mundo, nihil eſſe Vacui; extra, infinitum illud eſſe.* Cauſſa ſtatuendi, Conflagratio ſiue ἐκπύρωσις, quia Mundus in illud reſoluitur, poſt iſtam. Quid, quod ipſe Pythagoras τοσοῦτον εἶναι τὸ κενὸν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ὥστε ἀναπνεῖν τὸν οὐρανόν. εἶναι γὰρ αὐτὸν πύρινον: *Tantum Vacui eſſe extra Mundum,*

Marginal notes: In Zenone. — 1. De Placit. cap. 1. — Aduerſ. Mathem. — Contra Stoic. — 1. De Plac. cap. XVIII. — Ibidem.

Mundum, vt reſpirare cælum poßit. eſſe enim ipſum igneum. Pythagoræ, inquam, hoc veriùs tribuetur, quàm vt ab eodem Plutarcho alibi, Ariſtoteli ipſi. Nam ille nimium quantum abhorret. Abhorreat. nos ponimus, & plures hodie etiam *Theologorum. Quid autem id eſt? quod eſt, & non eſt. Nam Cleomedis Stoici verbis : Ἁπλουστάτη αὐτοῦ ἐστιν ἐπίνοια, ἀσωμάτου τε ὄντος, καὶ ἀναφοῦς, καὶ οὔτε σχῆμα ἔχοντος, καὶ οὔτε σχηματιζομένου, οὔτε τι πάσχοντος, οὔτε ποιοῦντος, ἁπλῶς δὲ σῶμα δέχεσθαι οἵου τε ὄντος : *Simpliciſsima eius eſt conceptio, vt quod incorporeum ſit & intactile, quod nec figuram habeat, neque figuratum ſit, quod neque patiatur neque agat, tantùm corpus ſuſcipere aptum ſit.* Atque idem ille in *Cyclicis* ſuis *Theoriis* pluribus docet reuera tale extra Mundum eſſe: atque id infinitum. *Infrà Diſſert. IX.

DISSERT. VII.

Definitio Mundi. Ciuitatem dici, itemque Templum: eæque imagines explicatæ.

SED nomina Mundi vidimus: nunc ipſum. & quid eſt tertiâ ſignificatione Mundus? Chryſippus (apud Stobæum) definiuit; κόσμον εἶναι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων. ἤ, τὸ ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σύστημα, καὶ ἐκ τῶν ἕνεκα τούτων γεγονότων: *Mundum eſſe compagem è cælo & terrâ, & naturis quę his continentur. Vel aliter : Compagem conuentumque ex diis hominibuſque, & quæ horum cauſſâ ſunt facta.* Vtraque hæc etiam in Laertio totidem verbis, ſed Poſidonio adſcribuntur. In Euſebio prior, paullò vberiùs ponitur: Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φύσεων: *Compages è cælo, aëre, terrâ, mari, naturiſque contentis.* Atque ille idem alteram illam adiunxit: & cauſſam vtriuſque variantis dedit. Ὃν γὰρ τρόπον πόλις διχῶς λέγεται, τό, τε οἰκητήριον, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνοικούντων σὺν τοῖς πολίταις σύστημα, οὕτω καὶ ὁ κόσμος οἱονεὶ πόλις ἐστὶν ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνεστῶσα, τῶν μὲν θεῶν τὴν ἡγεμονίαν ἐχόντων, τῶν δὲ ἀνθρώπων ὑποτεταγμένων. κοινωνίαν δὲ ὑπάρχειν πρὸς ἀλλήλους διὰ τὸ λόγου μετέχειν, ὅς ἐστι *φύσει νόμος : *Sicut enim*, inquit, *Ciuitas dupliciter dicitur, & ipſa ſedes ſiue domicilium, & corpus incolarum ciuiumque: ita Mundus tamquam Ciuitas eſt, è diis hominibuſque conſtituta. cuius dij quidem principatum & regimen habent, hominibus ſubiectis.* Lib. XV. *Nec malè φύσεως. naturæ. Vtrúque verum *Α*

Commu-

Communionem autem inter vtroſque eſſe, quia Ratione participant, quæ naturâ Lex eſt. Sunt pulchra, & dignitatem Mundi exprimunt, & noſtram, itemque officium & munus. Imago eſt, quæ valdè placita Stoicis, & paſſim vſurpant. vt Seneca, ad Mar-
Cap. XVIII. ciam: *Intratura es vrbem, dijs hominibuſque communem.* Cicero:
I. De Leg. *Vniuerſus hic Mundus vna ciuitas, communis deorum hominumque,*
II. De Nat. deor. *exiſtimandus eſt.* Idem alibi: *Eſt enim Mundus quaſi communis deorum atque hominum domus, aut vrbs vtrorumque.* Iterùm dico, ſunt pulchra, alta. & quis non attollatur, atque idem vereatur, cùm Deum & Genios circum ſe, & ſupra ſe, cogitat inſpectores, eoſdemque rectores? Et parte alterâ, auaritiam contemnat, viles curas exuat, cùm, velut patriam & vrbem, mundum
Conſol. ad Helu. ſibi circumdat? Seneca: *Magno animo nos non vnius vrbis mœnibus incluſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus, patriamque nobis profeſſi, ſumus Mundum, vt liceret latiorem campum virtuti dare.* Sanè virtuti, & maximè caritati ac curæ generis humanî.
IIII. De Finib. Omnes vnius vrbis ciues ſumus. Cicero de Stoicis: *At quanta conantur? Mundum hunc omnem opidum eſſe noſtrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides quantam rem agas? vt Circeiis qui habitet, hunc omnem Mundum ſuum municipium eſſe exiſtimet.* Et verò hanc communionis rationem Pontifici Iudæorum fuiſſe in
De Monarchiâ II. animi oculis, Philo prædicat: Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων, inquit, οἱ ἱερεῖς ὑπὲρ οἰκείων καὶ φίλων καὶ πολιτῶν μόνον εἰώθασι τάς τ' εὐχὰς καὶ θυσίας ἐπιτελεῖν. ὁ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεὺς, οὐ μόνον ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τῆς φύσεως μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, καὶ πυρὸς, τάς τ' εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας ποιεῖται, τὸν κόσμον, ὅπερ ἐστὶ ταῖς ἀληθείαις, πατρίδα εἶναι ἑαυτοῦ νομίζων: *Cùm enim aliarum gentium ſacerdotes, non niſi pro ſuis, & amicis, & ciuibus vota aut ſacra faciant; ſummus Iudæorum Pontifex, non ſolùm pro toto genere humano, ſed & pro naturæ omnibus partibus, terrâ, aquâ, aëre, igne, preces grateſque concipit: Mundum hunc exiſtimans (vti reuerà eſt) patriam ſuam eſſe.* Fructum ſententiæ vides: & adde alterum, de Exſilio; quod eſſe nullum poteſt ſic
Sen. ad Helu. cap. IX. animato. *Emetiamur enim quaſcumque terras, nullam inuenire intra Mundum eſt, alienam nobis.* Sic igitur de Mundo Stoici: etſi *Cælum* etiam Ciuitatem, & quidem propriè, ſi Clementi credimus, volunt dici. Ille cùm cæleſtem ciuitatem in Sacris lege-
IV. Strom. in fine. ret, & rei ſuæ aptaret, addit: Λέγουσι καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν οὐρανὸν κυρίως πόλιν.

πόλιν. τὰς δὲ ἐπὶ γῆς ἐνταῦθα οὐκέτι πόλεις. λέγεσθαι μὲν γὰρ, μὴ εἶναι δέ. *Dicunt & Stoici Cælum propriè ciuitatem eſſe. quæ autem hîc in terrâ ſunt ciuitates, dici quidem, at non eſſe.* Quò ego Plutarchi reprehenſionem ſpectaſſe arbitror, etſi verba in Græcis (meo quidem libro) corrupta aut manca ſunt: Ἀλλὰ μὴν τὸ νεῖκος μὲν εἶναι πόλιν, καὶ πολίτας τοὺς ἀστέρας, εἰ δὲ τοῦτο, καὶ φυλέτας, καὶ ἄρχοντας, δῆλον ὅτι καὶ βουλευτὴν τὸν ἥλιον, καὶ τὸν ἕσπερον πρύτανιν ἢ ἀστυνόμον: *Sed & aiunt, Deorum domum* (putem enim ſcribendum, θεῶν οἶκον) *eſſe ciuitatem, ciues autem ſtellas, ad hoc etiam tribules, & magiſtratus: nempe Solem etiam Senatorem, & Heſperum Prytanim vel Ædilem.* Niſi magis tamen eſt legi τὸν κόσμον εἶναι, & concinnare diuulſa: atque ad priorem imaginem de Mundo toto referre, cui Dij ſcilicet & cælites illi præſunt. Quem iterùm aliâ imagine, & magis auguſtâ, aſſimilant etiam cum Templo. Seneca: *Totum Mundum deorum eſſe templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentiâ dignum.* Et alibi: *Per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum Mundus iſte reſeratur.* Cicero: *Homines tuentur illum globum, quem in Templo hoc medium vides, qui terra dicitur.* Vbi Macrobius appoſitè: *Quidquid humano aſpectui ſubiicitur, Templum eius vocauit qui ſolâ mente concipitur. vt, qui hæc veneratur vt templa, cultum tamen maximum debeat conditori: ſciatque quiſquis in vſum templi huius inducitur, ritu ſibi viuendum ſacerdotis.* Bona, bona poſtrema monitio: & Plutarchus accedat, *Templum eſſe hunc Mundum, ſacratiſſimum quidem ac religioſiſſimum. in quod per ortum inducimur, ſpectatores non ſignorum ſurdorum & manufactorum, ſed Solis, Lunæ, ſiderum.* Et addit, hæc *veluti initia & myſteria quædam eſſe, tranquillo & læto nobis animo ſpectanda ac peragenda.* Philo denique Iudæus claudat: Τὸ μὲν ἀνωτάτω καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἱερὸν θεοῦ νομίζειν τὸν σύμπαντα χρὴ κόσμον εἶναι, νεὼν μὲν ἔχοντα ἁγιώτατον τῆς τῶν ὄντων οὐσίας μέρος, οὐρανὸν, ἀναθήματα δὲ τοὺς ἀστέρας, ἱερέας δὲ τοὺς ὑποδιακόνους αὐτοῦ τῶν δυνάμεων ἀγγέλους, ἀσωμάτους ψυχάς: *Templum Dei ſupremum, & verè tale, exiſtimare oportet eſſe totum hunc Mundum. qui Sacrarium quidem habet, puriſſimam rerum Naturę partem, Cælum; ornamenta, ſtellas; ſacerdotes, adminiſtros potentiæ eius angelos, incorporeas animas.* Imagines habemus, aptas, & pro ſplendore ac dignitate Mundi, nec ſuprà. *Nihil enim omnium rerum* (ait Stoiciſſans Tullius) *melius eſt Mundo, nihil præſtabilius,*

De Commun. Notion.

De Benef. VII. cap. VII.

Epiſt. XC.

In Somnio

Lib. I. cap. XIIII.

De Tranquillitate animi.

De Monarch. II.

II. De Nat. deor.

nihil pulchrius: nec ſolùm nihil eſt, ſed ne cogitari quidem quidquam melius poteſt. Vide ipſum totum, vide magnas paruaſque partes: omnia *ita conſtituta ſunt, vt neque ad vſum meliora eſſe potuerint, neque ad ſpeciem pulchriora.*

Ibidem infrà.

DISSERT. VIII.

Factum eſſe Mundum, à Deo, cauſsâ hominum: & breuiter, quomodo ſit factus.

TANTI autem operis quis auctor? Nullus, aiunt quidam, & ab æterno fuit, æternumque erit. Alij qui factum ſtatuunt, partim à Naturâ (vt Strato:) partim à Forte & Caſu, vt Epicurus. Stoici veriſſimè, à Deo & Prouidentiâ eſſe. Paſſim ita: & Chryſippi, apud Lactantium, argumentum validum ſanè exſtat. *Siquid eſt, inquit Chryſippus, quod efficiat ea, quæ homo, licet ratione præditus, efficere non poſſit; id profectò eſt maius, & fortius, & ſapientius homine. Homo autem non poteſt facere cæleſtia: ergo illud, quod hæc effecerit, ſuperat hominem arte, conſilio, prudentiâ, poteſtate. Quid igitur poteſt eſſe, niſi Deus?* Nec teſtimonia congero in ſententiâ decantatâ: illud addam, *Quare, Quomodo, Vbi, Quando, Qualem* fecerit Deus? Quare? ſuâ, inquiunt, & hominum cauſſâ. Neque enim alius ei finis fuit, quàm potentiæ & bonitatis deſignatio, in maximo optimoque opere ſic oſtenſa. Cicero: *Quorum igitur cauſsâ quis dixerit effectum eſſe Mundum? Eorum ſcilicet animantium, quæ ratione vtuntur. hi ſunt dij & homines, quibus profectò nihil eſt melius.* Et de alterâ ſanè parte, noſtri Doctores conſentiunt. vt Lactantius: *Vera eſt ſententia Stoicorum, qui aiunt noſtrâ cauſsâ Mundum eſſe conſtructum. Omnia enim quibus conſtat, quæque generat ex ſe Mundus, ad vtilitatem hominis accommodata ſunt.* Et ſingillatim ibi exſequitur: quod ante eum Cicero accuratè, De Naturâ deorum. Neque Seneca id negatum voluit (haud ita veri & partium transfuga) cùm ſcribit: *Non enim nos cauſſa Mundo ſumus, hiemem æſtatemque referendi: ſuas iſta leges habent, quibus diuina exercentur. Nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur.* Imò verò, ô bone, propter nos vel maximè iſta mouentur: ſed non ſolos:

De Irâ Dei cap. x.

II. De Natur. deor.

De Irâ Dei, cap. XIII.

Lib. II.

II. De Irâ. ca. XXVII.

ſolos: & hoc voluiſti dictum. Dij quoque hîc ſuas partes habent. Itaque alibi ſcribis: *Dij non per negligentiam nos genuêre, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos antè Natura, quàm fecit.* Ita eſt. Prouidentia hominem, & pleraque iſta homini fecit. Sed *Quomodo* fecit, & quæ compoſitio aut digeſtio molis huius fuit? Zeno apud Laërtium ita prodit: Τὸν θεὸν, κατ' ἀρχὰς καθ' αὑτὸν ὄντα, τρέπειν τὴν πᾶσαν οὐσίαν δι' ἀέρος εἰς ὕδωρ. καὶ ὥσπερ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα περιέχεται, οὕτω καὶ τοῦτον, σπερματικὸν λόγον ὄντα τοῦ κόσμου, τοιόνδε ὑπολιπέσθαι ἐν τῷ ὑγρῷ, εὐεργὸν αὐτῷ ποιοῦντα τὴν ὕλην, πρὸς τὴν τῶν ἑξῆς γένεσιν. Εἶτα ἀπογεννᾷν πρῶτον τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν: *Deum in principio, cùm apud ſe eſſet, Eſſentiam omnem per aërem in aquam conuertiſſe. Et vt in fętu ſemen continetur, ita Deum qui ſeminalis Ratio mundi eſt, tale ſemen reliquiſſe in Humido, quod facilem aptamque operi Materiam præberet, ad rerum deinceps generationem. Deinde progenuiſſe primùm Elementa quattuor, ignem, aquam, aërem, terram.* Ait, *in principio:*] ipſis Sacrorum noſtrorum verbis. Ait, *cùm apud ſe eſſet.*] Piè & pulchrè. Deus ſua perfectio, ſedes, regnum:

Lib. VI. De Benef. cap. XXIII.

Cui eſſe ſibi ſufficit, efficitque cuncta: Iul. Scal.

vt vir ſummus noſtri æui, in Carmine ſuper Deo ſcripſit, planè diuino. Deus ſibi, & ſuum ei eſſe, ſufficit: quídni? in ipſo omnia, ipſe omnia. Itaque fruſtrà, & pro humanâ imbecillitate iſtæ quæſtiones, Quid faciebat, agitabat? Vel Seneca noſter reſpondeat: *Iupiter reſoluto mundo, & dijs in vnum confuſis, paulliſper ceſſante Naturâ,* ACQVIESCIT SIBI, *cogitationibus ſuis traditus.* Optimè. vis & ego aliquid audacter, ſiue argutè? Idem quod nunc facit, fecit. Erras, qui in Deo tempora diſparas, omnia ei ſunt in pręſenti. Poëta Chriſtianus olim, Claudius Victor: Epiſt. IX.

Regnabatque potens in maieſtate creandi,
Et facienda videns, gignendáque mente capaci
Sęcula diſpiciens: & quidquid tempora voluunt,
PRAESENS SEMPER *habens. immenſum mole beatâ*
REGNVM ERAT IPSE SVVM.

An deerat occupatio, hæc quæ fuêre, quæ ſunt, & quæ inſtant, contemplanti? Pergit Laërtius, *Eſſentiam omnem vertiſſe.*] Si de primo conditu intellegit, Materiam cape: ſin de reparatione Mundi poſt exuſtionem, cape Ignem reliquum & in eo ſemina rerum. *Per Aërem.*] Ergo vel Materia, vel Ignis ille reliquus,

Aëre

Aëre tenuior. Et ita eſt. quoniam tradebant Stoici diffundi, & vel totum Vacuum illud occupare. Contrahitur igitur, ſed gradatim, & habilis fit corporum generationi. Primò autem in Aeré, quia facillima ea mutatio ab Igne. Deinde, ait, *In Aquam.*] Hæc igitur proxima facies Materiæ, cùm elementa genita. Ideò vetus opinio, *Aquam principium rerum eſſe*, Thaleti adſcripta. Quid Thaleti? Homeri ante illum fuit. apud quem legas

Iliad. ξ. ——— ποταμοῖο ῥέεθρα

Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσι; πάντεσσι τέτυκται:

——— *flumina magni*

Oceani, cunctis qui rebus præbuit ortum.

Vis aliquid clarius? iteratque alibi, & vocat

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν:

Oceanum Diuis geneſim, matrem & nutricem.

Dij & Genij ex illo orti (nam & hi ex Materie) atque etiam vaporationibus eius aluntur. Poſtrema autem ipſa verba, de *Matre & Nutrice*, Plato in Timæo adſumpſit, & Materiæ aptauit. Quin & Barbarica vetus philoſophia in hac parte. *Brachmanibus apud Indos*, ait Strabo, ἀρχαὶ μὲν τῶν συμπάντων ἕτεραι, τῆς δὲ κοσμοποιίας τὸ ὕδωρ: *aliarum omnium rerum alia principia, Mundi autem aqua.* Sed quarum rerum alia? credo ſingularum rerum, quæ ex Elementis; vt ad proxima principia hoc referatur. Iam & Ægyptij (Philo notat) τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐκτετιμήκασιν, ἀρχὴν τῆς ὅλων γενέσεως εἶναι νομίζοντες: *Aquam eximiè coluerunt, principium Vniuerſi generationis eam cenſentes.* Sed pro totâ Stoicorum ſententiâ, Seneca audiendus: *Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque* (Stoici) *aut in eâdem ſententiâ, aut in vltimâ ſumus.* Vltimâ. ex hac nempe omnia ſurrexiſſe. Quò ducere & Manilium poſſis, imò debeas:

De vitâ Moyſis I.

III. Quæ. Nat. cap. XIII.

Lib. I.

Seu liquor hoc peperit, ſine quo riget arida rerum
Materies, ipſúmque vocat, quo ſoluitur, Ignem.

Inter variantes ſententias Mundi conditi, nec Stoicam omittit: & Siue, inquit, Aqua initium rebus fuit, in quam Materia ſe vertit: quæ deinde *vocat* (ita legerim, non *vorat*) ſiue adhibet ipſum Ignem, qui deſtruit, & in varias formas mutat. Siue, qui ſoluit & deſtruit in ἐκπυρώσει. Neque aliud Stoici decantatum

tum illud *Chaos* interpretabantur, quàm hanc *Aquam*: non illam Elementi. Philonem ita audi: Τῶν δὲ Στωϊκῶν ἔνιοι χάος τὸ ὕδωρ De immortalitate Mundi.
οἴονται εἶναι, παρὰ τὴν χύσιν τοὔνομα πεποιῆσθαι νομίζοντες: *Quidam Stoicorum Chaos exiſtimant Aquam eſſe, à fuſione factum nomen arbitrantes.* Sed quid iam Aqua? pergit Laertius: *Deum, qui ſeminalis Ratio eſt, relinqui in humido.*] De Deo enim hæc verba, eiuſque Ratione (etſi obſcuriuſcula ſunt) omnino capienda. Ita enim alibi ipſe Zeno: Διὰ τῆς ὕλης διεληλυθέναι τὸν τοῦ παντὸς λόγον, ὃν ἔνιοι εἱμαρμένην καλοῦσιν, In Stob. Phyſic.
οἷόν περ καὶ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα: *Per Materiam* (ſic aqueam) *diſcurrere Vniuerſi Rationem, quam aliqui Fatum appellant, tamquam in fœtu ſemen.* Vides eamdem ibi imaginem, & ipſis verbis, vti hîc ponitur. ſignificat autem, immobilem per ſe & inefficacem Materiam animari ab hoc Igne (illo qui Deus, & Ratio:) nō aliter quàm ſemen eiuſq́; ſpiritus & calor fœtum formant, augent, alunt. Notanda igitur & hîc λόγου vocula: quâ crebrò in hac Generationis re vtuntur. vt Seneca: *Cauſſa autem, id eſt Ratio,* Epiſt. LXV.
Materiam format. Iterùm: *Incorporalis Ratio, ingentium operum* Conſol. ad Helu. cap. VIII.
artifex. Ingentium, totius Mundi. Ait, *incorporalis*: quia mens ipſa Dei eſt, & animus, vt ſic dicam, Ignis. Fatum interpretatur Zeno, alij Prouidentiam: & vtrouis ſenſu poëta Manilius (germanus Stoicus) ſæpiùs vſurpat. Vt in iſtâ re gignendi, Sidera & cælum eſſe *Cæleſtis Rationis opus. Tale ſemen reliquiſſe.*] Ipſum Ignem, ſiue Calorem, qui Humido miſcetur, vocat *Semen:* Lib. I.
Ratione tamen illâ ſemper adiunctâ. Plutarchus, aduerſus noſtros: Τοῦ κόσμου τὸ πῦρ λέγουσι σπέρμα εἶναι: *Mundi ſemen Ignem dicunt.* Aliò verbo, ſed eodem ſenſu, Ariſtocles apud Euſebium: Στοιχεῖον εἶναί φασι τῶν ὄντων τὸ πῦρ, καθάπερ Ἡράκλειτος. τούτου δὲ ἀρχὰς ὕλην καὶ θεόν: *Elementum rerum omnium Ignem dicunt; eius principia, Deum & Materiam.* Benè Ariſtocles. & Deus, ſiue ipſa Ratio, ab hoc Igne diſparanda. *Zeno*, apud Ciceronem, *ſtatuit Ignem eſſe ipſam* I. Acad.
naturam, quæ quidque gigneret, & mentem atque ſenſus. Qualis autem hic Ignis? non vt ille noſter, qui cuncta diſturbat ac diſſipat: ſed *vitalis ac ſalutaris, qui omnia conſeruat, alit, auget, ſuſti-* Cic. II. De Nat. deor.
net, ſenſuque afficit: qualem in ſideribus videmus. Plura autem ſuper totâ hac re, vbi de Exuſtione mundi. Vltima Laertij: *Gigni primùm elementa quattuor, ignem, aquam, aërem, terram.*] Idem Laertius poſteà: Γίνεσθαι δὲ τὸν κόσμον, ὅταν ἐκ πυρὸς ἡ οὐσία τραπῇ δι' ἀέ-

ρος εἰς ὑγρὸν, εἶτα τὸ παχυμερὲς αὐτοῦ συστὰν ἀποτελεσθῇ γῆ· τὸ δὲ λεπτομερὲς ἐξαερωθῇ, καὶ τοῦτ᾽ ἐπιπλέον λεπτυνθὲν πῦρ ἀπογεννήσῃ: *Gigni Mundum, cùm ex Igne* (qui exuſtioni reliquus) *Eſſentia vertitur per Aërem in Humorem. deinde craßior eius pars fit Terra; quod tenuius; Aër; reliquum magis tenue, Ignis.* Sed hîc *Aquam* omittit: anteà poſitam, & rectè. neque enim Materialis illa aqua ſiue humor, verè elementum Aquæ eſt, ſed faciem dumtaxat eius habet, multifariâ alioqui mixtione. Hæc igitur in breui Stoicorum ſententia, ſuper rerum conditu: cum quâ valdè Triſmegiſtus ille conſentit.

Cap. 1. Λόγος, inquit, ἅγιος ἐπέβη τῇ φύσει, καὶ πῦρ ἄκρατον ἐξεπήδησεν ἐκ τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἄνω εἰς ὕψος: *Ratio ſancta* (ſiue *Verbum*) *Naturæ ſuperuênit, & Ignis purus exſiluit ex Humidâ naturâ in altum.* Additq; mox: Κινούμενα δὲ ἦν, διὰ τὸν ἐπιφερόμενον πνευματικὸν λόγον εἰς ἀκοήν: *Mouebantur autem, à Ratione ſpiritali, quæ ſuper eá ferebatur, ad auditum.* Eſt ſanè noſtra hîc *Ratio*, eſt *Ignis*. Quid in ipſo Moyſe, rerum primordiis, nónne *Spiritus Domini ferebatur ſuper Aquas?* Quibus profectò paria & Triſmegiſtus, & Zeno ſuprà, *Rationem per Materiam decurrere.* Quod Tertullianus alludit, an & ridet? *Stoici volunt, Deum ſic per Materiam decucurriſſe, quomodo mel per fauos.* Rideat: Metaphoram non indecoram, nec à Sacris longinquam, ego putem.

DISSERT. IX.

In Vacuo Mundum librari. Verè natum videri: & quare forma eius circitet.

De defect. oracul. QVomodo factus, quod ſatis ſit, diximus: *Vbi* autem, & quo ſitu? *In medio Vacui*, ait Chryſippus apud Plutarchum: *atque hanc cauſſam permanſionis eius eſſe, quòd Eſſentia omnis in ſui medium tendat.* Eſt ipſa ſententia, quàm damnatum it Epicurus, & ex eo Lucretius:

Lib. 1.

Illud in his rebus longè fuge credere Memmi,
In medium ſumme, quod dicunt, omnia niti:
Atque ideò Mundi Naturam ſtare ſine vllis
Ictibus externis, neque quóquam poſſe reſolui
Summa atque ima, quòd in medium ſint omnia nixa.

Damnat, ſed parùm iuſtè: & in Terrâ, quæ ſe ſuſtinet, & vndique

que in ſe redit, eadem ratio, neque alia, valet. Plutarchus etiam, dicto loco, irridet: quia Vacuum omne ſpernit. Non nos herclè, & cogitanti cuicumque aliquid Vacui extra Mundum, vel inuito occurrit. quod præter antè dictos, etiam Philo Iudæus palàm adſtruit, & in Scripturis *Abyſſum* dici contendit. Quid Auguſtinus, an non *extra Mundum infinita ſpatia locorum* cogitari oſtendit? xi. De Ciuit. cap. v. Vt Stoicorum aſſertio neque tam ſingularia ſit, nec ex facili adſpernanda: imò Theologorum optimis etiam hodie propugnanda. Addamus, *Quando* ſit factus; etſi apud Stoicos quidem nihil ſuper eâ re legi. Imò credo eos cenſuiſſe, *certum non eſſe diem eius ortus*: quod Iulius Firmicus tradidit, certus eorum adſecla & ſatelles. Lib. iii. Tamen curioſa inquiſitio huc quoque iuit, & Verenatum eſſe volunt, Sole in Ariete exiſtente. Panegyriſtes ad Maximianum: *Diuinus ille veſtræ maieſtatis ortus ipſo, quo illuxit, auſpicio Veris illuſtrior, auguſtiore fulgens luminis claritate, quàm cùm* ORIGINEM MVNDI NASCENTIS *animauit*. Et ſtatim: *O felix beatumque Ver nouo partu! ô tempus, quo meritò* OMNIA NATA *eſſe credantur! ô Kalendæ Martiæ, ſicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum*. Virgilius:

Non alios primâ creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliúmve habuiſſe tenorem
Crediderim. Ver illud erat, Ver magnus agebat
Orbis.

In Carmine veteri: *Vere natus orbis eſt*. Diuus Ambroſius & cauſſam addidit: *Inde oportebat mundi exordium capi, vbi erat opportuna omnibus verna temperies. vnde & naſcentis mundi imaginem annus expreſſit, vt poſt hibernas glacies, atque hiemales caligines, ſerenior ſolito Verni temporis ſplendor eluceat*. 1. Exaëm. cap. iiii. Damaſcenus item in hac parte: Τέσσαρες τροπαὶ δι' ἡλίου συνίστανται. καὶ πρώτη μὲν ἡ ἐαρινή. ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ σύμπαντα. ὃ δηλοῖ τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τὴν ἀνθέων τὴν βλάστησιν γίνεσθαι: Lib. ii. cap. vii. *Quattuor ſunt à Sole anni tempora ſiue conuerſiones. Prima Verna, in quâ Deus fecit vniuerſa. quod docet etiamnunc florum in eâ germinatio*. Verba Scripturæ adſpicit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum*. Et nónne probabile eſt amœniſſimo, & maximè vegetabili tempore, cuncta cœpiſſe? cùm & animantes pleræque fœtificant,

 & aliæ

& aliæ naturæ partes concipiunt aut parturiunt, *ἀλόγως* dicamus & ipſam totam peperiſſe. At ſunt tamen qui fortiter abnuant, Hebræorum auctoritate confiſi, quibus principium anni in Autumno fuit: ergo & Mundi. Non vltrà inquiro: cùm ad Sacrorum auctoritatem itur, Philoſophiæ fines iam res egreditur, & ad Theologiæ abit. Hoc tertium potiùs, *Qualis* conditus, & quâ formâ? Rotundâ. Ita Stoici apud Laërtium: & cauſſa. Πρὸς γὰρ τὴ κίνησιν ἁρμοδιώτατον τὸ τοιοῦτον σχῆμα: *Nam ad motum talem figuram aptiſsimam.* Plures cauſſæ in Manilio:

Lib. I.

Hæc æterna manet, diuiſque ſimillima forma,
Cui neque principium eſt vſquam, nec finis, in ipſo
Sed ſimilis toto remanet, perque omnia par eſt.

Apta ſcilicet ea forma ad perpetuitatem motus: denique *Diuis par*, vt ait, vel quia Aſtra ſic ſpectantur; vel quia principio & fine caret, vt ipſe Deus. Obſerua autem hîc *Totum*, τὸ ὅλον, Stoico ſermone, vt prædixi. In Platone ratio quoque alia: *quòd à quo animante* (Mundo) *omnes reliquos contineri vellet animantes, hunc eâ formâ figurauit, quâ vnâ omnes reliquæ formę concluduntur.* (In Timęo.) Eſt enim capaciſſima, eſt perfectiſſima ea forma. Et *icircò* (ait explicans Apuleius) *perfectiſsimo & pulcherrimo Mundo* inſtar pulchræ & perfectę ſphærę à fabricatore Deo quæſitum eſt, vt ſit nihil indigens: ſed operiens omnia cöercénſque contineat. pulcher & admirabilis, ſuique ſimilis, ſibíque reſpondens.* Quod ipſum in capite humano Lactantius conſiderat: *quod Deus*, inquir, *orbi & globo ſimile formauit, quia orbis rotunditas perfectæ rationis eſt ac figurę. Eo igitur Mens & ignis ille diuinus, tanquam cælo, tegitur.* (De opific. Dei, cap. VIII.) Ab hac ſententiâ Homerum fuiſſe argumentátur, quòd* *ἀπείρονα γαῖαν* dixerit: non magnitudine, ſed figurâ, quę finis eſt expers.

*Id eſt, *imago, forma.*

* *infinitam terram.*

DISSERT. X.

Animal eum eſſe, ſenſu & Ratione præditum. Partes eius libatæ. Ipſam animam, Deum eſſe.

ET Mundum quidem talem ac tantum vides, ſed in externâ adhuc facie: nunc animi ſenſus ad interiora, id eſt ad *Animum* eius mitte. Ita enim conſenſu Stoici, *ſentientem eum, intelli-*

intelligentem, ſapientem: & quid te moror? *Animal rationale* eſſe.

AVD. Hoc dicunt? repudio:

Et procul à verâ hoc aio ratione repulſum.

LIPS. Et ego tecum: ſed quid iudicare, priuſquam audire properas? Intellige, & tum cenſe. Et ſententia hæc non illorum primitus, ne neſcias; à Socrate & Platone eſt, qui protulerunt. Iſte in Timæo, vt Cicero vertit: *Quapropter non eſt cunctandum profiteri, ſi modò aliquid inueſtigari coniecturâ poteſt, hunc Mundum Animal eſſe, idque intelligens, & diuinâ Prouidentiâ conſtitutum.* Et ſæpiùs iterat, & inter *κύρια dogmata habent ſectatores. Sed illis omiſſis, Stoicos audiamus: de quibus ita Laërtius: Ὅτι δὲ καὶ ζῷον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον καὶ νοερὸν, Χρύσιππός φησι, καὶ Ἀπολλόδωρος καὶ Ποσειδώνιος. ζῷον μὲν οὕτως, ὄντα οὐσίαν ἔμψυχον αἰσθητικήν. τὸ γὰρ ζῷον τοῦ μὴ ζῴου κρεῖττον· οὐδὲν δὲ τοῦ κόσμου κρεῖττον· ζῷον ἄρα ὁ κόσμος. Ἔμψυχον δὲ, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐκεῖθεν οὔσης ἀποσπάσματος. Βοηθὸς δὲ εἶπεν οὐκ εἶναι ζῷον τὸν κόσμον: *Quòd autem Animal ſit Mundus, & rationale, & animatum, & intelligens, aſſerit Chryſippus, & Apollodorus, & Poſidonius. Animal quidem ita, vt ſit natura animata & ſentiens. Quod enim animans, non animante præſtantius eſt: nihil autem Mundo præſtantius; Animans eſt igitur. Animatum porrò eſſe, liquet ex noſtrâ Animâ, quæ particula auulſa eſt ab illo. Boëthus tamen dixit, non eſſe Animal.* Vides adfirmationem, & additam rationem: Quòd animal præſtantius non animato. A Platone ea eſt ſumpta, in Timæo. *Fas*, inquit, *non eſt, nec vnquam fuit, quidquam niſi pulcherrimum facere eum, qui eſt optimus. Cùm hanc rationem igitur habuiſſet* (Deus;) *reperiebat nihil eſſe eorum, quæ in naturâ cernerentur, non intelligens intelligente, in toto genere, præſtantius. Mentem autem vlli rei adiunctam eſſe ſine animo nefas eſſe: quocirca intelligentiam in animo, animum concluſit in corpore: ſic ratus opus illud effectum eſſe pulcherrimum.* Platonis ratiocinatio eſt: Deus optimus optimum fecit: nihil naturâ intelligente melius: ergo Mundus intelligens. Si hoc, etiam animatus: quoniam intelligentia ſine animâ eſſe non poteſt. Intelligentem cùm dicit, Rationalem ſentit, quod conſonat. Itaque Zenonis verba eiuſdem rei ſunt, in Sexto Empirico, iſta: *Si, quod eſt particeps rationis, eſt melius eo quòd eſt illius expers: eſt ergo Mundus particeps rationis. Et ſimiliter argumentabatur in eo, quod eſt animâ preditum,*

*primaria.

In Zenon.

& quod Inanimatum. AVD. Neque nunc ſine riſu audio: & quale iſtud Animal, & quas partes habet? LIPS. Partes? Benè ſuggeris: dabo, ad hominis & tuum inſtar. Plutarchus ita diſtribuit. *Stellæ ſicut* OCVLI *lucentes in facie Vniuerſi orbem ſuum peragunt. Sol vi præditus* CORDIS, *vt hic ſanguinem & ſpiritum, ſic diffundit ex ſe vegetantem calorem & lucem. Terrâ & Mari mundus, vt animal* VENTRE & VESICA, *vtitur. Luna inter Solem & Terram, vt inter Cor & Ventrem, velut* IECVR, *aut aliud molle viſcus eſt, & reſpirationes illinc excoctione aliquâ & purgatione attenuans diffundit.* Atque ego ſanè (etſi aliter Macrobius) eódem verſus Sarapidos rettulerim, quos interrogatus à Nicocreonte Cypriorum rege protulit. Ægyptij enim iſtum *Deorum maximum* dicunt, id eſt Mundum. Verſus ſunt:

De Facie in orbe Lunæ.

I. Saturn. cap. XX.

Εἶμι θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κ' ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλή, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ' οὔατ' ἐν αἰθέρι κεῖται,
Ὄμματε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο:
Sum Deus, & talis qualem deſcribam ego meipſe.
Cæli arx mi CAPVT *eſt,* VENTREM *dico mare magnum:*
Terra, PEDES; AVRES *ponuntur in æthere puro;*
Longè ſplendentes OCVLOS, *dic lampada Solis.*

Mutat aliquid in illis Plutarchi: & quis non pro ingenio poſſit? *Terram* facit *pedes*, ſatis appoſitè: ſicut Chryſippus Stoicus eamdem ὑπέρεισμα, ὥσπερ ἐν ζώῳ τὰ ὀςέα: *fulcrum, vt in animali oſſa.* Eſt enim maximè compacta & dura, ſed & infimo loco, vt Pedes. Hæc Stoica eſſe, etiam Io. Damaſcenus docet: *Stoici*, inquiens, *Deum ſtatuunt animum huius Vniuerſi, corpus eius ipſum Vniuerſum: oculos verò, Solem, Lunam, aſtra.* Sed & Manilius Stoiciſſans: *—— flammæque micantes,*
Quæ Mundi fecère oculos.

Stob. Phyſ.

De Hæreſibus.

Lib. I.

Oculos, id eſt ſtellas. Sed vt ad Laërtium redeam, à quo me leuiter abduxiſti: altera in illo ratio, cur Animal Mundus, *quòd noſtra ex eo anima auulſa.*] Quaſi dicat. quod Animam emittit, ipſum animatum eſt: talis Mundus. Verba Zenonis huic ſententiæ, in Empirico: *Quod emittit ſemen eius quod eſt particeps rationis, eſt ipſum quoque rationis particeps: Mundus autem emittit tale ſemen: eſt ergo Mundus rationis particeps.* Cicero etiam huc

faciat: *Qui Stoicus eſt, non magis approbabit nunc lucere, quàm hunc Mundum eſſe ſapientem, habere Mentem quę & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat.* Vides quàm adfirmatè hoc noſtri? Nec ſoli tamen, ne erres. Omitto Platonicos, Ariſtoteles ipſe (ſed ex alienâ mente, inquiunt) alibi *Animal Mundum* appellat. Triſmegiſtus planiſſimè ex ſuâ: Ὁ μὲν κόσμος, πρῶτον· ὁ δὲ ἄνθρωπος, δεύτερον ζῷον μετὰ τὸν κόσμον: *Mundus, primum animal; ſecundum ab illo, Homo.* Et alibi, ἀθάνατον ζῷον, *immortale animal* dicit. Sed iterùm ad Laërtij verba, *Animam ex eo auulſam.*] Quo? an Toto? non, ſed ipſâ Animâ, quam Toti dabant. Et quę illa? Ignis. quis Ignis? Deus. Hoc diuerſum à Platonicis noſtri habent; etſi audita ſententia, non explorata, imponat. Nam vtrique Animam Mundo tribuunt, & Deum faciunt: ſed diuerſo paullùm ſenſu. Plato Mundi animam ex Deo natam vult: noſtri, Deum ipſam eſſe. Illi quoque Deum, ſed ſecundarium quemdam, nec primum & patrem. Pro Stoicorum mente Varro, apud Iſidorum: *Varro Ignem Mundi animum dicit. Proinde quòd in Mundo Ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis. Quàm vaniſſimè! Qui cùm eſt, inquit, in nobis, viuimus; cùm exit, emorimur.* Auguſtinus, De eodem Varrone: *Dicit idem auctor acutiſſimus atque doctiſſimus, quòd hi ſoli videantur ei animaduertiſſe, quid eſſet Deus, qui crediderunt eum eſſe Animam motu ac ratione Mundum gubernantem.* Vox *motu* non omnino diſconuenit, fateor: & veriùs tamẽ credam, *Mente.* Cicero, ibi Stoicus: *Mundum naturâ ſentiẽte teneri, in quâ Ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Quam vim Animum eſſe dicunt Mundi, eamdemq; eſſe Mentem Sapientiamq; perfectam, quam Deum dicunt.* Eſt igitur iis Anima, eſt & eius ἡγεμονικὸν *Ratio* in Mundo, ſicut in homine ponimus: atque ea *Ratio* propriè Deus. Multa ſuper hac re, è multis, poſſem: ſed quod ſatis ſit, dixi nuper, cùm de ipſo * Deo diſſertatum. Cum Philone claudam, qui hæc à Chaldæis manaſſe oſtendit, & damnat: *Chaldæi*, inquit, *ſuper alios homines Aſtronomiam & Genethliacam excolentes, infera ſuperis, cæleſtia terrenis adaptare & iungere nitebantur, tanquam Muſicis rationibus omnia concinere & conuenire inter ſe aiebant, locis diſiuncta, cognatione coniuncta.* Οὗτοι τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπετόπησαν εἶναι μόνον ἢ θεὸν ὄντα αὐτὸν, ἢ ἐν αὐτῷ θεὸν περιέχοντα τὴν τῶν ὅλων ψυχὴν, εἱμαρμένην

[Margin notes: IIII. Academ. — XI. Metaphyſ. — Cap. X. — Lib. VIII. — IIII. De Ciuit. cap. XXXI. — I. Acad. — *Lib. I. Diſſert. VII. — περὶ ἀποικίας.]

νην τε καὶ ἀνάγκην θεοπλαστήσαντες, ἀσεβείας πολλῆς κατέπλησαν τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἀναδιδάξαντες ὡς δίχα τῶν φαινομένων οὐδενός ἐστιν οὐδὲν αἴτιον τὸ παράπαν: *Iidem apparentem hunc & ſenſibus ſubiectum Mundum ſuſpicati ſunt & ediderunt, aut ipſum ſolum eſſe Deum, aut quæ eo continetur Vniuerſi animam. Fatum autem & Neceſſitatem deificantes, vt ſic dicam, & conſecrantes, ſummâ impietate vitam humanam repleuerunt, docentes præter hæc quę conſpiciuntur, nullam eſſe omnium Cauſſam.* Sunt ipſa Stoica, qui *Rationem* in hâc Animâ *Fatum* & *Neceſſitatem* etiam interpretabantur. Abſurda igitur, ſic accepta. ſed è quibus ſubtiliſſimè argumentum, pro Dei vnitate,

Lib. III. contra Gentiles Arnobius ducit. *In Philoſophiæ memorabiles ſtudio, vniuerſam iſtam molem Mundi, Animal eſſe vnum, ſapiens, rationabile, conſultum,* PROBABILI *aſſeueratione definiunt: quorum ſi eſt vera, & fixa, certa ſententia; etiam illi continuò deſinent Dij eſſe, quos in eius portionibus conſtituebatis. Vt enim homo vnus nequit, permanente ſui corporis integritate, in homines multos ſcindi; neque homines rurſus multitudinis, iunctionis differentiâ conſeruatâ, in vnius ſenſus ſimplicitatem conflari: ita ſi Mundus animal eſt vnum, & vnius Mentis agitatione motatur: nec in plura poteſt numina diſſipari; nec ſi eius particulæ Dij ſunt, in vnius animantis conſiſtentiam cogi atque verti.* Audiſti. iam tecum damnamus, etſi *probabile* hoc, cum Arnobio: quia certum, diuinam illam vim per omnes Mundi partes ire, vt Animam, ſed non Animam: & hic error, quòd ęternum illud & ſecretum, cum perituris impuriſque vnionis nexu miſcent.

DISSERT. XI.

Diuiſio Mundi prima, & ſecunda. Elementa quattuor eſſe, & in ſe inuicem commutare.

ANIMAL igitur iis Mundus. cuius duæ magnæ Partes, Cælum & Terra. Varro ita diuidit ſcitè, vt, opinor, ex

VII. De Ciuit. cap. VI. mente & more Stoicorum. Auguſtinus: *Adiungit* (Varro) *Mundum diuidi in duas partes, Cælum & Terram: & Cælum bifariàm, in Æthera, & Aera; Terram verò, in Aquam & Humum. E quibus ſummum eſſe Æthera, ſecundum Aera, tertiam Aquam, infimam Terram.* Sunt omnino Stoicą, qui primò diuidebant Elementa

menta in *Grauia, & Leuia. Léuia faciunt, Ignem & Aërem: Grauia, Aquam & Terram. Leue autem eſſe, quod à medio ſuo recedat; Graue, quod accedat.* Ouidio etiam hæc tributio: Stob. Phyſ.

Quattuor æternus genitalia corpora mundus
Continet. ex illis duo ſunt oneroſa, ſuóque
Pondere in inferius, Tellus atque Vnda, feruntur.
Et totidem grauitate carent, nulloque premente
Alta petunt, Aër atque aëre purior Ignis.

Clara iſta, neque voces morentur, haud vulgariâ omnino vſurpatione in Varrone. Nam *Cælum* pro *Aëre*, olim & priſcis dictum. Hebræis quidem, vt Sacra docent; Latinis, vt Varro v. de L.L. idem alibi notat. *Cælum*, inquit, *dupliciter dicitur, & ſupremum illud vbi ſtellæ; & hoc totum, quod complexu continet Terram.* quod eſt ſcilicet Aër. Lucretius:

Conſtituuntur in hoc cælo, qui dicitur Aer. Lib. IIII.

Seruius illud Virgilij: *--maria, ac terras, cælúmque profundum:* pro Aëre accipit. *nam Æther*, inquit, *immotus.* Plinius apertiſſimè: *Namque & hoc Cælum appellauère maiores, quod alio nomine Aëra.* Imò & *Æthera* Græci, pro Aëre, conſimiliter etiam dicunt. Omitto, in re pergamus. Quattuor igitur iſta Elementa ſunt, *Principes Qualitates* (ita Cicero appellat,) ſiue corpora, huius Mundi. Quare *Principes*? quia Elemento hoc conuenit, & definitio eius Stoica in Laertio: Στοιχεῖον ἐξ οὗ πρώτου γίνεται τὰ γινόμενα, καὶ εἰς ὃ ἔσχατον ἀναλύεται: *Elementum, ex quo primo fiunt, quæ fiunt, & in quod extremum reſoluuntur.* Fiunt, nempe hæc minora & multiformia corpora: alioqui ex Principiis primis ipſa Elementa. Sed de compoſitis accipiendum eſt, Elementa ſunt ſimplicia. Quattuor ea conſenſu ferè ponunt. & benè Plinius: *Nec de Elementis video dubitari, quattuor ea eſſe.* Quare ſint, Platonis pulchra conſideratio eſt, in Timæo. *Diuini decoris ratio poſtulabat*, inquit, *talem fieri Mundum, qui & Viſum pateretur, & Tactum. Conſtabat autem neque videri aliquid poſſe ſine Ignis beneficio, neque tangi ſine ſolido, & ſolidum nihil eſſe ſine Terrâ. Vnde Mundi omne corpus de Igni & Terrâ inſtituere fabricator incipiens, vidit duo conuenire ſine medio colligante non poſſe: & hoc eſſe optimum vinculum, quod & ſe pariter, & à ſe liganda deuinciat. Inde Aerem & Aquam inter Ignem Terramque contexuit: & ita per omnia vna*

1. Academ.

Ex Macr. 1. in Somn. Scip.

& ſibi conueniens iugabilis competentia occurrit, Elementorum diuerſitatem ipſâ differentiarum æqualitate conſocians. Pluſcula addit, meritò à te legenda, & ſine alio interprete capienda. Nam & Ariſtoteles, quem in ſcholis audiimus, has Qualitatum, conſentientium ſemper parte alterâ, συζυγίας expoſuit. Et ab hoc iſto ordine eſt, quòd Ambroſius στοιχεῖα Græcis dicta cenſet: *quod ſibi conueniant*, inquit, *& concinant*. Quattuor igitur. ſed an non Seneca abnuit, qui de tribus adfirmat? Alibi: *Hæc nempe ſunt Elementa, quibus hic Mundus adminiſtratur: Aqua, Terra, Spiritus. Omnia iſta tam cauſſa viuendi ſunt, quàm viæ mortis.* An excidiſſe & delinquere hîc putamus vocem *Ignis*? an pro ſuo quodam ſenſu nunc hoc dixit, & de iſto inferiore Mundo ſentit tantùm? Nam ait, *hic Mundus*. Et ad rem præſentem tria hæc facit, quia de ſpontaneâ morte agit: quam ab illo æthereo igne non ſumas. Abi, inquit, Aquâ te merge, ſi vitæ pertæſum eſt; Terrâ conde, aut ex altiore eâ deiice; Spiritum id eſt Aërem ne reciproca: habes vias mortis. Certè ipſe alibi quattuor agnoſcit, & Stoici paſſim ponunt. Reſpondent huic numero & Elementis ſingulis Anni tempora, ſiquis comparet, Ver, Æſtas, Autumnus, Hiems: reſpondent hominis item Ætates, Pueritia, Iuuentus, Grauitas, Senectus. Ordo eorum, elegantibus ſanè verſibus, in Manilio: quos, ſodes, lege. Nam nobis propoſitum, non omnia quæ ad rem exſequi, ſed quæ obſcura aut rara, & ad Senecæ propriè lucem. Pro eo addo, Elementa hæc non pura prorſus eſſe, & communicare inter ſe, atque etiam mutare. Ipſe dicit: *Omnium Elementorum alterni recurſus ſunt: quidquid alteri perit, in alterum tranſit.* **Et Natura partes ſuas, velut in ponderibus conſtitutas, examinat: ne portionum æquitate turbatâ, Mundus præponderet.* OMNIA IN OMNIBVS SVNT. *non tantùm Aer in Ignem tranſit, ſed numquam ſine Igne eſt. Tranſit Aer in Humorem, ſed nihilominus non ſine Humore eſt. Et Aera & Aquam facit Terra, ſed non magis vnquam ſine Aquâ eſt, quàm ſine Aëre. Et ideò facilior inuicem tranſitus eſt, quia illis in quæ tranſeundum eſt, iam mixta eſt.* Sunt veriſſima. omnia mixta ſunt, & partibus (non enim totis) Elementa vertuntur: mirabili Naturæ prouidentiâ, vt æqualitas & proportio ſeruetur, neceſſaria tutelæ Vniuerſi. Ouidius hæc in parte:

III. Hexaem. cap. IIII.

Epiſt. CXVII.

III. Quæſt. cap. X.

*Lego, At.

--**omnia*

— * *omnia fiunt* xv. Metamorph.
Ex ipſis, & in ipſa cadunt. reſolutaque tellus *Ipſa definitio Stoicorũ ſuprà.
In liquidas rareſcit aquas. * *tenuatur in auras* *Legam, tenuatus i.a. A. humor abit.
Aëráque humor habet. dempto quoque pondere rurſus
In ſuperos aer tenuiſſimus emicat ignes.
Inde retrò redeunt, idemque retexitur ordo.

Lucretius etiam, contra noſtros:

Quinetiam repetunt à cælo atque ignibus eius. Lib. I.
Et primum faciunt ignem ſe vertere in auras
Aëris, hinc imbrem gigni, terrámque creari
Ex imbri, retróque à terrâ cuncta reuerti,
Humorem primùm, pòſt aëra, deinde calorem:
Nec ceſſare hęc inter ſe mutare, meare
De cælo ad terram, de terrâ ad ſidera mundi.

Reiicit, quæ amplecti debuit, & vel ſenſuum teſtimonio fidem habere. Sanè hæc mutatio eſt, & ex mixtione generatio: in quâ tamen diſcrimen, & alia Agunt, alia Patiuntur. Cicero, vt Stoicus: *Aer & Ignis mouendi vim habent, atque Efficiendi: reliquę partes accipiendi, & quaſi Patiendi. Aquam & Terram dico.* (I. Acad.) Paria Ariſtoteles: & duo Elementa ſuperiora velut * Mares ſunt, & Artifices; reliqua vt Fæminæ, & Materiæ vicem habent. (* *Vide Fulgent. Mythologica, de Saturno, lib. I.*) Ægyptij etiam ita diſtinguebant, in Mares dico & Fæminas: ſed aliter, & ſingulis dabant vtrumque hunc ſexum. Exempli cauſſâ, *Aëra marem iudicant, quà ventus eſt; fæminam, quà nebuloſus & iners. Aquam virilem, Mare vocant; muliebrem, omnem aliam. Ignem maſculum, quà ardet flamma; fæminam, quà lucet innoxius tactu. Terram fortiorem, marem vocant, ſaxa cauteſque; fæminæ nomen adſignant huic tractabili ad culturam.* (III. Quę. cap. XIIII.) Iſta Seneca alibi, ſubtiliora quàm veriora. Sed iam ad ſingula Elementa eamus.

DISSERT. XII.

De Elemento Ignis, ſiue Æthere. Stoicis Ignem ibi ſtatui: atque illum, aut in illo, Deum.

PRIMVM eſt Ignis, qui in *Cælo* ſiue *Æthere* locum ſuum habet. *Cælum* Græcis οὐρανὸς, quia πᾶσιν ὁρώμενος, & oculos omnium pulchritudine ad ſe vocat. Neque aliâ cauſſâ Latinis *Cæ-*

lum. quod hauddubiè (ait Plinius) *cælati argumento diximus, vt interpretatur M. Varro.* Eſt enim, ait Iſidorus, *ſtellis, velut vas, ſignatum.* Et Deus ſuperum illum *Mundum* (pulcherrimè Cicero) *ſignis & luminibus, tanquam Ædilis, ornauit.* Is ornatus in Varronis hiſce verſibus:

I. De Nat. Deor.

Mundus, domus eſt maxima omnium,
Quam quinque altitonę fragmine zonæ
Cingunt. per quam limbus pictus
Bis ſex ſignis ſtellimicantibus
Altus in obliquo æthere, Lunæ
Bigas acceptat: Poſtumi cui Seplaſia fætet.

Ideò igitur *Cælum*: etſi noſtra quoque Terra, & *viuorum regio* Cælũ; ſed comparatione, & reſpectu inferorum. Vt in Virgilio:

Et falſa ad cælum mittunt inſomnia manes.

Nam *ſicut Dij nobis* (ait Macrobius) *ita nos defunctis ſuperi habemur*: quibus noſtra regio, velut Cælum. Idem *Æther* Græcè, *παρὰ τὸ αἴθειν, ab ardore*, & quia igne conſtat, vt noſtri: etſi Ariſtoteles *παρὰ τὸ ἀεὶ θεῖν, quia perpetuò moueatur & currat*, mauult dictum. Nam ipſe Ignem ſcilicet à Cælo ſpernit, quod ex quintâ quadam naturâ conſtituit; & ſub eo demum Ignem locat. Res nota è ſcriptis eius. neque Plutarchum pro vero habeo, qui Ariſtotelem ſtatuere Cælum facit *ἐκ πέμπτου σώματος πυρός, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: è quinto Corpore Igne, vel è calidi & frigidi mixtione.* Corrupta aut falſa iſta, nec ſic profectò Ariſtoteles. Omitto quæ habemus, & exſtant: Atticus etiam apud Euſebium, inter diſſidia Platonis & huius refert: *Ὁ μὲν φησι τὰ κατ' οὐρανὸν τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἔχειν· ὁ δὲ, μηδαμῇ μετεῖναι τοῖς οὐρανίοις πυρός: Ille* (Plato) *ait, cæleſtia pleramque Idéam ex Igne habere; iſte* (Ariſtoteles) *nihil participare cum eo.* At noſtri, vt dixi, cum Platone, cælum & aſtra ignea; & quartum hoc Elementum ibi locant. Quid, cum Platone? ante eum Heraclitus, à quo noſtros hauſiſſe vult apud Tullium Cotta: *Sed omnia veſtri* (Stoici) *Balbe, ſolent ad igneam vim referre, Heraclitum, vt opinor, ſequentes.* Sed quocunque auctore, ſententia certa eſt, *quartam partem Mundi* (Æthercam) *& ipſam totá naturá fæcundam eſſe, & ceteris naturis omnibus ſalutarem impertire & vitalem calorem.* Nam

II. De Plac. cap. XI.

III. de Nat. deor.

Idem II. De Natur.

ſuperum

ſuperum hunc Ignem, quem illi *purum, lucidum, tenuem, mobilem* conſtituebant: miſceri omnibus volebant, & vitam, vegetationem, aut conſeruationem dare. Denique hunc eſſe *Mundi animam*, hunc Deum: illum dico in *æthere ardorem tenuem, nulláque admiſtione concretum*. Itaque deſcribitur iis Οὐρανὸς, ἡ ἐσχάτη περιφέρεια, ἐν ᾗ πᾶν ἵδρυται τὸ θεῖον: *Cælum extrema circumferentia, in quo ſedem habet quidquid eſt diuinum*. Et quanquam omnis ea pars talis, tamen ſupera eius magis: & Cleanthes (in Tullio) *Cùm ipſum Mundum eſſe Deum dicit, tum vltimum & altiſſimum, atque vndique circumfuſum & extremum, omnia cingentem atque complexum* ARDOREM, *qui Æther nominatur, certiſſimum Deum iudicat*. Quod Scipio etiam ita, doctore ſcilicet Panætio Stoiciſſans, apud Ciceronem: *Orbis cæleſtis vltimus, qui reliquos complectitur*, SVMMVS IPSE DEVS, *arcens & continens ceteros*. Quæ talia Macrobius tamen ad Platonis dogmata trahit, Cicerone haud vſquequaque volente. Vt enim à Terrâ gradatim tenuiora omnia & puriora fiunt Aqua, Aër, Ignis: ita in ipſo Igne illi gradus, & ſumma eius pars puriſſima, eoque maximè diuina, & Rationis illius incorporalis ſedes. Hanc Pythagoræ etiam mentem adſcribit Theophilus, Antiochenus antiſtes: *Pythagoras*, inquit, *magno labore ima & ſumma perſcrutatus, Extremam naturam Deum autumat*. Qui tamen ſublimiùs paullò rectiuſque locutus mihi legitur, in Clemente. Οἱ, inquit, ἀμφὶ Πυθαγόραν φασίν. Ὁ μὲν θεὸς, εἷς. χ' οὗτος δὲ, οὐχ ὥς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τᾶς διακοσμήσιος, ἀλλ' ἐν αὐτᾷ ὅλος, ἐν ὅλῳ τῷ κύκλῳ ἐπίσκοπος πάσας γενέσιος, κρᾶσις τῶν ὅλων ἀεὶ ὤν, καὶ ἐργάτας τῶν αὐτοῦ δυναμίων καὶ ἔργων ἁπάντων, ἐν οὐρανῷ φωστὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς καὶ ψύχωσις τῷ ὅλῳ κύκλῳ, πάντων κίνασις: *Deus, vnus. & is, non vt quidam ſuſpicantur, extra Mundum, ſed in ipſo totus, in toto circulo inſpector atque arbiter omnis generationis, temperies vniuerſorum. qui ſemper eſt, opifex ſuarum poteſtatum & operum omnium, in cælo lumen, & omnium pater, Mens & animatio totius circuli, omnium motio*. Sed alia, quæ ad Stoicum hunc ſenſum, *anteà cùm de Deo, nobis dicta. De Cælo porrò exſequamur: cui & Epicurus *igneam ſubſtantiam* adtribuit: & Plinius, *Ignium elementum*, inquit, *ſummum, inde tot ſtellarum collucentium illi oculi*. A quo Igne videtur Stoicis petita cauſſa orbicularis illius motus, quo cælum aſſiduè rotatur. Nam *cùm omnia*

Ibid.
Laert. in Zen.
I. De Nat. deor.
In Somn.
Lib. III. ad Autolycum.
In Protreptico.
*Lib. I. Diſſert. VIII.

nia (ait Zeno apud Stobæum) *ad medium totius ferantur: etiam corpora quæ grauitatem non habent, vt Aerem & Ignem ad medium ferri, circaque eius ambitum conſiſtere.* Credo eum dicere. quà poſſint, ferri ad medium: & quanquam naturâ attollantur, conſiſtere tamen circa ambitum, atque inde quaſi impetum capere ad medium redeundi; ſed naturâ vetante, moueri adſiduè, nec deprimi nec attolli. Etſi ab Animâ etiam Mundi peti ratio poteſt, cuius vita & æternitas in motu eſt: nec poteſt motus eſſe æternus, niſi iſte, qui continuatione perpetui in ſe reditus agitatur.

DISSERT. XIII.

Ætheris præſtantiſſimum Solem videri: regem ſiderum: & eſſe Mundanæ animæ ἡγεμονικόν. De Lunâ additum.

VNIVERSE de Igne, ſiue Cælo, ſatis dictum: de ſignis, quæ in eo, ſtelliſque breuiter videamus. Et inprimis de duobus quę eminent, & caput inter cetera efferunt, *Sole* ac *Lunâ*: ſiquid de iis Stoici ſeorſim ab aliis dicunt. Solem Latini

Macrob. I. Saturnal. cap. XVII. appellant, ab excellentiâ, & *quia tantam claritudinem* SOLVS *obtinuit*: & Græci ἥλιον quaſi δήλιον, litteræ abiectione, quòd ab eâdem claritate ſit omnibus manifeſtus & conſpicuus. Stoici de eo: Εἶναι μὲν τὸν ἥλιον εἰλικρινὲς πῦρ, καὶ μείζονα τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ σφαιροειδῆ, ἀναλόγως τῷ κόσμῳ. πῦρ μὲν οὖν εἶναι, ὅτι τὰ πυρὸς πάντα ποιεῖ. μείζω δὲ τῆς γῆς, τῷ πᾶσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ φωτίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν: *Eſſe Solem puriſſimum ignem, & maiorem terrâ: ſed & orbiculari figurâ, iuxta cum Mundo. Ignem quidem eſſe, quoniam omnia quę Ignis præſtat. Maiorem terrâ, quia omnem eam illuſtrat, ſed & ipſum cælum.* Ait primò, Ignem eſſe: ſed quod genus? Tetigi anteà, & magis è Ze-

Stob. Phyſic. none explicemus. qui & Solem & aſtra τεχνικοῦ πυρὸς εἶναι, *artificialis ignis eſſe* ſcribit. Δύο γὰρ γένη πυρός, τὸ μὲν ἄτεχνον, καὶ μεταβάλλον εἰς ἑαυτὸ τὴν τροφήν· τὸ δὲ τεχνικόν, αὐξητικόν τε καὶ τηρητικόν, οἷον ἐν τοῖς φυτοῖς ἐστὶ καὶ ζώοις. ὃ δὴ φύσις ἐστὶ καὶ ψυχή. τούτου δὲ πυρὸς εἶναι τὴν τῶν ἄστρων οὐσίαν: *Duo enim genera Ignis. Vnum artis expers, & conuertens in ſe omne alimentum; alterum artificiale, quod auget res & conſeruat, ſicut in plantis conſpicitur & animalibus. Hoc autem Natura eſt, & Anima. Atque eius Ignis eſſentiam aſtrorum eſſe.* Vides hunc Ignem? Fruſtrà

ſtrà igitur cenſet & timet Ariſtoteles: Εἰ τά τε διαστήματα πλήρη πυρὸς ἦν, καὶ τὰ σώματα συνειστήκει ἐκ πυρός, πάλαι φροῦδον ἦν ἕκαστον τῶν ἄλλων στοιχείων: *Si interualla ſtellarum plena igne eſſent* (ipſi orbes) *& corpora earum ex igne, iampridem quoque aliorum Elementorum abſumptum euanuiſſet*. Pone metum. neque interualla omnia Ignem, ſed ignea dicimus: & à tali iam deſcripto ſeruatore igne. quem *Artificem* Zeno dicit, & alio verbo, ſenſu conſimili, νοερὸν paſſim alij: *intellectu præditum*, non brutum illum & exſenſum. Ignem igitur Solem cenſent: & increpat Seneca, *qui ſaxum aliquod, aut fortuitorũ ignium globum, & quiduis potiùs, quàm Deum appellant*. Vbi de *Saxo*, ad Anaxagoram pertinet: ſiue & ad Democritum. qui item dixit ἥλιον, μύδρον, ἢ πέτρον διάπυρον: *ferrum vel ſaxum candens*. De *Fortuito globo*, ad Epicurum. qui tamen non purum ignem ſtatuit; ſed γήϊνον πύκνωμα *terrenum fartum* eſſe κισσηροειδῶς καὶ σπογγοειδῶς ταῖς κατατρήσεσιν ὑπὸ πυρὸς ἀνημμένον: *pumicis aut ſpongiæ inſtar, ab igne per foramina accenſum*. Eſt igitur noſtris aliiſque Ignis aut Igneus: non Ariſtoteli, qui etiam calorem ab eo tollit. Damnat Ambroſius, & ad noſtros inclinat: *Tantum autem ineſt illis* (Philoſophis talibus) *impugnandæ veritatis ſtudium, vt Solem ipſum negent calidæ naturæ eſſe, eò quòd albus ſit, non rubicundus aut rutilus in ſpeciem ignis*. Etſi hæc & talia ſatis fortaſſe ἀμαθῶς exſequitur, & rideant hodie in Scholis. Addebat Laërtius, *maiorem terrâ eſſe*.] Et nunc conſentiunt aſtrorum conſulti, faciuntque *centies ſexagies ſexies* maiorem. Seneca: *Solem, quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri* (Epicuréi) *pedalem eſſe contenderint*. Quod veteres tamen noſtri Doctores haud ita affirmant. Damaſcenus: ὁ ἥλιος ὑπὸ τινῶν μὲν λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς, ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων πατέρων ἴσος τῇ γῇ: *Sol à quibuſdam dicitur multis partibus terrâ maior, à ſanctis autem Patribus ei par*. Quibus Anaximander olim conſenſerit, adſerens *Solem terrâ non minorem eſſe*. At argumentum in Laërtio magnitudinis, quòd *terram illuſtret, atque etiam cælum*.] Quomodo cælum? nam de terrâ liquet. Credo, quòd vel det ſtellis aliis lumen, vel augeat temperétve. Seneca ad Marciam: *Videbis illic* (in cælo) *innumerabiles ſtellas, miraberis vno ſidere omnia impleri*. Quæ omnia, ſi non hæc aſtra? Arnobius: *Sol ſiderum princeps, cuius luce omnia veſtiuntur*. Iulius Fir-

micus,

I. Meteor. cap. III.

VII. De Benef. cap. XXXI.

Hexaem. II. ca. III.

I. Quæſt. Natural. cap. III.

Cap. XVIII.

Lib. I.

micus, ad Solem: *Qui* CETERARVM STELLARVM *ignes flammiferarum luminis tui moderatione perpetuas.* Certè adfirmat, etſi flammiferæ à ſe ſint & igneæ (ita enim ipſe, cum Stoicis) tamen accipere à Sole aliquid, & ab eo temperari atque æternari. Ideò Heraclitus olim, *Fontem cæleſtis lucis* Solem nominauit. Sed & Cicero pro hac ſententiâ: *Sol dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum.* Neque Macrobium nimis audiam, qui interpretatur *Moderatorem, quòd curſus eorum & recurſus certâ definitione ſpatij moderetur.* Quid enim hoc ad lumen? quin & hodie Aſtrologi in iſto plerique ſenſu. At alij, & idem ille Macrobius, ſolam Lunam fulgere alieno, ceteras ſtellas ſuo volunt. Sed ſatis hæc ſuper Sole: pergamus. AVD. Imò ad Senecæ lucem aliquid, niſi graue eſt, addes. Indignabatur in verbis, quę recitaſti, *quidlibet potiùs Solem, quàm Deum dici.* Deum ergo habet? LIPS. Ipſe & Stoici, ac magnum Deum, principem ceterorum. Firmicum audi huius ſectæ: SOL OPTIME MAXIME, *qui mediam cæli poſſides partem*, MENS MVNDI *atque temperies, dux omnium princepsque.* Adde Plinium. quem qui Epicuréum faciunt, viderint; ego Stoicum ſenſibus comperior bonâ fide. Ille igitur: *Sol non temporum modò terrarumque, ſed ſiderum ipſorum cælique rector. Hunc Mundi eſſe totius Animam, ac planiùs* MENTEM, *hunc principale Naturæ* REGIMEN (id eſt ἡγεμονικὸν) AC NVMEN, *credere decet.* Vis magis auguſta? & plerique è Stoicis cum Plinio ſentiebant: etſi alij ſupremum Æthera, vt dixi, ἡγεμονικὸν volebant. Sed claritate & magnitudine effectuum, tum & ſuâ, itemque ſitus dignitate obtinuit, à multis ſupremus Deus cenſeri, aut certè Mentis ſiue Rationis illius ſedes. Itaque & *Cor cæli* Phyſici veteres nominabant. Perüani & Sinenſes etiam hodie ſummum Deum colunt: quid Aurelianus olim Princeps? *Dij faciant, &* DEVS CERTVS *Sol*: quaſi de vno hoc fides & certitudo. Etiam Triſmegiſtus: ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοὶ, ὡσανεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ: *Sol Deus maximus eorum qui in cælo ſunt, cui cedunt omnes dij cælites tanquam principi & Regi.* Et talia Plato, etſi vterque maiorem eo alium agnoſcit, ipſum δημιουργὸν & conditorem. De Sole quod ſatis ſit, dixi: ad *Lunam* eamus. quam Laërtius, inter ſcita Stoica, γεωδεστέραν *terream magis* ſcripſit, ἅτε καὶ προσγειοτέραν

Lib. 1.

In Vopiſco.

Cap. v.

τίεςον ὄσαν: *ſicut & Terræ magis vicinam.* Videlicet non tam puro
liquidoq́ue igne eam lucere, quàm Solem, & terrenum aliquid
ac turbidum habere. Ita Plutarchus: πῦρ θολερὸν, ὥσπερ οἱ Στωϊκοὶ De Facie in orbe
λέγουσι, καὶ τρυγῶδες: *Ignis turbidus & fęculentus.* Qui idem oſten- Lunæ.
dit dictam γῆν ὀλυμπίαν, *terram cęleſtem*; ſiue etiam ἄστρον γεῶδες, De oracul. defectu.
aſtrum terreſtre: ab eâdem cauſſâ. Itemq́ue Macrobius, *Æthe-*
ream terram: in quo occultiorem tamen rationem lege. Neſcio
an huc, Cleanthi adſcriptum pertineat, à Stobæo: Κλεάνθης ἔφη- I in Somn.
σε πυροειδῆ τὴν σελήνην, *πηλοειδῆ τῷ σχήματι: *Cleanthes dixit Lunam ig-* * Fortaſſè verius πο-
neam eſſe, apparentiâ tamen lutoſâ. Niſi quis ibi πιλοειδῆ legat, & λυειδῆ
pillei formam ei tribui cenſet: ſicut idem Cleanthes Coni for- *multiformem.*
mam dat ſublimioribus aſtris. Sed hanc, obtuſum ſcilicet ig-
nem, obtuſiùs planiuſq́ue paullò ſurgere. Sed addit Stobæus:
Ποσειδώνιος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Στωϊκῶν, μικτὴν ἐκ πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ μείζονα τῆς
γῆς ὡς τὸν ἥλιον σφαιροειδῆ δὲ τῷ σχήματι: *Poſidonius, & plerique Stoici,*
mixtam ex igne & aëre ſtatuunt, & maiorem terrâ, ſicut & Solem:
orbiculari autem figurâ. Quam mixtionem Plutarchus impro-
bat & refellit, *De facie in orbe Lunæ.* Nec plura de Lunâ, propria
quidem Stoicis, habeo. AVD. De *Terrâ* ruminor, quòd ſic eam
dictam notaſti. Facítne, quòd etiam habitatam voluerunt, vt
ipſam hanc terram? Cicero: *Habitari ait Xenophanes in Lunâ,* IV. Acad.
eámque eſſe terram multarum vrbium & montium. LIPS. Plutar-
chus & Macrobius talia: atque ille refellit, iſte explicat & ad
animarum ſedem referre videtur. Sed *fuiſſe Seneca* (apud La- Lib. III. ca. XXIII.
ctantium) *etiam inter Stoicos ait, qui deliberaret, vtrúmne Soli quo-*
que ſuos populos daret? Addit irridens: *Ineptè ſcilicet, qui dubita-*
uerit. quid enim perderet, ſi dediſſet? Ego hæc talia, ſic obuio &
ſimplici ſenſu, dicta aut dubitata ab iis vix arbitror: ſed vel ad
Animas, vel ad Genios reſpexiſſe. Niſi tamen non ſapientia, ſed
ſanitas homines defecit.

DISSERT. XIIII.

De Aſtris in genere. Rotunda eſſe, ex æthere conflata: ideóque ignea,
& vaporibus paſci. Eadem futurorum conſcia.

VNIVERSE de Stellis pauca etiam libanda. Laërtius: Δοκεῖ
δὲ αὐτοῖς σφαιροειδῆ εἶναι καὶ τὰ ἄστρα, καὶ τὴν γῆν ἀκίνητον οὖσαν: *Vide-*

tur iis (Stoicis) *& aſtra rotunda eſſe, & terram non moueri*. Aſtra rotunda iis aliiſque communiter: ſeorſim tamen Cleanthes de *Coni* figurâ ſenſit. Stobæanæ eclogæ: Οἱ μὲν ἄλλοι σφαιρικοὺς ἀστέρας, Κλεάνθης δὲ κωνοειδεῖς: *Alij quidem ſphæricæ figuræ ſtellas, Cleanthes coni fecit*. Mouit Cleanthem, quòd ignis ſemper in altum eat: atque ab imagine flammæ noſtræ, à rotundo infrà corpore voluit extenuari, & in altum arctari: id enim Conus: neque abſona mihi ea opinatio. Sunt ſanè Ignes, ſed denſiores & com-
VII. Quæ. cap. 1. pacti, ex rariore æthereâ naturâ. Seneca ſuper eâ re: *At mehercule non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quàm de Stellarum ſiderumq; naturâ. vtrum flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenáque corpora, quæ per igneos tractus labentia, inde ſplendorem trahant coloremque, non de ſuo clara. In quá opinione magni fuére viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur: conglobatamque, nec ſtabili inditam corpori, profectò iam Mundus turbine ſuo diſſipaſſet*. Ecce ponit primùm, de *flammá contractá*: quæ eius, & popularium, ſententia eſt, vt dixi. Poſidonius, apud Stobæum: Ἀστέρα εἶναι φησὶ σῶμα θεῖον, ἐξ αἰθέρος συνεστηκός: *Stellam eſſe corpus diuinum, ex æthere compoſitum*. Æthere, nempe denſiore ſiue contracto. Addit, *Quod & viſus adfirmat*.] Argumenta Stoicorum, & nominatim Clean-
II. De Nat. deor. this. Cicero: *Sidera eſſe tota ignea, duorum ſenſuum teſtimonio confirmari Cleanthes putat, tactus & oculorum*. Aliorum tamen ſententiâ, ſunt, ait, *ſolida terrenáque corpora*.] Quod à Thalete manauit. qui γεώδη μὲν, ἔμπυρα δὲ τὰ ἄστρα dixit: *terrena quidem, ſed ignita corpora, ſtellas eſſe*. Sed & Anaximenes πυρίνην μὲν τὴν φύσιν τῶν ἄστρων, περιέχειν δέ τινα καὶ γεώδη σώματα, συμπεριφερόμενα τούτοις, ἀόρατα: *igneam quidem naturam aſtrorum, ſed habere etiam terrena corpora miſta, quæ cum iis circumferantur, inaſpectabilia*. Fuerunt etiam qui ſaxea, aut ſaxa crederent; fuére qui ferrea: quos omnes Seneca hîc tangit. Ait amplius, *Ignem alienum paſcere*.] Nempe æthereum, cui terrea illa corpora aliena. Sed & Stoici paſtum in Sideribus agnoſcunt, atque ali vaporibus & aere feruidam illam naturam volunt. Laertius, τρέφεσθαι δὲ τὰ ἔμπυρα ταῦτα καὶ τὰ

ἄλλα

ἄλλα ἄστρα. τὸν μὲν ἥλιον, ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης, νοερὸν ὄντα ἄναμμα. τὴν δὲ σελήνην, ἐκ ποτίμων ὑδάτων, ἀερομιγῆ τυγχάνουσαν, καὶ πρόσγειον οὖσαν: *Nutriri atque ali & hæc ignita,* (Solem & Lunam) *& cetera aſtra. Solem quidem è magno mari, quòd ſit fax & accenſio quędam intellectu prædita. Lunam autem, ex aquis dulcibus & potabilibus, quòd ſit aëri permixta & vicinior terræ.* Primùm, vniuersè dicit omnia ſidera nutriri. Et Seneca: *Ex cælo & terrâ alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis,* OMNIBVS STELLIS *diuiduntur. Hinc, quidquid eſt virium ſingulis; hinc ipſi Mundo, tam multa poſcenti, ſubminiſtratur: hinc profertur, quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ſic in paſtu.* Plinius iterùm Stoicus: *Sidera verò hauddubiè humore terreno paſci.* Terreno tantùm? imò & marino (ſed vtrumque elementum in vno intelligit) atque ex aliis aquis, ipſo Plinio addicente: *Oceanus omnes fundens recipienſque aquas, ac ſidera ipſa, tot & tantæ magnitudinis, paſcens.* Panegyricus Conſtantino dictus: *Iturus ad deos, genitorem illum deorum, ignea cæli aſtra refouentem, proſpexit Oceanum.* Cicero: *Sunt autem ſtellæ naturâ flammeæ. quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui à Sole ex agris tepefactis, & ex aquis, excitantur: quibus altæ renouatęque ſtellæ, refundunt eódem, & rurſum trahunt indidem.* Atque ideò diuinâ Prouidentiâ Macrobius factum putat, vt ſub zonâ torridâ locaretur Oceanus: *vt omnis nimirum latitudo, quà Sol cum quinque vagis, & Lunâ, vltrò citróque diſcurrunt, habeant ſubiecti humoris alimoniam.* Quam Syrtium etiam cauſſam Lucanus proponit:

Quæſt. Nat. II. cap. v. — Lib. II. cap. IX. — Lib. II. cap. LXVIII. — II. De Natur. deor. — I. in Somni

Quod rapidus Titan, ponto ſua lumina paſcens,
Æquora ſubduxit zonæ vicina peruſtæ. Lib. IX.

Etſi longiuſculè ſanè Syrtes ab eâ zonâ abſunt: ſed ſcilicet mare couſque delinquere, & terram fieri. Plures enim eius verſus vide. Iam verò idem poeta Ægyptios facit dicere:

Nec non Oceano paſci Phœbúmque polúmque Lib. X.
Credimus.

Quid faceti ſſimus Anacreon?

Πίνει θάλασσα δ' αὔρας,
Ὁ δ' ἥλιος θάλασσαν:
Et potat æquor auras,
Phœbuſque potat æquor.

Et infert, quídni etiam nos bibamus? Leuibus teſtibus ſit à
De Flatibus. magno Hippocrate pondus. *Soli, Lunæ, aſtris*, inquit, *via per Spiritum*. Τῷ γὰρ πυρὶ τὸ πνεῦμα τροφή. τὸ δὲ πνεύματος τὸ πῦρ στερηθὲν οὐκ ἂν δύναιτο ζώειν: *Nam igni Spiritus eſt pabulum. Spiritu priuatus ignis, nõ poßit viuere.* Ipſum Homerum, *diuinarum omnium inuentionum fontem & originem* (vero elogio à Macrobio ſic dictum) idem Macrobius eò ducit. qui *ſub poetici nube figmenti*, inquit, *verum ſapientibus dedit intelligi: quando Iouem, cum diis ceteris, id eſt cum Stellis, profectum in Oceanum, Æthiopibus eum ad epulas inuitantibus, ſcripſit. ſignificans, hauriri de humore nutrimenta ſideribus.* Con-
II. Hexaem. cap. III. ſignet hanc ſententiam & noſter Ambroſius: *Frequenter Solem videmus madidum & rorantem. in quo euidens dat indicium, quòd alimentum ſibi aquarum, ad temperiem ſui ſumpſerit.* Etſi iudicium ſanè infirmum eſt, & plebeio ſenſu nixum: at eius tamen mens appâret. Sed propiùs aliquid ad verba Laertij. aiebat diſtinctè, *Solem è marinis aquis paſci.*] Ideò Cleanthes (in Stobæo) Solem dicebat, ἄναμμα (ſic ibi legendum) νοερὸν, τὸ ἐκ θαλάττης: *Facem intellectu præditam, è mari accenſam.* Quod ad alimenta referendum modò eſſe, quæ inibi ſequuntur docent. Chryſippus tale:
*Ita leg. Τὸν ἥλιον εἶναι τὸ ἀθροισθὲν *ἔξαμμα νοερὸν, ἐκ τοῦ τῆς θαλάσσης ἀναθυμιάματος: *Solem eſſe, facem collectam & accenſam, intellectualem, ex vapore maris.* Et quod mox in Laertio ſequitur de Lunâ, *ex aquis dulcibus:*] idem Chryſippus, *eam dicebat*, τὸ ἀθροισθὲν ἔξαμμα, μετὰ τὸν ἥλιον, ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν ποτίμων ὑδάτων ἀναθυμιάματος: *collectam accenſamque facem, poſt Solem, ex aquarum potabilium vapore.* Dicas ex iſtis, quòd Ignea quidem illorum natura, ſed ardor ille ſit è materiâ tali. Sed deſino hæc minuta & ſcrupoſa: niſi fortaſſe nihil in Philoſophiâ paruum eſt,

—— præſertim rebus in illis
Quæ ſuperà caput ætheriis cernuntur in oris.

AVD. Non eſt mi Lipſi. eoque reſiſtere te etiam rogabo, & edere, quid ita Poſidonius *Stellam, diuinum corpus* definiebat? LIPS. Iam dictum aut tactum ſæpiùs, Omnis æther, & omnia ætherea, Dij ſunt: quia participant, aut conſtant maximè ex illo
IIII De Ciuit. cap. XI. Igne. Auguſtinus: *Dicũt omnia ſidera partes Iouis eſſe, & omnia viuere, atque rationales animas habere, & ideò ſine controuerſiá Deos eſſe.* Et apud Stobæum Zeno ait, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ τῶν ἄλλων

λων ἄστρων ἕκαστον, εἶναι νοερὸν, καὶ φρόνιμον πυρινὸν πῦρ, ὡς τεχνικόν: *Solem, Lunam, & SINGVLA ASTRORVM aliorum, eſſe intelligentem, ſapientem igneum ignem, tanquam arte conſtantem.* AVD. Hui, intellegentes, ſapientes? LIPS. Vel maximè, & ſupra alias animantes. Cicero: *Sidera æthereum locum obtinent. qui quoniam tenuiſſimus eſt, & ſemper agitatur & viget: neceſſe eſt, quòd animal in eo gignatur, idem quoque ſenſu acerrimo, & mobilitate celerrimâ eſſe.* II. De Nat.deor.
AVD. Ergo & Animalia? LIPS. Quippini: & rationalia, immortalia, aut certè longæua. Neque nimis hæc rideas: eſt inuenire inter primores illos Patrum, qui iſtis annuerunt. Origenes, doctrinarum culmen, *Solis, & Lunæ, & Stellarum animas* agnouit: *neque eo tamen tempore, quo Mundus factus eſt, eſſe cœpiſſe, ſed antequam lucens illud & ardens corpus intrarent*: quod Hieronymus de eo plus ſimplici vice teſtatur. Et Philo Iudæus quàm ſæpè ſic Platoniſſat? Scribit alibi: τοὺς ἀστέρας αἰσθητοὺς, ἀγάλματα θεῖα καὶ περικαλλέστατα: *Stellas ſenſu præditas, imagines diuinas & pulcherrimas.* Item: ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους ψυχάς: *incorruptibiles & immortales animas.* Iterumque: ζῶά τε εἶναι λέγονται, καὶ ζῶα νοερὰ μᾶλλον δὲ νοῦς· αὐτὸς ἕκαστος, ὅλος δι᾽ ὅλου σπουδαῖος, καὶ παντὸς ἀνεπίδεκτος κακοῦ: *Animalia eſſe dicuntur, & animalia intelligentia. Magis autem quæque earum Mens eſt, vndique & omnino bona, & omnis mali incapax.* Non tamen, vt alibi fatetur, Dij ſunt: ſed ἄρχοντές τινες ὕπαρχοι τοῦ πάντων πατρὸς: *Præſides quidam &, vt ita dicam, ſub-Præfecti, omnium parentis.* Poſteriores Iudæi & Rabini talia, aut deteriora. quos ſecutus quidam noſtro æuo *Animalia cæleſtia* audacter aſſeruit, & ipſum *Mundum animatum.* Nobis modeſta ſententia ſedeat. quæ eſt Theologorum: qui Animas quidem aut potiùs Intelligentias coniunctas adtribuunt; ſed non vt *εἴδη οὐσιώδη, nec quæ faciant vnum corpus. AVD. Si tamen ita veteres; iam non miror Diuinationem aſtris adſignari, & ab iis peti, ſic diuinis. Et meritò ſanè Aſtrologi Stoicis tuis ſunt amici. LIPS. Fateor. & quanquam Fatum & Neceſſitatem in ipſâ Materie ponunt, quam inhæret: tamen Aſtra vel mouere aliquid volunt, vel certè monere. Dubitat Seneca, *An ad ſtellarum motus noſtra moueantur corpora, ac corporibus animiſque omnium illinc impetus veniat?* Et adfirmare illud videatur alibi: *Hanc inoffenſam velocitatem* (ſiderum) *tantum rerum terrâ mariq;*

Epiſt. LIX. ad Auitum.
De opific. Mundi.
De Inſom.
De opific. Mundi.
De Pietate.
* *formas eſſentiales.*
Epiſt. XCVII.
De Prouid. cap. I.

 geſtantem,

geſtantem, non eſſe materiæ errantis ordinem. Quaſi ipſa ſidera res habeant, geſtentque incluſas. Iterumque alibi: *Ex ſiderum quinque* (Planetarum) *leuiſſimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquúmve ſidus inceſſit.* Denique longiùs, ad ſidera etiam fixa, vult protendi: *Quinque ſtellarum poteſtates Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porrò aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quàm quòd paucis nos ſideribus adſignant: cùm omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent?* Valde pro Genethliacis facit. quos tamen vellet non Planetarum tantùm quinque, & Solis ac Lunæ; ſed etiam fixorum ſiderum poteſtates nouiſſe: quæ ignorantia, inquit, cauſſa eſt cur à vero ſæpè delirent. Palàm quidem hæc ſunt pro Aſtris, & cauſſas ipſa euentuum eſſe, ac mouere. Tamen æquiùs meliuſque alibi ambigit, & ſententiam alternat: *Sidera effectus rerum omnium aut mouent, aut notant.* Benè de notatione tantùm, & hoc eſt quod *monere* dicebam. Significare aliquid poſſunt ex Fato futurum, non ipſa ſunt aut faciunt Fatum. Itaque Manilij hoc toleres, —— *conſcia Fati Sidera:* illud nollem, —— *diuerſos hominum variantia caſus.* Magis enim ſit, *ſignificare iſta, quàm facere:* & Plotini modeſtior aſſertio. *nihil vi vel poteſtate eorum hominibus euenire, ſed ea quæ Decreti neceſſitas in ſingulos ſancit, ita per horum ſeptem* (Planetarum) *tranſitum, ſtatione receſſúve monſtrari; vt aues prætervolando, ſeu ſtando, futura pennis vel voce ſignificant* NESCIENTES. Modeſtior, dixi, non verior. & longa hæc diſputatio ſit, ſeponatur: illud fatemur, Stoicos pluſculum omni Diuinationi tribuiſſe, vt ſic quoque Diuinitatem & Prouidentiam affirmarent.

Ad Marciam cap. XVIII.

II. Quæſt. Nat. cap. XXXII.

Epiſt. LXXXVIII.

DISSERT. XV.

Aër, & eius diuiſio. primò Frigidum Stoicis eſſe.

AEr Ignem excipit. quæ Græca vox eſt, recepta tamen vſu, ait Cicero, à Latinis. Ipſis eſt *Spiritus*, ſiue *Anima* etiam Ciceroni: interdum *Cælum*, & *Inane.* De eius ſitu Cicero: *Aër autem, vt Stoici diſputant, interiectus inter mare & cælum, Iunonis nomine conſecratur: quæ eſt ſoror & coniux Iouis, quòd ei ſimilitudo*

II. De Nat. deor.

eſt Ætheris, & cum eo ſumma coniunctio. Soror nempe, quia tenuitate refert, & aliquâ facie; coniux, quia adſitus & connexus. Diuiditur in tres partes Senecæ, *Summam, Mediam, Imam.* II. Quæſt. cap. X. *Summa pars,* inquit, *calidiſſima eſt & ſicciſſima, & ob hoc etiam tenuiſſima, ob viciniam æternorum ignium. Pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterùm vtrâque parte frigidior.* Plinius Lib. II. cap. XXIII. ſic quoque diuidit, & menſuras inæqualium interuallorum concipit, Poſidonio Stoico (ideò libentiùs memoro) auctore. Ille, inquit, tradit, *non minus quadraginta ſtadiorum à terrâ altitudinem eſſe, in quâ nubila, ac venti, nubeſque proueniant. Inde purum liquidumque, & imperturbatæ lucis Aërem: ſed à turbido ad Lunam, vicies centum millia ſtadiorum.* Ima ergo pars, ad XL. ſtadia attollitur; mediam non definit; vltima & liquida ampliſſima, ad *multa millia.* Seneca autem partim calidum & frigidum, pro partitione eâ faciebat: ſed idem poſteà clarè: *Natura aëris gelida eſt.* Iterùm: *Frigidus per ſe, & obſcurus.* Atque adeò prima & eminens ea qualitas eſt Stoicis; contra Ariſtotelem, vt ſcimus, qui calidum ponit. Ibid. ſuprà. Laertius, de noſtris: Τέτταρα στοιχεῖα εἶναι. τὸ μὲν πῦρ, τὸ θερμόν· τὸ δὲ ὕδωρ, τὸ ὑγρόν· τόν τε ἀέρα, τὸ ψυχρόν· καὶ τὴν γῆν, τὸ ξηρόν: *Eſſe quattuor elementa. Ignem, qui calidus; Aquam, quæ humida; Aërem, qui frigidus; Terram, quæ ſicca.* Plutarchus hoc ipſum: *Stoici primum frigidum Aëri adſignant, Empedocles & Strato Aquæ:* De primo Frigido. vti & Stagirites. Inde noſter: *Nihil ſine Igne calidum, nihil ſine Aëre frigidum:* Epiſt. XXXI. quaſi & cauſſa ac fons ſit frigoris. Idem ergo Seneca cum attentione legendus alibi: *Cùm quattuor elementa ſint, Ignis, Aqua, Aër, Terra; poteſtates pares his ſunt, frigida, feruida, arida, humida.* De Irâ II. ca. XVIII. In poteſtatibus non ſeruat ordinem: & *Frigidam* omnino ad Aëra referes, ex Stoæ quidem decretis. Apud Ciceronem ita Stoicus Balbus: *Ipſe verò aër, qui naturâ eſt maximè frigidus, minimè eſt expers caloris.* II. De Nat. Caloris nempe aduenticij, vt ſubdit. Sed, *frigidus*, dixi, vti omnes ferè libri: Lambini magna temeritas, qui, *humidus*, edidit imperitè. Etſi fatemur Humidum, ſed non primò noſtris eſſe. Fuit tamen nuper vir philoſophus, qui vt copulas illas Ariſtotelis non violaret, Frigidum quidem, ſed tamen Siccum pronunciaret: atque ita

ſicci-

ſiccitate cum igne, frigore cum aquâ ſociaret. Sed id ſanè abs re videtur: & tribus igitur Elementis Siccitatem Stoici donent, Igni, Aëri, Terræ. Mala mixtio: & ad Ignis coërcitionem ac temperiem, meliùs ac prouidentiùs Naturâ (iugatione illâ omiſsâ) contrarium Elementum ſubiunxit, materiæ tamen raritate conſonum & conueniens. Neque aliud Stoici hîc mutant.

DISSERT. XVI.

Aqua, & præcipua eius pars Mare. Id terram, circumit, init, ſubit, vinculum eius & irrigatio.

AQVA ſequitur, Terræ mixtum elementum, & cum eâ facit ſuum globum. Etſi quidam diuidunt, & volunt Mare propriè Elementum eſſe, & à terrâ ſeiunctum. Philo hoc De opific. Mundi. apertè, ad verba Moyſis: *Fons aſcendebat è terrâ, & irrigabat omnem ſuperficiem eius.*] *Nam alij philoſophi*, inquit, *vniuerſam Aquam Elementum conſtituunt vnum è quattuor, quibus mundus componitur. At Moyſes acri ribus oculis etiam diſsita & obſcura peruidere ſolitus, Elementum cenſet eſſe magnum Mare, quartam rerum partem: quod alij poſt Moyſem Oceanum appellarunt, cum quo noſtra nauigabilia maria ſi conferas, portuum habere magnitudinem cenſeas.* Plura in hanc ſententiam adtexit, & vult dulces quidem aquas Terræ partem eſſe, cumque eâ cenſeri: at Mare ſecretum, & facere orbem ſuum atque Elementum. Tale eſt, quod Fabianus am- Suaſor. I. bigit, de Oceano: *Vtrùmne terras velut vinculum circumfluat, an in* SVVM *colligatus* ORBEM, *& in hos, per quos nauigatur, ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet.* Cenſuerunt igitur quidam ſuum diſtinctumque globum facere, & dumtaxat hæc noſtra maria exiguam eius partem, & velut lacinias eſſe. Imò nec ſolem ambire, & tenebras in extremis eius, & horridum ſecretum habere. Declamatores apud Senecam patrem indicant, cùm Alexandrum ab eo reuocant: & Pedo Albinouanus, in nauigatione Germanici:

Iampridem poſt terga diem, Solemque relictum.

Et ſtatim: *—— ruit ipſe dies, orbemque relictum*
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

III. Exam. cap. III. Ambroſius etiam in hac dubitatione: *Quis ſcit, inquantum ſe il-*

lud

illud magnum, & inauſum nauigantibus, atque intentatum nautis, fundat mare, quod Britannias fremen ti includit æquore, atque in vlteriora & ipſis fabulis inacceſſa SECRETA *ſe porrigit?* Imò cenſebant quidam, Oceanum immenſum protendi: & Solem atque aſtra in eo cadere, & reſurgere, humoribus eius refecta. Plebeia & poëtarum opinio, ſed viris grauibus etiam poſita, aut dubitata. Tacito noſtro, quod alibi notamus: & Fabiano Philoſopho apud Senecam patrem: *Illi, quibus ignota nulla pars mundi eſt, de Oceano tamen dubitant: vtrúmne terras, velut vinculum* Suaſor. I.
circumfluat, an in SVVM *colligatus* ORBEM, *& in hos per quos nauigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis, exęſtuet: ignem poſt ſe, cuius augmentum ipſe ſit, habeat an ſpiritum.* Ecce, alij ſeorſim locant à terrâ, & ambigunt an *Ignis*, id eſt *Æther* & ſidera (quæ ipſe paſcit) eum excipiant, an Spiritus ſiue Aër. Sed hæc olim. nobis veritas innotuit, & totus pænè Oceanus, nauigationibus Hiſpanorum, Britannorum, & iamnunc Batauorum felici audaciâ peragratus. Excipio ad Septemtrionem & Auſtrum, frigore inacceſſa. Mittamus igitur immania illa de Oceano, & inania: fines ſuos habet, & cum Terrâ vtiliter vno velut corpore, & orbe, Natura iunxit. Hoc Stoici quoque noſtri ſenſerunt (in Laërtio:) μέσην τὴν γῆν εἶναι, κέντρου λόγον ἐπέχουσαν. μεθ' ἣν τὸ ὕδωρ σφαιροειδὲς, ἔχον τε αὐτὸ κέντρον τῇ γῇ, ὥστε τὴν γῆν ἐν ὕδατι εἶναι: *Mediam eſſe Terram (totius Vniuerſi:) poſt hanc, Aquam globoſam, quæ idem centrum cum terrâ habet, ita vt Terra ſit in Aquâ.* Vera hæc ſunt, & examinemus. Ait, *aquam globoſam.*] Certum eſt, tumet & attollitur, & altitudine ſuâ vel montes terræ æquat. Cur non cadit? quia centrum cum terrâ idem habet, eoque vergit. Balbus Stoicus, apud Ciceronem: *Eademque ratio-* II. De
ne mare, cùm ſupra terram ſit, medium tamen terræ locum expetens, Nat.
conglobatur vndique æqualiter, neque redundat vnquam, neque effunditur. Addit, *Terram in Aquâ eſſe.*] Prouidentiâ diuinâ factum, neque debuit aut potuit ſeiungi hoc Elementum. Plinius: *Hoc ita formaſſe artifex Natura* (agnoſce Stoæ verba) *credi* II. cap.
debet, vt cùm Terra arida & ſicca conſtare per ſe ac ſine humore non LXV.
poſſet, nec rurſus ſtare Aqua, niſi ſuſtinente Terrâ, mutuo complexu iungerentur: hac ſinus pandente, illâ verò permeante totam, intrà, extrà, ſuprà venis, vt vinculis, diſcurrentibus. Philo Iudæus, hoc amplius

Digitized by Google

plius à Prouidentiâ ſtructum, vt dulcibus aquis rigaretur vndique & humeſceret, non ad vinculum ſolùm, ſed frugum, ſtirpium, animantium alimentum. Sed de *Vinculo* etiam ipſe: ὡς ἂν ὑπὸ δεσμοῦ συνέχεται γλυκείας ποιότητι: *tanquam vinculo continetur dulcore aquarum.* Et cauſſam eamdem Plinio addit: *quòd à ſe arida, facilè diſſipetur & pulwereſcat:* ἀλλὰ, inquit, συνέχεται καὶ διαμένει, τὰ μὲν πνεύματος ἑνωτικῇ δυνάμει, τὰ δὲ νοτίδος, διὰ τῶν ἀραιωμάτων πολυσχιδῶν ἐπιφοιτώσης, οὐκ ἐώσης ἀπαυαινομένην κατὰ θρύφη μικρὰ καὶ μεγάλα διαθρύπτεσθαι: *ſed coërcetur & manet, partim vi vnientis ſpiritus, partim humore, qui per meatus & foramina variè penetrat, non ſinente areſactam abire in parua maioraque fragmenta.* Nota inibi de *Variis meatibus.* quod veriſſimum eſt, & tales ſub terrâ, acceptam ab Oceano aquam colant, mitigant, & vſibus noſtris exſulſam reddunt. Seneca: *Occulto enim itinere mare ſubit terras, & palàm venit, ſecretò reuertitur, colaturque in tranſitu mare, quod per multiplices amfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & in ſinceram aquam exit.* Dicit *palàm venire.* nimirum cùm flumina omnia in mare eant: ſed & *ſecretò reuertitur*, per ſubterraneos illos meatus. Imò magnam etiam copiam ſub ipſis terris relinquit: quod hodie metallarij foſſores dicunt, & nos, vbicumque terra humilior, fodiendo comperimur. Nec vani omnino illi (apud Senecam) qui cenſent, *interiora terrarum abundare dulcibus aquis, nec minus illas ſtagnare, quàm apud nos Oceanum, & ſinus eius: imò eò latiùs, quò plus terra in altum patet.* Vltimis verbis, *in altum*, id eſt profundum. Nam maria pleraque terrâ ſuſtentantur & innatant, altiùs illa deſcendit. Atque hæc veriſſima cauſſa eſt, cur maria tot fluminum acceſſu non creſcant: *quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt.* Lucretius alias quoque cauſſas tangit. primam, quòd omnis hic influxus nihili ſit ad maris totius ſummam. Hæc parùm vera eſt: verior ſecunda. quòd *magnam partem Sol detrahat æſtu*, itemq; venti ſiccent, & vapores in nubes ſurgant. Tertiam hanc noſtram, & præcipuam addit:

De opific. mundi.

III. Quæ. cap. IIII.

Ibidem cap. VIII.

Ibidem cap. V.

Lib. VI.

> *Poſtremò, quoniam raro cum corpore tellus*
> *Eſt, & coniunctas oras maris vndique cingit;*
> *Debet, vt in mare de terris venit humor aquäi,*
> *In terras itidem manare ex æquore ſalſo.*
> *Percolatur enim virus, retroque remanat*

Mate-

Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit.

Atque iſta fontium cauſſa & origo, *etiam in ſummis iugis erumpentium, quò ſpiritu acta aqua, & pondere expreſſa, ſiphonum modo emicat.* Addi & de altitudine maris poteſt, ipſa iuga montium, vt dixi, æquantis: nec mirum igitur eò pertingere, & erumpere, in certo aliquo meatu. Hanc originem princeps Sapientum tetigit Homerus, De Oceano: Plin. II. cap. I XV.

Ἐξ ὧπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα, Iliad. φ.
Καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσι.
Omnes ex illo fluuij, omne mare, omnis & vnda
Fontium, itemque lacus manant, puteique profundi.

Dissert. XVII.

Duplicem Oceanum eſſe, eumque Terram quadrifariam partiri, ex ſenſu veterum, haud prorſus vano.

PERMANAT igitur terram interiorem Oceanus, ſed & ſuprà diuidit, ac cingit. Vinculum eſt ſimul, & diſcrimen. Noſter Seneca: *Vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium triplici ſinu ſcindens.* Verba examinanda, ne ignarum priſcæ huius deſcriptionis fallant. Nam quomodo de *triplici* hîc ſinu, cùm Panegyriſtes dicat: *Orbem quadrifariàm duplici diſcretum Oceano?* Et alij de gemino tantùm, non triplici, adfirmant. Altiùs repetenda res eſt, & pro mente veterum globus hic totus ſecandus. Atque ea fuit: Terram cum Mari rotundam eſſe; ſed ipſam duplici Oceano diuidi, & velut decuſſari. Priorem eſſe, ipſum verum, magnum, originalem Oceanum: qui terram ab ortu ad occaſum mediam diuidit, ſub ipſâ zonâ torridâ, id eſt Æquatore. Alterum, qui ab illo ortus eamdem terram, parte alterâ, mediam ſecat, ab Auſtro in Septemtriones. Itaque duplici hoc Oceano tota Terra ſcinditur in partes quattuor: id eſt totidem inſulas, è quibus vnam dumtaxat nos habitamus. Hæc teſtimoniis firmanda, & tum ad Senecam aptanda ſunt. Plinius: *Maria circumfuſa vndique diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis; nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu.* Nam etſi videri poſſit de vnâ & mediâ illâ

Ad Marc. ca. XVIII.

Ad Maximianum.

II. cap. LXVII.

orientali diuiſione loqui tantùm: tamen cùm addat *vndique diuiduum*, poteſt & de alterâ intellexiſſe. Sic alibi: *Eſt igitur in toto ſuo globo tellus, medio ambitu, præcincta circumfluo mari.* In toto

Cap. XXVI.

globo air, non in parte tantùm. Sed eludat hæc aliquis, ſicut illud Pomponij: *Huius medio terra ſublimis cingitur vndique mari, eademque in duo latera, quæ hemiſphæria nominantur, ab Oriente diuiſa ad occaſum.* Age igitur, ſint hæc de primario & originali illo Oceano tantùm: ſed dicimus ad polos eũ parte vtrâque ſe porrigere, & per eos in ſe redire. Clariſſimè & vberrimè hoc exſequitur Macrobius, in illa Ciceronis: *Omnis terra, quæ colitur à vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, parua quædam eſt inſula, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quem Oceanum vocatis.* Summa eſt, *Non vno, ſed* GEMINO *Oceani ambitu, terræ corpus omne circumflui. Cuius primus*, inquit, *meatus eſt, qui ab indocto hominum genere neſcitur. atque ea corona, per zonam terræ calidam meat, ſuperiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi Æquinoctialis imitata. Ab Oriente verò duos ſinus refundit, vnum ad extremitatem Septemtrionis, ad Auſtralis alterum: rurſuſque ab Occidente duo pariter enaſcuntur ſinus. qui vſque ad ambas, quas ſuprà diximus, extremitates refuſi, occurrunt ab Oriente demiſſis. Et dum vi ſummâ, & impetu immaniore miſcentur, inuicemque ſe feriunt, ex ipſâ aquarum colliſione naſcitur illa famoſa Oceani acceſſio pariter & receſſio.* Poſt pauca deinde: *Tam igitur ipſe, qui Æquinoctialem, quàm ſinus ex eo nati, qui Horizontem circulum ambitu ſuæ flexionis imitantur, omnem terram* QVADRIFARIAM *diuidunt: & ſingulas habitationes* INSVLAS *faciunt. Ideò Tullius, hæc volens intelligi, non dixit,* Omnis terra parua quædam eſt inſula: *ſed,* Omnis terra, quæ colitur à vobis: *quia & ſingulæ de quattuor habitationibus paruæ quædam efficiũtur inſulæ, Oceano* BIS EAS, *vt diximus,* AMBIENTE. Strabo hæc confirmat: Ὅτι δὲ ἡ οἰκουμένη νῆσός ἐστι, πρῶτον μὲν ἐκ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς πείρας ληπτέον. πανταχῇ γὰρ ὅπου ποτ' οὖν ἐφικτὸν γέγονεν ἀνθρώποις ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς γῆς προελθεῖν, εὑρίσκεται θάλαττα, ἣν δὴ καλοῦμεν Ὠκεανόν. *Quòd omnis habitata tellus inſula ſit, primùm quidem ſenſu & experientiâ docemur. Quacumque enim verſus licuit hominibus libuitq; ad vltima terræ progredi, mare inuentum eſt, quod Oceanum appellamus.* Ab omni, inquit, latere Oceano claudimur: & eſt ergo bifaria illa diuiſio dicta: quam & poſteà ingerit, terramque, vt Macrobius,

Lib. II. cap. IX.

Lib. I.

bius, quadrifariam ſecat. Boëthius hoc ipſum: *Terræ quarta ferè portio eſt, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur*. A nobis cognitis? ita. quia à noſtro hoc quadrante, ſiue Strabonis τετραπλεύρῳ, in alios acceſſus non eſt, vel ob zonam torridam, vel ob vaſta maria interiecta. Vt veterum plurimi quidem cenſebant. nam noſtra hæc ætas refutauit, docuitque & coli Torridam, & adiri; itemque alios laterales tractus. Dixi plurimos veterum: neque enim omnes cēſuêre. & Poſidonius Stoicus apertè (apud Cleomedem) diſſerit, τὸ ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν κλίμα εὔκρατον εἶναι: *clima ſub Æquidiali temperatum eſſe. Nam,* inquit, *circa Tropicos, vbi Sol diutiùs moratur, non ſunt loca inhabitata, cur ſub Æquatore eſſent? Deinde, cùm nox diei æqualis ſit, ſpatium etiam refrigerandi ſatis amplum eſt, & imbres & venti erunt qui idem præſtabunt: ergo habitabilis.* Vera dixit: ſed nos, quod cœpimus, explicemus, & rem εἰκονισμῷ ſiue imagine illuſtremus. Lib. II.

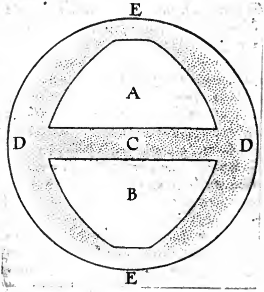
A. *Terra noſtra Septemtrionalis.*

B. *Terra Auſtralis oppoſita.*

C. *Oceanus ſub zonâ torridâ: ab Oriente in Occaſum.*

D. *Oceanus ad polos.*

E. *Eſt autem hoc Terræ hemiſphærium: totidem partes infrà, & pari ſitu. Ita quattuor in vniuerſum.*

Ex adſpectu hoc liquet, benè cum *Chlamyde* comparari, à Strabone, habitatam hanc noſtram: & ſimul Senecæ veriloquium, *triplici ſinu continuationem gentium ſcindi.* Triplici, inquam, pro cuiuſque quadrantis ambitu: qui duos ſinus ab oriente & occaſu ad polum habet, tertiumque, ab oriente ad occaſum. Li-

quet etiam Panegyriſtæ ſenſus, *Orbem quadrifariam duplici Oceano diſcerni.* Hæc in parte nota veteribus erant(& ad ſenſum Strabo appellat:) in parte non erant. Parte dico Auſtrali: de quâ coniecturâ idem præſumebant. Macrobius: *Nec dubium eſt*, inquit, *in illam quoque Auſtralis generis Temperatam, mare de Oceano ſimiliter influere: ſed deſcribi hoc noſtrâ atteſtatione non debuit, cuius ſitus nobis incognitus perſeuerat.* Ita igitur priſci: quid hodie? res non obſcura eſt, alluſiſſe verum, non attigiſſe prorſus antiquos. Neque enim ſub Æquatore ſtatim magnus ille Oceanus, neque directò mediam terram diuidit: ſed infra illum obliquus, præter Bonæ Spei promuntorium verſus Orientem cùm fluxit, limite alio Magellani fretum perrumpit,& priori illi vaſtus occurrit. Ad polum etiam noſtrum, id eſt Septemtrionem, maria confluere vtrimque, pænè compertum eſt. Batavi magno animo explorarunt, pernauigare tentarunt: glacies,& monſtra,& frigora repulerunt. Sed ita, vt auras hauſerint Indici illius ſiue Orientalis maris. Atque hæc, vt pleraque vera, vetus etiam opinio fuit. vel Orphei, qui dixit:

Κύκλον ἀκαμάτου καλλιῤῥόου Ὠκεανοῖο,
Ὃς γαῖαν δίνῃσι πέριξ ἔχει ἀμφιελίξας:
Indefeſſi orbem Oceani, pulchréque fluentis,
Verticibus terram qui circumplectitur almam.

Euſtath. vel Homeri, quem ideò Ἀψόῤῥοον Ὠκεανὸν, *Refluum Oceanum* appellaſſe volunt: ὡς εἰς ἑαυτὸν ὁρμῶντα, ἤγουν ἐπανιόντα, καὶ οὕτως ἐναποκλείοντα ἑαυτῷ τὴν γῆν: *tanquam in ſe impetu ruentem, & redeuntem, atque ita terram ſibi includentem.* Hæc ad Senecæ mentem vberiùs dixi: poteram breuiùs, *triplicem ſinum* eſſe, Mediterraneum, Arabicum, Perſicum. Breuiùs, ſed non veriùs. nam & plures ſinus ſunt, & pro diffuſione Oceani manca & anguſta dictio ſit; ſed neque *continuationem gentium* illi *ſcindunt*. Nónne nauigantur? nónne & pedibus circumeuntur? Ita eſt. nec *Sinuum* vox aliquem moueat, quam & Macrobius laterali vtrique Oceano tribuit, quia videlicet magni Oceani ſunt receſſus aut partes. Neſcio an Varro non ſic explicandus ſit: quem Priſcianus in *Orthographiâ* (imò *Coſmographiâ*, vel ſi auſim *Orbigraphiâ*) ita laudat:

Ergo inter Solis ſtationem, & ſidera ſeptem
Exporrecta iacet tellus, huic extima fluctu

Oceani,

Oceani, interior Neptuno cingitur ora.

Inter Tropicum, inquit, & Septemtrionem iacet terra noſtra habitabilis, exterior Oceano Atlantico, interior Septemtrionali. De altero Senecæ loco magis adfirmem, iſto: *Hæc eſt terra, in quâ regna diſponitis: minima, etiam cùm illis* VTRIMQVE *Oceanus occurrit.* Quomodo vtrimque? à latere vtroque, opinor, ad occaſum & ortum: vbi terra habitata latiſſima eſt, & exporrigitur: ſed mari vtrimque ſuperueniente dirimitur. Omittit enim de Auſtrali & Septemtrionali parte, quam notum erat Torridâ & Frigidâ zonis claudi. Pincianus, Cenſor eximius, legi volebat, *vndecunque Oceanus incurrit.* Non mutem contra libros: aut ſi, *vterque* velim. 1. Quæſt. in Præfat.

DISSERT. XVIII.

De Terrâ. Matrem dici, & Animal. vnde ſuſtentetur firmeturque.

TERRA excipit, imum atque vltimum Elementorum. Dignitate aut ſitu vltimum: non vſu, quod ad nos attinet, imò primum. Itaque mater & parens nobis dicitur: quid ſi & Deorum? quid ſi prima condita, & ex eâ deinde alia? Stoici ipſi (apud Stobæum:) ἀπὸ γῆς ἄρξασθαι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. Ἀρχὴ δὲ σφαίρας τὸ κέντρον αὐτό: *A Terrâ generationem Mundi cœpiſſe, tanquam à centro. nam initium Sphæræ, centrum ipſum eſſe.* Itaque ex Materiâ illâ aqueâ, ab Igne primò expreſſum & ſecretum grauiſſimum elementum eſſe, Terram: atque hac, vt fundamento, poſitâ, reliquum ordinem & orbem circumfuſum. Ideò Statius magnificè ad eam:

—— ô hominum diuumque æterna creatrix, Lib. VIII.
Quæ fluuios, ſiluaſque, animaſque, & ſemina Mundi
Cuncta, Prometheaſque manus, Pyrrhæaque ſaxa
Gignis, & impaſtis quæ prima alimenta dediſti,
Mutaſtique viros, quæ pontum ambiſque, vehiſque.
—— firmum atque immobile Mundi
Robur inoccidui. te velox machina cæli
Aëre pendentem vacuo, te currus vterque
Circuit. ô rerum media, indiuiſaque magnis
Fratribus.

Ipſe

Ipſe Seneca: *Terra & pars eſt mundi, & Materia. Pars eſt mundi, vt cælum. Ex illo deinde & iſtâ, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur.* Materiam igitur interpretatur, quia alit: Cap.xvi. atque adeò Triſmegiſtus *tres in eâ naturas collocat, Ignis, Aquæ, & Terræ, ab vnâ ſtirpe deductas.* ὅθεν, inquit, καὶ πάσης ὕλης πεπίστευται εἶναι ταμεῖον. καὶ ἀναδίδωσι μὲν αὐτῆς τὴν χορηγίαν, ἀνταπολαμβάνει δὲ τὴν ἄνωθεν ὕπαρξιν: *Vnde* OMNIS MATERIAE PROMPTVARIVM *creditur: & donat quidem atque erogat alimenta, viciſsim autem ſupernè ſubſtantiam accipit.* Eadem Senecæ dicit, ſi pro Stoicorum mente capis. Magnificè etiam de eâ, Hippocrates: In.Epiſtol. Ἱερώτατον γῆς ἵδρυμα. ἐξ ἧς ζῶα, καὶ φυτά, καὶ τροφαί, καὶ φάρμακα, καὶ τύχη, καὶ ὁ πλοῦτος αὐτὸς ἀναφύεται: *Sacratiſsima terræ ſedes. è quâ animalia, & plantæ, & alimenta, & medicamenta, & fortuna atque opes ipſę gignuntur.* O magna & benigna mater! ſed non libet in laudes eius ire; ad incœptum magis redire. Nam quod de primo eius ortu dixi, non omnes conſentiunt: & Laërtius *vltimam* videtur locare & gignere, inter Stoæ ſcita. Sic & Manilius:

Vltima ſubſedit glomerato pondere tellus.

Quod autem in Triſmegiſto de *triplici in eâ naturâ* erat: ratio & ſenſus dicunt, & mixta hæc, aut ſeorſim inſita, in penetralibus videmus. Quæſt.vi. cap.xxiiii. Hæc cauſſa, cur aliqui cum *Corpore noſtro* Terram comparent, vt Seneca: *quia & Aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & Ventis, quos nihil aliud quis quàm Animam vocauerit, peruia eſt:* atque adeò ſubdit fuiſſe, *quibus animal placeret eſſe terram.* An Pythagoricis? nam ipſe Pythagoras, apud Ouidium:

xv. Metamorph. *Nam ſiue eſt animal Tellus, & viuit: habetque*
Spiramenta, locis flammam exhalantia multis.

Terræ igitur hæc dignitas: & de Situ dixi, in medio eſſe, ſed pendulam, & in ſe reductam: quo ſuſtentante? quidam aquis volunt innatare: Quæ.iii. cap.xiii. vt Thales. de quo Seneca: *Quæ ſequitur Thaletis inepta ſententia eſt. ait enim, terrarum orbem aquâ ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cùm dicitur tremere.* Eidem iterùm hoc attribuit: *Thales totam terram ſubiecto iudicat humore portari, & innatare: ſiue illud Oceanum voces, ſiue mare magnum, ſiue alterius naturę ſimplicem aquam.* Sunt qui è Sacris firmamentum petant: quia Pſalmiſta ſcripſit, τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων: *Qui fundauit terram ſuper aquas.* Sed id veriſſimè de

mari

mari dicitur, vt Damaſcenus explicat, vndique circumfuſo. Lib. II. cap. x.
Plures Aëre fulciri & attolli voluerunt. Lucanus:

——dum terra fretum, terramque leuabit
Aër.

Magnus Hippocrates: Πνεῦμα τῇ μήνῃ τὸ βάθρον, καὶ τῆς γῆς ὄχημα: *Spiritus Lunæ fundamentum, & terræ vehiculum.* Libro De Flatib. Plinius: *Aerem per cuncta rerum meabilem, totoque conſertum. huius vi ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem.* II. cap. v. Sed alibi idem & alteram, verioremque cauſſam, tangit: *Mirantur pendere terram, ac non cadere nobiſcum. ceu ſpiritus vis, mundo præſertim incluſi, dubia ſit; aut poſſit cadere, naturâ repugnante, & quò cadat, negante.* Ibid. cap. LXV. Hoc optimè. Natura eſt quæ repugnat, & ſiſtit, & tendere eam ad media ſui iubet. Ad media.

——quia totus ab illâ
Tantundem refugit Mundus, fecitque cadendo
**Vndique, ne caderet. medium totius, & imum eſt.*

vt ingenioſè Manilius ſcripſit. & addit:

Nec verò tibi Natura admiranda videri
Pendentis terræ debet, cùm pendeat ipſe
Mundus, & in nullo ponat veſtigia fundo.

*Nam vndique in ſe cadit: ſicut in eam imbres. Lib. I.

Vi igitur ſuâ ſtat & Naturæ, nullo nixa. quod pulchrè Iobus, ſacer vates: Ὁ ἱδρύσας τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός: *Qui terram fundauit ſuper nihilum.* Cap. XXVI. Et ipſa pænè eſt nihilum, vniuerſi comparatione, & velut punctum. O miſeri, cælum adſpicite, & in terram deſpicite! *Punctum eſt illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cùm illis vtrimque Oceanus occurrit.*

DISSERT. XIX.

Stabilis ea, an moueatur? itemque de Nouo orbe, ſiue Americâ, an veteres gnari fuerint?

FINIVI de Elementis. AVD. Non mihi. de Terrâ duo ſunt, quæ etiam quæram. Vetus vnum, ecquid ſtare eam Stoici cenſeant, an moueri? Nouum alterum, An nouus hic noſter, cognitus iis orbis? Nam hoc vltimum ego atque alij ſæpè addubitamus. LIPS. Ad vtrumque ſic habe. Et prius quidem etiam Seneca vult excuti, *Vtrum* videlicet * *Mundus terrâ ſtante* *Cælum.

Q *circum-*

VII. Quæſt. cap. II. *circumeat, an Mundo ſtante terra vertatur? Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe quos rerum Natura neſciëtes ferat: nec cæli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos nos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat.* Ait, *fuiſſe qui dicerent.* Qui illi? plures reperio. ſed *primus Philolaus Pythagoricus* In Philolao. *dixit* (Laërtius) τὴν γῆν κινεῖσθαι κατὰ κύκλον: *terram moueri in orbem.* Addit tamen: οἱ δὲ Ἱκέταν Συρακούσιον φασίν: *Alij tamen Hicetæ Syracuſio id* IV. Acad. *tribuunt.* Et de Hicetâ, etiam Cicero: *Hicetas Syracuſius, vt ait Theophraſtus, cælum, Solem, Lunam, ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cenſet: neque, præter terram, rem vllam in Mundo moueri. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed paullò obſcuriùs.* At de Philolao quod Laertius, vniuersè Plutarchus In Numâ. *Pythagoricis* adſcribit, eoſque *Terram non putare immobilem, ſed eſſe in gyrum circa ignem ſuſpenſam.* additq; de Platone, vt Cicero, *eadem iam ſenem ſenſiſſe*: quod Theophraſto auctore in vulgus In Quæſt. Platonic. manaſſe, idem alibi oſtendit. Vbi & ex profeſſo verba Timæi examinat, è quibus id colligebant. nam ſcripſerat, τὰς ψυχὰς εἴς τε γῆν καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὄργανα χρόνε, σπαρῆναι: *Animas in terram, & Lunam, & quæcumque alia temporis inſtrumenta, diſſipari.* At quomodo terra, ſi quieſcit, temporis inſtrumentum? Sed reſpondet ipſe, & belliſſimè ſoluit: tu vide. Addit ibidem, *Ariſtarchum idem de Terrâ poſuiſſe, Seleucum affirmaſſe*: ſed & *Cleanthem Samium* alibi in hac parte ponit. Denique Leucippus ſenDe facie in orbe Lunæ. ſit, τὴν γῆν ὀχεῖσθαι, περὶ τὸ μέσον δινουμένην. σχῆμα δὲ αὐτῆς τυμπανοειδὲς εἶναι: *Terram vehi, circa medium aſſiduè verſam. eſſe autem figurâ tympani.* Vides deliria. quomodo aliter appellem? aut quid in iſta inquiram? etſi (tantus Paradoxorum amor eſt) etiam patrum æuo nobilis mathematicus hanc hæreſim excitauit, ſed cum ipſo ſepultam. Noſtri ſtare conſenſu adfirmant: & cælis motus ſuos relinquunt. Alterum quod quærebas, De nouo Mundo, quem ante ſæculum repertum, *Americam* ab vno inuentorum appellamus, cum iniuriâ aliquâ aliorum. Norúntne veteres? inquis. Noſſe non dicam propriè, ſed ſciuiſſe. Cùm enim Auſtralem orbem, noſtro aduerſum adſtruxerunt, & quattuor adeò Terræ partes ſiue inſulas fecerunt (ſuprà doctum:) quomodo non cogitatione nouum orbem comprehenderunt? neceſſariò illum,

Digitized by Google

illum, aut nullum. Cicero in Somnio: *Globum mundi duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, poſita ſub axe ad ſeptem ſtellas; altera Auſtralis, ignota nobis, quam vocant Græci* ἀντάξονα. Pomponius Mela: *Reliquæ duæ habitabiles, paria agunt anni tempora, verùm non pariter. Antichthones alteram, nos alteram incolimus: illius ſitus ob ardorem intercedentis plagæ* (Æquinoctialis) *incognitus, huius dicendus eſt.* Non poſſunt conſtantiùs aut certiùs dicere de altero, id eſt nouo orbe. Cicero ἀντάξονα appellatam, ab oppoſito nobis axe dicit; Mela ἀντίχθονα, quaſi aduerſam terram. Eſt & in Platone profectò vetus & vera memoria magnæ *Atlantidis inſulæ*, quam Aſiâ & Africâ amplioremm ſcribit: atque ita deſcribit, vt mihi videatur locus dubitationi non eſſe, quin Nouus orbis pars ſint Platonicæ illius terræ. Nam primùm facit locatque grandem illam inſulam, ad fauces Gaditani maris: quæ longè lateque introrſum ſcilicet pateret: *& ex quâ eſſet* ἐπιβατὸν ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους, ἐκ δὲ τῶν νήσων ἐπὶ τὴν καταντικρὺ πᾶσαν ἤπειρον, τὴν περὶ τὸν ἀληθινὸν ἐκεῖνον πόντον: *gradus tranſituſque ad alias inſulas: iterumque ex iſtis ad oppoſitam continentem, adiacentem mari, quod vero nomine ſic appellamus.* Si hæc conſideras & ſcrutaris: quid niſi dicit, magnam illam fuiſſe inſulam ſtatim ab Hiſpaniâ, vbi nunc reliquiæ (nam illuuione periit) & velut fragmenta tot illa inſularum ſunt? Canariarum, Fortunatarum, & quas alias tota ora Africæ, & interior habet. *Ex illâ autem,* inquit, *tranſitus in inſulas.* Quas? eas quæ nunc etiam præiacent continenti, *Cubam, Hiſpaniolam, Iamäicam*, & plures. *At ex inſulis in ipſam continentem.* Veriſſimè. ſtatim ex illis vel in Perüanum vaſtum tractum, vel in vaſtiorem Mexicanum tranſitur. Et *Continentem* appellat: etſi inſula eſt, ſed ita, quomodo noſtra hæc pars à nobis habitata. Hęc magis totum Nouum orbem nobis aperiunt & adſerũt, quàm illa Ariſtotelis in Admirãdis traditio: *In mari extra Herculis columnas, inſulam deſertam inuentam fuiſſe, ſiluâ nemoroſam, fluuiis nauigabilem, fructibus vberem,* MVLTORVM DIERVM *nauigatione diſtantem, in quam crebrò Carthaginienſes commearint, & multi ſedes etiam fixerint: ſed veritos primores, ne nimis loci illius opes conualeſcerent, & Carthaginis laberentur, edicto cauiſſe, & pœnâ capitis ſanxiſſe, nequis eò nauigaſſe deinceps vellet.* Quod verum cenſeo de vnâ aliquâ nouarum inſularum:

In Timæo & Critiâ.

ſularum: quia *multos dies* nauigationi impendit: neque probabile igitur Canarias, aut alias vicinas, fuiſſe. Et verò de hiſdem terris, quis non Auiti declamatoris (apud Senecam) libens illa
Suaſor. I. accipiet? *Fertiles in Oceano iacere terras*, VLTRAQVE *Oceanum rurſus alia litora*, ALIVM *naſci* ORBEM. Clariùs non potuit effari, aut deſignare. Clemens B. Petri diſcipulus in epiſtolâ quadam,
In cap. II. epiſt. ad Epheſ. *Oceanus, & Mundi qui* TRANS IPSVM *ſunt*. Ita Hieronymus ex eo citat: & *Mundos* appellaſſe credo, magnitudinem indicantem. Quæ vel in notis mirifica: etſi tractus ille Auſtralior, & trans Fretum Magellani, nondum innotuerit, niſi à prænauigantibus libatus. Noſter Seneca (nam ille Tragœdiæ Medeæ certò auctor eſt) de iiſipſis prędixiſſe videtur, pueris iam decantatum: ——*venient annis*

Sæcula ſeris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphyſque nouos
Detegat orbes; nec ſit terris
Vltima Thule.

Quod ille tamen propriè de Britannicis inſulis intellexit, & in Claudij gratiam ſcripſit. Magis pro nobis, quòd idem timet, &
V. Quæſt. cap. vlt. timendo adſtruit: *Vnde ſcio, an nunc aliquis* MAGNAE GENTIS
Indis occiduis hæc euenerunt, ignariſſimis Hiſpanorum. IN ABDITO *dominus, fortunæ indulgentiâ tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes, ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi an ille ventus* *bellum inuehet?* Palàm oſtendit, magnos reges & gentes, vltra maria, ignotos eſſe. Illis ignotos, nobis noſcendos: alibi etiam ab eo prædictum. *Multa venientis æui populus*
VII. Quæ. cap. XXXI. *ignota nobis ſciet. Multa ſęculis tunc futuris, cùm memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res Mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis Mundus habeat.* At verò Virgilius vaticinatur, etiam Romano imperio terras eas (neque enim de aliis ceperim) ſubii-
VI. Aen. ciendas. ——*iacet extra ſidera tellus*

Extra anni ſoliſque vias, vbi cælifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Extra ſidera? quî poteſt? cælo certè tegitur: ſed maiora ſidera accipe, aut planetas, qui intra Tropicos decurrunt. Ideò addit, velut interpretans, *extra anni & ſolis vias*. Ergo vltra τὴν κεκαυμένην, id eſt Torridam, locat: nempe ἀντίχθονα illam nobis, &

Tempe-

Temperatam, vt ſuprà dictum. Nam de Atlante quod ſcribitur, non de illo Africæ intelliges, ſed de iſto quem Plato celebrauit, & regnaſſe iis locis ſcribit. Eò,inquit, Auguſtus *Proferet imperium*. Eſtne factum ? nugæ,& mella poëtica: etſi Marinæus Siculus auctor, *repertum in Nouo orbe nummum aureum veterem, cum effigie Augusti: eumque Romam ad Pontificem, fidei ergô, miſſum per Ioannem Ruffum Epiſcopum Conſentinum.* O bellum impoſtorem aut ludionem, quiſquis nummum ibi abiecit! nam aliter repertum non eſſe, mihi quidem liquet, niſi ſi Genius hoc fecit. Illud magis mirum & fidum, quod Hiſpani ſcribunt, *in valle, quæ Cautem dicitur, in Chili prouinciâ, opidum eſſe, quod Imperiale ab hac cauſsâ nominant: quoniam in pleriſque domibus & portis repperérunt Aquilas bicipites formatas, vt hodie videmus in Romani imperij ſignis.* Et auget admirationem, quòd nulla in iis locis auis biceps, quam potuerint adumbrare. Non diſſimile, quod Ammianus notat in obeliſcis Ægyptiorum *ſculpta conſpici, volucrum ferarumque, etiam* ALIENI MVNDI, *genera multa.* Ignota ipſa, & noſtro huic orbi inuiſa. Fuit igitur iam olim iſta pars Mūdi,& auditione accepta,& ratiocinatione ſtabilita, etſi inſpectione fortaſſe non vſurpata. Non quidem ab Europæis: de Afris ambigo,& extrema ea regio huc tendit. Lib. XVII. AVD. At enim dixiſti ex Ammiano, de *volucribus & feris alieni mundi:* quæ verè diuerſa à noſtro ſunt,& vix vnum aliquod vndique reſpondet. Quid ergo? nónne vel hoc argumentum eſt alicuius diuerſi mundi, verè noui,& poſteà nati? LIPS. Non autumo. neque ſacræ litteræ indulgeant dubitare aut diſputare. Semel creauit Deus & produxit terram, animalia, & quidquid in eâ vides. Mixtione poſſunt aliquæ diſpares ſpecies ſurgere, planè nouæ non poſſunt. Vnde ergo illîc ea diuerſitas? Dic, vnde in Africâ? vnde in vltimâ Aſiâ? neque leones, tigres, elephantes Europa iſta gignit, aut vulgò alit. Cuique regioni, pro cælo atque etiam ſolo & peculiari indole, ſua quædam Deus iam ab initio dedit & aſſignauit. Maior alia dubitatio. vnde in hæc loca ſic diſſita, poſt diluuium & arcam illam Noachi, vel animalia illa vel ipſi homines aduenerint? Si terrâ dices; facile id quidem. ſed plerique putant (neque res adhuc aliter docuit) orbem illum cum noſtro nuſquam ad Septemtriones iungi.

Supereſt vt mari. At quàm vaſta ea nauigatio eſt? & quis olim tentarit aut perfecerit, vſu magnetis nondum reperto? quis etiam animalia illa, & quidem noxia multa, tranſuexerit? Ea conſideratio inclinat imò peruincit, verè Platonem de Atlantide illâ ſcripſiſſe: & finitimam Europæ atque Africæ fuiſſe, & facilem in eâ tranſgreſſum. Diuulſa poſteà aut merſa eſt: & tamen homines ibi aut animalia reliqua, quæ olim ab eâ coniunctione illata. Sic cenſeo, & ad propriè Zenonia iterùm pergo.

DISSERT. XX.

Vnus, an plures Mundi? idem an æternus? eſſe, & non eſſe.

ELEMENTA vidimus, & præcipua corporis huius membra: ſed ipſum Corpus an *Vnum* ſit, an item *Æternum*, quæramus. Varius enim philoſophantium hîc ſenſus: noſtri Stoici, Stob. Phyſ. ἕνα κόσμον ἀπεφήναντο, ὃν δὴ καὶ τὸ πᾶν εἶναι ἔφασαν τὸ σωματικόν: *Vnum eſſe Mundum poſuerunt, atque eum eſſe totum illud corporeum.* Poſtrema ſenſum habent, vniuerſam Materiam in eo abſumptam: nihil reliqui, niſi Vacuum illud eſſe. Nam Parmenides quidem Vnum ſtatuebat: ἀλλ᾽ ὀλίγον τι τοῦ παντὸς μέρος, τὸ δὲ λοιπὸν, ὕλην: *ſed exiguam Vniuerſi partem, reliquum autem, Materiam eſſe.* Itaque eius ſenſu ſuperfluebat Materia, vel ad plures mundos. Quos reipsâ ponebant & exſiſtere volebant ἀπείρους ἐν τῷ ἀπείρῳ: *infinitos in infinito*, Anaximenes, Anaximander, Archelaus, Xenophanes, Diogenes, Leucippus, Democritus, Epicurus. Atque huius diſcipulus Metrodorus imagine etiam vtebatur ad probandum: Ἄτοπον εἶναι ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα ἄσταχυν γεννηθῆναι, καὶ ἕνα κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ: *Abſurdum eſſe, vt vna ſpica in magno campo produceretur; & pariter, vnus Mundus in infinito.* Plato etſi alibi vnum ſtatuit & firmat; tamen vacillare videtur, & quinque numero admittere. Quod etſi aliter quidam interpretantur, nimirum vt orbes appellet Mundos, *Terræ, Aquæ, Aëris, Ignis, & ſupremi denique Cæli:* tamen Plutarchus tueri conatur ſimpliciter de quinque totis integriſque Mundis. & diſſerta ei videre eſt, libello *De oraculorum defectu.* Noſtri veriores, & ab vno Deo vnum producunt: atque eum πεπερασμένον, καὶ ζῶον, καὶ ἀΐδιον, καὶ θεόν: *finitum,*

& ani-

& animal, & AETERNVM, *& Deum.* Alia aliàs explicata ſunt: ſed *Æternum* ibi ponit Arius Didymus (ex illo enim, apud Euſebium, ſumpſi:) quomodo, ſi conflagratio ſit, ſi etiam interitus ab aquis? Ipſe diſtinctione expedit: *Dupliciter* enim dici *Mundum :* καὶ τὸ ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιόν, *καὶ τὸ τὴν διακόσμησιν τὴν τοιαύτην καὶ διάταξιν ἔχον. Διὸ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἀπόδοσιν ἀΐδιον τὸν κόσμον εἶναί φασι, κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν, γενητόν, καὶ μεταβλητόν: *& illud quod ex totá Naturá tale exſiſtit; & illud, quod ornatum & conſtitutionem iam talem habet. Ideò priore ſignificatione, Mundum æternum dicunt; poſteriore, natum, & mutabilem & periturum.* Philo Iudæus paullò aliter: Δύναται δὲ, κατὰ Στωϊκοὺς, ὁ μέν τις κόσμος ἀΐδιος, ὁ δέ τις φθαρτὸς λέγεσθαι. φθαρτὸς μὲν, ὁ κατὰ διακόσμησιν· ἀΐδιος δὲ, ὁ μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατιζόμενος οὐδέποτε ληγούσαις: *Poteſt, ſecundùm Stoicos, Mundus aliquis æternus dici, & aliquis corruptibilis. Iſte quidem, iuxta ornatum, vt nunc eſt; ille autem, qui poſt exuſtionem iterum naſcetur iterumque, certis periodis, & nũquam deſituris.* Aliter, inquam, poſtrema dicis, res & ratio eódem cadunt. Perit hic & ille Mundus igitur: & ſcitum hoc Stoicũ Laërtius ſic expreſſit. Ἀρέσκει δὲ αὐτοῖς καὶ φθαρτὸν εἶναι τὸν κόσμον, ἅτε γενητὸν τῷ λόγῳ τῶν δι' αἰσθήσεως νοουμένων. οὗ τε τὰ μέρη φθαρτά ἐστι, καὶ τὸ ὅλον· τὰ δὲ μέρη τοῦ κόσμου φθαρτά· (εἰς ἄλληλα γὰρ μεταβάλλει) φθαρτὸς ἄρα ὁ κόσμος. καὶ εἴ τι ἐπιδεκτικόν ἐστι τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς, φθαρτόν ἐστι· καὶ ὁ κόσμος δέ· ἐξαυχμοῦται γὰρ, καὶ ἐξυδατοῦται: *Placet iis corruptibilem eſſe Mundum. quippe genitum eá ratione, quá ſolent ſenſibus percepta. Cuius etiam partes corruptioni obnoxiæ ſunt, id & totum: partes autem Mundi tales: (nam inuicem adſiduè mutantur:) ergo & Mundus. Et amplius, ſiquid mutationem in deterius admittit, corruptibile eſt: facit Mundus: nam exareſcit, & inundatur.* Rationes adiunctas vides. primam, quòd *genitus ſit:*] & quidquid ortum habet, idem finem. Cui Plato (nam is immortalem conſtituit) ſic occurrit. ὅτι ὄντος μὲν φθαρτὸς ὢν, ἢ γέγονεν, οὐ λυθήσεταί δὲ, οὐδὲ τεύξεται θανάτου μοίρας, διὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ: *vt ſit mortalis quidem, quà genitus eſt; ſed non ſoluetur, neque ſortem mortis ſubibit, propter Dei voluntatem.* Significat, ita factum & conditum à Deo, vt ne pereat; &, quæ eò ducunt, deſint. Apuleius: *Ad hæc adtributa eſt ei perpetua iuuentus, & inuiolata valetudo. Eoque nihil prætereà extrinſecus eſt relictum, quod corrumpere poſſet eius ingenium: & ſi ſupereſſet, non eum læderet.*

cùm

Lib. xv.

* Ita hæc ibi legenda.

De immoral. Mundi.

In Timæo.

De Dogm. Plat.

cùm ita apud ſe ex omni parte compoſitus atque ordinatus foret, vt aduerſantia & contraria naturæ diſciplinæque eius officere non poſſent.

Cap.VIII. Triſmegiſtus (vt ſæpè) hîc quoque Platoniſſat: Ὁ πατὴρ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀΐδιος· ὁ δὲ κόσμος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀείζωος καὶ ἀθάνατος γέγονε: *Pater* (Deus) *ipſe à ſe æternus: Mundus autem à Patre ſemper-viuens & immortalis eſt factus.* Altera Stoicorum ratio, *Quòd partes Mundi corruptibiles.*] Ita eſt, elementa docent, & ipſe æther: quem tamen Ariſtoteles voluit exemptum. Noſtri minimè, ſed hunc quoque paſci, minui, verti & in aërem ſolui. Si quattuor elementa, ſi ea quæ ex his nata; ergo totus Mundus. Lucretius pariter concludit:

Lib.V.
Principio, quoniam Terrai corpus, & Humor,
Aurarumque leues animæ, Calidique vapores,
E quibus hæc rerum conſiſtere ſumma videtur,
Omnia natiuo ac mortali corpore conſtant:
Debet tota eadem Mundi natura putari.

Debet. nec Plato hoc reiiciat, niſi ſcuto iterùm aſſumpto à Voluntate diuinâ. Tertia ratio, quòd *Mutationem in deterius admittit.*] Veriſſimè. *Quid enim* (ait noſter) *mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur. Non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet.* Sed addebat etiam Laërtius, *in deterius.* & pro exemplo: *exareſcit enim & inundatur.*] Appoſitè. duo exitia eum manent, ſiue Aquæ ſiue Ignis: & vtriuſque iamnunc ſigna alibi, & aliàs, mittit. Hîc aquæ deficiunt, & ſiccitas & ſterilitas ſuperuenit; ibi abundant, & bona terræ perdunt. Hæc velut via ad illa ducit. Plinium audi. qui ſcribit multa in dies minui, *conſumente vbertatem ſeminum Exuſtione, in cuius vices nunc vergat æuum.* Homines atque alia, minora. quare? quia Exuſtio paullatim appropinquat, & vbertatem ſeminum abſumit. Idem in Ætnâ igniuomo notat: *Nec tantùm,* inquit, *in illo Natura ſæuit, Exuſtionem terris denuncians:* ſunt enim plures eiuſmodi montes: atque hæc omnia ſigna aut notę in partibus, futuræ communis illius exuſtionis. Vides Plinium, in capitalibus dogmatis, bonâ fide Stoicum eſſe? Seneca claudat: *Quæcumque vides ſuprà nos currere; & hæc quibus innixi atq; impoſiti ſumus, carpentur, ac deſinent. Nulli non ſenectus ſua eſt.*

Epiſt. LXXI. (margin, beside "mittit. Veriſſimè")
Lib. VII. cap. XVI. (margin, beside "multa in dies minui")
II. c. CVI. (margin, beside "inquit, in illo Natura")
Epiſt. LXXI. (margin, beside "dat: Quæcumque")

DIS-

DISSERT. XXI.

Dupliciter interit, Aquâ & Igne. Primum, de Aquâ, ſiue Cataclyſmo.

SENECTVS, ergo & mors. Sed quâ viâ mors? duplici, vt tetigi, Aquæ aut Ignis: ſiue, Diluuij, & Exuſtionis. Sed cum diſcrimine. quòd illa prior animantium tantùm, & frugum fructuúmque ſit, aut quæ in terrâ ſata: hæc vltima, ipſius terræ, elementorum, & Mundi. Itaque magna hæc mors eſt, & omnium: illa minor, & quæ partes modò tangit. De vtraque iſtâ Cicero: *Propter eluuiones exuſtionesque terrarum, quas accidere tempore certo neceſſe eſt, non modò non æternam, ſed ne diuturnam quidem gloriam aſſequi poſſumus.* Quæ tamen pro Platonis ſenſu dicta modò vult Macrobius, vt creſcens humor ſiue ignis, alter alterum vincat: *ſed numquam tamen, ſeu eluuio, ſeu exuſtio, omnes terras aut omne hominum genus, vel omnino operiat, vel penitus exurat.* Plato ipſe in Timæo, Ægyptium ſacerdotem facit Solonem alloqui: *O Solon, Græci pueri ſemper eſtis, neque vlla vobis cana ſcientia. Quod ideò euenit, quia multa & varia hominum exitia fuerunt, eruntque. Maxima quidem, aut ignis combuſtione, aut aquæ inundatione euenire neceſſum eſt: minora, aliis quibuſque caſibus aut cladibus fieri.* Et addit, Ægyptum ab his duobus immunem, ideoque antiquiſſimarum illic rerum monumenta ſeruari. Propiùs ad ſenſum Stoicum Ariſtoteles acceſſerit, ſi tamen ex vero Cenſorinus hoc ei adſcripſit. *Eſt præterea Annus, quem Ariſtoteles Maximum potiùs, quàm Magnum appellat. quem Solis & Lunæ vagarumque quinque ſtellarum orbes conficiunt, cùm ad idem ſignum, vbi quondam ſimul fuerunt, vnà reuertuntur. Cuius anni hiems ſumma, eſt Cataclyſmus, quam noſtri diluiiionem vocant; æſtas autem Ecpyroſis, quod eſt mundi incendium. Nam his alternis temporibus mundus tum exigneſcere, tum exaqueſcere videtur.** Ariſtotelem aduocat: & ſanè tale aliquid ille vir, ſed contractiùs, nec de Mundi mutatione, ſed partium aliquot terræ diſertè prodit. In Meteoris ſuper eâ re diſſertio. & damnat reiicitque eos, qui ad Vniuerſum producunt. γελοῖον γὰρ, inquit, διὰ μικρὰς καὶ ἀκαριαίας μεταβολὰς κινεῖν τὸ πᾶν: *Ridiculum enim ob leues paruasque mutationes,*

In Somn. Scipionis.

Lib. II.

De die natali.

*Dubitaui, an nô *Ariſtocles* legendu, quê ex Euſebio diſco *de Conflagratione* ſcripſiſſe.

Lib. I. cap. vlt.

mouere Vniuerſum. Sed, inquit, præſumendum, *quòd hæc fiant temporibus fato aut naturâ definitis. Sicut in anni temporibus Hiems interuenit; ita in magnâ aliquâ temporum conuerſione, magna Hiems accidit, & copia aquarum.* Dicas locum eſſe, quem Cenſorinus aſpexerit: etſi paullùm à ſe auxit & ampliauit. De *Hieme* hîc ſanè comparatio. quæ & Senecæ placita, atque vſurpauit: *Inundatio, non ſecùs quàm Hiems, quàm Æſtas, lege Mundi venit.* In eo diſſenſus, quòd noſtri etiam totam terram hoc genere fati aut perdunt, aut nouant. Seneca: *Inundationibus,* QVIDQVID HABITATVR, *obducet: necabitque* OMNE *animal,* ORBE *ſubmerſo.* Idem, vbi ex profeſſo hoc tractat: *Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cùm* PARTES *terræ interire debuerint, aboleríve* FVNDITVS TOTAE, *vt de integro totæ, rudes, innoxiæque generentur, nec ſuperſit in deteriora magiſter.* Nam hunc finem ponebant; emendare & innouare. Itaque, vt idem ait, *non ſemper ea licentia vndis erit, ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterùm aquas terra ſorbebit, & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne animal ex integro generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus.* En, quàm verè hæc noſtri: & quis non è Sacris libris hauſiſſe putet, & euentum & cauſſam? Ceterùm de Inundatione, & quomodo ea fiat, bellè & diſertè Seneca, fine libri tertij Quæſtionum: tu vide. Vetus autem & popularis hæc opinio de Diluuiis, ac plura fuiſſe Plato aſſerit, etſi illud Deucalionis decantetur tantùm: ſed & Noui orbis incolæ à maioribus ſic acceperunt. Peruani tradunt, *terras eas omnes aquis merſas latuiſſe; periſſe homines, exceptis paucis, qui in lignea vaſa ſe receperunt,* velut naues: ibi commeatu prouiſo egiſſe, donec aquæ decreſcerent, & abirent. quod indicio canum collegerunt: quos foras identidem emittebant, & cùm madidi à natatu redirent, ſciebant aquas ſupereſſe; cùm denique ſicci, deeſſe. At Mexicani, *quinque Soles ad hoc æui luxiſſe. Et primum illum aquis periiſſe, vnaque cum eo homines, & quidquid in terris eſſet.* Hæc illi picturis & notis prodita ab antiquo habent: ſidem Platonici diluuij, quod in Atlantide inſulâ, & circa, eueniſſet. Heus, etiam illud obiter. in Cenſorino legi, *exigneſcere, & exaqueſcere:* quę ſunt

III. Quæſt. cap. XXIX.

Conſol. ad Marc. cap. vlt.

Quæſt. III. cap. XXIX.

Ibid.

Auguſt. Carata.

Lopus Gomara.

Digitized by Google

ſunt ipſa Stoæ verba, quæ in Laertio ſuprà & Græcè erant, ἐξαυχμοῦσθαι καὶ ἐξυδατοῦσθαι.

DISSERT. XXII.

De Ignis interitu, qui Ecpyroſis dicta. Quando, Quomodo, Quâ gratiâ fiat?

MINOREM mortem diximus, magnum Exitium videamus, ἐκπύρωσιν ſollenniter iis dictam, Latinè *Conflagrationem* ſiue *Exuſtionem*. Hanc illi eodem fine inducunt, purgandi, & effæta omnia inſtaurandi. Itaque non eſt propriè φθορὰ ſiue *Interitus*, ſed μεταβολὴ, *mutatio*, vt Numenius apud Euſebium ſcribit. Οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς περιόδους τὰς μεγίστας, γινομένης φθορᾶς, κυρίως παραλαμβάνουσι τὴν φθορὰν, οἱ τὴν εἰς πῦρ ἀνάλυσιν τῶν ὅλων δογματίζοντες, ἣν δὴ καλοῦσιν ἐκπύρωσιν, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν μεταβολῆς χρῶνται τῇ προσηγορίᾳ τῆς φθορᾶς: *Non enim in mundi interitu, qui ſecundùm maximas conuerſiones fit, propriè interitum accipiunt illi, qui in Ignem omnia reſolui docent, quam vocant Exuſtionem: ſed pro Mutatione ſecundùm naturam, vtuntur Interitus verbo.* Itaque & in Senecâ eam vocem ſic accipies, Numenij quidem monito: *Mundo quidam* (Stoici) *minantur* INTERITVM, *& hoc vniuerſum, quod omnia diuina humanaque complectitur,* * *ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſionem veterem tenebraſque demerget.* Etſi reuera, quídni interitus, cùm prior forma tota occidit, nec niſi Materia manet? Sed Numenio hoc viſum edicere, quia non idem, ſed talis iterùm Mundus gignitur, mox docendum. Ordine enim videbimus, *Quando, Quomodo, & Quo fine fiat.* Quando? Seneca reſpondet: *Cùm Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri.* Deo, id eſt Fato. Nam *Lege Mundi* (ea Fatum eſt) alibi ſcribit euenire. Ita Ariſtocles, apud Euſebium: κατά τινας εἱμαρμένους καὶ ὡρισμένους χρόνους ἐκπυροῦσθαι τὸν σύμπαντα κόσμον: *per fatalia quædam & definita tempora Mundum exardere.* Quid Ouidius?

Conſol. ad Polyb. init.

* Dat hoc Polybio, qui Sterius ſectæ fuit.

III. Quæſ. ca. XXVIII

Ibid. cap. XXIX.

> *Ecce quoque* IN FATIS *reminiſcitur affore tempus,*
> *Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli*
> *Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.*

Aliqui tamen ad *Magnum annum* referebant, vt in Cenſorino

ſuprà vidimus: & tangit Numenius, verborum aliquo defectu: * γίνεται, ἐπανελθοῦσα εἰς τὸν πρῶτον ῥηθέντα λόγον, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην τὴν ποιοῦσαν ἐνιαυτὸν τὸν μέγιστον, καθ' ὃν ἀπ' αὐτῆς μόνης εἰς αὐτὴν πάλιν γίνεται ἡ ἀποκατάστασις. Verba, vt dixi, deſiunt: tamen ſenſus aliquis apparet, *decurſu annorum, cùm ſidera ad eumdem locum veniunt, Anaſtaſin* id eſt *Euerſionem rerum fieri, atque id eſſe Magnum annum; iterumque poſt eam fieri Apocataſtaſim, ſiue Redintegrationem rerum & Reſtitutionem.* Quis autem ille Magnus annus, & quot annorum millium, variant: in Iulio Firmico huic rei legi iſta.

Lib. III. Diſputat de die Natali, ſiue genitura Mundi. & negat *facili poſſe ratione concipi, aut explicari. Nec*, inquit, *eouſque ſe intentio potuit humanæ fragilitatis extendere, præſertim cùm trecentorum millium annorum maior ἀποκατάστασις, hoc eſt Redintegratio, per* ἐκπύρωσιν, *aut per* κατακλυσμὸν, *ſpatio perficiatur. His enim duobus generibus Apocataſtaſis fieri conſueuit. namque Exuſtionem Diluuium ſequitur. Nullâ enim re aliâ poterant res exuſtæ renaſci, nec vllâ re aliâ ad priſtinam faciem formamque reuocari, niſi admixtiones atque concretus puluis fauillarum omnium genitalium ſeminum collectam cõciperet fœcunditatem.* De Magno anno illic vides (nam alia differo) ſanè magno, & *trecentorum millium annorum*, ſi lectio eſt recta. Equidem * variant, vt dixi: & Macrobius, qui *Annũ Mundanum* ſcitè hunc appellat, vt communem noſtrum illum, *Solarem*; Macrobius, dico, *quindecim millibus* eum definit. Cenſorinus ſententias plurium refert: ſed duorum qui maximè augent, *Orphei, ad centum millia viginti; Caſſandri, ad tricies ſexies centena millia.* Bono animo ſimus. ἐκπύρωσιν non videbimus, iſtis quidem auctoribus: ſed nec Firmico, in quo *triginta millium* legere aliquando volui, ſed deſiſto. Nam & in Numenio eſt, hæc fieri κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας: *poſt periodos quaſdam* MAXIMAS. In Didymo: περιόδους ἀπείρους: *periodos infinitas.* Quàm vacuum autem, imò ineptum, iſta definire, quæ nulla experientia aut ratio affirmet, aut indaget? Tam hercules, quàm quòd etiam cæli ſtatum & ſigna notent, quibus hæc euentura. Chaldæorum iſta vanitas: & *Beroſus, qui Belum interpretatus eſt* (ait Seneca) *dicit curſu iſta ſiderum fieri, & adeò quidẽ affirmat, vt Conflagrationi atque Diluuio tempus adſignet. Arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera in Cancro conuenient; inundationem futuram, cùm eadem ſiderum turba in Capricornum*

* Aliquid & in Stobæi Phyſic. vide

III. Quæſt. cap. XXIX.

num conuenerit. Videſne? appoſitè. nam ſunt hæc æſtuantia, & hiemantia item ſigna. Seneca tamen haud planè reiicit; *ſed rationẽ illam, quæ in conflagratione Stoicis placet, huc quoque transferendã putat.* Ibid. *Siue animal eſt Mundus, ſiue corpus, naturâ gubernante, vt arbores, vt ſata; ab initio eius vſque ad exitũ, quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt. Vt in ſemine omnis futuri hominis ratio comprehenſa eſt; & legem barbæ, & canorum, nondum natus infans habet: ſic origo Mundi, non minus Solem, & Lunam, & vices ſiderum atque animalium, quàm quibus mutarentur terrena, continuit.* Ad occultas, & ab æterno fatales cauſſas, reuocat: verecundiùs, veriuſque. Initio verborum aliquid mutaui, & *Siue animal*, legi, non *Anima*, vt paſſim edunt: res ita vult, nec quiſquam tam ſtolidus, qui *Mundum* Animam eſſe dixerit, ſed *Mundi*. At illud ambigitur, ſitne ſentiens Corpus, an Corpus tantùm. Itaque in ipſo Mundi conditu incluſum eſt, quamdiu vigeat viuatque: vt in quoque animali. Sequitur, *Quomodo* hæc Conflagratio fiat. An ab æthereo illo igne? atqui innoxius eſt, & vitalis tantùm. Reſpondeo, nec ab illo ſolo, nec ſine illo. Sol & ſidera calorem intendent, aër exardeſcet, humor abſumetur, & quæ Natura anteà temperabat, eadem exaſperabit & extra legem mittet. Vis Senecam audire? *Cùm tempus aduenerit, quo ſe renouaturus Mundus exſtinguat, viribus iſta ſuis ſe cædent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materiâ, vno igne, quidquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit.* Conſol. ad Marc. cap. vlt. Et ſtatim hæc fient, nec magno molimento. quia *nihil difficile eſt Naturæ, vbi in finem ſui properat. Ad originem rerum parcè vtitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubitò ad ruinam, & toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus educatur, & adoleſcit? at quàm nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas, hora diſſoluit. Momento fit cinis, diu ſilua.* Se. Quæſt. III. cap. XXVII. Pulcherrimè dicta, & capiunt me recitantem. Ergo ab Igne illud exitium, cuius indomita vis rebus eſt incluſa, tunc educenda. Philo Iudæus: Οἱ δὲ Στωϊκοὶ γενέσεως τοῦ κόσμου θεὸν αἴτιον, τῆς δὲ φθορᾶς μηκέτι θεόν φασιν, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς οὖσι πυρὸς ἀκαμάτου δύναμιν, χρόνων μακραῖς περιόδοις ἀναλύουσαν τὰ πάντα εἰς ἑαυτήν: De immortal. Mũdi. *Stoïci cenſent, Deum quidem cauſſam auctoremque generationis Mundi eſſe, at non interitus, ſed eam quæ in rebus eſt inſita Ignis potentiam, poſt longa temporum internalla;*

nulla, omnia in ſe reſoluentem. Deus, inquit, non eſt cauſſa. Secundaria & inſtrumentalis: eſto. Quis ergo? Ignis incluſi rebus omnibus potentia, quæ tempore ſe exſerit & vires capit, & omnia populatur, edit, & in alimentum ſui vertit. Conſidera. tot illa aſtra & cælorum orbes, ignes aut ignea; dij boni, quanto cetera elementa exſuperant? Quid in ipſo mari, nónne calor & ſemina igniũ? quid in terrâ, ipſis eius penetralibus, & ſuper eam? Idem in aëre, in animantibus, ſtirpibus: vbique ignis: & ille, inquit Philo, paullatim augeſcens, omnia denique in ſe vertet. *In ſe*, optimè. Ita Numenius: Ἀρέσκει γὰρ τοῖς Στωϊκοῖς τὴν ὅλην οὐσίαν εἰς πῦρ μεταβάλλειν, οἷον εἰς σπέρμα: *Placet Stoïcis omnem eſſentiam ac naturam in Ignem conuertere, tamquam in ſemen.* Sed quem hunc Ignem? Æthereum & purum, obſerua. Mixtus eſt ille, qui vaſtabit; purus & à Materiâ paullatim reducendus ille, qui gignet denuò & formabit. Nam Materia ſecernetur, vt dicemus. Æthereum dixi: mecum Numenius. *Stoïcis placet* ἐξαεροῦσθαι πάντα, καὶ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας, εἰς πῦρ αἰθερῶδες ἀναλυομένων πάντων: *omnia euaneſcere & perire, poſt longiſſima ſpatia, omnibus in æthereum ignem reſolutis.* Sed omnia priùs pereunt. omnia? ipſi Dij minores, Genij, Animæ, & quidquid eſt extra vnum ſupremum Deum, id
Epiſt. IX. eſt Iouem. Ita Seneca, ſolum hunc ſupereſſe facit, & *acquieſcere ſibi, reſoluto,* inquit, *Mundo, & DIIS IN VNVM confuſis.* Sanè in vnum, in ipſum Iouem. Plutarchus Cleanthem inducit dicen-
De Com. Notion. tem, *Lunam, & ſidera, & Solem perire, Iouem autem* (deſunt in Græco quædam, ſed is ſenſus eſt) ἐξομοιῶσαι πάντα ἑαυτῷ, καὶ μεταβαλεῖν εἰς ἑαυτόν: *adſimilare omnia ſibi, & in ipſum ſe vertere.* Nam Iupiter ſcilicet eſt purior ille Ignis. Cicero etiam, de interitu hoc
IV. Acad. Deorum: *Stellas omnes, terram, mare, deos eſſe: fore tamen aliquando, vt omnis hic Mundus ardore deflagret.* Sed & alius Seneca:

Herc. Oet. *Cæli regia concidet,*
Certos atque obitus trahet,
Atque OMNES *pariter* DEOS
Perdet mors aliqua & Chaos.

Igitur omnia in Ignem abeunt, rurſumque ex Igne ſurgunt. Laertius, de Deo: ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν: *qui eſt incorruptibilis, & ingenitus, conditor huius Mundi, abſumens*

ſumens in ſe omnem eſſentiam, rurſumque ex ſe generans. Quomodo autem idem perdat,& generet, videamus. Omnia iam Ignis, vt dixi, ſed turbidus, materiæ mixtus, & fæculentus: tamen ignis: ideoque tenuis, & diffunditur, & totum hoc Mundi, qui fuit, ſpatium occupat, imò & Vacui extra eum regionem implet. Ita Stoici tradunt, & hoc etiam fine Vacuum ponunt. Plutarchus clariſſimè: τὸ πῦρ σπέρμα λέγουσιν εἶναι τοῦ κόσμου, καὶ μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν μεταβαλεῖν τὸν κόσμον ἐκ βραχυτέρου σώματος, καὶ ὄγκου φύσιν ἔχοντα πολλὴν, καὶ τοῦ κενοῦ προσεπιλαμβάνοντα χώραν ἄπλετον, * ἐσχνωμένην τῇ αὐξήσει. γινομένου δὲ αὖθις, ὑποχωρεῖν τὸ μέγεθος, καὶ συστέλλεσθαι, δυομένης καὶ συναγομένης περὶ τὴν γένεσιν εἰς ἑαυτὴν τῆς ὕλης: *Ignem ſemen aiunt Mundi. & poſt Exuſtionem, mutare Mundum è corpore minore, habentem iam tumoris & amplitudinis multum, & Vacui regionem immenſam occupantem, quæ ipſa anguſta facta ſit illo augmento. Rurſumque cùm gignitur Mundus, ſenſim abire & collabi magnitudinem, ſubeunte ſcilicet, cùm generatio exſiſtit, & contrahente ſe in ſeipſam Materie.* Vacuo igitur iam pleno, fit paullatim (Ratione adminiſtrante) depuratio. & *vertitur omnis ſubſtantia in Aërem, deinde in Humorem* (ex Laertio antè docui:) *& tum Elementa & Mundus gignuntur.* Sed ita in Aquam omnia vertuntur, vt ſcire debeas excretum illum puriſſimum Ignem ſupereſſe: qui agat, moueat, & Materiam per ſe inertem animet. Philo notat, Stoicos hoc cautè monuiſſe, ὅτι μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν, ἐπειδὰν ὁ νέος κόσμος μέλλῃ δημιουργεῖσθαι, σύμπαν μὲν τὸ πῦρ οὐ σβέννυται· ποσὴ δέ τις αὐτοῦ μοῖρα ὑπολείπεται: *quòd poſt Exuſtionem, cùm nouus Mundus condi debet, omnis ignis non exſtinguitur: ſed aliquãta eius portio manet.* Cauſſam ſubdit: *Valdè enim verebantur, ne omni eo interſtincto, maneret materies quieta, ignaua, inepta condere, cùm cauſſa motus non eſſet.* Aqua igitur poſt Ignem, ſed non ſine reliquo igne. Hoc eſt, quod κατακλυσμὸν ſiue *Diluuium* Firmicus vocare videtur, in verbis quæ alio etiam fine ſuprà dedi. Nam palàm ait: *Ecpyroſin Cataclyſmus ſequitur. nullâ enim re aliâ exuſtæ res poterant renaſci, nec vllâ re aliâ ad priſtinam faciem formamque reuocari, niſi* admixtiones, atque concretus puluis fauillarum omnium genitalium ſeminum conciperet fœcunditatem.* Non aliud equidem, vel è verbis, vel ex ratione additâ colligo, quàm conuerſionem illam in Aquam, Cataclyſmum ab eo dici: atque ita dilui puluerem, & mixtione humo-

De Commun. Not.

* Ita hæc lego.

* Leg. admixtio eſſet.

humoris ignisque fœcundari. Satis de modo: tertium ſupereſt, *Quo fine?* Etſi nec id obſcurum è dictis: eſt enim idem ille purgandi & renouandi, qui in Diluuio fuit. Tolluntur mali, & mala aut vieta: boni & innoxij creantur, & pulchra iterum ac

De Commun. Not.

iuueneſcens facies Mundi. Plutarchus, de Stoicis: ὅταν ἐκπυρώσωσι τὸν κόσμον οὗτοι, κακὸν μὲν οὐδ᾽ ὁτιοῦν ἀπολείπεται· τὸ δὲ ὅλον, φρόνιμόν ἐστι τηνικαῦτα καὶ σοφόν: *Cùm mundum iſti incenderint, mali nihil vſquam relinquitur, ſed vniuerſum eſt prudens, probum, ſapiens.* Seneca:

III. Quæſt. cap. vlt.

Omne animal ex integro generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt: citò nequitia ſurrepet. Noua igitur omnia, an potiùs nouata? Neque enim alia facies Mundi erit, quàm huius fuit: & eadem omnia, imò & homines iidem, re-

II. De Nat. deor.

deunt in orbem. Cicero: *Poſt inflammationem relinqui nihil, præter ignem. à quo rurſum, ac de eo, renouatio Mundi fieret,* IDEMQVE ORNATVS *oriretur.* Numenius apud Euſebium: Καὶ πάλιν ἐκ τούτου αὐτὴν ἀποτελεῖσθαι τὴν διακόσμησιν, οἵα τὸ πρότερον ἦν: *Iterumque poſt ignem Mundum conſtitui & perfici,* QVALIS ANTEA *erat.* De

Epiſt. XXXVI.

ipſis etiam hominibus, Seneca: *Mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit. Veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi oblitos reduceret.* Vides παλιγγενεσίαν, ſed alio quodam à Pythagoricis ſenſu. Atque has innouationes, iterationeſque, æternas faciebant: τῶν τοιούτων περιόδων, ait Numenius ἐξ ἀϊδίου γινομένων ἀκαταπαύστως: *talibus conuerſionibus periodiſque ab æterno euenientibus,* INDESINENTER. Atque hoc eſt, quod Tatianus, vetus piuſque ſcriptor, in iis dam-

Aduerſ. Gentes.

nat, non ipſam Inflammationem. Σῶμά τις εἶναι λέγει θεὸν, ἐγὼ δὲ ἀσώματον. ἄλυτον εἶναι τὸν κόσμον, ἐγὼ λυόμενον. ἐκπύρωσιν ἀποβαίνειν κατὰ καιροὺς, ἐγὼ δὲ εἰσάπαξ: *Corpus aliquis Deum ſtatuit? ego incorporeum. Incorruptibilem Mundum? ego corruptibilem. Exuſtionem per vices temporum aduenire? ego ſemel, & in vniuerſum.* Nam & Chriſtianis proba hæc ſententia, ſed ſic modificata.

DIS-

DISSERT. XXIII.

Chriſtianos etiam huius ſententiæ, ſed diuiſæ, eſſe: item Epicureos, & Heraclitum ante omnes: neque omnes tamen Stoicos.

CHRISTIANIS, inquam. qui inflammandum, renouandumque Mundum agnoſcunt, vel Diuo Petro præeunte. *Cæli,* inquit, *qui nunc ſunt & terra, igni reſeruati in diem iudicij.* Epiſt. II. cap. III. Iterumque: *Cæli magno impetu tranſibunt, elementa calore ſoluentur, terra autem, & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur.* Quod autem de Cælis, *tranſire* modò dixit: mox tamen manifeſtò etiam igne ſoluit & purgat. Οὐρανοὶ, inquit, πυρούμενοι λυθήσονται: *Cæli ardentes ſoluentur:* etſi de ſuperioribus cælis, ſunt inter Theologos qui controuertant. Sed iam olim, vt inuidioſum, obiicitur Chriſtianis in Minutio Felice: quòd *cælo & aſtris interitum denuntiarent.* Reſpondet Octauius, iampridem Philoſophos hoc feciſſe. & *Stoicis,* inquit, *conſtans opinio eſt, quòd conſumpto humore Mundus hic omnis igneſcet. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & Mundi ruinâ, eadem ipſa ſententia eſt.* Vbi tamen, quod ait *Conſtantem Stoicis opinionem*: temperandum, & ad plures referendum eſt. nam fuerunt etiam, intèr ſectæ principes, qui abnegarent. Philo Iudæus: Βόηθος, καὶ Ποσειδώνιος, καὶ Παναίτιος, ἄνδρες ἐν τοῖς Στωϊκοῖς δόγμασιν ἰσχυκότες, ἅτε θεόληπτοι, τὰς ἐκπυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας καταλιπόντες, πρὸς θειότερον δόγμα τῆς ἀφθαρσίας τοῦ κόσμου παντὸς ηὐτόλμησαν. λέγεται δὲ καὶ Διογένης, ἡνίκα νέος ἦν, συνεπιγραψάμενος κατὰ τὸ παντελὲς τοῖς ἔνδοθεν: *Boëthus, & Poſidonius, & Panætius, viri in Stoicis dogmatis primarij, tamquam à numine correpti, relictis Exuſtionibus, ad diuinius dogma de immortalitate Mundi transfugerunt. Dicitur & * Diogenes, cùm iuuenis eſſet, ſubſcripſiſſe iſtis.* Quattuor ipſe nominat, qui diſſenſerint: licet quintum ex Numenio addi. * Babylonius cognomento. Τοῦτο τὸ δόγμα, inquit, τῶν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως οἱ πρῶτοι καὶ πρεσβύτατοι προσήκαντο, Ζήνων τε, καὶ Κλεάνθης, καὶ Χρύσιππος. τὸν μὲν γὰρ τούτου μαθητὴν καὶ διάδοχον τῆς σχολῆς Ζήνωνά φασιν ἐπισχεῖν περὶ τῆς ἐκπυρώσεως τῶν ὅλων: *Hoc dogma de Exuſtione primi & antiquiſſimi eius ſectæ tenuerunt, Zeno, Cleanthes, Chryſippus: & huius tamen diſcipulum, ac ſcholæ ſucceſſorem, * Zenonem aiunt dubitaſſe de Vniuerſorum hac conflagratione.* * Sidonium cognomine. Quod autem in Philone de *Panætio* erat: etiam in Cicerone.

II. De Nat. deor. *Euenturum noſtri* (Stoici) *putant id, de quo Panætium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis Mundus igneſceret.* Itemque Stobæo: Παναίτιος πιθανωτέραν εἶναι νομίζει, καὶ μᾶλλον ἀρέσκουσαν αὐτῷ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ κόσμου, ἢ τὴν τῶν ὅλων εἰς πῦρ μεταβολήν: *Panætius probabiliorem cenſet, certè ſibi magis probatam, Æternitatem mundi, quàm eius in ignem commutationem.* Idem in Laertio Græco, etſi aliter & contrariò ab interprete verſum. Erat autem in Minutio ſuprà, etiam Epicuréis hunc ſenſum eſſe. quod verum eſt: & putant Mundos ſingulos (infiniti iis ſunt) vt animal quoddam eſſe, & variis rationibus interire. Sed diſcrimen etiam ponebant, planè cum Stoicis, etſi aliis verbis: *Summam* interire, *Summam ſummarum* manere æternam. Id eſt, διάκοσμον ſiue Mundum hunc labi, at non κόσμον ſiue principia rerum, *Atomos & Inane.* Hoc diſcrimen ſermonis in Lucretio aliquoties occurrit, nec ſatis interpretibus obſeruatum. De interitu autem, Lucretius:

Lib. II. *Sic igitur magni quoque circùm mœnia Mundi*
Expugnata dabunt labem, putreſque ruinas.

Et ex profeſſo libro quinto poëta id probat. Ante autem omnes iſtos, Heraclitus id docuit: Ἕνα εἶναι κόσμον, γεννᾶσθαί τε αὐτὸν ἐκ πυρὸς, καὶ πάλιν ἐκπυροῦσθαι κατά τινας περιόδους ἐναλλὰξ τὸν σύμπαντα αἰῶνα: *Vnum eſſe Mundum, eumque ex igne factum, & rurſus in ignem vertendum poſt aliquot periodos; idque, per vices, in omne æuum ita futurum.* (Laert. in Heracl.) Sunt germana Stoica, & ipſi auctorem illum ſibi inſcribant. Finiui, niſi placet adnotare, quoſdam Chriſtianorum nimis etiam hîc fuiſſe Stoicos, & aſſiduam hanc exuſtionem renouationemque approbaſſe. Origenes inter eos. (Epiſt. LX.) qui, vt ait Hieronymus, *Mundos eſſe innumerabiles* aſſerebat, *non iuxta Epicurum vno tempore plurimos, & ſui ſimiles; ſed poſt alterius Mundi finem, alterius eſſe principium. Et ante hunc noſtrum, alium fuiſſe, aliumque*: quæ talia Baſilius etiam alibi ei obiectat. (Homil. I. in Hexaëm.)

DISSERT. XXIIII.

De Tempore adtextus. quid, & quàm breue, aut nihil, ſit: tenendum vtiliter, & aſſerendum.

HABES pleraque, mi Auditor, quæ communiter ad Mundum: nam ad minora aut partita non imus. Tria tamen etiam conſiderari in eo ſolent, *Motus, Locus, Tempus.* In duobus prioribus vix eſt, aut leuiter, vt Stoici ab aliis diſcedant: & ſiquid tale, ad Senecam nihil facere comperior, quem his Diſſertationibus illuſtramus. De *Tempore* dicam, quod tamen originem habet ex Motu. Varro: *Status & Motus, duo. Quod ſtat aut agitatur, Corpus; vbi agitatur, Locus; dum agitatur, Tempus; quod eſt in agitatu, Actio.* Et ſingulorum dat exempla: *Curſor, Stadium, Hora, Curſio.* Itaq; plerique omnes qui Tempus definiunt, à Motu explicant, & hunc includunt. vt Ariſtoteles: μέτρον εἶναι κινήσεως, καὶ ἀριθμὸν κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον: *menſuram eſſe motus, & numerum ſecundùm prius & poſterius.* Vt Stoici noſtri, quibus eſt διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως. quod Varro verbatim reddidit, *Interuallum mundi motus.* Is autem motus ab Solis & Lunæ curſu maximè innotuit, diuiſimuſque in partes: ideò (ait idem Varro) *ab eodem tenore temperato Tempus dictum.* Vtramque hanc tamen finitionem, Ariſtotelis dico & Stoicorum, Plutarchus carpit an cauillatur, in Quæſtionibus Platonicis: quia hæc ab *accidente modò eſt*, inquit, *eſſentiam & vim temporis non promit.* Itaque Platoni magis adhæret, qui aiebat, χρόνον εἶναι αἰῶνος εἰκόνα κινητὴν, καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ φορὰν, vt in Laertio legas. Et Apuleius vertit, *Tempus æui eſſe imaginem. ſiquidem tempus mouetur, & perennitas fixa & immota eſt naturâ.* Et eſt, vt Plutarchus vult, *Tempus, non cuiuſcumque motus affectus aut accidens; ſed cauſſa, vis, principium omnia continentis ſymmetriæ & ordinis, quâ Vniuerſi animata natura mouetur: aut potiùs, motio illa, & ordo, & ſymmetria, Tempus dicitur.* Probat igitur Pythagoræ dictum interrogati, τί χρόνος; ἡ κόσμου ψυχὴ reſpondentis: *Quid Tempus? mundi anima.* Iſta & plura Plutarchus, in tempore tibi videnda: noſtri à re & naturâ

IIII. de Ling. Lat.

V. de Ling. Lat.

De Dogm. Plat.

magis abſtrahunt, & circa eam dumtaxat ponunt. Itaque Chryſippus etiam definiebat, μέτρον τάχους τε καὶ βραδύτητος: Stob. Phyſ. *menſuram celeritatis & tarditatis.* Quæ definitiones ſenſum noſtrum de Tempore magis exprimunt, quàm ipſum. Imò verò non niſi in noſtrâ ratione & ratiocinatione quidam illud ponebant, quærebantque An reuera Tempus eſſet? Apud Senecam: Epiſt. LXXXIX. *De Tempore vno vide quàm multa quærantur. primum an per ſe ſit aliquid? deinde, an aliquid ante Tempus ſit, ſi Tempus cum mundo cœpit. An & ante mundum, quia fuerit aliquid; fuerit & Tempus?* En, primam quæſitionem, An per ſe ſit Tempus? Quod Epicurus negabat, aſſerebatque *accidentium accidens eſſe*, vt ſcribit Empiricus: & ipſe Epicurus, τὸν δὲ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς βλεπομένας παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις: *Tempus non eſt quærendum. ſicut nec cetera, quæ in Subiecto quærimus, referentes ea ad anticipationes quaſdam à nobis ipſis viſas.* De quorum tamen vero ſenſu, idem Empiricus aliquid volenti dicet. At Stoici eſſe, & quidem *per ſe intelligi.* Tamen idem *incorporeum eſſe: ſicut Inane, & Locum.* Empiricus, itemque Laertius: Εἶναι δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀσώματον: *Eſſe & Tempus incorporeum.* Et de Incorporeo, alij conſentiant: in Eſſentiâ vel Exſiſtentiâ Temporis, aliquid etiam noſtri mutant. Nam videntur nullum Tempus ſtatuere (ait Plutarchus) cùm Chryſippus dicat, De Commun. Not. *Præteritum & futurum non exſiſtere, ſed ſubſtitiſſe* (οὐχ ὑπάρχειν ἀλλ' ὑφεστηκέναι:) *ſolum exſiſtere* τὸ ἐνεστὼς, *inſtans ſiue præſens. Ac idipſum mox facit & diſtribuit, partim præſens, partim præteritum: ita nihil quod exſiſtat, relinquit.* Talia Plutarchus: ipſa verba & veri ſenſus in Stobæanis exſtant. *Sicut Inane infinitum eſt, ita & Tempus omne vtrimque eſſe. Nam & præteritum, & futurum, fine carere: præſens autem nullum integrum tempus eſſe. Cùm enim continua in infinitum ſecentur, tempus quoque ſectionem eamdem recipere. Igitur nullum, ſecundùm perfectionem, tempus præſens eſſe, ſed late & craſſiore modo ita dici. Sed & ſolum præſens tempus exſiſtere* (ὑπάρχειν:) *præteritum & futurum ſubſiſtere quidem* (ὑφεστάναι) *ſed non exſiſtere. niſi vt prædicatum aliquod exſiſtere dicitur, merum accidens: ſicut Ambulare mihi adeſt, & exſiſtit, cùm ambulo, iacente autem aut ſedente, non exſiſtit.* Primùm ait, *Infinitum omne tempus*

pus vtrimque eſſe. Quod ita quidem cum aliis verti, & eſt in Græco, εἰς ἑκάτερα: fortaſſe tamen veriùs, *ad alterutrum* reddas: id eſt, antè aut pòſt infinitum eſſe. Exempli cauſsâ, Præteritum, anteriore parte tale eſt; Futurum, poſteriore: *vtrumque tamen* (vt rectè Poſidonius) *Præſenti finitur*. Quod autem de ipſo Præſenti eſt, *perfectè non exiſtere*: haud vanè. nam reuera eſt in aſſiduo fluxu, & *conſtat ex præterito aliquo & futuro* (vt idem Poſidonius) *ſed cum diſcrimine Nunc, quod tamen inſtar puncti eſt.* Τὸ δὲ νῦν, καὶ τὰ ὅμοια, ἐν πλάτει χρόνου, καὶ οὐχὶ κατ' ἀπαρτισμὸν νοεῖσθαι: *Illud autem quod Nunc dicimus, largè & laxè, non ſtrictè & abſolutè intelligi*. Hæc vera ſunt, & extra calumniam, probè accepta: neque diuerſa valdè Ariſtoteles tradit. Noſter etiam Seneca: *Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeò vt quibuſdam nullum videatur. In curſu enim ſemper eſt, fluit & præcipitatur: antè deſinit eſſe, quàm venit*. Ouidius: IV. Phyſ. cap. X. & XI. De Breuit. vit. cap. X.

Ipſa quoque aſſiduo labuntur tempora motu,
Non ſecus ac flumen. neque enim conſiſtere flumen,
Nec leuis hora poteſt.

Ita verè aliquis dixerit, non aliud eſſe Tempus, quàm *Nunc fluens*. Altera quæſtio in Senecâ, *An aliquid ante Tempus*? Ita, ſed id appellatur *Aeuum*. Tempus autem non niſi cum motu incipit, eoque digeſto ac ordinato. Nam & ante Mundum erat motus in materiâ, ſed indeterminatus & confuſus. Ergo Tempus, cum cælo. Atque ex hac diſtinctione etiam tertiæ quæſtionis ſolutio prompta eſt: in quâ quæritur, *Quia aliquid fuit, an & Tempus fuerit*? Negamus, vbi ſola Principia ſunt, Tempus eſſe. Materiæ hoc non conuenit: Deo autem Æternitas conuenit. Ὅπερ γὰρ (ait Damaſcenus) τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς ἀϊδίοις ὁ αἰών: *Quòd enim iis quæ Tempori ſubiecta ſunt eſt Tempus, id æternis illis eſt Æuum*. Argutè etiam Tertullianus: *Non habet Tempus Æternitas, omne enim Tempus ipſa eſt*. Sed, mi Auditor, quid argutamur? quid quærimus, ſit néctne ſit; & dum quærimus, patimur elabi? O theſaurum, non vltrà reperiendum! Effluit aſſiduè, & nobis effluit: quod vnum auariter habere debeamus, & nullâ merce aut pretio permutare. Illic otio, illic aleâ, illic conuiuiolo perdimus: & quantum inualetudine, aut ſomno? Deus bone, cùm recogito: vndecim luſtra fui, I. Aduerſ. Marc. cap. VIII.

Sen. Epiſt. XLIX. quinque ex illis vixi? & quod vixi, vbi eſt? *Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus.* Modò in Iſcano puer luſiſſe videor, modò Bruxellæ primas ſcholas adiiſſe, modò Athi, Coloniæ, Romæ egiſſe: & à Batauis quàm recens memoria eſt? Ibid. *Punctum eſt quod viuimus,* ſed hoc punctum ſpecie quadam longioris temporis diuiſimus, & Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuuentutem, Senectutem fecimus; heu, vbi iſta, & quàm in breui ſunt? Abierunt prima, & tunc denique computamus & damnum taxamus, cùm abierunt. Ah, vel tardè, De Breuit. vit. cap. III non enim ſerò, incipiamus æſtimare & amare, *cuius vnius honeſta auaritia eſt.* Et illius breuitas, & noſtra fragilitas nobis occurrat: benè ponamus, hoc quidquid datur, Ibid. cap. IIII. *nec tunc viuere incipiamus, cùm deſinendum eſt.*

Silius. *—— currit mortalibus æuum,*
Nec naſci bis poſſe datur.

Fac, & ad te abi.

I. LIPSI

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORVM LIBRI TERTII

DISSERTATIO PRIMA.

Veſtibulum & ingreſſus. De occupationibus aliquid, & inter eas quoque philoſophandum.

AVD. Mi doctor ſalue. LIPS. Tibi idem. quid tam manè? Sol lineam quartam vix tangit. AVD. At tua monitio heri excitauit, & huc miſit. Meminiſtin? aiebas. Tempore vtendum: labi id & fluere; nec fas lapſum vnquam reuocare. Pareo igitur, & vti fruique meditor, & primam quamque horam Bonę Menti conſecrare. Quid ſcio an cras, an à meridie licebit? Cùm temporis illa velocitas animo obuerſatur, cùm incerta hæc & inſidioſa mortalitas: cur non properem? quem futuri temporis prædem accipio? *Dum differtur vita, tranſcurrit.* LIPS. O verè. quid autem dum eripitur vita, an non tranſcurrit? Hoc nobis fit, quos litteræ, ſermones, aliæ curæ vel actiones aſſiduè occupant: & vix ſeriis tempus eſt dare, niſi quod relinquitur in ſubſeciuis. *Omnium occupatorum*, ait Annæus, *miſera eſt conditio; eorum tamen miſerrima, qui nec ſuis occupationibus laborant.* Credo eum de me ſcripſiſſe, aut in me certè competit: qui cum Liuio Druſo poſſim exclamare, *Vni nec à puero ferias contigiſſe.* Manè ſurrexi? Ecce litteræ, reſponde. Feci, ad alia me verto: puer, Eſt nobilis vir aut adoleſcens è Galliâ, Germaniâ, Sarmatiâ: vult ſalutatum. Ille autem & illi, libellis ſuis Amicitiæ ſymbolum inſcriptum. Vix ſuſpiraui,

Sen.epiſt.1 · De Breuit. vit.ca.XIX.

raui, en è Belgis meis aliquem, Heus carmen aut libellum ſcripſi, lege. Quid etiam? cenſe, & emenda. Quid ampliùs? carmen aut elogium præſcribe. Abſolutum me cenſeo, alius: Mihi aut fratri, patri, amico epitaphium: domui aut arci, aræ, inſcriptionem. Quid ſtudioſos iuuenes & tui ſimiles dicam? ſcis quàm iis pateam, audire, reſpondere, dirigere, & in viâ ponere, quam rectam cenſeo, ſtudiorum. Huius vnius operæ minimè inter omnes me pœnitet: & quid intereſt, voce an ſcriptione iuuem: niſi quòd hæc ad plures fortaſſe venit? ſed illa ſi ad pauciores, efficaciùs & fructuoſiùs fortaſſe venit. Hæc ferè vita mea eſt, & ferre inducor:

—— leuius fit patientiâ,
Quidquid corrigere eſt nefas.

Fit etiam ſapientiâ leuius, quam pro meo modulo vſurpo. Seneca exemplum mihi monitumq; præbuit: *Cùm,* inquit, *me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſſa ex officio nata.* Quid ergo? ad me ſubinde redeo, & in animo ſalutare aliquid, atq; vſui meo verſo. Leuiter atque obiter quidem: ſed verſo. Quis vetat cupienti, & in theatro ſolitudinem, & in ſolitudine theatrum eſſe? Vtrumque tibi ſtruxeris, animò & cogitationibus huc aut illuc miſſis. Aiunt apodes quaſdam aues, à re dictas, eſſe: quæ cùm longum aut firmum inſiſtere non poſſint (pedibus enim carent) tamen muro aut arbori adfixæ, aut in aëre ſuſpenſæ, quod ſatis ſit quieſcunt: imitari poſſumus, & agentes aliquid aut loquentes, animo interiungere, & ſerium quidpiam meditari. Cogitationibus bonis, etſi breuibus, ſemper eſt locus. Facio igitur, quà poſſum: ſed quanto liberiùs atque vberiùs, cùm veſpere (morem meum noſti) licet mihi prodeambulare, & mœnia illa, agros, prata calcare? Tunc mihi in paſcuum meum immiſſus videor, tunc vetera & noua ruminor atq; agito, tunc Græciam & Latium, philologa & philoſopha luſtro. Tunc, vt apud te fatear, libellos iſtos, & ſiquid à me in publicum manat, ferè concipio aut diſpono: & ſtili operam, cùm domum redij, addo. Quorſum ego iſta? vt tibi quoque præcam, & vel inter turbas quietum eſſe ſuadeam, inter occupationes feriatum. Sicut medicus inter ægros, ſine ſenſu morbi ſui agitat: ſic inter nugatores ſerij, inter vanos graues

Epiſt. LXII

eſſe conemur. Impediant nos fortaſſe, non mutent. A te, inquam non abeas: aut ſtatim certè ad te redi. ad te, id eſt ad philoſophiam, & animi illum interiorem cultum. Huic vacare (nihil excuſes) etiam cùm non vacas, licet. At ego nunc tibi, imò mihi: communis enim res dicenda, & mihi quoque diſcenda eſt, *Quid ſit homo*: in quâ notitiâ, illa etiam Dei & Virtutis ferè eſt incluſa. Nam de ipſo *Deo*, tum de *Mundo*, vt ſcis, diximus: Mundi igitur præſtantiſſimum *Homo* ſequitur, quem luſtremus, & in eo nos illuſtremus.

DISSERT. II.

Hominem paruum Mundum eſſe: & breuiter eius præſtantia.

IVRE autem ſtatim à *Mundo*. quid enim aliud ipſe *Homo*, quàm *paruus* quidam *Mundus*? Philo Iudæus, vt commune verbum, rettulit: βραχὺν μὲν κόσμον τὸν ἄνθρωπον, μέγαν δὲ ἄνθρωπον τὸν κόσμον εἶναι: *Paruum Mundum Hominem eſſe; magnum Hominem, Mundum.* Macrobius idem, totidem pęnè verbis: *Phyſici Mundũ, magnum Hominem dixerunt; & Hominem, breuem Mundum.* Quid ita? quia vt ille rectorem in ſe Deum habet, ſic homo diuinum animũ. Quid amplius? omnia, quę Mundus, ferè habet: quattuor in ſe elementa; capitis quoddam cælum; in eo flammantes oculos, vt ſtellas; ipſam formam rotundam, vel in matris vtero; vel iam liber, cùm brachia & pedes expandit. Lineæ enim ab extremis illis ductæ, faciunt iuſtum ferè orbem. Quid, quòd omnia quę in Mundo ſunt, ipſe continet, & in capaci illâ mente geſtat? Ita eſt: ſolus homo ſcientiam omnium & amat, &, ſi vult, habet. Quid ei clauſum eſt? cælos penetrat, & Deum ac diuina mente adit. Manilius ſcitè:

Quis diuin. action. heres.

II. in Som. cap. XII.

Lib. IIII.

——— quid mirum, noſcere Mundum
Si poſſunt homines, quibus eſt & Mundus in ipſis:
Exemplumque Dei quiſque eſt in imagine paruâ?

Itaque Triſmegiſtus *prolem Mundi*, id eſt Mundum alterum, Hominem facit. Γίνεται ὁ μὲν κόσμος θεοῦ υἱός, ὁ δὲ ἄνθρωπος κόσμου ἔκγονος: *Eſt Mundus quidem Dei filius, Mundi autem ſoboles Homo.* Imò verum ſi dicimus, nos Dei filij, & velut proximi ab illo ſumus. Seneca: *Ita eſt: cariſſimos nos dij immortales habuerunt, habentque:* Cap. X.

De Benef. II. cap. XXIX.

& qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non cepimus. O aurea verba & ſenſa! Cap. x. Proximos ab ipſis? ita. Triſmegiſtus: Διὸ τολμητέον ἐστὶν εἰπεῖν, τὸν μὲν ἄνθρωπον ἐπίγειον, εἶναι θεὸν θνητόν. τὸν δὲ οὐράνιον εἶναι θεὸν, ἀθάνατον ἄνθρωπον: *Quapropter audendum eſt dicere, Hominem terrenum, eſſe Deum mortalem; Deum cæleſtem, eſſe Hominem immortalem.* Præfatur audaciam. & ſiquid ſupra verum, non longè à vero. Idem iterum Ibidem. attollit: Ὁ μὲν ἄνθρωπος, ζῶόν ἐστι θεῖον, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ συγκρίνεται τῶν ἐπιγείων, ἀλλὰ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἄνω λεγομένοις θεοῖς. μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνους ἐστὶν ὁ ὄντως ἄνθρωπος· ἢ πάντως γε ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλοις: *Homo animal eſt diuinum, aliisque animantibus non confertur, ſed iis qui ſurſum in cælo Dij dicuntur. Imò verò, ſi verum liberè dicendum eſt, etiam ſuper illos eſt is, qui verè homo eſt: aut certè pari cum iis æſtimatione.* Euge, attollere, ſed cum modeſtiâ. & pietatem ac Deum ſi colis (is *verè Homo* eſt, in Mercurio) ad beatos Genios, aut ſupra eorum quoſdam, aſcende. Colis, in1. Tuſcul. quam. nam, vt rectè Cicero, *Deus hominem, quaſi contemplatorem cæli ac Deorum,* IPSORVMQVE CVLTOREM *fecit: & hominis vtilitati agros omnes & maria parentia.* Iure ait, omnia nobis parêre, & ſeruire. Quid clarius? terras habitamus, aramus, peragramus: ipſa maria, indomitum elementum, domamus: beſtiis feriſque omnibus legem & imperium damus.

Manil. II. *Quis dubitet poſt hæc hominem coniungere cælo?*
Eximiam natura dedit linguamque, capaxque
Ingenium, volucremque animum. quem denique in vnum
Deſcendit Deus atque habitat, IPSVMQVE REQVIRIT.

Multæ hominis dotes, & prærogatiuæ: tangit quaſdam, ſed extrema an non à diuino inſtinctu ſunt? Dicat ſuo ille ſenſu, noſtro veriſſima ſunt: Deus in nobis habitat, *Templum* eius ſumus: Deus hominem requirit, *Deliciæ* eius ſumus. Denique, ait Pla-In Minoë. to, πάντων ἱερώτατον, ἄνθρωπος ἀγαθός: *Res omnium ſanctiſſima, vir bonus.*

DISSERT. III.

Noſce teipſum, hoc fine vtiliter edictum.

SED alibi etiam de hac præſtantiâ, cùm de Animo videbimus: nunc, quod præmiſi, homo eminet, & Deum in parte re-

te refert, quia ſolus cupiens ſcientiarum,& capax. *In tantâ animantium varietate*, ait Cicero, *homini ſoli cupiditas ingenerata eſt cognitionis & ſcientiæ*. Ideò iure φῶς, id eſt *Lumen*, Græci dixerunt: quia odit ignorantiæ tenebras, noſſe & noteſcere vult, ſcire & ſciri. Atquin ante omnes ſcientias, vna ei neceſſaria ſui. Infera ac ſupera ſcrutare; II. Acad. in Fragm.

——nil tibi prodeſt
Aërias tentaſſe domos, animoque profundum
Percurriſſe polum, hoc niſi noris.

Huc te verte,ad te,inquam. Seneca noſter: *Hoc iubet illa Pythicis oraculis adſcripta vox*, NOSCE TE. Vox meritò adſcripta oraculis: & quæ à Deo eſt,aut certè non ſine Deo. Ab ipſo eſſe, indicat Seneca:& alij item volunt, *Chiloni roganti, quid optimum eſſet? reſponſum hoc ab Apolline*, γνῶθι ἑαυτόν: *Noſce teipſe*. Alij tamen *Phemonoës*, alij *Phanotheæ*; quidam *Thaletis*, *Biantis*, *aut Chilonis* etiam vocem adfirmant. Cuiuſcumque, emiſit Deus, aut immiſit: —— *è Cælo deſcendit* γνῶθι σεαυτόν. Et conſtat ſanè inſcriptum fuiſſe in veſtibulo atque aditu templi Delphici, ante ipſa περιῤῥαντήρια, vbi ingreſſuri ſe adſpergebant aut lauabant: vnà cum dicto altero, μηδὲν ἄγαν, *Nequid nimis*. Conſpirat enim vtrumque, ait Plutarchus: & in illo hoc continetur, ac modeſtia præcipitur, vt iam videbis. Ad ſenſum enim dicti venio, magni, ardui, & quod legant ſiue audiant multi, non intelligant; nec qui intelligunt,præſtent. Nam vt Ion poëta, Conſol. ad Marc. cap. XI. Porphyr. Ex Porphyr. Conſol. ad Apollon.

Τὸ γνῶθι σαυτὸν, τοῦτ' ἔπος μὲν οὐ μέγα,
Ἔργον δ' ὅσον Ζεὺς μόνος ἐπίσταται θεῶν:
Hęc, Noſce teipſum, dictio quidem eſt breuis,
Sed tanta res, quam Iuppiter ſolus ſciat.

Ita eſt, fatemur: *Solus plenè ſe nouit Deus*: ſed homini vſquealiquò pertingere licet, & pro ingenij modulo ſe capere ac ſcire. Quis ſenſus igitur? à contrario Plato indagat, & aſſequitur. *Nam triplex eſt*, inquit, *ſui ignorantia, in Opibus, in Corpore, in Animo*: triplex igitur & ſcientia, in illis iiſdem. Opes tuas vides, & omnia hæc externa? nec tua vides: abeunt, veniunt, ludicrum, aut potiùs ludibrium quoddam, Fortunæ. In Philebo.

Ὡς ὅτε τὶς ψάμαθον συνέχῃ παῖς ἄγχι θαλάσσης,
Ὅς τ' ἐπεὶ ἐν ποίησε ἀθύρματα νηπιέῃσιν

Ἂψ αὖθις συνέχευε ποσὶ καὶ χερσὶν ἀθύρων:
Vt puer vndiſoni ludens ad litora ponti,
Colligit in cumulum, & variè deformat arenas,
Mox manibus pedibusque ea ſubruit, ac confundit.

ſic illa Dea ſtruit, deſtruit, donat, recipit omnes has opes. Opes tantùm? honores etiam: &

Laberius. *Summum ad gradum cùm claritatis veneris,*
Conſiſtes ægrè, & quàm deſcendas, decides.

Itaque hæc noſce: & quid ſequitur? non attollere in iis, ſed σωφρόνει. Σωφρόνει, inquam, id eſt modeſtè age & ſenti: quod quidam præcipuè ſubiectum voluerunt huic dicto. Sed altera ſcientia partem tui ſpectat, Corpus. Ab eo, quid eſt homo? *quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile: iactatu, non tempeſtate opus eſt, vt ſoluaris.* Quid eſt homo? *lucerna in vento poſita.* Quid eſt homo? qui ab ipſo *lucernæ odore perire potuit, à quo plerumque abortus.* Noſce, noſce, & σωφρόνει. Huic *vni animalium ambitio, vni auaritia, vni immenſa viuendi cupido, vni ſuperſtitio.* Iterum dicam, noſce & σωφρόνει. At iam tertia, & præcipua ſcientia, Animum tangit. Noſce te, ſed à pulcherrimâ illâ & diuinâ tui parte. Parte? imò toto. *Nec enim tu is es, quem forma iſta declarat; ſed Mens cuiuſque, is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt.* Philo Iudæus: Ἄνθρωπος, οὐ τὸ διφυὲς ζῶον, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἄριστον εἶδος, ὁ Νοῦς καὶ Λόγος κέκληται: *Homo, non illud biforme animal, ſed pars optima Animæ, quæ Mens & Ratio dicitur.* Eſt profectò ita. duplex in nobis homo, vt Termaximus ait, ὁ μὲν ὑλικὸς, ὁ δὲ οὐσιώδης: *Vnus Materialis, alter Eſſentialis*: atque iſte verè Homo eſt, princeps alterius, ductor, & rector. Mancipium eſt, inquam, pars altera: & homo quoque, ſiquis eam colit. Diogenes ille Canis ſcitiſſimè olim, cùm aliquando, *Heus homines, adeſte,* dixiſſet: & concurſus factus eſſet, baculo abegit omnes, addens, Ἀνθρώπους γὰρ ἐκάλεσα, οὐ καθάρματα: *Homines enim aduocaui, non purgamenta,* non hæc mancipia. Pars illa eſt, quæ eminet, quæ ſola ab animantibus brutiſque diſtinguit. Nam *valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi: vt non dicam, in his omnibus vincitur.* Vnum ergo Hominis & proprium bonum, Ratio: quæ noſcenda, & colenda eſt. Neque enim, vt Homericus ille Laërtes, hortum, agros, domum, omnia curabat, ſe neglecto: ſic nos oportet corpori & externis mancipari, animi ſecuros. Imò verò *Te noſce.* Et nimirum

Marginalia: Sen. ad Mar. cap. xı. — Epictet. — Plin. vıı. cap. vıı. — Ibid cap. ı. — Cic. in Somnio. — Quòd deterius meliori inſidietur. — Cap. ıx. — Sen.

mirum *hanc vim habet præceptum Apollinis*, ait Cicero, *quo monet, vt ſe quiſque noſcat. Non enim id præcipit, vt membra noſtra, aut ſtaturam figurámve noſcamus :* NEQVE NOS CORPORA SVMVS: *neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cùm igitur, Noſce te, dicit, hoc dicit, Noſce animum tuum. nam corpus quidem quaſi vas eſt, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te.* Attende, & fac. Sed quomodo, inquies, noſcam animum? illum occultum, illum ſenſibus ſubductum? Ipſo animo. Sicut oculum non niſi oculus videt, ſed in ſpeculo: ſic ſeſe animus, quodam reflexu. In ſe igitur intueatur: καὶ μάλιστα, inquit Plato, εἰς τοῦτον τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐγγίνεθ' ἡ ψυχῆς ἀρετὴ, σοφία: *& maximè in eum locum, in quo ineſt virtus Animi, Sapientia.* Is locus eſt Mens ſiue Ratiō: & quæri illîc Sapientiam vult, atque inueniri: Sapientiam, id eſt Virtutem. Nam animum qui adibit & conſulet, videbit & diſcet *aliquid ſe habere diuinum, ingeniumque in ſe ſuum, ſicut ſimulacrum aliquod, dedicatum putabit: tantóque munere deorum ſemper dignum aliquid & faciet, & ſentiet.* Itaque ab hac notitiâ, contemptus aliarū rerum, æſtimatio vnius Virtutis ſequetur: ad quam factum ſe ſciet, per quam beatum ſe fore iudicabit. Denique ad Deum per hanc ibit: vt pulchrè Agapetus. Ὁ γὰρ ἑαυτὸν γνοὺς, γνώσεται θεόν. θεὸν δὲ ὁ γνοὺς, ὁμοιωθήσεται θεῷ. ὁμοιωθήσεται δὲ θεῷ, ὁ ἄξιος γενόμενος θεοῦ. ἄξιος δὲ γίνεται θεοῦ, ὁ μηδὲν ἀνάξιον πράττων θεοῦ, ἀλλὰ φρονῶν μὲν τὰ αὐτοῦ, λαλῶν δὲ ἃ φρονεῖ, ποιῶν δὲ ἃ λαλεῖ: *Nam qui ſe nouit, Deum noſcet. Deum noſcens, Deo aſſimilabitur: aſſimilabitur, qui Deo dignus erit: dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, ſed cogitat quæ Dei ſunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur, facit.* Pulchra gradatio, & ex vero deprompta. Nemo ſe, ſine Deo, nouit; & in ſe, Deum. Tum amor aſſimilandi, ad cuius imaginem facti ſumus; id niſi per Virtutem non fit: hanc igitur amplectimur, & cum eâ Deum & diuina amamus, loquimur, operamur. Facite ô mortales, VOS NOSCITE. *Ecce ad Olympia proficiſcimini, vt Phidiæ ſtatuam videatis: & non magis curæ habebitis, vt voſipſos videatis, qui & quales ſitis?*

[Margin notes: 1. Tuſcul. — 1. Alcibiade. — Ad Iuſtinianum. — Ex Epictet. Diſſert. lib. 1.]

DISSERT. IIII.

De primo Hominis ortu variantes ſententiæ. Stoicorum approbata, & explicata.

EAMVS ergo ad Hominem, mi Auditor: vel quia ordo, vel quia vtilitas tanta eò vocat. Et quidem totum videamus, ab ipſo ortu. Vnde enim primus Homo? primariæ hîc duæ ſententiæ, Non ortum eſſe, & Ortum. Primi æternum faciunt, cum ipſo Mundo: alteri initium dant, ſed alij aliud: atque iſta omnia Cenſorini vberibus verbis commodè proponam. Ait igitur: *Prima, & generalis quæſtio, inter antiquos Sapientiæ ſtudioſos verſata eſt, quòd, cùm conſtet homines ſingulos ex parentum ſeminibus procreatos, ſucceſſione prolis multa ſæcula propagare, alij ſemper Homines fuiſſe, nec vnquam niſi ex hominibus natos, atque eorum generi caput exordiúmque nullum exſtitiſſe arbitrati ſunt.* Hæc primorum ecce ſententia: quæ magnos auctores habet, vt addit, Pythagoram, Ocellum Lucanum, Archytam Tarentinum, omneſque adeò Pythagoricos: ſed & Platonem cum antiquâ Academiâ: denique Ariſtotelem, Theophraſtum, & Peripateticorum totam ſcholam. Idem de animalibus aliis: ideoque fruſtrà quęri, *nec poſſe reperiri, Auéſne antè, an Oua generata ſint; cùm & Ouum ſine Aue, & Auis ſine Ouo gigni non poſſit. Ita & omnium, quæ in ſempiterno iſto Mundo ſemper fuerunt, futuráque ſunt, aiunt Principium fuiſſe nullum: ſed orbem eſſe quemdam generantium naſcentiúmque, in quo vniuſcuiuſque generis initium ſimul & finis eſſe videatur.* Iſta quidem Æternitatis defenſores, non ſine iniuriâ illius Æterni: qui, ſi nihil fecit aut condidit, quæ dignitas, poteſtas, bonitas erit? Sed neque facile cogitare eſt, animantes omnes æternas; & vt fragile hoc ac mortale, nulli ortum aut initium ſui inſcribat. Alios igitur audiamus, & in iis Porticum noſtram. *Nam qui homines aliquos primigenios,* ait iterum Cenſorinus, *diuinitus, naturáve, factos crederent, multi fuerunt: ſed aliter atque aliter in hac exiſtimatione verſati. Nam vt omittam, quòd fabulares poëtarum hiſtorię ferunt, primos Homines aut Promethei molli luto formatos, aut Deucalionis Pyrrhęque duris lapidibus eſſe natos: quidam ex ipſis Sapientiæ profeſſoribus, neſcio an magis monſtruoſas, certè non minùs incredibiles*

De die natali.

rationum

*rationum ſuarum proferunt opiniones. Anaximander Mileſius, videri ſibi ex Aquâ Terraque calefactis, exortos eſſe ſiue piſces, ſiue piſcibus ſimilia animalia. in his Homines concreuiſſe, fœtusque ad pubertatem intus retentos, tunc demum ruptis illis, viros mulieresque, qui ſe iam alere poſſent, proceßiſſe. Empedocles autem, primò membra ſingula, ex terrâ quaſi prægnate, paßim edita, deinde coiiſſe, & effeciſſe ſolidi Hominis materiam, igni ſimul & humori permixtam. Hæc eadem opinio etiam in Parmenide vel * in Ste fuit, pauculis exceptis, ab Empedocle diſſenſis. Democrito verò Abderitæ, ex Aquâ limoque, primùm viſum eſt Homines procreatos. Nec longè ſecus Epicurus. is enim credidit, limo calefacto vteros, neſcio quos, radicibus terræ cohærentes, primùm increuiſſe: & infantibus ex ſe editis, ingenitum lactis humorem Naturam miniſtrantem præbuiſſe: quos ita educatos & adultos genus hominum propagaſſe. Zeno Cittieus, Stoicæ ſectæ conditor, principium humano generi ex nouo Mundo conſtitutum putauit, primosque homines ex ſolo adminiculo diuini ignis, id eſt Dei prouidentiâ, genitos. Denique etiam vulgò creditum eſt, quarundam gentium principes terrigenas eſſe, vt in Atticâ, & Arcadiâ, Theſſaliaque, eosque Autochthonas vocari.* Septem ſententias hîc habes, valdè aut leuiter diſſonas: è quibus prima Poëtarum eſt, qui è luto aut lapidibus formant, idque humanâ operâ. Fabellæ notæ. Altera eſt Anaximandri, qui ex Aquâ & Limo format: hactenus haud peſſimè: ſed quòd in piſces primò, & è piſcibus in homines, id monſtrum aut delirium ſapit. Et verò apud Plutarchum alia eſt Anaximandri ſententia: ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῷα, φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι: *in Humido nata prima animalia, corticibus quibuſdam ſpineis circumdata: iisque ruptis, cùm maturum eſſet, prodiiſſe.* Hoc colorem aliquem magis habeat: & cum ſententiâ aſſideat, quę ex arboribus homines educit, mox dicendâ. Tertia Empedoclis, qui è Terrâ. ſed, vt Cenſorinus ait, membratim, nec ſtatim totos. Varronis fragmentum huc facit: *Empedocles ex terrâ homines natos facit, vt blitum.* Addit Cenſorinus, *eam opinionem etiam in Parmenide, vel * in Ste fuiſſe.* Corruptum liquet: an facimus, *vel in Zenone?* Certè Zeno Eleates cenſuit (Laërtius auctor) γένεσιν ἀνθρώπων ἐκ γῆς εἶναι: *ortum hominum è Terrâ eſſe.* Poſſet etiam legi: *Parmenide, & Veliate Zenone.* Quarta ſententia Democriti, ex Aquâ & Limo: quæ refert illam Anaximandri, ſed à fronte. La-

v. De Plac. cap. XVIII.

Nonius in Blitum.

Lib. VII. cap. VII. ctantius ſuper eâ: *Democritus ait homines, vermiculorum modo, effuſos de terrâ, nullo auctore, nullaque ratione.* Quinta Epicuri, qui ex Limo item, ſiue Terrâ. Lucretius:

Lib. II.
Haud, vt opinor, enim mortalia ſæcla ſupernè
Aurea de cælo demiſit funis in arua.
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex ſe.

Sed quomodo? ex *Vteris* quibuſdam terræ affixis, ait Cenſorinus. Quod ita etiam Lucretius:

Lib. V.
Creſcebant vteri terræ radicibus apti:
Quos vbi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum, fugens humorem auraſque petiſſens,
Conuertebat ibi Natura foramina terræ,
Et ſuccum venis cogebat fundere apertis
Conſimilem lactis

Putauit ille & Vteros & Oua ante animantes fuiſſe: vt eſſet ſcilicet è quo ſurgerent, & in quo creſcerent: ad exemplum fæturæ hodiernæ. Nam & de Auibus canit:

Oua relinquebant, excluſæ tempore verno,
Folliculos vt nunc teretes æſtate cicadæ.

II. cap. XII. Ad quam opinionem Lactantius reſpexit: *Aiunt certis conuerſionibus, & aſtrorum motibus, maturitatem quamdam exſtitiſſe animantium ſerendorum. itaque terram nouam, ſemen genitale retinentem, folliculos quoſdam ex ſe, in Vterorum ſimilitudinem, protuliſſe.* Etſi primò verba Ciceronis mutuatur & aptat, ſed in alteram & Stoicorum ſententiam prolata, vt dicam. Nam ſexta iam Zenonis noſtri, in Cenſorino erat. qui *ex ſolo adminiculo ignis, id eſt Dei Prouidentia, gignit.* Pia & vera ſententia. Deus ſolus auctor humani generis, conditorque. Cicero vt Stoicus: *Hoc animal prouidum, ſagax, multiplex, quem vocamus Hominem, præclarâ quadam conditione* GENERATVM *eſſe à* SVMMO DEO. Et crebrum in Stoicis, Deum patrem & genitorem noſtrum eſſe. Sed in modo tamen gignendi, aliquid abeunt à libris noſtris Sacris. Nam illi volunt (apud Ciceronem) *Perpetuis curſibus, conuerſionibus cæleſtibus, exſtitiſſe quamdam maturitatem ſerendi generis humani: quod ſparſum in terras atque ſatum, diuino auctum ſit animorum munere.* Curſus illi perpetui, referendi ad periodos exuſtionis & innouationis mundanæ: ac tum *maturitatem* (alij tamen *materiam* legunt)

(Marginal notes: "I. De Legib." beside "humani generis"; "Ibid." beside "volunt (apud Ciceronem)".)

gunt) fuiſſe generis humani noui ſerendi. Id autem *in terras ſparſum ac ſatum*, id eſt in Materiâ primâ comprehenſum, eaque iam craſſiore & animationi paratâ, animum ab Igne aduenisse, & Deo. Ouidius:

Sanctius his animal, mentiſque capacius altæ 1. Metam.
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera poſſet:
Natus homo eſt. ſiue hunc DIVINO SEMINE *fecit*
Ille opifex rerum, mundi melioris origo;
Siue recens tellus, ſeductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat ſemina cæli.

Prior ſententia eſt Stoica. & * ſuprà abundè diximus, Ignem velut ſemen eſſe omnium, & in ſe continere ſingulorum rationes ſeminales, Prouidentiâ educente. Seneca: *Ad initia deinde rerum Sapiens redit, & æternam Rationem* * *toti inditam, & vim omnium* SEMINVM, *ſingula propriè figurantem.* Cicero iterùm ad hanc Stoicorum rationem adſpiciens, & in Cottæ perſonâ reiiciens: *Semina Deorum decidiſſe de cælo putamus in terras, & ſic homines patrum* (id eſt Deorum) *ſimiles exſtitiſſe? Vellem diceretis: Deorum cognationem agnoſcerem non inuitus.* Vltima ſententia Vulgi. qui ſponte alibi è Terrâ exſtitiſſe homines cenſuit, vt in Arcadiâ, atque alibi. Neque è Terrâ tantùm, ſed Arboribus, aut Rupibus, ſaxiſq;. Homerus aſpexit, cum Penelope ad Vlyſſem:

*Lib. II. Diſſert. VII. Epiſt. XC. * Id eſt, Mundo. 1. De Nat. deor.

Ἀλλὰ καὶ ὥς μοι εἰπὲ τεὸν γένος ὁππόθεν ἐσσί. Odyſſ. τ.
Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης:
At iam tu mi effare tuum genus, atque parentes.
Nam neque fatidicâ quercu ſatus es, neque ſaxo.

Et vberrimè Statius exſequitur:

Arcades hinc veteres, aſtris lunâque priores, Lib. IIII.
Agmina fida datis. nemorum quos ſtirpe rigenti
Fama ſatos, cum prima pedum veſtigia tellus
Admirata tulit nondum arua, domusque, nec vrbes,
Connubiique modus: Quercus Laurique ferebant
Cruda puerperia, ac populos vmbroſa creauit
Fraxinus, & fœta viridis puer excidit orno.

Vides iam igitur originem noſtri, pro aliorum, & noſtro ſenſu. AVD. Video, aliquid tamen requiro. In iſta origine Stoicâ, quis aluit infantem natum, quis educauit? Nec enim alius

 alium,

alium, cùm omnes opis eiuſdem indigi eſſent. LIPS. Negamus eguiſſe: malè hoc ſumis. Rationem, ſiue Prouidentiam, nónne architectam dedimus? illa ſciuit perfectum hominem
VII. Saturn. cap. xvi. faciendum, aut fruſtrà iri factum. Macrobius hoc verè: *Natura (*id eſt Deus*) primùm ſingula animalia* PERFECTA *formauit: deinde perpetuam Legem dedit, vt continuaretur procreatione ſucceſſio. Perfecta autem in exordio fieri potuiſſe, teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terrâ & imbre perfecta naſcuntur: vt in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, ſerpentesque.* Similia Plu-
II. Quæst. Conuiual. cap. IIII. tarchus, à quo Latinus iſte hauſit. Fruſtra igitur Ouum, Vterum, & talia præſtruunt: & fides iam dictis à diuino Moyſe etiam eſto, qui Hominem & Animalia ſic format.

DISSERT. V.

Homines primi an maiores, & paullatim deinde minores? atque obiter an Gigantes?

SED quæri cum cauſſâ etiam aliud poteſt. Primi illi homines, in primo & vegeto Mundo, an non ipſi magis vegeti, & membris corporibusque grandiores? Ratio ſuadere videtur. quia plena omnia tunc virium & ſpirituum, alimenta valida, & è corpore benè habito atque integro illi partus. Videmus in terrâ, quæ nouatur & ſegeti primùm proſcinditur: videmus in tumidâ virginitate, robuſtiora quæ naſcuntur. Nuper in nouo orbe, cùm Hiſpani arbores ſuas & fruges ſeuerunt, incredibile quantum adoleuerint: & poma fructuſque ſupra communem modum tulerunt. Addo, quòd vetus & paſſiua valdè hæc opinio, ac Græci, Barbari, ipſæ Sacræ litteræ magnos quoſdam homines, ſiue Gigantes adſtruxerunt. Hoc de animo tantùm magnis, ſuperbis, impiis interpretantur quidam, ſcimus: ſed teſtimonia profectò aliorſum ire, à pudore abeat, qui neget. Non diffundor, neque extra Porticum meam ſpatior: aliquid tamen in Senecâ etiam reperio, quod huc ducat. De primis illis homi-
Epist. xc. nibus, negat Sapientes natos: *Non tamen negauerim*, addit, *fuiſſe alti ſpiritus viros, & vt ita dicam, à diis recentes. Neque enim dubium eſt, quin meliora Mundus nondum effœtus ediderit.* Meliora dicit, non maiora: & tamen de robore etiam ſubdit. *Quemadmodum*

modum autem omnibus indoles fortior ſuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata. Philo Iudæus apertiùs: Τοιοῦτος μὲν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν γεγενῆσθαι μοι δοκεῖ, τούς τε νῦν ὄντας, καὶ τοὺς πρὸ ἡμῶν, διενεγκὼν ἅπαντας: *Talis mihi primus Homo videtur factus, & corpore & animo reliquos omnes, qui vel nunc ſunt, vel antè fuerunt, excelluiſſe.* Addit rationes duas. *Illum enim Deus condidit, nos ex hominibus gignimur. quanto autem melior maiorque auctor, tanto & opus oportuit. Deinde quidquid viget, ſeneſcente & effæto melius eſt, ſiue animal, ſiue planta, ſiue fructus, ſiue aliud eorum quæ in Naturâ ſunt. Itaque par eſt, primum illum Hominem, robur & vigorem exſtitiſſe totius noſtri generis:* τοὺς δ᾽ ἔπειτα μηκέθ᾽ ὁμοίως ἐπακμάσαι, τὴν κατὰ γενεὰν ἀμαυροτέρας ἀεὶ τάς τε μορφὰς καὶ τὰς δυνάμεις λαμβανόντων: *at ſecutos deinde haud ita viguiſſe, per ætates & ſucceſſiones, deteriores ſemper formâ & viribus factos.* Varro hoc ipſum: *Niſi ſi, vt Homerus opinatus eſt, vaſtiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum: & nunc, quaſi iam Mundo ſeneſcente, rerum atque hominum decrementa ſunt.* Vbi quod de Homero eſt, liquet ſæpius ab illo vſurpatum:

De Mundi opificio.

In Agell. Noct. lib. III. cap. X.

> Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι:
>
> *Qualia nunc hominum producit corpora tellus:*

vt Virgilius vertit. Sed miſſis poëtis, Plinius etiam cenſuit, *In plenum cuncto mortalium generi minorem in dies menſuram fieri, rarosque parentibus proceriores: conſumente vbertatem ſeminum Exuſtione, in cuius vices nunc vergat æuum.* Ad ſenium velut Mundi refert: quod Tremellius pariter ad Terram ſterileſcentem aptat, etſi Columellâ diſſentiente. *Tremellius*, inquit, *falsò credidit, parentem omnium Terram, ſicut muliebrem ſexum, anili iam ætate confectam, progenerandis eſſe fœtibus inhabilem.* Epicurei in eodem ſenſu. Lucretius:

Cap. I. lib. II.

> *Iamque adeò affecta eſt ætas, effætaque tellus,*
> *Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit*
> *Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.*

Lib. II.

Quando dedit? olim:

> ——— *cùm plura coörta,*
> *Et maiora, noua tellure, atque æthere adulto.*

Lib. V.

Enimverò & in Hebræorum libris eſt, quod firmet. Eſdras: *Interroga eam quæ parit, & dicet tibi. Dices enim ei, Quare quos peperiſti*

Lib. IIII. cap. V.

periſti nunc, non ſunt ſimiles his, qui ante te, minores ſtaturâ? Et dicet tibi ipſa: Alij ſunt, qui in iuuentute virtutis nati ſunt, & alij qui ſub tempore ſenectutis, deficiente matrice, ſunt nati. Conſidera ergo & tu, quoniam minori ſtaturâ eſtis præ his, qui ante vos: & qui poſt vos, minori quàm vos: quòd SENESCENTES *creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes.* Quæ tamen dictio & ratio ſi vera, & ab æuo in æuum Homines minores: quid cauſſæ, quin iam Pygmæi, & minus, ſimus? Atqui conſtat nos à bis terque mille annis parùm aut nil mutaſſe, & populari aliquâ præſumptione illa, non veritate ſcripta. Quod ad Gigantes autem, fuiſſe aliquando, & apud varios, omnium ferè gentium hiſtoriæ aut traditio teſtantur: & reliquiæ ac monumenta heri & nuper, in Nouo etiam orbe, certiſſimè viſa. Neque id ratio abnuat.

DISSERT. VI.

E Semine Homines propagari; & illud definitum. Viri genitabile habent, non item fæminæ: & de vi Spiritus.

SED primi igitur homines à Deo & Prouidentiâ conditi: ſecuti, generatione propagati. Generatio autem, per Semen. Quid igitur Semen? communiter ita Stoici definiunt: Σπέρμα, τὸ οἷόν τε γεννᾶν τοιαῦτα, ἀφ' οἷου καὶ αὐτὸ ἀπεκρίθη: *Quòd potens ſit generare talia, à quali & ipſum ſecretum ſit.* Id eſt, quod gignit ſimilia illis, à quibus ipſum genitum & auulſum. Non eſt igitur ipſum ſimile, niſi potentiâ: & ideò Varro argutè deriuat, *Semen, quòd non planè id quod inde:* quaſi dicat à *Semi* dictum, quod aliquomodo tale, non prorſus. Etſi vera, puto, deriuatio erat à *Sero*, quaſi *Scrimen.* Hæc de omni Semine: at de Humano peculiariter, iſta in Zenoniis ſcitis. Ἀνθρώπου σπέρμα, ὃ μετίησιν ὁ ἄνθρωπος, μεθ' ὑγροῦ συγκιρνᾶσθαι τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσιν, κατὰ μιγμὸν τοῦ τῶν προγόνων λόγου. Εἶναι δὲ αὐτὸ Χρύσιπος φησι πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰς τὴν γῆν καταβαλλομένων σπερμάτων, ἃ παλαιωθέντα οὐκέτι φύεται, ὡς δῆλον διαπεπνευκυίας αὐτοῖς τῆς δυνάμεως. Καὶ ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων αὐτό φασι καταφέρεσθαι οἱ περὶ τὸν Ξφαῖρον. πάντων γοῦν γεννητικὸν εἶναι τῶν τοῦ σώματος μερῶν. τὸ δὲ τῆς θηλείας ἄγονον ἀποφαίνονται, ἄτονόν τε εἶναι, καὶ ὀλίγον, καὶ ὑδατῶδες: *Hominis Semen, quod ipſe emittit, cum Humido miſceri Animæ partibus,*

Laërt. in Zenone.

Laer. ibid.

partibus, ſecundùm mixtionem rationis progenitorum. Eſſe id Chryſippus ait Spiritum, quod ad eſſentiam. idque apparere ex ſeminibus in terram iactis, quæ vetera non gignunt: ſcilicet exſpiratâ iam illâ vi & facultate. A totis corporibus id defluere Sphærus dicit: ideóque & omnes corporis partes gignere. Mulieris autem ſemen infæcundum eſſe, vtpote Spiritu non intenſum, & modicum item, & aquoſum. Hæc Stoici breuiter: illuſtremus. Ait, *cum Humido mixtum Animæ partibus eſſe.*] Omnibúſne Animæ partibus? non opinor, ex noſtrorum ſenſu: non certè Rationali, quæ poſteà, & aliundè, accedit. Mox videbimus. Sed Stoici partes animæ octo faciunt: reliquas licet Semini inſeras, hac exceptâ. *Secundùm mixtionem rationis progenitorum.*] Obſcuriuſcula mihi iſta, nec ſcio an ſincera, aut plena. Numenius quidem in Euſebio, vberiùs iſta profert, vt Zenonis verba: Σπέρμα φησὶν ὁ Ζήνων εἶναι, ὃ μεθίησιν ἄνθρωπος μεθ᾽ ὑγροῦ, ψυχῆς μέρος καὶ ἀπόσπασμα, τοῦ σπέρματος τοῦ τῶν προγόνων κέρασμα καὶ μίγμα τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν συνεληλυθός: *Semen ait Zeno eſſe, quod vir emittit cum Humido, Animæ partem & auulſionem, ſeminis progenitorum temperiem & mixturam occultam Animæ partium.* Quę clara ſunt, aut erunt è dicendis: & pergo. Ait, *Eſſe Spiritum.*] Non ſolum quidem: Humor adeſt: ſed vim & efficaciam gignendi in Spiritu ponit, eúmque velut Seminis eſſentiam ac naturam. Argumentum à ſeminibus in terram iactis: an humanis (quia de Homine loquitur) & maſturbatores fædâ re & nomine intelligit? an de frugum ſeminibus ſimpliciùs capi, quæ veteraſcentia pleraque ſcimus non gignere, Spiritu exhauſto aut vaneſcente. Spiritui igitur tribuunt etiam in Homine, à ſimili. Seneca: *Conſideremus quàm ingentem vim per occultum agant paruula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſurâ lapidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt vt ingentia ſaxa diſtrahant, & monumenta diſſoluant. Hoc quid eſt aliud, quàm* INTENSIO SPIRITVS, *ſine quâ nil validum, & contra quam nil validius eſt?* Hoc adſpectu, credo, dicebant (quod Plutarchus miratur, & damnat) τὸ σπέρμα πλεῖον εἶναι καὶ μεῖζον, ἢ τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτοῦ: *Semen amplius & grandius eſſe, quàm quod ex eo gignitur:* non modulo aut quantitate, ſed efficaciâ. Quanquam & modulo in quibuſdam: vt in Igne, poſt conflagrationem, qui eſt Semen mundi. Ab hac cauſſâ (Spiritu, dico) & φύσις dicta videtur Stoi-

11. Quæſt. cap. VI.

De Commun. Not.

cis, ὡς ἐν φύσεσιν οὖσα: *Natura, quòd ſit in ſpiritibus & inflationibus,*
v. De Plac. cap. III. *& diffuſio proportionum ac numerorum.* Eſt igitur ſemen *Spiritus*: iſteipſe, *corpus Zenoni* (ait Plutarchus:) ψυχῆς γὰρ εἶναι ἀπόσπασμα: *Animæ enim particulam auulſam eſſe.* Animæ, non totius: ſed eius partium vt antè. Epicurus non diſſimiliter dixerat: Σπέρμα, τοῦ σώματος καὶ ψυχῆς ἀπόσπασμα: *Semen, corporis & animæ detractam partem.* Pergit Laërtius: *A totis corporibus defluere.*] Et cauſſa additur: nam & tota corpora format, ſed & vitia, aut dotes partium, ſæpe effingit. Triſmegiſtus: ὅταν ἡ γένεσις ἀποθησαυρίζει γόνον, συμβαίνει πως εἰσπνεῖν ἐκ τοῦ σώματος ὅλου μελῶν οὐσίαν τινὰ, κατὰ θείαν ἐνέργειαν, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου γινομένου: *Cùm generatio ſemen ſeponit, euenit vt ex omnibus corporis partibus eſſentia quædam influat & inſpiret, diuinâ operatione, vt in hominis fit ortu.* Inſpirationem ſiue Spiritum etiam ibi notes; & ſapienter additum, de *operatione diuinâ*, quæ profectò ortui & productioni omni inſerenda eſt. Illa in occulto adminiſtrat pleraque, & diſponit. De Semine autem *à toto corpore*, etiam Polybus in libello περὶ γονῆς, & Hippocrates pluribus locis conſentiunt: itemque Democritus. Ἀφ' ὅλων, in-
In Stob. Phyſ. quit, σωμάτων καὶ τῶν κυριωτάτων μερῶν ὁ γόνος: *A totis corporibus, & præcipuis partibus, genitura.* Itaque idem *Venerem* (apud Pli-
Lib. xxviii cap. vi. nium) *damnauit, vt in quâ homo alius exſiliret ex homine.* Hinc debilitas & languor ab illo cœtu, etiam animi remiſſio, ſpiritibus ſcilicet exhauſtis. Etſi Tertullianus, qui traduci Animam vult,
De Animâ cap. xxvii. in argumentum hoc ſibi vertit. *In illo ipſo,* inquit, *vltimæ voluptatis æſtu, quo genitale virus expellitur, nónne aliquid de Animâ quoque ſentimus exire, atque adeò marceſcimus & deuigeſcimus, cum lucis detrimento?* Vertit, inquã: de Rationali tamen parte, haud iuſtè. Porrò Laertius: *Mulieris ſemen infæcundum.*] Quídni? Spiritu enim caret, & ἄτονον eſt, vt addit. Cenſorinus hoc ipſum Stoicis quoque adſcribit: *Illud etiam ambiguam inter auctores facit opinionem, vtrúmne ex Patris tantummodo ſemine partus naſceretur, vt Diogenes, & Hippon, Stoicíque ſcripſerunt: an & id ex Matris, quod Anaxagoræ, & Alcmæoni, nécnon Parmenidi, Empedoclíque, & Epicuro viſum eſt.* Licebit Pythagoram & Hippocratem his vltimis accenſere. At Stoicis Plutarchus Ariſtotelem adiungit: Ἀριστοτέλης καὶ Ζήνων τὸ θῆλυ ὕλην μὲν ὑγρὰν προΐεσθαι, οἱονεὶ ἀπὸ τῆς συγγυμνασίας ἱδρῶτα, οὐ μὴν σπερματικόν: *Ariſtoteles & Zeno*

aiunt,

aiunt, mulierem materiam aliquam humidam eiicere, tanquam à colluctatione illâ ſudorem, ſed non ſeminalem aut prolificam. Tamen aliter iterùm de Ariſtotele Lactantius: *Varro & Ariſtoteles aiunt, non tantùm maribus ineſſe ſemen, verùm & fœminis: & inde plerumque matribus ſimiles procreari. Sed earum ſemen Sanguinem eſſe purgatum.* Non miror diſtrahi: nam ipſe Ariſtoteles videtur in ſcriptis vacillare. Tamen veritas eſt, quòd ipſum Semen non habent, nec donat Ariſtoteles: ſed eius vice menſtruum puriorem Sanguinem (quod etiam in Lactantio) fotum virili ſemini & alimentum. Addit Laertius: *Modicum & aquoſum.*] Ita, de illo quaſi ſudore, vt Zeno dicebat, ſiue lentore, quem in luctâ emittunt: non ita de ſanguine menſurno. Satis de Semine. è quo fœtus fit, & tempore figuratur: quâ ſerie, aut ordine? *Empedocles,* ait Cenſorinus, *quem in hoc Ariſtoteles ſecutus eſt, ante omnia Cor iudicauit increſcere, quod hominis vitam maximè contineat: Hippon verò caput, in quo eſt animi Principale: Stoici vnà totum infantem figurari dixerunt, vt vnà naſcitur aliturque.* De Ariſtotele, verum eſt: & *Cor primò* format, etſi & *Iecur* vnà iungat. De capite autem, Lactantius mauult, & cum Hippone ſentit. Stoicos noſtros quis adiuuat? neſcio, & vereor vt inſpectio & experimenta damnent.

De opific. cap. XII.

III. De Par. Anim. cap. IIII.

Dissert. VII.

Semen tamen corpus modò Stoicis producere, & Animæ receptaculum parare. ipſam extrinſecus inſinuari, idque poſt Partionem.

SEMEN itaque cauſſa Hominis: an totius? an & Animam ex illo ducimus, haurimuſque? Vetus quæſtio, & ad noſtrum pænè æuum agitata. Quid autem hîc Stoici? aliunde, non ab eo petunt. Id verius certiuſque, etiam pro Senecæ mente, quàm quòd Tertullianus, pertinax traductionis & propaginis defenſor, ipſum Senecam eò trahit. *Concludimus,* inquit, *omnia naturalia Animæ, vt ſubſtantiua eius, ipſi ineſſe, & cum ipſa procedere atque proficere, ex quo ipſa cenſetur. Sicut & Seneca ſæpe noſter: Inſita ſunt nobis omnium artium & ætatum ſemina, magiſterque ex occulto Deus producit ingenia. ex ſeminibus ſcilicet inſitis, & occultis per infantiam, quæ ſunt & intellectus.* Sed, ô magne vir,

De Animâ, cap. XX.

Exſtant IV. De Benef. cap. VI.

verè trahis. Seneca non dicit, ab initio inſita, à conceptu ingenita: ſed inſita à primâ natiuitate intelligit, cum Anima ipsâ.
III. Quæſt. cap. XXIX. Itaque cautè & reſtrictè etiam alibi loquitur: attende. *In Semine omnis futuri hominis ratio comprehenſa eſt. Et legem barbæ, & canorum,* NONDVM NATVS *infans habet:* TOTIVS *enim* CORPORIS *& ſequentis ætatis, in paruo occultoque lineamenta ſunt.* Hic ſanè de ipſo Semine: ſed quid continet & includit? *legem barbæ, & canorum, & totius corporis lineamenta.* De Ratione & Animo, nullum verbum. Enimuerò tuipſe, Stoicos aliò diuertiſſe, oſtendis palàm. *Sunt,* inquis, *qui præſumunt,* NON IN VTERO *concipi Animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci, ſed & effuſo iam partu, nondum viuo infanti,* EXTRINSECVS *imprimi. Ceterùm ſemen ex concubitu, muliebribus locis ſequeſtratum, compinguëſcere in* SOLAM SVBSTANTIAM CARNIS: *eam editam, & de vteri fornace fumantem, & calore ſolutam, vt ferrum ignitum, & ibidem frigidæ immerſum, ita aëris rigore percuſſam, &* VIM ANIMALEM *rapere, & vocalem ſonum reddere. Hoc* STOICI *cum Æneſidemo, & ipſe interdum Plato.* Poteſt clarius edici de Stoico ſenſu? In Vtero *nil niſi carnem* compingi, Animam *extrinſecus imprimi,* idque *effuſo iam partu*: & cetera, minimè dubia aut implexa. Quid Lactantius, ſatis diligens talium? *Pythagorici & Stoici cùm timerent argumentum illud, quo colligitur, neceſſe eſſe vt occidant Animæ cum corporibus, quia cum corporibus naſcuntur; dixerunt,* NON NASCI *Animas, ſed* INSINVARI *potiùs in corpora.* Vtitur Inſinuandi voce appoſitâ, quâ aliquoties Lucretius, in Stoicis refutandis. nam illos maximè intelligit, cùm ſtudioſè hanc ſententiam repellit. Inter alia:

Cap. XXV. De Animâ. — Lib. III. cap. XVIII

Lib. III. multis verſibus.

Præterea ſi immortalis natura Animäi
Conſtat, & in corpus naſcentibus inſinuatur:
Cur ſuper anteactam ætatem meminiſſe nequimus?

Iterùm:

Quod ſi fortè putas EXTRINSECVS *inſinuatam*
Permanare animam nobis per membra ſolere.

Tertiò:

Nec tamen eſt, vt iam perfectis inſinuetur
Corporibus.

Ex quibus liquet, dixiſſe acres Epicureorum hoſtes Stoicos, Animam

Animam aliunde aduenire in corpus, nec cum eo igitur perire. Plutarchus item clariſſimè: Τὸ βρέφος ἐν τῇ γαστρὶ φύσει τρέφεσθαι νομίζει (Χρύσιππος) καθάπερ φυτόν. ὅταν δὲ τεχθῇ ψυχόμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ στομούμενον, τὸ πνεῦμα μεταβάλλειν, καὶ γίνεσθαι ζῶον. ὅθεν οὐκ ἀπὸ τρόπου τὴν ψυχὴν ὠνομάσθαι, παρὰ τὴν ψύξιν: *Chryſippus cenſet fœtum in vtero ali, vt plantam. Cùm autem in lucem editus eſt, frigefactum ex aëre & induratum, mutare Spiritum, & fieri Animal.* Imò longiùs ibant, & partem Vteri faciebant fœtum. Idem Plutarchus: Πλάτων ζῶον τὸ ἔμβρυόν φησι. καὶ γὰρ κινεῖσθαι ἐν τῇ γαστρὶ καὶ τρέφεσθαι. Οἱ Στωϊκοὶ, μέρος εἶναι αὐτὸ τῆς γαστρὸς, οὐ ζῶον. ὥσπερ γὰρ τοὺς καρποὺς μέρη τῶν φυτῶν ὄντας πεπαινομένους ἀποῤῥεῖν, οὕτω καὶ τὸ ἔμβρυον: *Plato ait, Fœtum in vtero, Animal eſſe. nam & moueri ibi, & ali. Stoici, partem eſſe ipſius vteri, non animal. & ſicut fructus arborum partes dicimus, videmusque maturos decidere; ſic & fœtum.* Liquet igitur de ſententiâ, non item de veritate. Nam Tertullianus fortiter hæc refutat, atque idem Plutarchus. Quid tamen? de aduentu ipſo & inſinuatione, haud falsò; & gaudeo gratulorque hîc quoque Chriſtianis accedere: de tempore, ſcio controuerti. Iam olim quidem. nam Hippocrates (in Stobæanis eclogis) *ſtatim à formato ſemine*, Animam admittit: Porphyrius (quod mirêre in Platonico) prorſus vt noſtri, ἐν τῇ πρώτῃ ἀπογεννήσει τοῦ τικτομένου: *in primâ ſtatim editione nati infantis. Alia etiam eſt opinio, quæ plures ſtatuit facultates aut Naturas animæ, opportuno dein tempore, aliam aliàs aduenire, prout corpus idoneum aptumque factum. Primum igitur* * *Naturam accipere, deinde Sentientem vim, tum Appetitum, tum Rationalem animam, denique Intellectualem.* In poſtremâ ſententiâ ſunt qui Ariſtotelem velint accenſere, neſcio an volentem. Sed inter ipſos Theologos olim diſſidium, innata Anima, an ingreſſa. Innatam Tertullianus, vt dixi, vbertim approbat, *& in ipſo, & ex ipſo ſeri homine, & viuum eſſe à primordio Semen.* Multi cum illo Latini: exſertè etiam inter Græcos Gregorius Nyſſæ antiſtes. *Poſteriorem eſſe*, inquit, *originem animarum, ipſaſque recentiores eſſe corporum conſtitutione*, NEMO SANA MENTE PRAEDITVS *in animum induxerit. cùm manifeſtum ſit, quòd nihil ex inanimis vim in ſeſe habeat mouendi, itemque creſcendi. At eorum qui in vtero aluntur, neque augmentum & incrementum, neque de loco ad locum motus controuerſus eſt. Relinquitur ergo vt cenſeamus, vnum & idem Animæ* &

De Pugnis Stoic.

v. De Plac. cap. xv.

*Id eſt, vegetationē, & vitam.

De Animâ & Reſurr.

& Corporis conſtitutionis principium eſſe. Ac quemadmodum terra ſi ſurculum ab radice auulſum acceperit, arborem inde efficit, non ipſa vim augendi iniiciens, ſed incrementi dumtaxat materiam atque ſubſidium impartiens: ita dicimus etiam id quod ex homine auellitur (Semen) *ad hominis ſationem, ipſum quoque aliquomodo* ANIMAL *eſſe, ex animato animatum.* Plura addit, & omnes Animæ facultates in Semine eſſe, occultas tamen, & in tempore atque ordine educendas. Sententia erat quam tueri poſſes, niſi Eccleſia & puriores Theologi iam aliter credi conſenſiſſent: pareamus. AVD. Non lubet in iſta velut adyta penetrare: tamen vnum validè poſſit obiici. Si traducitur Anima & propagatur: cur mea parentum melior, ſubtilior, felicior? referre enim eas debebat, vt ſurculus arborem, vt fructus ſemen. LIPS. Hippocrates iam olim reſpondit, *Animam non mutari, ſed corporum temperamentum*: & pro eo igitur, atque vt organa ſunt, Animam magis minúſve ſe exſerere, & ſplendere. Tertullianus autem hoc amplius, Deum, aut miniſtros eius adhibet. & *omnem*, inquit, *hominis in vtero ſerendi, ſtruendi, fingendi, paraturam aliqua vtique poteſtas, diuinæ voluntatis miniſtra,* MODVLATVR, *quamcumque illam rationem agitare ſortita.* Benè, benè. Deus adeſt, diſponit, addit, demit, vtcumque illi viſum. At contra Stoicos ſimile obiiciatur, Quomodo liberi mores ſæpe & indolem parentum referant, ſi in ſemine hæc non fuerunt? Chryſippus reſpondit, iſta quoque à temperie ſimili corporum prouenire, quibus Anima affici aut infici poſſit.

Lib. 1. de Diæ.â.

Cap. xxvii

DISSERT. VIII.

E Cælo & Æthere Animum aduenire, à Stellis, ab ipſo Deo: & pluſcula ſublimiter, ac nimis, à Stoicis dicta.

ITAQVE aduenire Animam Stoici voluerunt: & quidem ſub ipſum partum. Vnde autem? Hæc & plura ſuper Animo exſequi, animus eſt: ſed quâ ſerie aut diſpoſitu melius, quàm illo quem Seneca (ei hanc operam damus) præiuit? Nam ſcribit alibi: *Innumerabiles deinde quæſtiones ſunt de Animo. Vnde ſit? Qualis ſit? Quando eſſe incipiat? Quamdiu ſit? An aliunde aliò tranſeat, & domicilium mutet? Vtrum corpus ſit, an non ſit? Quid facturus ſit,*

Epiſt. LXXXVIII.

cùm

cùm per nos facere aliquid deſierit? An obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit? Ecce tibi octo quæſtiones capitales: & ſub manu aliæ emergent fortaſſe, ſed ad hæc velut ſigna reuocandæ & diſponendæ. Ingens opus: ſed ſtringam, diſputationum ferè exſors, & ſententiam Stoicam poſuiſſe atque aperuiſſe contentus. Deus autem, & tuus fauor, ille iuuabit, hic adſpirabit. Certè à Deo initium: *Vnde* enim *Animus?* à cælo, ex æterno illo igne, è ſiderum naturâ, & ſine circuitu à Deo ipſo. O dignitatem noſtram! ſed vereor, imò ſcio, nimis auctam: tamen ipſos audiamus. Seneca:
Animus, ſi primam eius originem inſpexeris, non eſt ex terreno graui- que concreta corpore, ex illo cæleſti Spiritu deſcendit. Iterùm: *Animus humanus ex iiſdem, quibus diuina conſtant, ſeminibus.* Diuina, id (Ad Helu. cap. VI. Ibid.)
eſt, ſidera & ſtellæ. Seneca: *Hominem diuini Spiritus eſſe partem, ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe.* Ait ſcintillas *ſacrorum*: quin veriùs, *aſtrorum?* atque (De Vit. beat. cap. XXXII.)
ita lege. Cicero: *Hominibus Animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis.* Plinius: *Quo nemo magis probauerit cognationem cum homine ſiderum, Animaſque noſtras partem* (In Somn. Scip. II. cap. XXVI.)
eſſe cæli. Firmicus: *Quare cùm ſimus cum ſtellis quadam cognatione coniuncti, non debemus eas, ſacrilegis diſputationibus, propriis priuare poteſtatibus.* Cognati? ita, ex iiſdem ſeminibus, & eſſentiâ: (Lib. I.)
atque adeò pars Deorum. Epictetus: Αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτοῦ μόρια οὖσαι, καὶ ἀποσπάσματα: *Animæ ita illigatæ & coniunctæ Deo ſunt, vt particulæ ſint eius, & decerpta.* (I. Diſſert. cap. XIV.)
Cicero: *A naturâ Deorum hauſtos animos, & delibatos habemus.* (I. De Diuinat.)
Alibi: *Humanus Animus decerptus ex Mente diuinâ.* Manilius: (V. Tuſc.)

> *Quis cælum poſſet, niſi cæli munera noſſet,* (Lib. II.)
> *Et reperire Deum, niſi qui* PARS *ipſe Deorum eſt?*

Inde magnificæ illæ voces Senecæ: *Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exſiſtere, qui Dei pars eſt?* Et magis: *Miraris hominem ad Deos ire? Deus ad homines venit, imò, quod propius eſt, in homines venit.* Iterumque: *Prope eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt.* Vnde hæc talia? quia perſuaſum iis, à Deo, id eſt Mundi animâ, animam hanc eſſe. Laërtius: τῆς τῶν ὅλων ψυχῆς μέρη εἶναι τὰς ἐν τοῖς ζώοις: *Animæ Vniuerſi, partes eſſe animantium Animas.* Omniúmne animantium? omnium: ſed aliæ aliis magis partici- (Epiſt. XCII. Epiſt. LXXIII. Epiſt. XL. In Zen.)

 pant,

Apul. De Dogm. Plat. pant, vt ſunt corpora & inſtrumenta. Eſt Socraticum: *Mundi animam, fontem animarum omnium eſſe.* Sed illam, quę Ratione vtetur, cognatam & participem, imò iam partem diuinitatis eſſe. Quæſt. Platonic. Plutarchus: ἡ δὲ ψυχὴ μετασχοῦσα νοῦ καὶ λογισμοῦ, οὐκ ἔργον ἐστὶ τοῦ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος· οὐδ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἀπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ γέγονεν: *Anima mentis & ratiocinationis conſors, non opus ſolum Dei, ſed &* PARS *eſt; neque ab ipſo, ſed ex ipſo eſt facta.* Enimuerò etiam aliæ (hac ratione) partes Dei, id eſt Mundanæ animæ: ſed iſta ſcilicet eximiè, & quæ proximè vim naturamque eius referret. A V D. Abhorreo audire hæc talia. Antè didici Deum conditorem hominum eſſe, Animas aduenire & inſinuari, idque eius operâ: nunc cognatas, partes, & Deum ipſum eſſe? iterùm abhorreo. L I P S. Gaudeo. & magnitudinem Dei qui libat tantùm, & noſtrum iſtud imbecillum & tenue; ridebit profectò & exſibilabit eas voces. Tamen corpus hoc totum Mundi communicare ita antiquis placuit, & nos velut membra eius facere ac partes. Sene- Epiſt. XCII ca: *Totum hoc quo continemur, & vnum eſt, & Deus eſt: & ſocij eius ſumus, & membra.* Nec Stoici hæc tantùm, aut Platonici: Cap. X. ecce Triſmegiſtus. Ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς τοῦ παντὸς πᾶσαι αἱ ψυχαί εἰσιν: *Ab vnâ Vniuerſi Animâ omnes Animæ exſiſtunt & promanant.* Ab Cap. XII. ipsâ, inquam, Dei eſſentiâ: & clarè idem. Ὁ νοῦς οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡπλωμένος, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: *Animus, ſiue Mens, non eſt quidem abſciſus ab eſſentiâ Dei, ſed quaſi diffuſus & extenſus, ſicuti Solis ſplendor.* Vult, ſicut lumen à Sole diffunditur, ſine Solis imminutione aut noxâ; ſic Animas ab illâ magnâ, abſque eius intertrimento. Diffundi autem, vt vaſculum cuiuſque capax & admiſſionale eſt. Ita Philo Iudæus: Quod deter. potiori inſid. τὸν νοῦν ἀνθρώπινον εἶναι τῆς θείας καὶ εὐδαίμονος ψυχῆς ἀπόσπασμα οὐ διαιρετόν: *Mentem humanam eſſe diuinæ & beatæ Animæ particulam, ſed indiuiſibilem.* Et addit: οὐ γὰρ τέμνεται οὐδὲν τοῦ θείου κατ᾽ ἀπάρτησιν, ἀλλὰ μόνον ἐκτείνεται: *Non enim reuera, quidquid diuinum eſt, ſcinditur, ſed dumtaxat protenditur ac dilatatur.* Hæc ita ſententia veterum, & verba fortaſſe ſupra ſententiam elata ac ſuperba: quid tamen eſt? Adeò diuina res Anima & prętabilis, vt etiam in Chriſtianâ luce ac veritate fuerint, qui ſic eam honeſtarint, an dehoneſtarint? Manichæi, Priſcillianiſtæ, Marcionitæ, atque id genus erronum, *de propriâ Dei ſubſtantiâ Animam formabant.* Quidam Tertul-

Tertullianum eò trahunt, quia ſcripſerit, in illud Lucæ: *Reddi-* IV. Aduerſ.
te quæ ſunt Dei Deo. Hominem igitur reddi iubet creatori, *in* Marc. cap.
cuius imagine, & ſimilitudine, & NOMINE, & MATERIA *ex-* XXXVII.
preſſus eſt. Ecce, *Nomine*: ergo Deus eſt? ecce *Materiâ*: ergo è
Deo? Sed nempe ſermones hi tales, ad normam aliorum redu-
cendi atque examinandi ſunt: & altius aliquid, pro re natâ, in-
terdum dicunt, non capiendum vt dicunt. Ipſe abdicat: *Intel-* Aduerſ.
lige, inquit, *adflatum* (ad verba Geneſeos adſpicit) *minorem Spiri-* Marc. II.
tu eſſe, etſi de Spiritu accidit: vt aurulam eius, non tamen Spiritum. cap. IX.
*nam & aura vento rarior eſt, etſi de vento aura, non tamen ventus
aura. Capit etiam imaginem Spiritus dicere flatum.* Omnino ita eſt.
Deus aliquid Spiritu inflauit in hominem, non ipſum; ſimilem
ſibi, non ſe fecit. Atque ita Ambroſij etiam illa mitiganda: *Ani-* Lib. de
mæ rationabilis ſubſtantia, diuinus Spiritus eſt. Minimè, ſed aliquid Noë & ar-
vicinum, & multum ab eo trahens. Lactantij verbis vtar, *Ani-* câ, cap. XXV
mam neſcio quid eſſe Deo ſimile. Quemipſum tamen calumnioſè,
vir multa inſignis, adſpergit hac ſuſpicione * ὁμοουσίας: quia ſcri- * vni eſſen-
pſerit: *Ficto corpore, ſpirauit ei Animam de vitali fonte Spiritus ſui,* tiæ.
qui eſt perennis. Sunt verborum captendulæ: iam docui: abite.
Multa hîc occulta, aut dubia, fateor: & cum Auguſtino olim,
ſine periculo origo Animæ latet: hactenus tamen, vt non eam particu- Epiſt. ad
lam Dei eſſe credamus, ſed creaturam. Et iam vides, Stoicis *Vnde ſit* Optat. Mi-
Anima: è cælo, à Deo, ipſam Deum. Elata & vana ſunt: illa leuit. & ad-
modeſtiora, *cognationem nobis cum Deo eſſe; & magis, Dei filios eſ-* de De Ciu.
ſe. Aliquid, inquam, diuini in nobis: & facti eius inſtar ab illo XIV. ca. vlt.
patre, atque etiam adoptati ſumus. *Ego dixi Dij eſtis* (in Sacris)
& filij excelſi omnes. Quid Seneca? *Inter Deum ac bonum virum* De Prouid.
neceſſitudo eſt, & ſimilitudo. itemque: *vir bonus, vera eius pro-* cap. I.
genies. O vtilis cogitatio! Εἴ τις τῷ δόγματι τούτῳ συμπαθῆσαι κατ᾽ ἀξίαν Epictet.
δύναιτο, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντες προηγουμένως, καὶ ὁ θεὸς πατήρ I. Diſſert.
ἐστι τῶν τ᾽ ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, οἶμαι ὅτι οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ ταπεινὸν, ἐν- cap. III.
θυμηθήσεται περὶ ἑαυτοῦ: *Siquis huic doctrinæ affici & inhærere pro di-
gnitate poßit, quòd facti à Deo omnes primariò ſimus, & ille ſit pa-
ter hominum ſimul ac Geniorum: opinor profectò, quòd nihil humi-
le aut abiectum de ſe ipſo homo cogitare aut diſponere poſſet.* Ecce
enim ſi Cæſar aut Rex te adoptaſſet, quis ſupercilium tuum
ferret? cùm autem Dei ſis filius, non quæ Deo digna ſunt co-

 gitabis?

gitabis? Hoc faciamus, & ad optimum hunc finem non optimè ſemper dicta vertamus.

DISSERT. IX.

Ipſum itaque Animum athereum Ignem eſſe, ſimul etiam Spiritum.

Et primam Quæſtionem iam expunximus, *Vnde eſſet*: altera excipit, *Qualis ſit?* Difficilis. Nam *habere nos Animum, cuius imperio & impellimur, & reuocamur, omnes fatebimur: Quid tamen ſit Animus ille, rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quàm Vbi ſit.* Annæum noſtrum audis, ignorantiam profitentem? adde Tullium. *Anima ſit Animus, ignisne, neſcio: nec me pudet, vt iſtos, fateri neſcire, quod neſciam.* Tale Heraclitus, in Laertio: * λέγει δὲ καὶ ψυχῆς πέρι, ἰατέον. ὡς οὐκ ἂν ἐξεύροι ὁ πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν. οὕτω βαθὺν λόγον ἔχειν: De *Animá, omittendum. quia nemo reperiet, etiamſi omnem viam ineat: adeò profundam eam rationem eſſe.* O caliginem! ô miſeriam! illud, quo cetera noſcimus, ipſum neſcimus. Quid tamen Stoicis viſum, videamus. Seneca noſter audacter definit: *Quid eſt aliud Animus, quàm quodammodo ſe habens Spiritus?* Quod Græcè fuiſſe arbitror, πνεῦμα τὸ ποιόν. Eſt *Spiritus*: & Latinis vox hoc inſonat, *Animæ*: παρὰ τὸν ἄνεμον, qui ventus eſt & flatus. Placuit Tertulliano hoc iſtud: & *Stoicos*, inquit, *allego, qui Spiritum dicunt Animam, penè nobiſcum: quia proxima ſunt Flatus, & Spiritus.* Nam & Chriſtiani è Moſaicis libris πνοὴν, ſiue Spiritum, adfirmant: etſi πνεῦμα Auguſtinus haud velit, & diſtinguit. Eſt igitur Spiritus, ſed talis. Qualis autem? clariùs hoc Zeno & Poſidonius, in Laërtio: πνεῦμα ἔνθερμον εἶναι τὴν ψυχήν: *Spiritum calidum, eſſe Animam.* In Stobæanis: τὸ γὰρ συμφυὲς πνεῦμα ἡμῖν ἔνθερμον, ψυχὴν ἡγοῦνται: *Congenitũ nobis calidum Spiritum, cenſent Animam.* Duo igitur in eâ, Spiritus, & Calor: quod etiã Galenus tradit: & Stoicis non aliud Animam eſſe quàm κρᾶσιν ἐν συμμετρίᾳ γιγνομένης τῆς ἀερώδους καὶ πυρώδους οὐσίας: *temperiem, cùm proportione conſtat aërea & ignea ſubſtantia.* Sanè Aërem ibi eſſe, res iis dicebat. quia hunc reciprocamus viuentes: & abſque eo nec eſt vita. Itaque Varro definiebat: *Anima eſt Aër conceptus ore, deferuefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffuſus in corpus.* Sed tamen non eſt is propria natura aut præ-

Nat. quæſt. VII. cap. XXIV.

I. Tuſcul.

* Simili aliquo ſenſu hac reformanda, in Græcis.

Epiſt. L.

De Animâ, cap. V.

De Ciuit. XIIII. cap. XXIIII.

Libro, Quòd animi mores ſequantur corporis temperiem.

Apud Lactant. De Opific. cap. XVII.

præcipua Animæ : ſed eſt velut vehiculum, aut corpus purioris illius Ignis, quo hæc conſtat. Cicero : *Omnia veſtri* (Stoici) *Balbe, ſolent ad Igneam naturam referre, Heraclitum, opinor, ſecuti : quem ipſum non omnes interpretantur vno modo. Vos autem ita dicitis, omnem vim eſſe Ignem. itaque & animantes cùm calor defecerit, interire; & in omni naturâ rerum id viuere, id vigere, quod caleat.* Varro prorſus Stoïcè : *Animalium ſemen, Ignis : qui Anima, & Mens. qui calor è cælo, quòd hîc innumerabiles, & immortales ignes.* Iaque Epicharmus Ennij de Mente humanâ dicit :

III. De Nat. Deor. — IIII. De L. L.

Iſtic eſt de cælo ſumptus ignis, isque * *Mentis eſt.*

* Antiquè, pro Mens.

Ab hac excellentiâ Cicero : *Zenoni Stoico Animus Ignis videtur :* non tamen ſolus, ſed cum hac Spiritus velut veſte. Ita Triſmegiſtus appellat, etſi ſubtiliùs, & aliâ quadam diſtinctione : Ἔνδυμα εἶναι τῦ μὲν νοῦ τὴν ψυχὴν, τῆς δὲ ψυχῆς τὸ πνεῦμα : *Veſtem eſſe Mentis quidem Animam, Animæ ipſum Spiritum.* Nec plura addo, & de cæleſti iſto Igne, atque *intelligente,* è prioribus iam clara.

I. Tuſcul. — Cap. x.

DISSERT. X.

Animam à partu Stoicis venire : ſed verius nobis, à formatione fœtus.

TERTIA Quæſtio, *Quando eſſe incipiat?* quam tamen opportunè iamantè, de Semine, profligaui aut affeci. Stoicis quidem à partu eſſe incipit : nec antè Homini animalis illa vita, quam Græci ζωὴν quoque vocarunt, παρὰ τὸ ζεῖν, & *à feruore* illo Ignis. Hæc docui : quid tamen Iamblichus? monſtra Stoicis affingit, ſi verè ex eo Stobæus. Οἱ δὲ Στωϊκοὶ λέγουσιν, οὐκ εὐθὺς ἐμφύεσθαι τὸν λόγον, ὕστερον δὲ συναθροίζεσθαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ φαντασιῶν, περὶ δεκατέσσαρα ἔτη : *Stoici dicunt, non ſtatim Rationem inſeri, verùm poſteà à ſenſibus & imaginationibus colligi, circa annum decimumquartum.* Hæc parùm fideliter adſcribi arbitror, ſi de ipſâ Ratione capis : ſi de Vſu eius perfectiore, haud negem. Obſcuratur enim in ipſâ infantiâ, & vt ſol quidam, per nubila & nubes ægrè perrumpit. Germana eorum ſententia, à partu inſinuari. Tangit, & ſpernit Lactantius : *Anima* (inquit contra Varronis datam finitionem) *non eſt aër ore conceptus : quia multo priùs gignitur Anima, quàm concipi Aër ore poſſit. Non enim* POST PARTVM *inſinua-*

In Phyſic. — De Opific. cap. XVII.

inſinuatur in corpus, vt quibuſdam philoſophis (nempe Stoicis) *videtur, ſed poſt conceptum protinus, cùm fœtum in vtero neceſſitas diuina* FORMAVIT. Vides illam poni & reiici; aliam ſupponi, quam probam cenſet, *poſt conceptum inſinuari*: quando? cùm *fœtum Deus formauit*. Optimè. & Theologi noſtri ſic hodie cenſent, formatis principalibus membris, hepate, corde, cerebro, domicilium iam Animæ rationali aptum eſſe, & in id venire.

Aduerſ. Ruff. apol. II. Hieronymus: *Figurato corpore, ſtatim creari & immitti*. Creari? ita, à Deo: & exemplo Angelorum, de nihilo. In Ruffini verbis, quem ille ſanctus vir oppugnat, lego pluſculas ſententias, compendio recitatas.

Ibid. *De Animâ, fateor me apud quamplurimos tractatorum diuerſa legiſſe. Legi quoſdam; dicentes quòd pariter cum corpore, per humani corporis traducem, etiam Animæ diffundantur. quod puto inter Latinos Tertullianum ſenſiſſe, vel Lactantium, fortaſſis & nonnullos alios. Alij aſſerunt, quòd formatis in vtero corporibus, Deus cottidie faciat Animas & infundat. Alij factas iam olim, id eſt tunc cùm omnia creauit Deus ex nihilo, nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore. Hoc ſentit & Origenes, & nonnulli Græcorum. Ego verò cùm hæc ſingula legerim, Deo teſte dico, quia vſque ad præſens certi & definiti aliquid de hac quæſtione non teneo.* Præmittit de traduce Animâ: & Lactantium ibi numerat, falsò. Liquet ex loco, quem adduxi: & magis ex iſto:

De Opif. cap. XIX. *Vtrum anima ex patre, an ex matre, an verò ex vtroque generetur? Sed ego de meo iure, ab ancipiti vindico: nihil enim ex his tribus verum eſt. Corpus ex corporibus naſci poteſt, quoniam confertur aliquid ex vtroque: de Animis Anima non poteſt, quia ex re tenui & incomprehenſibili nihil poteſt decedere. Itaque* SERENDARVM *Animarum ratio* VNI AC SOLI DEO *ſubiacet.*

Denique cæleſti ſumus omnes ſemine oriundi,
Omnibus ille idem pater eſt:

vt ait Lucretius. Nam de mortalibus non poteſt quidquam niſi mortale generari. Falsò igitur Lactantius accenſetur: de Tertulliano, nimis verum. & licebat, Pompeium, Apollinarem, alios addere, ac verbis Hieronymi, *maximam partem Occidentalium*. Claudamus, cum eodem Lactantio: *Non à parentibus dari Animas, ſed ab vno eodemque omnium Deo Patre, qui legem rationemque naſcendi* TENET SOLVS, *ſiquidem ſolus efficit.*

DIS-

DISSERT. XI.

Eam longæuam, non Æternam iiſdem: neque omnes etiam, & trepidè aut ambiguè loqui.

AT nos etiam in tenebris iſtis pergamus, vt ſic dicam, micare. Quarta enim quæſtio, *Quamdiu ſit?* digna quæ tractetur: atque vtinam Stoici in capitali iſtâ re veraces & recti! Tangunt tamen, & diuturnas Animas faciunt, ſi non immortales. Diuturnas. & ideò concepit verba Seneca, *Quamdiu ſint?* Non rogat, an ſemper ſint poſt fatum; an non ſint ἁπλῶς: ſed *quamdiu*. Hoc ita obſcurè Laërtius: τὴν ψυχὴν μετὰ θάνατον ἐπιμένειν· In Zen.
φθαρτὴν δὲ εἶναι: *Animam à morte permanere: mortalem tamen eſſe.* Noſter Seneca ambiguè ſępe hîc loquitur, & aliquando ad æternitatem accedit, recedit. Accedit. vt: *Cogitemus ergo, citò nos eò* Epiſt.
peruenturos, quo illum (mortuum) *perueniſſe męremus. Et fortaſſe* LXIII.
(ſi modò ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt. Iterùm: *Dies iſte, quem tanquam ex-* Epiſt. CII.
tremū reformidas, æterni natalis eſt. Alibi: *Animus æternitatis ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.* Plura talia notes: ſed & in quibus recedit. vt: *At ego mortem diu expertus ſum. Quando? antequam naſcerer: Mors eſt, non eſſe: id quale ſit, iam ſcio. Hoc erit poſt me, quod ante me fuit.* Palàm ſentit, quod Plinius: *Omnibus à ſupremo die eadem, quæ ante primum: nec ma-* Lib. VII.
gis à morte ſenſus vllus, aut corpori, aut Animæ, quàm ante natalem. cap. LV.
Quem ſunt, qui hoc argumento Epicureum faciunt: vanè. Quidni enim & Seneca talis ſit? nam ille iterùm: *Mors nos in* Ad Marc.
illam tranquillitatem, in quâ antequam naſceremur iacuimus, reponit. cap. XIX.
Euripides hæc ipſa:

Τὸ μὴ γενέσθαι τῷ θανεῖν ἴσον λέγω: Troadib.

Non eſſe natum, & mortuum eſſe, idem puto.

Denique alibi Seneca conqueritur, *Æternitatem animorum promitti magis à magnis viris, quàm probari.* Audis dicentem, negantem, dubitantem? Omnia tamen in eamdem viam ſententiæ veniunt, à me dictæ, à Cicerone adfirmandæ. *Stoici,* inquit, I Tuſc.
vſuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt Animos, ſemper negant. Quamdiu igitur? ad Ecpyroſin illam,

 ſiue

ſiue Conflagrationem: cùm omnia reſoluuntur, & ad initia ſua reuertuntur. Animæ igitur tunc omnes iterùm ad Mundi Animam, id eſt ad Iouem: quâ mente Æternæ aliquando dicuntur. Seneca Cordum loquentem inducit, mortuum & inter Heroas: *Nos quoque fælices Animæ, & æterna ſortitæ, cùm Deo viſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſi parua ruina ingentis acceſſio, in antiqua elementa vertemur.* Tale in Epicteto: *Deus,* inquit, *cùm neceſſaria tibi eripit, victum, veſtem, ſenſus iſtos, receptui nempe canit, ianuam aperit, & venire te iubet.* ποῦ; εἰς οὐδὲν δεινὸν, ἀλλ' ὅθεν ἐγένου, εἰς τὰ φίλα καὶ συγγενῆ, εἰς τὰ στοιχεῖα: *Quò? non ad aliquid graue, ſed ad illa è quibus ortus es, ad amica &* COGNATA, *ad elementa.* Cognata illa & amica, intelligit maximè aſtra. Et ſanè rarus ipſe Epictetus eſt, aliàs ſublimis, in immortalitate aut & longæuitate animorũ adſtruendâ: quid adſtruendâ? vix tangendâ. Nimirũ inter Stoicos ipſos controuerſa ea res, nec conſenſu recepta.

Conſol. ad Marc. cap. vlt.

III. Diſſer. cap. XIII.

1. Tuſcul. Panætius, apud Ciceronẽ, *interire Animas* arbitratur: & Laertius aliam etiam ſententiæ diuiſionẽ oſtendit. Κλεάνθης μὲν, inquir, πάσας ἐπιδιαμένειν φασὶ, μέχρις ἐκπυρώσεως. Χρύσιππος δὲ τὰς τῶν σοφῶν μόνων: *Cleanthes omnes permanere ait, vſque ad conflagrationem Mundi; Chryſippus, ſolas Sapientum.* Et Seneca, in verbis ſuprà, eò inclinare videtur (ad Chryſippum dico) cùm ſcribit, *fælices Animas æterna ſortitas:* non igitur omnes. Tacitus apertiùs: *Si, vt ſapientibus placet, non cum corpore exſtinguuntur magnæ Animæ.* Nota magnas: minutæ igitur & fatuæ pereunt, aut non diu manent. Palàm ita Numenius, in Euſebio, de noſtris: Τὴν δὲ ψυχὴν γενητήν τε, καὶ φθαρτήν. οὐκ εὐθὺς δὲ τοῦ σώματος ἀπαλλαγεῖσαν φθείρεσθαι, ἀλλ' ἐπιμένειν τινὰς χρόνους καθ' ἑαυτήν. τὴν μὲν τῶν σπουδαίων, μέχρι τῆς εἰς πῦρ ἀναλύσεως τῶν πάντων. τὴν δὲ ἀφρόνων, πρὸς πόσους τινὰς χρόνους: *Animam natam, & mortalem eſſe. non ſtatim tamen interire, ſed manere apud ſeipſam. Sapientum quidem, vſque ad conflagrationem omnium: ſtultorum, ad breue aliquod tempus.* Imò verò genere quodam fati exſtinguuntur etiam meliores: puta, ſi pondere aut mole magnâ, vnà cum corpore obruuntur. Seneca: *Quid intereſt, vtrum ſuper aliquem vigiliarium ruat, an mons, an turris? Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque æquè mortifera ſit. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant Animam hominis magno pondere extriti, permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus*

In Agricolâ.

Epiſt. LVII.

exitus liber. Mira ſententia, ſed cui origo & firmamentum à ſcito, quòd Anima ſit corpus: itaque pati eadem, quæ corpus, & affligi, ac diſſipari, ſolui. Alibi ſuper hac ſententiâ legere haud nunc memini: niſi in Statio, qui doctè (vt multa) verſibus inſeruit, iſtis.

——— latet intus, monte ſoluto Thebaid. VI.
Obrutus, ac penitus fractum obductumque cadauer
Indignantem Animam propriis non reddidit aſtris.

Loquitur de auri ſcrutatore, qui terras & colles ſubit, earumque ſubito lapſu obruitur: nec Animam poteſt ad ſidera emittere, preſſam ſic & obtritam. Veteres & noui Scholiaſtæ ſilent. An non ſimile autem in Aquis, vbi profundo merſantur? Seruius dicat in Virgilium: cùm inſtante naufragio, *Ingemit Æneas: non propter mortem,* inquit, *ſed propter mortis genus. graue eſt enim, ſecundùm Homerum, perire naufragio, quia Anima eſt ignea, & extingui videtur in mari.* Quod idem Syneſius notat, & Homeri verſum adducit: I. Aen. III. epiſt.

Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν ἐπεὶ πίεν ἁλμυρὸν ὕδωρ:

Aiax diſperiit, poſtquam bibit æquoris vndam.

Quaſi planè ab Animâ etiam periiſſet: argumento tamen paſùm firmo. Seneca ipſe eódem adſpexiſſe videtur, vbi ſæuitiam Caij exagitat, qui morituris os pannis conſciſſis farciebat: *Quæ iſta ſæuitia,* inquit, *eſt? liceat vltimum ſpiritum tradere* (ſic lego:) *da exituræ Animæ locum.* Sed populariter ea dicuntur: ipſe diuerſum ſentit, & Stoicos adeò ſuos hîc damnat. Nam relatâ ſententiâ illâ, de Obtritione, addit: *Qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem: ſic Animus, qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus affligitur, erumpit.* Hæc veriora, quàm priores illæ* λῆροι. Sed heus, incidit malè omiſſum, ex Dionyſio Alicarnaſſæo: quem, vel hoc argumento, Stoæ vindicabo. Ait ſuper hoc ſcito, in ſuâ perſonâ, vbi de Marcio Coriolano infeliciter exſtincto: *Si igitur ſoluta corpore Anima etiam interit, haud video quomodo beatos dicam, qui nullo ex Virtute fructu; ob ipſam etiam pereunt.* Tum addit membrum alterum: Εἰ δὲ ἄφθαρτοι μένει τοῦ

II. De Irâ, cap. XIX. Epiſt. LVII. * Ineptiæ, deliria. Lib. VIII.

παντὸς τυγχάνουσιν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν οὖσαι, καθάπερ οἴονταί τινες, ἢ χρόνον, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν, τῶν σωμάτων, ἐνδιαμένουσι, μήκιστον μὲν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἐλάχιστον δὲ αἱ τῶν κακῶν, ἀποχρῶσα τιμὴ φαίνοιτ᾽ ἂν τοῖς ἀρετὴν ἀσκοῦσι: *Sin autem incorruptibiles in perpetuum Animæ, vt quidam cenſent; aut tempus aliquod, poſt ſolutionem corporum, permanent: longiſſimum quidem, bonorum virorum; breuiſſimum, malorum: ſufficiens honos habetur Virtutis cultoribus.* Stoicis igitur manet ſic Anima, vbi, & quid faciat, mox docebo.

DISSERT. XII.

De migratione Animarum in corpora. Plures ita ſenſiſſe, non tamen Stoïcos.

NAM Senecæ ordinem inſiſto, & Quæſtio quinta excipit, *An aliunde aliò tranſeat, & domicilium mutet?* Si manet, inquit: an ſi fortè, cum Pythagoricis, de corpore in corpus migrat? Eodem ſenſu quærit alibi: *Ego neſciam, vnde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe?* Sæpe enim; ſi reditus eſt, & vt Tertullianus appellat, *recidiuatus animarum.* Et Pythagoréos, imò & Platonicos ſic ſenſiſſe, decantatum eſt: an & Stoicos addam? Volunt aliqui veterum. vt Lactantius: *Supereſſe Animas poſt mortem, Pythagorici & Stoici dixerunt: easque non naſci, ſed inſinuari in corpora, & de aliis in alia migrare.* Item Damaſcenus: *Stoici corpus occidere, animum à corpore in corpus migrare volunt.* Tamen hæc aſſertio mihi anceps, & apud idoneos auctores tale nihil, imò contrà, lego. Nam Animæ illis ad cælos abeunt, & ſociantur aſtris, mox videndum. De remigratione, nuſquam verbum: niſi ſi hoc intelligunt, ex eâdem Vniuerſi Animâ iterùm alias Animas fieri, & ſic orbe quodam immitti: imò eaſdem etiam, poſt Mundi innouationem. Sed longè hæc ab illâ Pythagoricâ μετεμψυχώσει: quæ eſt de corpore in corpus tranſitio, & cur non Latinè *Tranſanimatio*? De quâ & Platonici multa, vulgata aut obuia: quid veteres noſtri Galli? in eodem ſenſu fuerunt. An à Pythagorâ Druides hauſerint, neſcio; an potiùs ipſe ab illis: nam auctores habeo, *Gallos eum audiiſſe & Brachmanas.* Galloru̅ quidem hoc dogma. Cæſar: *Non interire Animas, ſed ab aliis poſt mortem tranſire ad alios.* Lucanus ad ipſos Druidas:

Epiſt. LXV.

Lib III. cap. XVIII.

De Hæreſ.

Clem. 1. Strom.

Lib. VI.

—— vobis

—— vobis auctoribus, vmbræ Lib. 1.
Non tacitas Erebi ſedes, Ditiſque profundi
Pallida regna petunt: regit idem ſpiritus artus
Orbe alio, longæ, canitis ſi cognita, vitæ.

Sed & Germanis adſcribit Appianus: τὸ ἦθος ἄγριοι, καὶ τὴν τόλμαν In Celtico. θρασύτατοι, καὶ θανάτου καταφρονηταὶ, δι' ἐλπίδα ἀναβιώσεως: *Moribus feri, audaciá promptiſſimi ſunt, & mortis contemptores, ob ſpem ſecundæ iterum vitæ.* Iulianus Cæſar, etiam Getis: quibus *Xamolxim,* In Cæſaribus. *qui apud eos colitur, hanc opinionem inſeuiſſe* ſcribit. Itaque iidem vitæ prodigi, οὐκ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μετοικίζεσθαι νομίζοντες: *non mori, ſed migrare ſe exiſtimantes.* Simile nouelli aliquot Indi. Quin Iudæi poſteriores hoc errore perfuſi: quod Iuſtinus Martyr notat, & In Dialogo. Thalmudiſtæ profitentur. A quâ cauſſâ in Sacris noſtris libris opinati ſcribuntur, *Chriſtum eſſe aut Ieremiam, aut Eliam.* Ipſi Chriſtiani aliqui ſic dementauerunt, Carpocrates, & Origenes: etſi iſte magis ad Platonicos aſcenſus, & deſcenſus, iuit. Sed non Stoica omittamus, ad illa eamus.

DISSERT. XIII.

Animam corpus Stoicis eſſe, itemque Tertulliano.

QVAEREBAT enim ſexto loco Seneca, *Vtrum corpus ſit, an non ſit?* Omnino eſt ipſi, & Stoicis: eſt enim Spiritus. Laertius: Ψυχὴν πνεῦμα εἶναι, διὸ καὶ σῶμα εἶναι: *Animam Spiritum, ergo & corpus eſſe.* Sed, vt Chryſippus ait, ἀραιοτέρῳ καὶ λεπτομερεστέρῳ, Apud Plut. De pugnis. *rariore & tenuiore filo*: adeò *vt præ ipsá tenuitate* (Tertulliani verba) *de fide corporalitatis periclitetur.* Eſt tamen & ipſe ille doctus Afer (in multis Stoicus) ita non ſentit ſolùm, ſed prodit & propugnat. Ipſum, ſi vis, vide, & Stoicorum (eos nominatim allegat) expoſita argumenta. Hoc ita ſoli Stoici & Epicuréi, præter auctores veterum ſectarum, quibus incorporea viſa: Plutarch. IV. De Placit. cap. II. & III. etiam Pythagoræ, vt Plutarchus ait, etſi diſcipuli eius, qui *Aereum aliquid* ſtatuebant, corpus fecerunt. Non tamen omnes: & *Sextus pater ac filius* (Senecæ laudati, & Italicæ illius ſectæ) *hanc ſuper omni Animá tulêre ſententiam: Incorporalis, inquiunt, omnis eſt Anima, & illocalis atque indeprehenſa vis quædam, quæ ſine*

Lib. II. cap. IX. *ſpatio capax, corpus haurit & continet.* Iſta in Claudiano Mamerto legas, qui tres de Animæ ſtatu libros ſcripſit, dici non poteſt, quàm eruditos, elegantes, & ſubtiles. Veteres omnes in hoc tractatu æquat, aut vincit. Et eſt reuera incorporea Anima: ac Stoicos iamolim refutauit Plotinus, in ſcripto: Ὅτι οὐ δυνατὸν σωματικὴν εἶναι τὴν ψυχήν: *Quòd non poſſit corporea eſſe Anima*: cuius excerpta pluſcula in Euſebio habes. At dices. Si corpus Stoicis, quâ figurâ igitur aut circumſcriptione? Per ſe quidem ſphæricâ; opinor, quæ Mundi eſt, & aſtrorum: atque ipſa delibata ex aſtris. In corpore autem, figuram ſcilicet eius ſequitur, cuius membra omnia implet. Ideò Tertullianus vniuersè Humanam ei formam adſignat: *Effigiem*, inquiens, *Animæ non aliam, præter humanam; & quidem eius corporis, quod vnaquæque circumtulit.* Nota, circumtulit: ergo & poſt mortem talis. Cauſſam etiam addit: *Recogita enim cùm Deus ſufflaſſet in faciem hominis flatum vitæ; totum vtique per faciem ſtatim flatum illum in interiora tranſmiſſum, ſimulque diuina aſpiratione denſatum, omni intus lineâ expreſſum eſſe, quam denſatum impleuerat, & velut in formâ gelaſſe. Inde igitur & corpulentia Animæ ex denſatione ſolidata eſt, & effigies expreſſione formata.* Quod ad cauſſam; tota eſt Stoica, & frigus, gelationem, denſationem miſcet, corporeæ Animæ formandæ, & efformandæ.

De Animâ, cap. IX.

DISSERT. XIIII.

Vbi Anima ſeparata? & quid agat? In Lunæ orbe, aut circa eſſe, ac contemplari.

* Lib. II. Diſſert. IV.

SED illa è * ſuperioribus lucem ſuam, ſi attendiſti, habent: ſi non, actum non ago, & æſtu iſto diſputationum euoluere me pergo. Erat enim ſeptima, *Quid facturus ſit Animus, cùm per nos facere aliquid deſierit?* Sententia eſt, Quid faciet Animus, ſolutus & à nobis liber? Duo hîc vidēda: & Vbi ſit, & Quâ forte aut occupatione. Vbi? quærit hoc ipſum alibi Seneca, & auet

Epiſt. LXV. diſcere: *Neſciam quò hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet Animam ſolutam legibus ſeruitutis humanæ?* Dicam ego hoc tibi, è patris tui

Suaſor. VI. libris? Apud eum Arellius Fuſcus: *Animus diuinâ origine hauſtus,*

cui

cui nec ſenectus vlla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurrit. Dicam è tuis? *Reuerti eò vnde veneris, quid graue eſt?* Atqui venimus (antè doctum) è cælo. Ideò Manilius: De Tranquil.ca.x1.

An dubium eſt, habitare Deum ſub pectore noſtro,
In cælumque redire Animas, cæloque venire?

Tamen diſtinctiùs paullò hoc dicendum eſt, ex Stoicorum ſcitis: quæ Tertullianus propagauit. *Apud Platonem*, inquit, *in Ætherem ſublimantur Animæ ſapientes, apud Arium, in Aërem, apud Stoicos, ſub Lunam.* Vide. Plato altiùs tollit in ipſum Ætherem, & inter ſidera locat: Stoici, modeſtiùs, iuxta illum, & proximè à Lunâ. Ergo cum Ario, in Aëre, ſed ſupremo. Iterùm Tertullianus: *In Æthere dormitio noſtra, cum Platone; aut circa Lunam, cum Endymionibus Stoicorum.* Ridet ſcitè. ſed etiam Cicero hanc ſententiam expreſſit, vt Stoicam: *Neceſſe eſt Animus, quo nihil eſt velocius, ita feratur, vt penetret & diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur. quam regionem cùm ſuperauit Animus, naturamque ſui ſimilem contigit, & agnouit: iunctus ex animâ tenui, & ex ardore Solis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altiùs efferendi ſe facit. Cùm enim ſui ſimilem & leuitatem, & calorem adeptus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur: eaque ei demum naturalis eſt ſedes, cùm ad ſui ſimile penetrauit. in quo nullâ re egens, aletur & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur & aluntur.* Palàm dicit, regionem turbidam Aëris permeare, in ſuperiore ſiſtere, cùm naturæ ſimili, id eſt Ætheri (cuius à Lunâ initium) appropinquat, aut eſt mixtus. Lucanus pariter: De Animâ. cap.LIV. 1.Tuſc.

Quodque patet terras inter, cælique meatus, Lib.IX.
Semidei manes habitant: quos ignea Virtus
Innocuos vitâ, patientes AETHERIS IMI
Fecit, & æternos Animam collegit in orbes.

In *Æthere imo* ponit, circa Lunam: nec omnes, ſed virtute præſtantes. Plinius ab hac mente: *Sed & tu pater Traiane, ſi non ſidera, proximam tamen ſideribus obtines ſedem.* Adulatio Principes ipſos, ſed conſecratos, ſuperiori cælo, & inter Deos, aſſerebat: at tu, inquit, Principis noſtri pater, inter Heroas agis & Sapientum animas, iuxta ſidera, & in aëre illo ſupremo: aut & ipſo In Paneg.

Æthere,

Æthere, ſed imo. Ab hac mente fortaſſe, quòd Lunæ populos ſuos quidam etiam è Stoicis dabant: de quo * antè memini dixiſſe. Sed obſerua, de Sapientum Animis hæc dici tantùm: de ſtultorum & rudium, alia ſententia eſt, quam Tertulliano item ſcrimus acceptam. Nam cùm in prioribus verbis edidiſſet, *Sapientes Animas* ad Lunam euehi: addit: *Quos quidem* (Stoicos) miror, quòd *Imprudentes Animas circa terram proſternant, cùm illas à Sapientibus, multo ſuperioribus, erudiri affirment.* Dogma igitur. Sapientum attolli, vulgarium verſari & volui circa terram; donec ab illis Sapientibus edoctæ, & vitiis purgatæ, item ſubuolarent. Non alibi legi, de Stoicis quidem: etſi Platonis ſimiles aſcenſus & gradus ſcio, ſed non cum hac diſciplinâ. Quam idem ille Afer naſo ſuſpendit: & *Vbi,* inquit, *erit Scholæ regio, in tantâ diſtantiâ diuerſoriorum? quâ ratione diſcipulæ ad magiſtras conuentabunt, tanto diſcrimine inuicẽ abſtractæ? Quis autem illis poſtumę eruditionis vſus ac fructus, iamiam conflagratione perituris?* In Senecâ noſtro hæc diſcrimina non ſic reperio: vnum locum, vbi leuiter tangit. Ait ad Marciam: *Integer ille, nihilque in terris relinquens,* PAVLLVMQVE SVPRA NOS COMMORATVS, DVM EXPVRGAT INHAERENTIA *vitia, ſitumque omnis mortalis æui excutit, deinde ad* EXCELSA *ſublatus, inter felices currit Animas: excipitque illum cœtus ſacer, Scipiones, Catoneſque. Pater tuus* (Cremutius Cordus) *Marcia, illic nepotem ſuum applicat ſibi, &* VICINORVM SIDERVM *meatus docet.* Examinata enim huc faciunt: & purgari in imo aëre, (quippe adhuc adoleſcentem, nec plenæ Sapientiæ) filium oſtendit: tum aſcendere, & *vicinum ſideribus* (non inter ipſa) fieri ac ferri. Alibi non ſic exactè, & Diis ipſis miſcere videatur. Vt in epiſtolâ quadam: *Cùm venerit dies ille, qui mixtum hoc diuini humanique ſecernat; corpus hoc vbi inueni relinquam, ipſe me* DIIS *reddam.* Iterumque alibi, indefinitè vel ambiguè, quod ad locum: *Fruitur nunc* (frater tuus mortuus) *aperto & libero cælo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum,* QVISQVIS ILLE EST, *qui ſolutas vinculis Animas beato recipit ſinu: & nunc liberè vagatur, & omnia rerum Naturæ bona, cum ſummâ voluptate, perſpicit.* Vbi poſtremis etiam verbis vides, quid cenſuerint egiſſe Animas, ſic in excelſo ſitas. Nimirum contemplatione (ſuauiſſimo paſtu Animorum) ſe occupaſſe & oblectaſſe;

* Lib. II. ſuprà Diſſert. XII.

Cap. XXV.

Ad Polyb. cap. XXIIX.

oblectaſſe; ac ſupera ex vicino, & ima ex alto, luſtraſſe ac peruidiſſe. Itaque *in arcana Naturæ penetrat* (vt Seneca alibi) *& ſcrutatur cæleſtium cauſſas, & in profunda terrarum permittere aciem iuuat.* Sed ibidem profectò, *ſideribus intermiſcet*, & in *cæleſti arce* collocat, ſicut & in epiſtolâ CII. extremâ: quod Platonicum magis, quàm Stoicum ſcito. Nam illi pandebant ipſum Æthera ſapientibus: & in viâ adeò lacteâ collocabant. Sed & hi ſua diſcrimina ſedium habebant, & quaſdam magis imas: non noſtro inſtituto nunc referendas. Plutarchus, *De facie in orbe Lunæ*, ſub finem; Macrobius in Scipionis Somnium; Stobæanæ vtræque Eclogæ; & ipſe Plato vbertim ſuppeditabunt cupienti. Abſolui hoc Septimum ſpatium, pergo. AVD. Imò ſiſte, & hoc addoce. Sapientum ſi in felicibus altisque locis: quid Inſipientium, nihil iis pœnæ aut mulctæ? Si ſuperi, nulli inferi ſunt? LIPS. Iam dixi, purgari, & erudiri: ſed de Incipientibus aut bonæ ſpei & profectus hoc acceperim: de peſſimis, quæ ratio eſt? Pereant, aut certè vapulent. Tertullianus, de Stoicis: *Reliquas Animas* (non eruditas, aut erudiendas) *ad inferos deiiciunt.* Lactantius: *Eſſe inferos Zeno Stoicus docuit, & ſedes piorum ab impiis eſſe diſcretas: & illos quidem, quietas ac delectabiles incolere regiones, hos verò luere pœnas in tenebroſis locis, atque in cæni voraginibus horrendis.* Seneca noſter aliquid tangit: *Cùm de Animarum immortalitate loquimur, non leue momentum apud nos habet Conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac perſuaſione publicâ.* Publicâ, ſed non propriâ tamen: & ipſe abdicat ac ſpernit. Vt ad Marciam: *Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nec reos. Luſerunt iſta poëtæ, & vanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis: vltra quam mala noſtra non exeunt.* Idem Epictetus: *Nullus Orcus eſt, nullus Acheron, nullus Cocytus, nullus Pyriphlegethon, ſed omnia plena ſunt Deorum & Geniorum.* At cùm iſti ſic negant, imò pernegant; an diſſentiunt igitur à capite ſuo Zenone? Non arbitror: neque Zenonem aliud ſenſiſſe, quàm circa terram in cæno & ſordibus volutari, contrarium naturæ igneç, atque hos inferos eſſe. Lactantij verba inſpecta hoc dicent. Tamen mirum, & nobis notandum eſt,

Ad Marciam, cap. XXV.

Cap. LIV.

Lib. VII. cap. VII.

Epiſt. CXVII.

Cap. XIX.

III. Diſſer. cap. XIII.

pleroſque omnes veterum, imò pleraſque omnes gentium, aliquid de Inferis ſcriptione, aut opinatione, libaſſe. Triſmegiſtus apertè, in his quę exſtant, inſperſit: & de eo Tertullianus. *Mercurius Ægyptius dicit, Animam digreſſam à corpore, non refundi in Animam vniuerſi, ſed manere determinatam, vti rationem, inquit, patri reddat eorum, quæ in corpore geſſerit.* Platonem omitto: res nota eſt: Indos & Brachmanas illi addo, quos Strabo ſcribit eadem ferè Platoni, περί τε ἀφθαρσίας ψυχῆς, καὶ τῶν καθ' ἅδου κρίσεων, *de immortalitate animæ, & de iudiciis apud inferos*, ſenſiſſe. Et verè Empiricus, *De inferis, ſicut de Diis, omnes homines habere communem notionem.*

Cap. x. & in Stobæanis.

Lib. xiv.

DISSERT. XV.

De Reminiſcentiâ Animæ, aut Memoriâ, cùm à Corpore abiuit.

METAM video, imò iam tango. & vltima quæſtio, *An obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit?* Nihil hîc de Reminiſcentiâ Platonis, quæ in terris locum habet: ſed dubitatio eſt de ſublimi iam Animâ: an illic memoriam priorum habeat; an in ſe acquieſcat, oblita priorum? Definitè ſuper eâ re nihil repperi: in Senecâ tamen, ad Marciam, *agnitio aliorum* ponitur, & quòd *cœtus ſacer, Scipiones Catonesque, Cremutium excipiunt; ipſe ſuum nepotem.* Sed idem alibi, eadem omnia fore *quæ ante Natalem*, non ſemel dixit: ergo ignorantia aut obliuio vilium iſtarum rerum, & cura ac meditatio meliorum. Teſtimonia igitur ambigua ſunt, aut deficiunt: rationem ſi vides, credam pro aiente parte eſſe, id eſt, reminiſci & ſcire. Si enim ab Animâ mundi huc auulſæ venerunt, atque ea omniſcia; retinent in ipſo corpore notiones eas & ſcintillas: atque ita Plato μαθήσεις ἀναμνήσεις haud abſurdè dixit: *Diſcentias* (cum Tertulliano vertam) *reminiſcentias eſſe.* Quídni igitur eadem diuinitas & ſcientia poſt corpus? Nec facit, ſi viles curas dicas: cogitant talia, non iam curant, & ſuis quæque pretiis pendunt. Ad ſummam, Stoicos non alienos ab hac ſententiâ fuiſſe, Iulius Firmicus mihi adſuadet.

Cap. xxv.

De Animâ, cap. xxiiii.

det, fidus eorum aſſecla & ſatelles. *Animus*, inquit, *ſuæ originis* Lib. 1.
ac ſeminis conſtantiam retinens, omnia quæ difficilia atque ardua putantur, facilè diuinæ mentis inueſtigatione conſequitur. Quis in cælo iter maris vidit? quis attritu lapidum ſcintillam latentis ignis excuſſit? quis poteſtates cognouit herbarum? cui ſe tota natura Diuinitatis oſtendit, & prodidit, niſi Animo, qui ex cæleſti eſt igne profectus? Ipſe computos tradidit, ipſe Solis ac Lunæ, ac ſtellarum curſus, regreſſus, ſtationes, ſocietates, augmenta, ortus occaſusque monſtrauit: & in fragilitate terreni corporis conſtitutus, breui maieſtatis ſuæ RECORDATIONE, *hæc omnia vt traderet,* NON DIDICIT, SED AGNOVIT. Vides Platonica hæc eſſe: nec ego video quid (poſito illo principio originis) poſſit obduci. Meminiſſe igitur priorum concludamus, & ſine ſenſuum aut inſtrumentorum operâ ſcire. Dionyſius Halicarnaſſæus etiam curare nos & noſtra Animas facit, atque adeò vota ſuſcipere pro nobis. Εἴ τις ἄρα τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς, ἀπολυθείσας τοῦ σώματος, ὑποδέξεται τόπος, οὐχ ὁ καταχθόνιος καὶ ἀφεγγὴς ὑποδέξεται τὴν ἐμὴν, οὐδὲ τὸ λεγόμενον τῆς λήθης πεδίον, ἀλλ' ὁ μετέωρος καὶ καθαρὸς αἰθὴρ, ἐν ᾧ τοὺς ἐκ θεῶν φύντας οἰκεῖν λόγος. οἷς ἐξαγγέλλουσα τὸ σὸν εὐσεβὲς, καὶ τὰς σὰς χάριτας, αἷς αὐτὴν ἐκόσμησας, ἀεί τινας αἰτήσεταί σοι παρὰ θεῶν ἀμοιβὰς καλάς: *Siquis locus Animas corpore ſolutas excipiat, non ille ſubterraneus & caliginoſus meam capiet, nec Obliuionis qui dicitur campus, ſed ille ſublimis & purus Æther, in quo Deorum filios & Heroas ponunt. quibus illa pietatem tuam renunciabit, & gratiam ſibi honoremque habitum, proque iis ſemper à Diis petet mercedem tibi & præclara præmia.* Quæ poſtrema, quis abnuet adſcita religionis noſtræ eſſe? Nec vltrà inſiſto, quia Senecæ hæc alibi intacta.

DISSERT. XVI.

Diuiſio Animæ Varronis, & ea breuiter explicata.

FINIVI etiam Quæſtiones ſuper Animo, quas propoſuit: alia pauca, magis illuſtrando, dicam. Animus etſi vniforme quid & ſimplex eſt, tamen *Partes* (ſic Stoici & Platonici appellant;) ſiue *Facultates* (δυνάμεις Ariſtoteli;) ſiue, vt ſcitè Varro (quid autem ille non ſcitè?) *Gradus* diſtinctos quoſdam

De Ciuit. Dei VII. cap. XXIII. habet. Hos alij atque alij aliter diuidunt: Varro hoc modo. Digna enim verba eius dari, quæ Hipponis antiſtes libris ſuis conſignauit, & conſeruauit. *Varro in libris, de Diis, ſelectis, tres eſſe affirmat Animæ Gradus, in omni vniuerſaque Naturâ. Vnum, qui omnes partes corporis, quæ viuunt, tranſit: & non habet Senſum, ſed* *potentiam. *tantùm ad Viuendum* *valitudinem. Hanc vim in noſtro corpore permanare dicit ad oſſa, vngues, capillos: ſicut in Mundo arbores ſine Senſu aluntur, & creſcunt, & modo quodam ſuo viuunt. Secundum Gradum dicit, in quo eſt Senſus: hanc vim peruenire in Oculos, Aures, Nares, Os, Tactum. Tertium Gradum Animæ eſſe ſummum, qui vocatur Animus, in quo Intelligentia præëminet: hoc, præter Hominem, omnes carere mortales. In quâ, quoniam homines Deo videntur eſſe ſimiles; hanc partem Animæ Mundi, dicit Deum, in nobis autem Genium vocari. Sic ergo & in Animâ Mundi tres gradus inſtituens, vnam eius partem dicit eſſe Lapides & Ligna, & hanc Terram quam videmus, quò non permanat Senſus: vt oſſa, & vngues Dei. Solem verò, Lunam, ſtellas, quæ ſentimus, quibusque ipſe ſentit, Senſus eſſe eius. Æthera porrò, Animam eius: cuius vim, quæ peruenit in aſtra, facere Deos. & per eam quod in Terram permanat, Deam Tellurem; quod autem in mare atque Oceanum, Deum eſſe Neptunum.* Pulchra iſta, pro veteri philoſophiâ: & quæ talia meritò deſiderium ſuſcitant ſcriptorum Varronis, quæ peſſimo publico perierunt. Sed luſtremus, & adeamus. *Gradus* appellat, à præſtantiâ; & quia alia facultas aliam, quaſi aſcenſu quodam, excedit. *Partes*

Porphyr. apud Stob. qui dicunt, parùm propriè loqui videntur. quia *Pars eſt, quæ ſubiecto, formâ, & functione ab aliâ parte differt: at Facultas in eodem ſubiecto eſt, & plures eſſe poſſunt, quantitate tamen non diſcretæ. Sicut pomi facultates omnes in vno cernuntur; partes aliæ alibi exſiſtunt.* At

Ibid. excuſantur qui ſic locuti, quia etſi *per ſe quidem Anima partibus careat, tamen corpori partibus conſtanti eſt indita, ac varias eius partes variis functionibus occupat, & eo reſpectu Partes habet. Neque enim eadem functio caput tenet, & pectus, & iecur.* Sed his omiſſis, Varro igitur tres Gradus fecit: Peripateticorum etiam ritu. Vnum *Vitæ* tantùm. quem θρεπτικὸν Græci, *Alentem* Plinius, hodie *Vegetantem* dicunt. Hunc ipſum *in Mundo* (melius fortaſſe *Mundi*, nempe corpore) ponit: & arbores, plantas, ac talia includit. Nam perſeuerat in hac comparatione

Animæ

Animæ Mundi, cùm Animâ Hominis, & vtrobique paria oſtendit. Tertius autem Gradus Animæ,inquit, *eſt ſummus,qui Animus vocatur.* Notemus diſcrimen inter Animam, & Animum,quod ferè priſcis Latinis fuit. Nam illa eſt, quâ viuimus, ac ſentimus: iſte, quo intelligimus ſapimuſque. Itaque beſtiis haud temerè veteres dabant. Attius apud Nonium:

Sapimus Animo, fruimur Animâ: ſine Animo
Anima eſt debilis.

Diſtinguunt & Epicuréi, ac Lucretius pulchrè Animum velut *pupulam oculi*, id eſt Animæ, facit. Ipſum hoc Philo: Ἀνθρώπῳ τὸν νοῦν ἐξαίρετον ἐδωρεῖτο, ψυχῆς τινὰ ψυχὴν, καθάπερ κόρην ἐν ὀφθαλμῷ: *Homini Animum eximium dedit, aliam Animæ animam, & velut pupulam in oculo.* Eſt quod Homerus (vt Plato notat) ψυχῆς κέαρ dixit, *cor Animæ*: ſicut Latini *Mentem Animi* ſæpe, & ſæpiſſimè *Mentem* Græcum illud Νοῦν exprimẽtes. Lactantius: *Non eſt idem Mens & Anima. aliud eſt enim quo viuimus, alius quo cogitamus.* Sed pergit Varro, iſto Animo *omnes carere mortales*: intellige, brutas Animantes. Amplius, hunc Animum in Mundi Animâ, Deum eſſe & dici: *in nobis, Genium.* De *Genio* iſto in* Manuductione, ſi memoriâ tenes, adſatim à nobis dictum, & Varronis hunc locum iunge. Reliqua in Varronianis lucem à ſe habent.

Lib. III. De Mundi opific. In Theæteto. Lib. VII. * Lib. II. Diſſe. XIX.

DISSERT. XVII.

Alia Stoicorum diuiſio vberior, itemque Senecæ, vtraque explicata.

At verò Stoici aliter & pleniùs multo diuidunt: quorum ſententias (nam & inter ſe leuiter differunt) quia Tertullianus ſummatim rettulit, eius verba audies, tum noſtram interpretationem. Ait: *Diuiditur Anima in partes nunc in duas à Platone, nunc in tres à Zenone, nunc in quinque & in ſex à Panætio, & in ſeptem à Sorano, nunc in octo penes Chryſippum, etiam in nouem penes Apollophanem, ſed & in decem apud quoſdam Stoicorum, & in duas amplius apud Poſidonium, qui à duobus exorſus titulis, Principali quod aiunt* ἡγεμονικὸν, *& Rationali quod aiunt* λογικὸν, *in duodecim exinde proſecuit. Ita in alias ex aliis Species diuidunt Animam. Huiuſmodi autem non tam Partes Animæ ſunt, quàm*

De Animâ, ca. XIIII.

*Vegetante Sentiente Rationali. *Vires, & Efficaciæ, & Operæ: ſicut de* quibuſdam & Ariſtoteles iudicauit.* Semina vides, quæ in multam & vberem meſſem ſurgant, ſi colere lubeat & euocare. Leui manu fiat, & quâ vtile nobis aut opus. Primùm, *diuiditur à Platone in duas.*] Etiam in

IIII. De Plac. cap. IIII. tres creberrimè: ſed Plutarchus vtrumque dicet, quî fiat. *Pythagoras & Plato, ſummariâ quadam ratione Animam ſtatuunt bipertitam, Rationalem & Irrationalem: at preſſiùs & accuratiùs, tripertitam. nam Irrationalem illam iterùm diuidunt in Iraſcentem & Concupiſcentem.* Addit, *in tres à Zenone.*] Doctiſſimus Pamelius ambigit an non *à Varrone.* nam Stoici, inquit, octo eas fecerunt. Quod verum eſt in Phyſicâ illâ, vt ſic dicam, & pro naturâ tota Animæ, diuiſione: at vbi Moralis res præ manu, tres etiam partes faciebant cum Platone, *Rationalem, Iraſcentem ſiue Animoſam, & Concupiſcentem.* E Senecâ mox videbis. Porrò, *in quinque & in ſex à Panætio.*] Idem Pamelius, ambigit an non vox deſiat, ſcribendumque *in quinque ab Ariſtotele.* Et fateor hunc interim ſic diuiſiſſe: ſed quis de Panætio firmiter etiam abnuat, cuius ſcripta non exſtant? Potuit in variis libris variaſſe, & modò quinque, aliquo adſpectu aut cauſsâ, modò ſex poſuiſſe. De ſe-

Cap. XV. nario numero eſt in Nemeſij Antiſtitis libello De Animâ: *Zeno Stoicus,* inquit, *octonarum partium Animam eſſe cenſet, partiens eam in Principem facultatē (τὸ ἡγεμονικὸν) in quinque Senſus, & Vocis mittendæ, Procreandiq; vim. Panætius* (malè editur *Panætus*) *philoſophus edendæ Vocis facultatē, motionis eius quâ per ſe Animalia cientur, partem eſſe vult: & quidem rectiſſimè. Procreatricem verò, non Animæ, ſed Naturæ partem.* Duas ergo de octo tollit, ſex relinquit. Pergit Tertullianus, *in ſeptem à Sorano.*] Nihil vltrà ſcio, aut legi. *In octo penes Chryſippum.*] Imò & Zenonem, vt ſuprà Nemeſius, & communiter omnes Stoicos. Laërtius: Μέρη τῆς ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ. τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν, καὶ τὸ λογιστικόν: *Partes Animæ octo dicunt. quinque Senſus, Seminalem in nobis vim, Vocalem, & Ratiocinantem.* Var-

VIII. De Ling. Lat. ro, vt ſolet, Stoicè: *Anima diuiſa in octonas partes. quinque quibus ſentimus, ſextam quâ cogitamus, ſeptimam quâ progeneramus, octauam quî vocem emittimus.* Cogitandi verbo in λογιστικῇ vtitur: quia propriè Latinis *Cogitare* eſt plura in vnum cogere & velut ratiocinari: & *Cogitatio* διάνοια, non ſolùm νόημα. Amplius, *In*

decem

decem apud quoſdam Stoicorum.] Quos credo addidiſſe, *Alendi & Mouendi vim.* Denique, *in duas amplius apud Poſidonium.*] Quæ iſtæ, neſcio: ſuſpicor tamen addidiſſe *Iraſcentem, & Concupiſcentem*: atque ita ad eum numerum veniſſe. In Senecâ noſtro diuiſio eſt nulli harum conſona, ſed miſcella. Ad Lucilium ſuum: *Inter me teque conueniat, in Animo eſſe partes miniſtras, per quas Mo-* Epiſt. xcii *uemur, Alimurque, propter ipſum Principale nobis datas. In hoc Principali eſt aliquid Irrationale, & Rationale. Illud huic ſeruit.* Et poſt pauca: *Irrationalis pars Animi duas habet partes. alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in Affectionibus; alteram humilem, languidam, Voluptatibus deditam.* Ecce ſeptem hæ ſunt partes, *Mouendi, Alendi, Ratiocinandi: tum Rationalis, Irrationalis:* iterumque ſub iſtâ, *Iraſcens, Cupienſque.* Sed quid ita duas partes miniſtras nominat, *Mouendi, & Alendi?* Non eſt Stoicum: atq; adeò in octonâ illâ diuiſione neutra harum inſerta. Sed credo alios, vt tetigi, feciſſe: & Seneca obiter nunc, & vt in exemplum nominat, aliis omiſſis. Cur autem Stoici non inſeruerint, puto factum; quòd Naturæ iſtas & viribus Seminis tribuebant, ab Animo abiungebant. *Miniſtræ* autem partes benè in bonis libris ſcribuntur, non *miſtæ*: quia, vt ait, ob ipſum Principale ſunt datæ. Ita Stoici, apud Stobæum: Τὸ ἡγεμονικὸν ἄρχοντος χώραν ἔχειν, τὰ δὲ ἄλλα μέρη ἐν ὑπηρέτου τάξει ἀποδίδοσαν: *Principale imperantis vice fungi, reliquas partes in miniſtri loco quamque ducebant.* Eſt deinde in Senecâ, alteram partem *Affectionibus deditam:* intelligit τὸ θυμικὸν *Animoſum illud & Irritabile*, quod aliter τὸ παθητικὸν, Græci dicunt, *in Affectionibus poſitum*, vt noſter expreſſit. Facit & alteram, *Voluptatibus deditam*: τὸ ἐπιθυμητικὸν ſcilicet, quod *Concupiſcens* nominamus. Sed notæ vtriuſque bellæ: vna, inquit, *animoſa; impotens eſt*; altera *humilis, languida.* Philo Iu- De Agricultura. dæus ſcitâ imagine hoc illuſtret. *In Animâ noſtrâ,* ait, *Equi ſunt; & Auriga vel Adſcenſor. Equi duo, Iraſcens & Concupiſcens: ille velut mas, hæc fæmina. Ille geſtiens, ſolutus & liber eſſe vult; iſte ſeruilis, humilis, vafritie gaudens, domi deſidet & paſcitur, ſed & paſcit deuoratque.* (Græcè hoc argutè, οἰκόσιτος, καὶ οἰκοφθόρος.) *Auriga autem Animus eſt, ſi Prudentiam quidem & Rationem audit: ſi non audit, Adſcenſor tantùm ſiue* ἀναβάτης. Pulchrè ſanè. Si equos hos duos regimus, & Rationis fræno domamus; Aurigæ ſumus,

digni-

digni hoc nomine, & per rectam viam ad optimum Finem imus: ſin aliter, Adſcenſores tantùm. ſedemus in vehiculo, ſed imperiti regere, &

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

DISSERT. XVIII.

Principale Animæ Quid, & Vbi ſit? in Corde Stoicis poni.

ABSOLVI de Partibus: niſi quòd explicatius aliquid de ἡγεμονικῷ dicendum videtur, quod *Principale* Seneca ver-
II. De Nat. deor. tit: Cicero autem *Principatum*. Ita enim alibi: *Principatum id dico, quod Græci ἡγεμονικὸν, quo nihil in quoque genere nec poteſt, nec debet eſſe præſtantius.* Prima igitur & præcipua pars, eſt *Principale*: quam lubet & expedit Plutarchi etiam verbis, pro ſenſu
IV. De Placit. cap. XXI Stoico, magis reuelare. Οἱ Στωϊκοί φασιν εἶναι τῆς ψυχῆς τὸ ἀνώτατον μέρος τὸ ἡγεμονικὸν, τὸ ποιοῦν τὰς φαντασίας, καὶ τὰς συγκαταθέσεις, καὶ αἰσθήσεις, καὶ ὁρμὰς, καὶ τοῦτο λογισμὸν καλοῦσι. *Stoici inquiunt Animæ ſupremam partem, Principale. id quod facit imaginationes, aſſenſiones, ſenſus, & appetitiones: atque id Ratiocinationem appellant.* Addit (nam Græca non opus conſignare:) *ab iſto Principali ſeptem partes reliquas Animæ*
*Piſcis, qui Latinè Multipes. *enatas eſſe ac protenſas, vt è * polypode cirros. Ex his Viſum, eſſe Spiritum qui à principe parte ad Oculos pertingit: Auditum, Spiritum qui ab eâdem ad Aures: ſic de Senſibus reliquis. Seminalem autem partem, eſſe Spiritum qui à Principatu ad genitales meatus permeat. Vocalem, Spiritum qui ab eodem ad fauces & linguam.* In iſtis nota de *Spiritu* vbique dici: ſcilicet, quia ipſa Anima *Spiritus* iis eſt: eoque adſpectu & *Vocalem & Seminalem vim* (aliter Panætio viſum) ad Animum pertinere. Nota amplius, λογισμὸν id eſt *Ratiocinationem*, ſiue cum Varrone *cogitationem*, Principale dici: non autem ipſum λόγον ſiue Rationem. quia illa pars & *Rationale* continet & *Irrationale*. Adſenſus enim in eâ & iudicia, ſed non ſemper recta; deprauante opinione & corpore, verum illud rectumque, quod à cælo habet. Eſt igitur λογικὴ ſiue *Rationalis*, cùm rectâ ratione vtitur; eſt ἄλογος ſiue *Irrationalis*, cùm Errore. Vt verbo abſoluam, non aliud ille Stoicorum λογισμὸς, quàm aliorum Νοῦς, ſiue *Mens*, ſiue *Animus* cum Varrone.

Digitized by Google

rone. Vbi illi ſedes? nam reliquas etiam partes in corpore vim alibi atque alibi exſerere, & ibi velut incôlere ſcimus: vbi igitur primaria, inquam, ſedes? Diſputant: & Stoici noſtri in *Corde* aſſignarunt. Laërtius: ἡγεμονικὸν δὲ εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι, καὶ ὁρμαὶ γίγνονται, καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται. ὅπερ εἶναι ἐν καρδίᾳ: *Principale eſſe, primariam Animæ partem, in quâ imaginationes, & appetitus fiunt, & vnde ſermo* (an *Ratio?*) *ſurſum mittitur. Id autem in Corde eſſe.* Idem Tertullianus, qui *ſummum in Animâ gradum* (agnoſcis Varronis verbum) *Vitalem & Sapientialem, quod* ἡγεμονικὸν *appellant, certo in corporis receſſu conſecratum* ait, Cap.xv.
eumque in *Corde.* quoniam & *inſpectorem Cordis Deum legimus, & Corde credi ad iuſtitiam, & Corde ſuo vnumquemque reprehendi:* denique hoc ipſum *Chryſippum etiam ſapere* adfirmat. Nec de Chryſippo tantùm Plutarchus: ſed, inquit, οἱ Στωϊκοὶ πάντες ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ, ἢ τῷ περὶ καρδίαν πνεύματι: O M N E S *Stoici in toto corde, aut in Spiritu eo qui circa Cor eſt, Principale ponunt.* Ergo valdè mirum, eumdem eodem libro mox ſcribere, vbi de Stoicis: IV. De Plac. cap. IIII.
Αὐτὸ δὲ τὸ ἡγεμονικὸν, ὥσπερ ἐν κόσμῳ, κατοικεῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σφαιροειδεῖ κεφαλῇ: *Ipſum Principale, ſicut & in Mundo, habitat in noſtro rotundo Capite.* Profectò non eſt hic Stoicus, ſed Platonicus ſenſus: & pro illo capiendus eſt loqui. Nam iterùm alibi, vbi Stoicos Cap.XXI.
carpit, miratur illos *Aſſenſiones, & Viſiones, & Artes, & Memorias in Cordis puncto ponere; vbi & principem Animæ partem.* De Com. Not.
Clara ſunt: & mens illorum, fontem vitæ & intelligentiæ in Corde eſſe, loco medio & digniſſimo: quem ipſa Natura thorace, præcordiis, vndique muniuit: quo læſo (non ita in aliis partibus) hominem illico perire neceſſum & exſtingui. Ab eo igitur, vt è caſtello aquarum riui ducuntur, reliquas Animæ facultates effluere, & ſuis quaſque locis ſe prodere & vſibus ſeruire. Ridet Galenus Chryſippi in hac re argumentum. quod Natura ipſa doceat & clamet Animi vim illîc eſſe: quoniam ſponte homines, cùm de ſe aut illo loquuntur, manum Cordi admouent, Feci, Dixi, Senſi, Non feci, Dixi, Senſi, pronunciantes. Rideat: cur non & Hippocratem ſuum, qui ita palàm? γνώμη γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πέφυκεν ἐν τῇ λαιῇ κοιλίῃ, καὶ ἄρχει τῆς ἄλλης ψυχῆς: De Corde.
Cogitatio enim ſiue Mens hominis in ſiniſtro ventriculo (Cordis) *inſita eſt, & reliquæ Animæ imperat.* Auſonius idem:

In Monoſyll. *Mens, quæ cæleſti ſenſu rigat emeritum cor:*
Cor vegetum, Mundi inſtar habens, Animæ vigor ac vis.

Epicuréi pariter. è quibus Lucretius:

Lib. III. *Conſilium, quod nos Animum Mentemque vocamus,*
Idque ſitum mediâ regione in pectoris hæret.

Ponunt, inquam, vel in ipſo Corde, aut in Pectore circà. De Stoicis ſenſiſſe etiam Lactantium puto, cùm Mentem *aut in medullâ cerebri hærere* facit, quod Plato; *aut in illo ſanguine bipertito, qui eſt incluſus in corde*, quod noſtri. (De opif. cap. XVI.)

DISSERT. XIX.

Aliquid de præſtantiâ Animi, & ad eius cultum adhortatio.

PRINCIPEM iam partem Quæ ſit, & Vbi, vides: ô quàm meritò ſic dictam! Animus ille eſt *dux atque imperator vitæ mortalium*: idem *rector humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipſe habetur.* (Salluſt. Iugurth.) Vis præſtantiam, & pænè diuinitatem eius, videre? Omnia momento peruadit, ſideribus velocior, cogitatione velocior, temporibus velocior. Quid dicam? pænè vbique eſt. *Corpora*, ait Seneca, *obnoxia ſunt & adſcripta dominis: mens quidem ſui iuris, quæ adeò libera & vaga eſt, vt nec ab hoc quidem carcere, cui incluſa eſt, teneri queat, quò minùs impetu ſuo vtatur, & in infinitum comes cæleſtibus exeat.* (De Benef. III. ca. XX.) Quid ais, comes? imò anteceſſor. Tuipſe alibi: *Animo nihil non eodem, quo intendit, momento peruium eſt, ſideribus velocior, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit.* (II. De Benef. c. XXIX.) Addam amplius, Cogitationem ipſam antecedit: quid autem eâ celerius? Pulchrè Homerus, de Phæacibus:

Odyſſ. H. Τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα.
Quorum ſunt celeres naues, velut alituum ala;
Aut breuis in nobis ſenſus.

Quod Claudianus imitati voluit,

Quantum non iaculum Parthi, non impetus Auſtri,
Non leue ſollicitæ Mentis diſcurrit acumen.

Denique magis dixi, & dicam, Tempora ipſa antecedit. Præſens hoc quod in lapſu eſt, præteritum quod lapſum, futurum quod labetur, totum illud aſſidui motus agmen Animus com-

plectitur, & vt Cicero ait, *ſimul trium temporum particeps eſt.* Itaque verè Philo: *Sola Mens, vt omnium ociſſima, etiam Tempus ipſum, quo omnia fieri videntur, præcurrit & occupat; viribus occultis, ſine Tempore, vniuerſum hoc & partes eius peruagando, pertractando.* Triſmegiſtus hanc celeritatem bene ingerit: *Dic,* inquit, *Animæ tuæ illò abire, & dicto citiùs illic erit. Præcipe Oceanum tranare; celerrimè illic erit, non vt è loco in locum delata, ſed tanquam iam ibi exſiſtens. Iube in cælum euolet: alis non egebit, neque vllum ei obſtaculum. Non Solis ardor, non æther, non cęli volutatio, non corpora aſtrorum: quin omnia peruadens ad extremam Naturam peruolet. Imò & extra eam (ſiquid extra eam) intueri tibi licet.* Mira & maxima hæc æſtimanti ſunt: quid reliquæ dotes intelligentiæ, inuentionis, memoriæ? Pelagus rerum & laudum: & verè imago ac ſimulacrum Dei. O attende, & *cogita in te, preter Animum, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil eſt magnum.* Quid iſta vilia, & terrena, & peritura ſunt? fumi. Similitudinem tuam recole, atque item originem: vtraque diuina eſt. Vt igitur *radij Solis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde emittuntur: ſic animus ille magnus & ſacer, & in hoc demiſſus* VT PROPIVS DIVINA NOSSEMVS, *conuerſetur quidem nobiſcum, ſed hæreat origini ſuæ.* Fiat mi Auditor, & hoc fine Phyſica iſta luſtremus: non vt curioſi abditorum inſpectores, ſed ſeduli Animi cultores: vt dignitate eius cognitâ, locum ei ſuum decuſque ſeruemus. Quem locum? Senecæ verbis: vt *quem in hoc Mundo locum Deus obtinet, hunc in homine Animus:* id eſt imperet regatque, colatur à nobis, & affectus, cupidines, omnia humana domita habeat ac ſubiecta. Hæc via ad vltimum Finem, ad Felicitatem; quò Porticus tota, & magnus eius tubicen ac tibicen Seneca noſter vocant. Huc tende, hanc & iſtum ama, quà amant Honeſta.

II. De Fin.

Quod decet. potiori inlid.

Cap. XI.

Sen. epiſt. VIII.

Sen. epiſt. XLI.

Epiſt. LXV.

AD LECTOREM.

FINIO *hîc Lector: quia reliqua de* Senſibus *non ſingularia ſunt, aut tenebroſa. Finio etiam, quia appoſitè ab hac* Rationali parte, *quæ fons eſt & origo* Moralis ſcientiæ, *gradum proferam, Deo duce & vitâ comite, ad tres in eâ libros,* Affectuum, Virtutum, Vitiorum.

APPROBATIO.

Phyſiologica hæc, in quibus multa non Auctoris ſed Stoico ſenſu aſſerta, ad lucem Senecæ vtiliter imprimentur.

Guiliel. Fabricius Nouiomagus, Apoſtolicus ac Archiducalis librorum Cenſor.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis,&c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia, quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in litteris liberalibusque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tanquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in litteris ac diſciplinis operam ponunt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, conceſſuque ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Litteris poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tanquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti; dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magiſque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioque noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcumque fraudem, qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus,

mus, ſtatuimus, vetamusq́ue, ne quis Typographorum, Bibliopolarum aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, ſiue integros, ſiue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra ſacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum noſtrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, abſque tuo tuorúmve hæredum conſenſu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiuſque libri exemplaria, quemadmodum moris eſt, ad Imperialem noſtram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc noſtrum tranſgredi, violare, aut contemnere deprehenſus fuerit, cum non ſolùm eiuſmodi libris, tibi, hæredibúſue tuis, auxilio Magiſtratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, ſed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius ſemiſſis quidem Fiſci noſtri Procuratori, fraudis vindici: alter verò ſemiſſis, tibi hæredibúſue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuerſis & ſingulis noſtris & ſacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis quàm Politicis, cuiuſcumque ſtatus, gradus aut ordinis extiterint, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco aut nomine, ius dicunt, iuſtitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur: Sed, ſi quos contumaces compererint, conſtituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuſcumque modis coërceri curent, ni & ipſimet grauiſſimam noſtram in ſe conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu noſtra ſubſcripto, & Cæſarei noſtri ſigilli impreſſione munito, confirmamus. Datum in arce noſtra Regia Pragæ, die prima menſis Auguſti, Anno Domini Milleſimo, Quingenteſimo, Nonageſimo ſecundo: Regnorum noſtrorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo, & Bohemici itidem decimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ M^tis proprium.

Io. Barvitius.

Additum ſigillum Cæſ. M^tis in cerâ rubrâ.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hiſpaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate ſuo ſanxit, nequis, Iuſti Lipſij Hiſtoriarum in alma Vniuerſitate Louanienſi Profeſſoris, & item Hiſtoriographi ſui libros quoſcunque, à Cenſoribus legitimis approbatos, præter ipſius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima ſingulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui ſecus faxit, præter librorum confiſcationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ XIV. Febr. M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

Tibi IOANNES MORETE, *pro amicitiâ qua mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis eſt ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos* PHYSIOLOGIÆ STOICORVM libros tres *typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio ſiue iubeo, ex lege quam magnus Cæſar & Rex meus dixerunt.*

Iuſtus Lipſius.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.
M. DC. IIII.

Digitized by Google

LABORE ET CONSTANTIA

Digitized by Google